PRIJS PER DEEL *f* 1,50.

ALBUM

VAN

BUITENLANDSCHE LETTERVRUCHTEN.

1856.

DERDE DEEL.

MIDDELBURG,
DE GEBROEDERS ABRAHAMS.
1856.

DE AFLEVERINGEN VERSCHIJNEN DEN 15 VAN ELKE MAAND.

EEN JAARGANG BEVAT MINSTENS 60 VEL DRUKS.

DE JAARGANG BESTAAT UIT 4 DEELEN OF 12 AFLEVERINGEN.

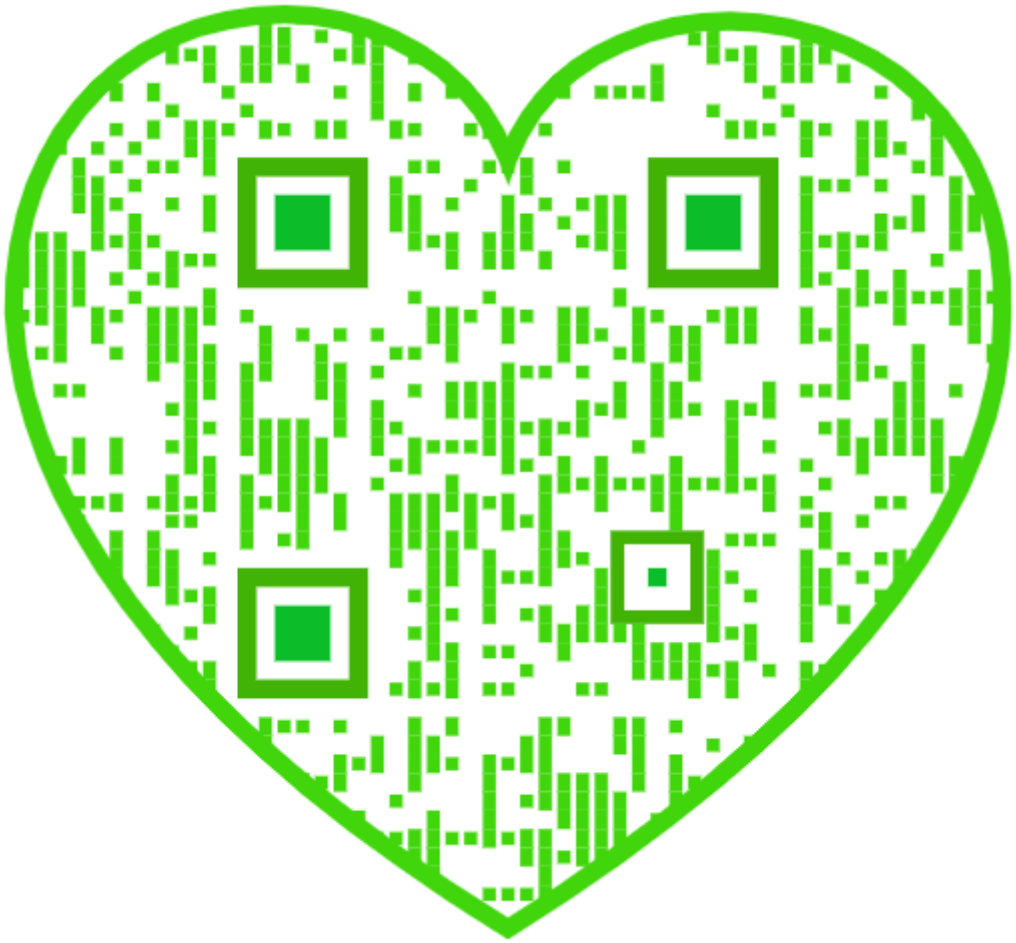

ALBUM

VAN

BUITENLANDSCHE LETTERVRUCHTEN.

1856.

DERDE DEEL.

MIDDELBURG,
DE GEBROEDERS ABRAHAMS.
1856.

DE MINISTER VON STEIN.

Te Berlijn is onlangs het laatste deel verschenen van een werk van den heer G. H. PERTZ, zes deelen 8vo., getiteld: Das Leben des Ministers Freihernn VON STEIN. In ons land zal dit werk zeker door weinigen worden aangeschaft; zij intusschen, die de lezing ondernemen, zullen erkennen dat de heer PERTZ een goed biograaf is en dat hij vele wetenswaardige bijzonderheden mededeelt omtrent de geschiedenis van Europa in de laatste helft der vorige en het begin van deze eeuw. Naar aanleiding van genoemd werk is in een der best geschreven engelsche tijdschriften een artikel over den minister VON STEIN opgenomen, dat wij ons haasten onzen lezers mede te deelen.

Het belangrijkste deel van den arbeid van den heer PERTZ heeft betrekking op de laatste coalitie tegen NAPOLEON en de daartoe betrekkelijke handelingen van het congres van Weenen; de geheele loopbaan van VON STEIN is intusschen belangwekkend op zichzelve en door den geleerden uitgever der „Monumenta Germanæ historica," met uitstekende zorg en getrouwheid uiteengezet. Zijn verhaal verbindt den tegenwoordigen staatkundigen toestand van Europa met een staat der maatschappij, die bijna geheel tot het verleden behoort. De baron van het heilige romeinsche keizerrijk, het ijverig lid der door FREDERIK DEN GROOTEN gevestigde administratieve hierarchienam, een gewigtig deel aan de overweldiging van NAPOLEON en de staatkundige schikkingen, die nog heden ten dage de onderlinge betrekkingen der europesche vorsten regelen. Zijne bijzondere en indrukmakende individualiteit is niet zonder invloed gebleven op de geschiedenis van zijn tijd. Wanneer men vroegere dagen niet mederekent, vindt men geen duitsch staatsman, die in zulk een hooge mate heeft gedeeld in de achting en den eerbied zijner tijdgenooten; zij, die met hem in rang gelijk stonden, schijnen hem steeds als hun meerdere beschouwd te hebben, terwijl de vorstelijke personen hem bijna als hun gelijke ontvingen en zich in stilte niet zelden aan zijne raadgevingen onderwierpen.

Door zijn driftigen aard en barschheid in toon en houding gaf hij dikwijls aanleiding tot regtmatige klagten aan allen, die met hem in aanraking kwamen, doch de ware grootheid van zijn karakter blijkt vooral uit de liefde en achting, welke hij, in weerwil van zijne gebreken, toch als het ware afdwong. Men verwondere zich niet dat vooral de vrouwen van fijne beschaving en opvoeding zooveel behagen in zijn omgang vonden. De mannen zijn in het algemeen minder toegevend en spoediger geraakt. Het lijdt ook geen twijfel of de ruwe en heerschende manieren, die aan VON STEINS woest karakter eigen waren, hebben zijn welslagen in den gewonen loop der zaken menigen hinderpaal in den weg gelegd. Maar zoo hij zich al onnoodig vijanden maakte, hij had ook trouwe vrienden, die hem niet verlieten, zelfs dan niet, als zijne ruwheid of onregtvaardigheid hun daartoe billijke redenen gaven. De tijd had echter een verzachtende uitwerking op de barschheid van zijn karakter, en op het laatst van zijn leven werd de grijze staatsman in vergelijking van vroeger zelfs minzaam en hoffelijk. Dat echter ook toen zijn vroegere drift nog slechts gedeeltelijk was overwonnen, blijkt onder anderen uit het gesprek, dat hij te Rome met NIEBUHR had. VON STEIN had het noodig geoordeeld zijn vriend eenige aanmerkingen te maken over zijn wegblijven van de bediening van het sacrament ter zake van een vijandige gezindheid jegens zijn geestelijk opperhoofd. „Herr Geheimrath," zeide hij, „gij weet dat wij onze vijanden moeten vergeven." „En waarom, antwoordde NIEBUHR," haat uwe excellentie den graaf A? — „Ik haat hem niet," was het antwoord, „doch neen — maar als ik hem op straat tegen kom, zal ik hem in het gezigt spuwen."

HENDRIK FREDERIK KAREL baron STEIN VON STEIN (von und zum Stein), werd in 1757 geboren op zijns vaders kasteel Stein in Nassau. Hij was de jongste van vier broeders en werd door de partijdigheid zijner moeder gekozen tot vertegenwoordiger van hun stamhuis en hun vermogen. Het familie-verdrag, waarbij deze zonderlinge en onregtvaardige schikking werd vastgesteld, bepaalde tevens dat alleen de gekozen erfgenaam zoude huwen, terwijl de dochters zich alleen mogten verbinden met even adelijke personen als zij zelve waren. Aan twee van haar viel dit geluk ten deel en de derde, barones MARIANNE, werd domvrouw en later abdis van het protestantsche klooster van Wallenstein in Hamburg. De baronnen VON STEIN behoorden tot den aanzienlijksten adel van den Rijn. Hunne voornaamste bezitting in Nassau was sedert

bijna 700 jaren van vader op zoon overgegaan. De minister was de laatste van zijn geslacht. „Met hem," zegt zijn levensbeschrijver, bereikte de oude „stam zijne volmaaktheid en zijn einde." De heer PERTZ schijnt te vergeten dat drie krachtige frissche knoppen den stengel versieren om de verwelkte bloem weldra te vervangen.

VON STEIN was regerend baron en in capite afhankelijk van de duitsche kroon; deze toestand oefende een sterken invloed uit op zijne staatkundige denkbeelden. De adel had reeds vóór eeuwen in vereeniging met de vrije steden en de geestelijke vorsten de pogingen bestreden der groote leenmannen om de ontbinding van het keizerrijk te voleindigen. De trouw van een baron VON STEIN werd natuurlijk niet geschonken aan Nassau, noch aan Pruissen, maar aan Duitschland. Geen staatsman bepleitte te Weenen met zoo veel ernst de herstelling van het oude duitsche koningrijk, al moest dan ook de keizerlijke scepter aan de onwaardige handen van FRANS van Oostenrijk worden toevertrouwd. De naam van STEIN paste wel aan het krachtig en hoekig karakter van zijn bezitter. In latere jaren trachtte de werkzame geest van eenige letterkundige patriotten die overeenkomst nog tot in bijzonderheden uit te werken. In meer dan een gedicht bezongen zij den Ur-Stein van oorspronkelijk graniet, den Grund-Stein, waarop het gebouw der vrijheid zou gevestigd worden, den Edel-Stein, de schoonste parel van de kroon, en den Eck-Stein, aan het hoofd van den hoek.

Het is den heer PERTZ niet mogen gelukken bronnen op te sporen voor de geschiedenis van VON STEINS vroegste jeugd. Aan de hoogeschool te Göttingen schijnt hij zich te hebben toegewijd aan de studie van geschiedenis en staatkunde, voornamelijk uit de werken van engelsche schrijvers. In het dagelijksche leven deed hij zich kennen als een leerling van ADAM SMITH, hoezeer hij niet zelden in praktische zaken de beginselen van zijn leermeester geheel uit het oog verloor. Onder zijne tijdgenooten was hij bijna de eenige, die getrouw bleef aan het godsdienstig geloof zijner kindschheid. De toewijding van zijn krachtigen geest aan onderwerpen van meer onmiddelijk belang, schijnt een tegenwigt geweest te zijn voor de wijsgeerige vraagstukken, die reeds toen de duitsche universiteiten in beweging begonnen te brengen. Volgens zijn eigen getuigenis leidde hij een zeer regelmatig leven. Toen vele jaren later de hertog VAN SAKSEN-WEIMAR, VON STEINS afkeuring moest vernemen over de vrijheid, waarmede de hertog zich over zekere godsdienstige kwestie had uitgelaten, voerde deze hem te gemoet: „Kom aan,

mijnheer de minister, gij weet zeer wel dat gij in uwe jeugd niet beter waart dan een van ons." „Vooreerst," hernam daarop VON STEIN, „is dit niet waar, en zoo het dit al was ging het uwe hoogheid nog niet aan; ik acht het in allen gevalle hoogst ongepast in een duitschen vorst om op zoo ligtzinnige wijze te spreken in de tegenwoordigheid van een aantal jeugdige officieren."

Naar eene gewoonte der achttiende eeuw, welke nog verre van verouderd is, koos een Duitscher een woonstreek even als hij een beroep uitkoos. De vader van VON STEIN had een ambt bekleed aan het hof van het keurvorstelijk Mainz. De oudste zijner onterfde zonen, een edelman der duitsche of teutonische orde, kwam in pruissische dienst in militaire en diplomatieke betrekking. De tweede, ridder der zelfde orde, onderscheidde zich in het oostenrijksche leger. De derde verviel tot armoede en in ongenade, na in Frankrijk in ambtelijke betrekking te zijn geweest. KAREL VON STEIN was door zijne familie bestemd voor de betrekking van hofraad te Weenen, maar zijne hooge bewondering voor FREDERIK DEN GROOTEN en zijne verwantschap met den minister VON HEINITZ, deden zijne keuze overhellen tot de burgerlijke staatsdienst van Pruissen. In 1780 werd hij op den jeugdigen leeftijd van drie en twintig jaren referendaris bij het departement voor de mijnen en gieterijen, aan welks hoofd zich destijds VON HEINITZ bevond. Onder FREDERIK werden alle aspiranten, ook de hooggeborene tot den arbeid verpligt. Aanhoudende studien der mineralogie, geologie en scheikunde werden evenzeer gevorderd als wat de dagelijksche arbeid aan het betrokken departement medebragt. 's Konings aandacht voor deze bijzonderheden blijkt treffend uit zijn wankelen om aan VON STEIN, na twee jaren dienst, de belooning toe te kennen van ambtenaar bij het genoemde departement. „Oberbergrath," zeide hij tot VON HEINITZ, „dat is wat veel; waardoor heeft hij deze onderscheiding verdiend?" In dit geval was echter de minister in staat zijn meester te voldoen; het is intusschen niet onwaarschijnlijk dat de meeste administratieve hervormers de bemoeijing zullen bewonderen van den vorst met de belooning van een onbezoldigd klerk der derde klasse. De val der pruissische monarchie onder de opvolgers van FREDERIK bewijst dan ook dat een staatsregeling op een dwazen grondslag rust, zoo zij het aanhoudend toezigt vordert van een man van genie.

In 1784 bekwam VON STEIN een provinciale betrekking en bleef gedurende twintig jaren werkzaam in den kring van provinciale

belangen. Het ambt van super-intendant der mijnen in Westphalen, met zitting in het gewestelijk bestuur, was de eerste gelegenheid, welke zich opdeed om zijne bijzondere administratieve talenten aan den dag te leggen. Na in 1788 nog een hoogeren rang verkregen te hebben, werd hij in 1793 benoemd tot voorzitter van den oorlogs- en domeinraad voor het graafschap Mark en Cleef, en 1796 tot algemeen voorzitter van alle Westfaalsche raden. Verschillend waren de pligten aan die onderscheidene betrekkingen verbonden. De directeur der mijnen was belast met het bestuur over de kool-mijnen van den staat en alle ijzeren werken; die der domeinen met het beheer der wegen en rivieren. De algemeene voorzitter van Westphalen had het bestuur over een streek, ongeveer een half millioen zielen tellende en droeg zorg voor hare inkomsten, hare wegen en rivieren en haar policiewezen.

Men zegt dat VON STEINS openbare werken nog steeds in herinnering zijn in Westphalen, doch het is ondenkbaar dat een officieel bestuur der mijnen en factorijen op den duur zou kunnen wedijveren met de van kracht afzonderlijke ondernemingen. VON STEIN werd beschouwd als de meest bekwame administrateur van zijn tijd; zijne langdurige ondervinding bragt hem tot de overtuiging, dat het russische stelsel van officiele tusschenkomst vol gebreken en verderfelijk was. In zijn later leven liet hij dan ook geen gelegenheid voorbij gaan om zich tegen al wat zweefde naar bureaucratie en paperasserie te verklaren, en te wijzen op de betrekkelijk mindere kostbaarheid en het nut van het minder omslagtig raderwerk van bestuur, dat in Engeland gevolgd wordt.

Indien VON STEIN aan een diplomatieke loopbaan boven een administratieve de voorkeur had gegeven zou hij zeker spoedig en gemakkelijk zijne eerzucht hebben kunnen bevredigen, want reeds in 1784 was hij betrokken in een vrij belangrijke zending bij den keurvorst van Mainz. Bij het ontstaan van den grooten omwentelingsoorlog bleek de inwendige staatkunde van Duitschland ontzaggelijk verouderd te zijn. Dit neemt echter niet weg dat de verdragen, die door den heer PERTZ volledig worden medegedeeld, voor den geschiedvorscher van hoog belang zijn. De geestelijke aartskanselier van het keizerrijk was door de onvoorzigtige staatkunde van JOSEPH II geheel afgescheiden van de belangen van Oostenrijk. In vereeniging met de andere bedreigde vorsten keerde de keurvorst naar Pruissen terug, waar de bejaarde koning nog altijd gestemd bleef voor het behoud van het staatkundig evenwigt, dat hem zijne

wapenen en zijne staatkunde hadden in handen gegeven. Vertrouwende op zijn verbond met KATHARINA II en op zijne verwantschap met LODEWIJK XVI, was de keizer spoedig overgegaan tot inbreuken op de regten der duitsche vorsten en de vrijheden en voorregten der steden; zoo vormde hij voor de tweede maal het plan om Beijeren in zijne erfstaten in te lijven.

Op voordragt van VON HEINITZ werd aan VON STEIN de taak opgedragen om het hof van Mainz te polsen ten aanzien van het verbond aan welks hoofd FREDERIK besloten had zich te plaatsen. Bij deze onderhandelingen bevond zich de jeugdige diplomaat tegenover den franschen minister graaf O'KELLY, den oostenrijkschen gezant TRAUTMANNSDORFF en den russischen gezant ROMANZOFF, zoon van den maarschalk van dien naam en later zelf kanselier van het keizerrijk. De zaak werd echter gemakkelijk gemaakt door de bereidwilligheid van den keurvorst om de aangeboden hulp van Pruissen te aanvaarden. Het kwam voornamelijk aan op het voorbereiden en bespoedigen der eindbeslissing en een bekwame en werkzame leiding der intrigues met mannelijke en vrouwelijke hovelingen, in dien tijd nog de onmisbare preliminairen voor elk vorstelijk besluit. Ook moest wel in het oog worden gehouden dat men in de kerkelijke staten zoo wel als bij het Vatikaan op elke volgende concessie bouwde om de staatkunde van zijn voorganger omver te werpen. Het was daarom noodzakelijk, na de toestemming van den keurvorst verkregen te hebben ook zijn waarschijnlijken opvolger, den baron VON DALBERG te winnen.

De onderneming mislukte in zoo verre als de voorzigtige prelaat bij een aansluiting aan Pruissen niets had te winnen. In lateren tijd werd VON DALBERGS trouw aan NAPOLEON beloond door het groothertogdom van Wurtzburg en het primaatschap der Rijnconfederatie. Toen zijn erfgenaam, de hertog VON DALBERG, gezant van Frankrijk was bij het weener congres, besloot deze een bezoek aan VON STEIN te brengen. Deze deed echter weinig moeite om zijne antipathie te verbergen jegens een VON DALBERG, die had kunnen goedvinden Franschman te worden. „Zeg hem," was het antwoord van VON STEIN op de hoffelijke mededeeling van dat voornemen, „dat hij welkom zal zijn zoo hij komt als gezant van den keizer van Frankrijk, maar dat ik hem van de trappen laat werpen zoo hij mij als bijzonder persoon wil bezoeken."

In 1802 werd het bisdom van Munster onder verscheidene naburige vorsten verdeeld; het grootste deel kwam aan Pruissen. VON

STEIN werd belast met de verdeeling van grondgebied en de geheele organisatie der nieuwe provincie. Dit was een ondankbare taak, want, zoo als van zelve sprak waren de inwoners weinig ingenomen met deze overdragt en wantrouwend jegens een protestantsche regering. De pruissische gecommitteerde betoonde intusschen en ofschoon zelve een lid der hervormde kerk, de meeste welwillendheid jegens de andere belijdenis. De deken van Munster, graaf SPIEGEL, later aartsbisschop van Keulen, maakte gebruik van zijn invloed in het kapittel en in den omtrek om de algemeene ontevredenheid tot bedaren te brengen, en een aantal van de voornaamste ambtenaren droegen vrijwillig hunne ambten aan hunne nieuwe overheid over. Tijdens den korten duur van zijn bestuur over Westphalen hield VON STEIN zich voornamelijk te Munster op, waar hij met den generaal BLUCHER, het hoofd der krijgsmagt, het bisschoppelijk paleis bewoonde. Zijne provinciale loopbaan eindigde in 1804 bij zijne benoeming tot minister van financien.

De veerkracht en kunde, welke hij had aan den dag gelegd ter bevordering der provinciale belangen, verlieten hem ook thans niet. Weinig hoofden van departementen van algemeen bestuur hebben zoo krachtig geregeerd of zoo veel hervormingen tot stand gebragt. Behalve door vele andere hoedanigheden onderscheidde VON STEIN zich ook door de goede keuze zijner ondergeschikten en de gehoorzaamheid, welke hem altijd ten deel viel. Hij was bemind en gevreesd en had in zijn karakter en houding iets dat den meester verraadde. Zijne aanmerkingen waren bijzonder klaar en krachtig. In een stuk, dat door zijn geschiedschrijver wordt bewaard, wordt een openbaar ambtenaar voorgesteld „als beschuldigd van verregaande onbeschoftheid, welke hem blootstelt aan de haat van zijne ondergeschikten en de verachting van onafhankelijke personen. Het onbeschoft gedrag van den beschuldigde wordt toegeschreven aan onkunde en laatdunkendheid, en niet ten onregte wordt hij bedreigd met het verlies van een ambt, dat hij met misanthropische bitterheid en op onwettige wijze waarneemt." Om VON STEIN echter regt te laten wedervaren, moeten wij herinneren dat zijn strenge taal in geenen deele bij uitsluiting jegens minderen werd gebezigd.

Het is te betreuren dat er slechts zeer weinig is aangeteekend van het bijzonder en huishoudelijk leven van VON STEIN. In 1792 huwde hij met de gravin WILHELMINA WALMODEN, dochter van den hannoverschen generaal van dien naam, die zelve een zoon was van GEORGE II en Lady YARMOUTH. De verlovingstijd miste alle moge-

lijke romantische kleur. De gewoonte, bij duitsche huwelijken gevolgd, hield de overhand op het vurig en woest karakter, dat de minnaar dikwijls openbaarde bij gelegenheden van veel minder aanbelang. In een brief, die het kenmerk van zijn tijd draagt, berigt hij mevrouw VON BERG dat hij, alvorens zijn geest ten gunste van de gravin WILHELMINA te stemmen, bevreesd is om zekere CHARLOTTE DIEDE te zien, die zijne zuster hem zeer had aanbevolen. In september was de Walmoden ster gerezen. Mevrouw VON BERG wordt verzocht hem van een bezoek naar Berlijn te verschoonen, omdat hij voornemens is voor de lente in het huwelijk te treden. „Waarschijnlijk, zegt hij, zal dit zijn met gravin WILHELMINA WALMODEN, tenzij ik te Ziegenberg iets bijzonders mogt vinden; daarna wensch ik eene reis naar Zwitserland te maken." De schoone CHARLOTTE was niet bestemd om den reiziger te vergezellen. WILHELMINA zegevierde ten laatste in december en over het geheel was hun huwelijk vrij gelukkig. De jeugdige barones VON STEIN kweet zich uitmuntend van hare pligten als gade en als moeder, en haar echtgenoot, die haar altijd achting had toegedragen, eindigde met haar te beminnen met al den gloed van zijn ernstig en vurig karakter. Bij haren vroegtijdigen dood liet zij hem twee dochters na, zoo dat de aloude naam van VON STEIN uitstierf.

In 1804 volgde VON STEIN zijn ouden meester VON HEINITZ op in het pruissische ministerie van financien. De koning aarzelde lang alvorens tot die gewigtige betrekking een man te roepen, dien hij achtte om zijne kunde, maar afkeurde om zijn zonderling en onafhankelijk karakter. WILLEM FREDERIK III had een waarlijk koninklijke antipathie voor het genie, maar was opregt en vatbaar voor overtuiging. Zijn bijzondere secretaris, BEYME, slaagde in de oplossing van alle bedenkingen, en de nieuwe minister voldeed weldra, aan allen die zijne uitnemende geschiktheid voor deze betrekking hadden gadegeslagen en verkondigd. Binnen weinige maanden werd de accijns anders geregeld; de aanzienlijke doorvoer vestigde een inwendig stelsel van handelsvrijheid, en het geheele raderwerk der staatsinkomsten werd onderzocht, gewijzigd en verbeterd. Bij den aanblik der tallooze verkeerdheden, die zich in het financiewezen voordeden, kon een heldere financier en krachtige administrateur zeker niets beters verlangen dan zich een uitgestrekte magt te zien opgedragen. Het herstel van praktische verkeerdheden, die de natuurlijke ontwikkeling der welvaart hebben verhinderd, staat gelijk met de ontdekking van nieuwe

bronnen van welvaart. Men behoeft slechts den dam door te breken en het water zal zijn eigen hoogte herstellen. Er was echter in 1804 en 1805 weinig gelegenheid om de verborgen rijkdommen van Pruissen op te sporen. In plaats van regelen te stellen en wetten in het leven te roepen tot regeling van den gewonen toestand des lands, werd het spoedig noodzakelijk in de eischen te voorzien van een dreigenden oorlog. Zoo wel de omstandigheden als zijne neiging bragten er VON STEIN toe om zich in dien tijd te verheffen boven de sfeer van administratieven arbeid en zijn natuurlijke plaats in te nemen in den eersten rang der toenmalige staatslieden.

De lafheid van 1805 werd gestraft door de overhaasting van 1806. De sophisten en verraders, die een oorlog hadden voorkomen zoo de twist met behulp van Oostenrijk had kunnen worden ten einde gebragt, zagen op tegen een hopeloos geschil, toen de vrees voor volks-verontwaardiging zwaarder begon te wegen dan de schrik voor een buitenlandschen vijand. NAPOLEON zelf, ofschoon zeker van zijne zegepraal, kon bezwaarlijk de gemakkelijkheid bevroeden, waarmede zij verkregen werd. Het leger van FREDERIK DEN GROOTEN werd bij Jena en Auerstadt geslagen en geschandvlekt door de overhaasting der talrijke bezettingen om de aan hunne zorg toevertrouwde vestingen over te geven. Na de noodige zorg te hebben gedragen voor de fondsen van zijn departement, verliet VON STEIN op den 20 october Berlijn met nog andere leden der regering ten einde zich bij den koning te vervoegen, die zich te Königsberg bevond.

Hij had den grooten slag niet afgewacht om zijne gedachten lucht te geven over de staatkunde, die gevolgd was, maar zijne betrekking gaf hem geen regt om in de algemeene leiding der zaken tusschen beide te treden. WILLEM I en FREDERIK DE GROOTE hadden in het administratief raderwerk van den staat het stelsel aangenomen van persoonlijke regering, en dit was door hunne zwakke opvolgers steeds in wezen gehouden. Het aantal der ministers was van tijd tot tijd verschillend; in den regel evenwel beheerden vier van hen de provincien, terwijl de anderen de leiding hadden der afzonderlijke departementen, die op den geheelen staat betrekking hadden. Er was geen raad om die hooge staats-ambtenaren in hunnen moeijelijken werkkring te ondersteunen en zij hadden ook het regt niet om afzonderlijk in regtstreeksche onderhandeling met den koning te treden. Deze ontving de verslagen zijner ministers en zond zijne bevelen aan het kabinet zijner bijzondere secretaris-

sen, dat destijds bestond uit den reeds genoemden BEYME en den bekenden franschgezinde LOMBARD. Ten gevolge van een geheim verbond met laatstgenoemden werd HAUGWITZ eerste minister, belast met het beheer der buitenlandsche zaken. De verwarde en gevaarvolle toestand der openbare zaken deed maar al te zeer zien dat een wijziging in de hooge regering dringend noodzakelijk was. Het was van het hoogste gewigt om een bewind dat slechts uit omkoopbare tafelschuimers en hovelingen bestond, te doen vervangen door een welgeregelden raad van staatslieden. In 1806 was HARDENBERG in onderhandeling met Engeland, terwijl HAUGWITZ bij voortduring als vereenzelvigd bleef met de staatkunde van Frankrijk.

VON STEIN besloot een poging aan te wenden om den koning van de noodzakelijkheid eener hervorming te overtuigen. Zijn toestand werd in dien tijd gesterkt èn door zijn grooten officielen roem èn door zijne maatschappelijke betrekkingen. Hij ging vriendschappelijk om met 's konings broeder, prins LODEWIJK FERDINAND en voornamelijk met zijne zuster prinses LOUISA van Pruissen en haren gemaal prins ANTHONY RADZIVILL. In het leger werden zijne inzigten gedeeld door BLÜCHER, RÜCHEL en PHULL. HARDENBERG was den persoon en de staatkunde van HAUGWITZ vijandig. Zijne oude vriendin eindelijk, mevrouw VON BERG, was een vertrouwde der koningin. Na langdurige beraadslaging besloot hij met de hem eigene stoutheid, om geheel alleen te handelen, en op den 10 mei zond hij aan den koning een der krachtigste memorien, die ooit aan een absoluten vorst zijn aangeboden. Het voorstel om de regering door middel van departementen te vervangen door een verantwoordelijken en beraadslagenden raad van ministers kon, hoezeer stootend, toch bezwaarlijk als beleedigend worden aangemerkt. De bijzonderheid van het manifest bestond in een reeks van krachtige persoonlijke oordeelvellingen over de toenmalige raadslieden der kroon, HAUGWITZ en de twee bijzondere secretarissen. Hoewel erkennende dat BEYME een man van verstand en een achtingswaardig regtsgeleerde was, verklaarde de schrijver der memorie niettemin dat hij was laatdunkend, onkundig in de huishouding van den staat en bedorven door zijn verkeer met LOMBARD. Daaruit bleek verder dat mevrouw BEYME een lage en stijfhoofdige vrouw was. Naar het oordeel van VON STEIN was LOMBARD naar ligchaam en geest versleten, een onkundige, die van niets anders wist dan fransch dilettantisme (Schöngeisterei). „Zijn zedelijk gevoel," zegt de memorie, „is vernietigd door vroegtijdige weelde en hij

is volmaakt onverschillig geworden, zoo wel omtrent het goede als omtrent het kwade. De diplomatieke betrekkingen van den staat zijn in een crisis, zoo als men er in de hedendaagsche geschiedenis geen kent, toevertrouwd aan de onbekwame handen van een laag geboren fransch poetaster, een bedorven en versleten roué, die zijn tijd verspilt in spel en ongebondenheid."

HAUGWITZ kreeg geen beter getuigenis. De koning werd onderrigt dat zijn vertrouwde minister kleingeestig, dom, vleijend en kruipend was (süsslich und geschmeidig); hij was een theosooph geweest, een geestenziener, een leerling van LAVATER, een verkwister en een speler; hij had op laaghartige wijze de vrouw verkregen met welke hij leefde; waarheidsliefde ontbrak hem geheel en hij leefde bloot voor zijn genoegen. Het overige der memorie bestaat uit een schets van den op te rigten raad van ministers en bevat ook de minder wel doordachte, zelfverloochenende, bepaling dat de schrijver geen bevordering zou aanvaarden, welke het gevolg dier hervorming zoude wezen.

Zoo als naderhand bleek en ook natuurlijk was, was de koning getroffen door een handeling, zoo ongewoon in den vorm en zoo weinig vleijend voor zijn oordeel in de keuze zijner raadslieden. Voor het tegenwoordige waren echter VON STEINS diensten onmisbaar en zijne memorie bleef onbeantwoord. Een tweede verklaring, niet alleen door den minister, maar ook door de prinsen en eenige generaals onderteekend, werd door een scherpe teregtwijzing gevolgd. Het geduld des konings was nog niet geheel uitgeput, maar hij moest ook de stijfhoofdigheid van zijn trotschen minister van financien nog nader leeren kennen.

Bij de vlugt van het hof uit Berlijn werd het ministerie ontslagen en op aanbeveling van BEYME bood de koning VON STEIN het departement van buitenlandsche zaken aan. Het antwoord bestond in een herhaling der argumenten ten gunste van een onafhankelijk kabinet, in een bepaald verzoek tot ontbinding van het secretariaat en in een aanbeveling van HARDENBERG voor de betrekking van minister van buitenlandsche zaken. Het scheelde weinig of een zonderlinge onderhandeling, welke PERTZ in haar geheel mededeelt, had bijna tot een gunstige uitkomst geleid. In het begin van januarij 1807, des avonds vóór het vertrek van het hof naar Memel, ontving VON STEIN een eigenhandig schrijven des konings, dat wegens duidelijkheid van taal niet minder merkwaardig is dan zijn eigene memorie. De koning begon met een eerlijke openhartigheid.

„Ik had vroeger," dus schreef hij, „een vooroordeel tegen u. Ik beschouwde u altijd als een man van overleg en kunde, maar tevens hield ik u voor zonderling en origineel (genialisch) dat wil zeggen, voor iemand, die altijd zijn eigen gevoelen als het ware beschouwt en daarom ongeschikt is voor een ambt, waarin hij gedurig is blootgesteld om door botsing met anderen vertoornd te worden. Ik overwon die vooroordeelen, zoo als ik altijd getracht heb mijne raadslieden op goede gronden te kiezen en niet volgens mijne persoonlijke luimen ..... Gij hebt de portefeuille der buitenlandsche zaken op hoogen toon afgewezen..... Ik gaf toe, en om aan uwe inrigting omtrent de noodzakelijke verbeteringen in de leiding der zaken te gemoet te komen, vaardigde ik den 17 december het bevel uit, waarmede ik „onderstel" dat gij bekend zijt! Ik zeg „onderstel," want uw voortdurend stilzwijgen, dat ik eerst aan den staat uwer gezondheid toeschreef, moet anders geheel onverklaarbaar blijven."

In een vroegeren brief had de koning geschreven: „Ik kan uw stilzwijgen niet aan louter wantrouwen en ongehoorzaamheid toeschrijven, want indien ik zulks deed, zou ik verpligt zijn voor uwe huisvesting te moeten zorgen (door hem namelijk in hechtenis te doen nemen). Uit dit alles zie ik met groot leedwezen dat ik mij vroeger niet bedrogen heb, maar dat gij moet beschouwd worden als een ongeschikt, ongehoorzaam en stijfhoofdig staatsdienaar, die snoeft op zijn genie en bekwaamheden, en wel verre van zich het welzijn van den staat voor oogen te stellen, slechts handelt onder den invloed van zijne hartstogten en persoonlijke vijandschap en verbittering. Het spijt mij waarlijk dat gij mij gedwongen hebt zoo duidelijk en openhartig te spreken. Daar gij echter voorgeeft een minnaar der waarheid te zijn heb ik mijne gevoelens in rond duitsch gezegd en ik moet er bijvoegen dat, zoo gij niet goedvindt uw oneerbiedig en onbetamelijk gedrag te veranderen, de staat niet langer op uwe verdere diensten mag rèkenen."

Het is misschien over het geheel beter dat de bestuurders van het menschdom òf hunne driften intoomen òf de waardigheid van hun standpunt betrachten door de gewone vormelijke uitdrukkingen te bezigen, maar het is een aangename gewaarwording een enkele maal een staatstuk te ontmoeten, dat in flinke ronde taal geschreven is. Later begrepen de minister en de koning elkander beter, maar op dat oogenblik was een verzoening onmogelijk. Von Stein antwoordde onmiddelijk door een brief, waarin hij de hevig-

ste aanvallen van het koninklijk schrijven wederlegde en eindigde met zijn ontslag aan te bieden. De koning gaf hem te kennen dat hij niets had te voegen bij VON STEINS oordeel over zich zelven. Zijn bepaald verzoek om ontslag uit zijne betrekking bleef echter zonder gevolg. Niet alleen de generaals en staatslieden, die de nationale zaak voorstonden, maar ook de vrienden en bondgenooten van Pruissen beschouwden den val van den minister als een algemeene ramp. De engelsche gezant, lord HUTCHINSON, drukte zijn leedwezen in de sterkste bewoordingen uit en maakte geen geheim van zijn gevoelen, dat 's konings raadslieden niet te vertrouwen waren.

Gedurende den loop der lente bewoog een aansporing van de zijde van NIEBUHR, die zelfs geneigd was in russische dienst te treden, keizer ALEXANDER om ook VON STEIN daartoe uit te noodigen. De gewezen minister verlangde met ongeduld naar bezigheid en had wel lust het aanbod aan te nemen, maar minder haastig dan zijn vriend vroeg hij nadere inlichtingen alvorens een bepaalde toestemming te geven. De briefwisseling daarover was nog niet geëindigd, toen er gebeurtenissen plaats grepen, die de verdere onderhandelingen vooreerst afbraken. Bij de conferentien te Tilsit drong de fransche keizer er op aan dat HARDENBERG, die sedert kort het vertrouwen des keizers had verworven, als vijandig gestemd tegen het overwigt van Frankrijk, zou worden ontslagen. In antwoord op een uitdrukking van FREDERIK WILHELM, waarbij deze verklaarde niet te weten door wien hij hem vervangen zou, zeide de veroveraar op onverschilligen toon: „Prenez le baron DE STEIN; c'est un homme d'esprit." Het was noodig dat er een man van kunde aan het hoofd der zaken kwam te staan, ook om de ontzettende belastingen, die aan de overgebleven gewesten des rijks waren opgelegd, te doen opbrengen. NAPOLEON kon niet weten dat hij juist den man had genoemd, die van alle duitsche staatslieden het ernstigst besloten was het vreemde juk af te werpen. Na een vruchteloos aanzoek bij SCHULENBERG, die later zich zelven verlaagde door JEROME BONAPARTE in Westphalen te dienen, bood de koning VON STEIN het ministerie van financien en binnenlandsche zaken aan. De vaderlandslievende mannen herinnerden zich met angst de scheuring, die zoo kort te voren had plaats gegrepen. HARDENBERG en BLÜCHER schreven hem, om op de aanneming van 's konings aanbod aan te dringen. NIEBUHR geloofde dat VON STEIN de taak zou op zich nemen, doch twijfelde aan den goeden uitslag. Prinses LOUISA RADZIVILL vertrouwende op hare langdu-

rige en warme vriendschap voor den gewezen minister, deed een bewonderenswaardig beroep op zijne edelmoedigheid en vaderlandsliefde. VON STEIN zelf aarzelde geen oogenblik. Voor de persoonlijke beleediging, welke hij vroeger ondervond, had hij volkomen voldoening verkregen, en de noodzakelijkheid zijner diensten voor het algemeen welzijn deed hem alle persoonlijke overwegingen ter zijde stellen. Geen ander staatsman bezat zulk een zaakkennis, ofschoon NIEBUHR welligt meer te huis was in de bijzonderheden van het financiewezen. Geen ander staatsman, zelfs niet HARDENBERG, bezat in gelijke mate het vertrouwen des volks. Met een kiesche grootmoedigheid onthield hij zich van bij zijn vorst voorwaarden te bedingen. „Ik laat aan Uwe Majesteit," zeide hij, „alle beschikkingen over omtrent de leiding der zaken en de personen met welke ik zal moeten zamenwerken." Toen hij het aanzoek ontving had hij de anderdaagsche koorts, maar de zucht om zijne nieuwe betrekking te aanvaarden herstelde spoedig zijne krachten en in korten tijd was hij in staat naar Memel te vertrekken.

De buitengewone krachtsinspanningen van VON STEIN gedurende zijn kortstondig bestuur zijn meer algemeen op prijs gesteld, dan zijne andere openbare werkzaamheden. Zijne taak was ook in alle opzigten moeijelijk. Geen land van Europa is na den dertigjarigen oorlog aan zoo veel lijden blootgesteld geweest als de fransche bezetting aan de overblijvende gewesten der pruissische monarchie deed verduren. Een grondgebied, dat naauwelijks vijf millioen verarmde inwoners bezat, moest een vreemd leger van honderd zestig duizend man onderhouden, terwijl ieder officier, in verhouding tot zijn rang, het voorbeeld volgde der maarschalken en generaals die deze gelegenheid te baat namen om zich een eigen vermogen te verschaffen. Onder deze allen was SOULT, als naar gewoonte, de begeerigste, terwijl DAVOUST zich het meest door zijne wreedheid onderscheidde. Onder de hooge bevelhebbers herinnerde zich alleen VICTOR wat hij aan zichzelven en de menschheid verschuldigd was. De generaal-intendant DARU was door zijn meester gelast om de hoogste belastingen te heffen die hij kon verkrijgen en eischen te doen, die onmogelijk vervuld konden worden, ten einde de fransche bezetting langer te doen duren. Behalve de bijdragen voor het leger en de bijzondere afpersingen bedroegen de betalingen aan Pruissen opgelegd tegen het einde van 1808, 240 millioen guldens. De nieuwe minister bevond zich in een toestand, die ofschoon

moeijelijk, echter zeer gunstig was voor de ontwikkeling zijner talenten. De koning behandelde hem met een vertrouwen, dat zijn voortdurenden eerbied en achting verwierf; de koningin leerde hem weldra met vriendschap en hartelijkheid bejegenen; de prinsen en vooral de prinsessen der vorstelijke familie behoorden tot zijne warmste vrienden. Hij was omringd door bekwame mannen, die voor hem eerder ondergeschikten dan ambtgenooten waren. SCHÖN en NIEBUHR werkten onder zijne leiding. De minister voor de provincien, SCHRÖTTER, ondersteunde hem ijverig in zijne inwendige hervormingen en hij mogt de voldoening smaken ook SCHARNHORST en GNEISENAU middelen te zien aanwenden tot een geheele reorganisatie van het leger.

De openbare meening, welke aan VON STEIN de afschaffing van het lijfeigenschap in Pruissen toeschrijft, is slechts voor een gedeelte juist. De maatregelen, die achtereenvolgens ten uitvoer werden gelegd, waren reeds vóór de komst van den eersten minister door SCHRÖTTER voorbereid. De regering had reeds lang te voren gelijke staatkunde gevolgd en tot zekere hoogte had VON STEIN er reeds deel aan genomen gedurende zijn bestuur in Westphalen. Van al de kroongoederen was reeds in het begin der achttiende eeuw door den eersten koning van Pruissen het eigenlijke lijfeigenschap opgeheven. Bijzondere grondeigenaars bezaten intusschen nog lijfeigenen in vele districten, en de zoogenaamde „ Eigenbehörigkeit" bestond nog in alle gewesten. Daar de boeren in de meeste gevallen toch een erfelijk regt op hun land bezaten, leverde het vraagstuk der vrijmaking in beginsel weinig moeijelijkheden op. De verwisseling der persoonlijke diensten in geld of landerijen en de oprigting van gemeenten maakten de overeenkomsten meestal voordeelig voor alle partijen. JOSEPH II had een dergelijken maatregel in zijne erfelijke staten genomen. De constituerende vergadering in Frankrijk had het eenvoudiger, maar ook meer kwetsend middel te baat genomen der verbeurdverklaring van alle feodale regten. Nog kort geleden was het beginsel van schadevergoeding ook door het oostenrijksch bestuur voor Gallicie en door KOSSUTH en zijne ambtgenooten voor Hongarye aangenomen.

De lijfeigenschap van den boerenstand was ook niet de eenige instelling, die met klaarblijkelijk voordeel kon worden afgeschaft. Het bezit van grondeigendommen was in de meeste streken van het koningrijk onderworpen aan een menigte van zonderlinge, belemmerende en verouderde beperkingen. Sommige goederen mogten

alleen door edelen, andere alleen door burgers en weer andere alleen door boeren bezeten worden. Waar geen dergelijke bepaling bestond wisselde de aard van den eigendom af naar den maatschappelijken toestand der erfgenamen of koopers. Vele voorregten aan een riddergoed verbonden, vervielen of werden tijdelijk opgeheven wanneer het goed in handen van een burger kwam. Het was in het algemeen verboden landerijen aan boeren toebehoorende te verdeelen of die met andere te vereenigen. Het leengoed en de daarbij behoorende pachthoeven werden streng van elkaar afgescheiden gehouden. Een wetgeving, die gepoogd had iederen stand tegen de overheersching der andere te vrijwaren, had aan allen hunne vrijheid van handelen ontnomen.

Na de plannen VAN SCHRÖTTER en de wijzigingen, door andere leden der regering daarop voorgesteld, naauwgezet te hebben overwogen vatte VON STEIN zijn gevoelen zamen in een besluit, dat op den 28 october 1807 door den koning werd uitgevaardigd. Ten gevolge daarvan was voortaan ieder ingezeten van den staat zonder onderscheid geregtigd om landeigendommen te bezitten. Alle soorten van lijfeigenschap (Leibeigenschaft, Guts-unterthänigkeit en Eigenbehörigkeit) moesten binnen een tijdsverloop van drie jaren zijn afgeschaft, terwijl het beperkte of altijddurend regt van iederen bezitter op het goed, waarop hij gevestigd was, onveranderd bleef. De eigenaars van bezwaarde goederen werden in staat gesteld de huren gestand te doen en er werden middelen aangewend om de fideicommisen door overeenkomsten tusschen de familien op te heffen. Niettegenstaande de waanwijze tegenwerpingen van NIEBUHR, die door een kunstmatige wetgeving een bevolking van grondbezittende boeren wenschte te behouden, werd het onder zekere beperkingen gemakkelijk gemaakt de hoeven met elkander te vereenigen. Van den anderen kant werd het den eigenaren toegestaan gedeelten hunner landerijen te vervreemden of over hunne gezamenlijke goederen te beschikken. Het mag betwijfeld worden of ooit een zoo gewigtige maatregel met zulk een gemakkelijkheid werd ingevoerd of ten uitvoer gelegd. De misbruiken, die bij bedoeld koninklijk besluit werden afgeschaft, waren allen behouden gebleven door de algemeene vrees voor verandering en door den tegenzin van den adelstand om van zijne nuttelooze voorregten afstand te doen. De rampen van 1806 en 1807 deden alle partijen naar billijke hervormingen wenschen, ten einde eenige verbetering aan te brengen in een staat van zaken die naauwelijks

voor verergering vatbaar was. In zulk een beslissend tijdperk wordt een krachtig minister natuurlijk een dictator; niet te min heeft de afschaffing van het lijfeigenschap in alle deelen van Europa met betrekkelijk groote gemakkelijkheid plaats gehad — temporis magis partus quam ingenii. In Engeland was het stelsel als van zelve uitgestorven reeds drie of vier eeuwen vóór dat het op het vaste land begon te verdwijnen. De maatregel, waaraan de nagedachtenis van VON STEIN het meest door het volk verbonden wordt, was een der eenvoudigste, die hij in zijne openbare loopbaan heeft ten uitvoer gebragt.

Weinige staatslieden hebben de voorbereiding van zoo vele stelselmatige hervormingen vereenigd met zulk een naauwlettend toezigt op allerlei dringende zaken. Een uitgewerkt stelsel van administratieve inrigting, hetwelk alle afdeelingen van het staatsbestuur in zich bevatte, was nog niet geheel aangenomen toen de minister zijne betrekking verloor. Hij had echter een stelsel van gemeentewetgeving in iedere aanzienlijke stad ingevoerd en hij had een nog vermeteler plan voor een vertegenwoordigende vergadering op touw gesteld. Toen VON STEIN na een kort tijdsverloop bij zijne andere bezigheden de leiding der buitenlandsche aangelegenheden op zich nam, gebruikte hij een bekwaam agent — SACK — om te Berlijn met DARU te onderhandelen en zond hij 's konings broeder, prins WILLEM, naar Parijs, met ALEXANDER VON HUMBOLDT als zijn raadsman. In dien zelfden tijd spande hij alle krachten in om de vereischte gelden te vinden. De vele maatregelen, die hij tot dat einde nam, leveren het sterkste bewijs voor zijne onvermoeide krachtsinspanning en de veelvuldigheid zijner hulpmiddelen. De russische muntspecien werden tot een wettig betaalmiddel gemaakt. Op raad van NIEBUHR werden de banknoten voor hunne volle waarde in betaling der belastingen aangenomen. De vereenigingen van edelen in de verschillende gewesten werden uitgenoodigd om de leeningen, door de regering aangegaan, te waarborgen. De staten van West-Pruissen voerden een belasting op het inkomen in. Brandenburg en eenige andere streken verhoogden hunne inkomsten door een belasting op den eigendom. In weerwil van vele tegenwerpingen besloot de minister tot den verkoop van kroonlanden tot een waarde van dertig millioen guldens. Hij gebruikte prins WITTGENSTEIN om den gierigen keurvorst van Hessen te polsen nopens de mogelijkheid eener leening en zond NIEBUHR met een dergelijke zending naar Am-

sterdam. De persoonlijke betrekkingen tusschen dien grooten geleerden en bekwamen financier en VON STEIN, waren minder vriendschappelijk geworden sints NIEBUHRS bezwaren tegen de vereeniging van kleine eigendommen buiten aanmerking waren gelaten. Hunne vriendschap duurde echter nog voort, doch de minister en de staatsraad hadden tegenstrijdige karakters, en waren beiden even ligt geraakt. Het volbloedig en krachtig gestel van VON STEIN stuitte gedurig af op de beschroomde en moedelooze neiging, die van zijn ondergeschikte een der onhandelbaarste menschen maakte. NIEBUHRS groote naam en kunde maakten hem echter bij uitnemendheid geschikt voor de zending naar Nederland, maar NAPOLEON gelastte zelf zijn broeder koning LODEWIJK om het welslagen van den onderhandelaar te verhinderen. De eenige uitslag van zijne reis wordt gevonden in de merkwaardige brieven over Nederland, die voorkomen in de verzameling van NIEBUHRS kleine werken.

De keizer weigerde met prins WILLEM over het bedrag der belastingen te onderhandelen en vertrok voor een zegevierenden togt naar Italie. DARU behandelde SACK met zoo weinig onderscheiding, dat VON STEIN besloot de onderhandeling te Berlijn zelf op zich te nemen. De zwaarhoofden in de pruissische hoofdstad verklaarden dat uit die steenen, STEIN en PIERRE DARU, niets dan vuur zou voortkomen, wanneer zij met elkander in aanraking kwamen en het was ook niet onwaarschijnlijk dat de trotsche en fijngevoelige minister in een gevaarlijke botsing zou komen met de ligtgeraaktheid en onbeschaamdheid der overwinnende natie. Maar er is geen soort van werk waarvoor een krachtig karakter ongeschikt is. VON STEIN kende zich zelven even goed als het doel dat hij wilde bereiken. Na gepoogd te hebben DARU'S ijdelheid te vleijen door hem tot lid der Berlijnsche akademie te doen benoemen, slaagde hij er in voor het einde van maart de onderteekening te verkrijgen van een overeenkomst, waarbij, onder goedkeuring des keizers, de termijnen van betaling en het tijdstip der ontruiming geregeld werden. Onmiddelijk daarna keerde hij op de dringende uitnoodiging der koningin en der koninklijke familie naar Koningsbergen terug om de kuiperijen tegen te werken, die in zijne afwezendheid waren gevormd.

Pruissen bleef in dien tijd ook niet ongevoelig voor de hoop, die de opstand in Spanje door geheel Europa had opgewekt. De militaire commissie had reeds hare heilzame werkzaamheden aangevangen. In innige vereeniging met VON STEIN, besloot SCHARNHORST

de geheele bevolking in den wapenhandel te oefenen door de beperkte krijgsmagt, welke de naijver van den overwinnaar toestond te behouden, te doen bestaan uit elkander gedurig afwisselende jonge rekruten, die na volbragten diensttijd als reserve in de landweer zouden worden opgenomen. Uit eenige opmerkingen van den minister SCHÖN, opgenomen in het Aanhangsel van het derde deel van PERTZ, schijnt te blijken dat SCHARNHORST de landweer alleen als reserve beschouwde. „Zij, die tot de landweer behoorden waren uitmuntende linietroepen," zegt SCHÖN, die aan graaf DOHNA de oprigting der nationale militie toeschrijft.

NIEBUHR verzette zich van uit Amsterdam tegen alle pogingen om een leger te vormen en tegen ieder denkbeeld van een tweeden strijd met Frankrijk. „PHOCION had, schreef hij, de Atheners voorzigtelijk geraden zich aan PHILIPPUS te onderwerpen, en JEREMIA had een bewonderenswaardigen raad gegeven aan de oproerige menigte, die aan de goddelijke zending van NEBUKADNEZAR twijfelde en de hulp van Egypte wilde inroepen." VON STEIN was echter de man niet om te luisteren naar menschen of profeten, die onderwerping aan het vreemde juk predikten. In den zomer van 1808 berekende men dat Pruissen weder tachtig duizend man op de been kon brengen en de minister geloofde met zijne krijgskundige ambtgenooten SCHARNHORST en GNEISENAU, dat de tijd voor den strijd reeds was aangebroken. Oostenrijk wapende zich. De spaansche opstand was nog niet onderdrukt. De hulp van Engeland, wanneer die vereischt werd, was zeker, ofschoon CANNING aan VON STEINS agenten verklaard had de verantwoording van een ontijdigen krijg niet op zich te willen nemen. Al mogen dan ook de opvolgende gebeurtenissen de ongeradenheid van een spoedige breuk met Frankrijk bewezen hebben, zij, die in 1808 voor den oorlog pleitten, hadden krachtige redenen voor hunne staatkunde bij te brengen. Het was toch wenschelijker te strijden vóór dat de belastingen betaald waren, dan zelf de middelen om den oorlog te voeren aan den vijand te leveren. NAPOLEONS onverflaauwde vijandschap tegen den staat, dien hij zoo diep vernederd had, gaf grond tot het vermoeden, dat zijne generaals in last hadden te Koningsbergen de verraderlijke inhechtenisneming van Bayonne na te volgen. Boven alles was het een levensvraag om in gemeenschap met Oostenrijk te handelen. De zoo weifelende veldtogt van Aspern en Wagram zou misschien een anderen uitslag hebben gehad indien BLÜCHER en SCHARNHORST zich bij den aartshertog KAREL hadden gevoegd of hunne

troepen tegen de gemeenschapslijn van den vijand hadden aangevoerd.

De koning wilde echter niets weten van de oorlogzuchtige plannen en verwachtingen van zijn minister of zijne generaals. Hij had in 1806 zijn leger en zijn volk leeren wantrouwen en zelfs de ondervinding, door hem te Tilsit verkregen, had zijn vertrouwen op Rusland niet geschokt. ALEXANDER, die steeds hoopte door de begunstiging van NAPOLEON de Donau-vorstendommen meester te worden en begeerig was de vrucht zijner trouweloosheid in Finland te verzekeren, waarschuwde FREDERIK WILLEM ten ernstigste, zoo wel bij brieven als in persoon, tegen elke toenadering tot Oostenrijk. Te vergeefs wees VON STEIN den koning op ALEXANDERS onstandvastig karakter en op de groote militaire hulpbronnen, die Oostenrijk in de laatste oorlogen had ontwikkeld. Een spoedige beslissing was noodzakelijk, want NAPOLEON had andermaal zijne geldelijke vorderingen verhoogd, en eischte ook dat het pruissische leger tot 30,000 man zou worden verminderd, doch VON STEINS invloed op den koning was reeds eenigermate gedaald en zijne ministeriele loopbaan liep ten einde.

De veranderingen die hij had tot stand gebragt, hadden natuurlijk op meer dan een plaats misnoegen verwekt en zijne vijanden waren even begeerig hem uit den weg te ruimen als om de gunst der fransche overheden te Berlijn te verwerven. Hoewel de groote menigte des volks eenstemmig was in het verfoeijen der vreemde overheersching zou het toch zonder voorbeeld zijn geweest, indien de overheerscher geene aanhangers en bewonderaars aan het hof en onder den adel had gevonden. ZASTROW, KALKREUTH, VOSS en prins HATZFELDT waren de meest invloedrijke leden der franschgezinde partij, en het was niet moeijelijk SOULT of DAVOUST bewijzen te leveren van VON STEINS vijandige gezindheid. De mededeelingen, die in den aanvang van 1854 tusschen Berlijn en St. Petersburg plaats vonden, bewijzen dat dergelijk verraad nog niet vreemd is aan het pruissische hof. De minister had volstandig geweigerd zich in aanraking te stellen met het geheim genootschap de Tugendbund, ofschoon zijn naam algemeen aan de vestiging verbonden is; maar hij had ontwijfelbaar het plan van een volks-opstand opgevat, ingeval de bevrijdingsoorlog werd ondernomen. Ten gevolge van inlichtingen, die aan SOULT verstrekt waren, werd een agent te Koningsbergen aangehouden en onderzocht, waarvan de uitslag in augustus in den Moniteur werd openbaar gemaakt door

opname van een brief van VON STEIN aan prins WITTGENSTEIN, toespelingen bevattende op Spanje en Oostenrijk, op de algemeene ontevredenheid in Duitschland en op de mogelijkheid van toekomstigen tegenstand. Het officieel blad voegde er spottend bij dat DE CHAMPAGNY en prins WILLEM dien dag een verdrag geteekend hadden, dat alle oorzaken van twist tusschen Frankrijk en Pruissen wegnam.

Het werd VON STEIN nu duidelijk dat zijn toestand niet langer houdbaar was, en de keizer van Frankrijk zou ook werkelijk redenen van ontevredenheid hebben gehad, indien de brief op meer eerlijke wijze in zijn bezit was gekomen. Het was niet te onderstellen dat de heerschzuchtige man, die de afzetting van HARDENBERG had gevorderd, een nog krachtiger en meer besloten tegenstander zou dulden. Aanvankelijk weigerde de koning het ontslag aan te nemen, dat zijn minister hem onmiddelijk had aangeboden. Nog twee of drie maanden werden door VON STEIN besteed om de hervormingen te voltooijen, die gedurende zijn bestuur waren ingevoerd. In november legde hij zijne betrekking voor goed neder en begaf zich naar Berlijn. In het begin van januarij 1809 werd de verbazing van geheel Duitschland opgewekt door een keizerlijk besluit uit Madrid gedagteekend en openbaar gemaakt in den Moniteur. Het decreet gewaagde van „zekeren VON STEIN" en hield verder deze bepaling in: „Le nommé STEIN, die onlusten in Duitschland tracht te verwekken, wordt tot vijand van Frankrijk en het Rijnverbond verklaard. De eigendommen, die genoemde VON STEIN, hetzij in Frankrijk, hetzij op het grondgebied van het Rijnverbond bezit, worden verbeurd verklaard en hij zelf zal in hechtenis worden genomen overal, waar hij door onze troepen of door die onzer bondgenooten zal worden aangetroffen." Zes jaren later was VON STEIN de regterhand van ALEXANDER en een der ijverigste medewerkers aan de proclamatie, die NAPOLEON voor geheel Europa buiten de wet stelde.

Berlijn met zijne fransche bezetting was natuurlijk een gevaarlijke verblijfplaats; VON STEIN verliet haar dan ook en behield door een oogenblikkelijke reis naar Bohemen zijne persoonlijke vrijheid. Zijne goederen aan den Rijn en in het hertogdom Warschau werden in beslag genomen en gehouden tot de vrijwording van Duitschland. De oostenrijksche ministers ontraadden hem Weenen te bezoeken, maar boden hem een schuilplaats aan te Troppau en het was in die stad, in Brück en in Praag, dat hij drie

jaren met zijn gezin doorbragt. De keizer wreekte zich over de ontvlugting van zijn slagtoffer door de gevangenneming van diens zuster, de barones MARIANNE VON STEIN, op haar kasteel te Wallerstein, wegens een ongerijmde beschuldiging van verraad. Die onschuldige vrouw werd gedwongen als gevangene naar Parijs te reizen zonder een enkele bediende en gedurende eenigen tijd werd zij aldaar in bewaring gehouden. Na een ziekte, ontstaan door de onrust en de harde behandeling, welke zij had moeten lijden, was eindelijk de keizerlijke wraak in zoo verre bevredigd, dat men haar toestond naar Duitschland terug te keeren.

Deze ongehoorde daad van dwingelandij van NAPOLEON wees aan alle duitsche patriotten hun voorvechter en leider aan. PERTZ verklaart dat de naam van VON STEIN hemzelven en duizend anderen het eerst bekend werd door het decreet van Madrid, want de vijand van den algemeenen onderdrukker werd de vertegenwoordiger van het nationaal gevoelen. NIEBUHR was als gewoonlijk vol grieven en bijna dol van onrust en afkeuring. Hij schreef het ongeluk, dat zijn vriend getroffen had, toe aan diens eigene dwalingen en zwakheid en aan een invloed, dien hij, zoo als hij zeide, door zijne tegenwoordigheid zou hebben te keer gegaan. VON STEIN evenwel achtte niet, zoo als zijn beoordeelaar, alle gevaren onvermijdelijk en alle moeijelijkheden onoverkomelijk. Ofschoon NIEBUHR een echte vaderlander was keurde hij allen tegenstand tegen den vreemden veroveraar af, even als hij zich verzette tegen ieder plan om de constitutionele vrijheid uit te breiden, niettegenstaande zijne opregte theoretische vrijzinnige beginselen. Het is daarom opmerkelijk dat hij op het laatst van zijn leven nog verschrikt moest worden door de julijomwenteling, gedurende welke hij overleed. Niettestaande zijne waarschuwingen en het gezag van JEREMIA, vestigde VON STEIN reeds zijne hoop op den PHARAO van Oostenrijk.

Toen de overwinning van Wagram en het huwelijk van den veroveraar met MARIA LOUISA de verwachtingen had vernietigd, die te Aspern waren in het leven geroepen, begon het ongeduld van den gewezen minister over zijne rust zich te verraden in klagten over zijn naderenden ouderdom. Hij liet geene gelegenheid voorbijgaan om invloed op de openbare aangelegenheden uit te oefenen. Hij stelde memorien over de gedragslijn door de Oostenrijksche regering te volgen, hield onophoudelijk briefwisseling met SCHARNHORST en diens ambtgenooten en trachtte door tusschenkomst van den minister van den prins-regent van Hannover, den

graaf MÜNSTER, in dienst van Engeland te treden. Drie jaren na zijne vlugt werd hem echter een nieuw en onverwacht veld voor zijne werkzaamheid geopend.

In maart van het jaar 1812, even vóór het uitbarsten van den oorlog, vervoegde hij zich ten gevolge van een uitnoodiging van ALEXANDER, aan het keizerlijk hoofdkwartier te Wilna. Zeer verstandig wees hij het aanbod van de hand eener betrekking in russische dienst en gaf hij de voorkeur aan het dienen van den keizer als raadsman in alle zaken, waarbij de belangen van Duitschland betrokken waren. Zijn toestand was wel in vele opzigten dubbelzinnig, maar men was algemeen van oordeel, dat de gewezen pruissische minister geen algeheele trouw verschuldigd was aan den souverein, dien hij trachtte te dienen in een oorlog, waarin Rusland de vijand zijns vaderlands was. Voor het kloek verstand en mannelijk hart van VON STEIN was het genoeg te weten dat voor het oogenblik de toekomst van Duitschland afhing van het welslagen van Rusland. Hij kon zijn vaderland het best dienen door zijn invloed te doen gelden op de staatkunde van den eenigen onafhankelijken vorst, die nog op het vasteland werd gevonden. De keizer daarenboven was aan vreemde raadslieden gewoon. In verschillende tijdperken zijner regering stelde hij zijn vertrouwen in CZARTORISKI, in den Corsicaan POZZO DI BORGO en in den Griek CAPO D'ISTRIAS van Corfu. VON STEIN kon dus wel aan zijn hof verschijnen als de krachtige vertegenwoordiger van een volk, dat, niettegenstaande de onderworpenheid zijner vorsten aan Frankrijk, de natuurlijke bondgenoot was van iedere mogendheid, die de wapenen tegen NAPOLEON voerde.

Op zijn raad stelde de keizer een Duitsch comité in, eerst onder het voorzitterschap van den hertog van Oldenburg, daarna van VON STEIN zelf. Een tijd lang was er te Praag een agentschap gevestigd met het doel om vaderlandslievende geschriften in omloop te brengen en om benden van partijgangers op te rigten, die de fransche couriers moesten aanhouden en onderscheppen en eventueel ook de kern moesten vormen voor een opstand in Duitschland. Door tusschenkomst van GNEISENAU en MÜNSTER trachtte VON STEIN de engelsche regering te bewegen tot een aanval op de kust der Noordzee. Er werd ook besloten een duitsch legioen te vormen bestaande uit overloopers, gevangenen en vrijwilligers. De gewigtigste vrucht der werkzaanheid van VON STEIN bestond echter daarin, dat hij ALEXANDER overtuigde, dat de bevrijding

van Duitschland een onmisbaar vereischte was voor het welslagen van den oorlog tegen Frankrijk. Hij vergezelde den keizer naar Moscou en later naar St. Petersburg, waar hij al zijn invloed bezigde om de plannen der vredepartij, aan wier hoofd de keizerin-moeder en de grootvorst CONSTANTIJN stonden, te verijdelen.

In october maakte het begin van den terugtogt der Franschen een eind aan alle voorstellen tot onderwerping. VON STEIN was aan 's keizers tafel gezeten, toen het berigt daarvan aankwam en hoorde de opmerking der keizerin-moeder, dat zij zich hare duitsche geboorte zou schamen, indien een enkele Franschman den Rijn weder overtrok. VON STEIN sprong onmiddelijk van zijne zitplaats op, wit, zoo men verhaalt, van woede en antwoordde in een taal, die zelden aan het hof werd gehoord: „Uwe Majesteit doet verkeerd zoo te spreken, vooral in tegenwoordigheid van Russen, die zoo veel verpligting aan de Duitschers hebben. Gij moogt alleen spreken over uwe bloedverwanten, de duitsche vorsten. Ik woonde aan den Rijn in 1792 en de volgende jaren. De goede duitsche natie heeft aan niets van het gebeurde schuld. Indien de vorsten het volk hadden vertrouwd en het hadden weten te leiden, zou nimmer een Franschman de Elbe en nog veel minder den Weichsel en den Dnieper zijn overgetrokken."

Men bedenke dat de keizerin MARIA een duitsche prinses was; haar broeder was een der meest slaafsche volgers van NAPOLEON, van wien hij den koningstitel had aangenomen en hare nicht was gehuwd met JEROME BONAPARTE. Het schijnt echter dat VON STEIN zijn invloed aan het hof niet verloren heeft door deze vermetelheid, die zeker weinig strookte met de keizerlijke etiquette.

Men heeft hem zijne medewerking verweten in het bevorderen van den russischen invloed in Duitschland, maar PERTZ heeft duidelijk bewezen dat VON STEIN een der eersten was om te waarschuwen tegen een gevaar, dat later zoo vreesselijk is toegenomen. Toen NAPOLEON nog in Moscou was drong hij bij MÜNSTER en POZZO DI BORGO aan om Engeland er toe te brengen de leiding der duitsche zaken op zich te nemen, die anders aan Rusland moest vervallen. Na het begin van den terugtogt wendde hij al zijne pogingen aan om de engelsche regering te bewegen het duitsche legioen in hare soldij te nemen en troepen te zenden tusschen de Elbe en den Rijn. In een memorie, welke hij door tusschenkomst van lord WALPOLE uit St. Petersburg verzond, beval hij de verdeeling van Duitschland aan tusschen Oostenrijk en Pruissen, terwijl hij er het

zonderlinge plan bij opperde om bij de aanstaande indeeling van Europa, Holland te voegen bij de bezittingen van de engelsche kroon. Vroeger dan welligt eenig ander staatsman zag hij de noodzakelijkheid in om op zijne hoede te wezen tegen de regeling, welke naderhand het evenwigt heeft verbroken en de onafhankelijkheid van Duitschland heeft vernietigd. Het vraagstuk, dat later op het congres van Weenen werd opgelost, was opgeworpen toen KUTUSOFF zijn westelijken togt begon. Onder den invloed van CZARTORISKI en andere poolsche raadslieden maakte ALEXANDER reeds plannen voor het herstel van Polen onder zijn bestuur als constitutioneel koning, welk plan zoowel in overeenstemming was met de erfelijke staatkunde van zijn huis als met zijne persoonlijke neigingen. Men zegt dat PETER DE GROOTE aan zijne opvolgers den raad heeft achter gelaten om, na de verdeeling van Polen, de gedeelten, die hunne bondgenooten mogten hebben verkregen, weder langzamerhand meester te worden. Het grootste gedeelte van het deel, dat FREDERIK in Polen was toegewezen, was reeds weder aan Pruissen ontnomen en het was mogelijk dat de loop der gebeurtenissen Oostenrijk zou bewegen of dwingen om Gallicie af te staan. ALEXANDER daarenboven haakte, in de volheid zijner volstrekte magt, naar het bezit van een staat, dien hij als consitutioneel koning kon regeren. De onbestemde liefde, welke hij in zijne jeugd voor de vrijheid had gekoesterd, was nog niet geheel geweken voor het dwaas godsdienstig mysticismus, dat zijn later leven heeft gekenmerkt. Hij verzekerde VON STEIN ernstig, dat de bevordering van vrijzinnige beginselen het eenig doel was, waarvoor hij wenschte te leven. Ofschoon nu die vrijzinnigheid des keizers hem het bezit deed verwerven van Polen en zijne dweepzucht hem later deel deed nemen aan het Heilig Verbond, zoo bestaan er toch geen redenen om te vermoeden dat in een dezer gevallen zijne gevoelens huichelachtig of geveinsd waren.

Al dadelijk zag VON STEIN duidelijk in, dat een poolsche constitutie geen hinderpaal zou vormen voor de russische eerzucht. Hij ontwikkelde aan MÜNSTER de wijze, waarop het ontworpen koningrijk Hongarije zou bedreigen en tot in het hart van Duitschland zou doordringen. Het gevaar, zeide hij, kon alleen voorkomen worden door een vereeniging van Engeland en Oostenrijk, die aan deze vermetele plannen door duidelijke en krachtige verklaringen perk behoorden te stellen. Men kan intusschen der engelsche regering de koelheid niet ten kwade duiden, waarmede zij deze

waarschuwing ontving. Al de militaire hulpmiddelen der natie waren noodig voor de veldtogten in Spanje en Portugal, en de noodlottige slag bij Jena had alle vertrouwen op de legers van Noord-Duitschland doen verdwijnen, en het was ook niet onredelijk te vermoeden, dat Rusland zich later weder met Frankrijk zou verbinden, na de verraderlijke rol, die het te Tilsit had gespeeld en de roofzucht, waarvan het daar blijken had gegeven. Zelfs een stoutmoediger minister dan lord LIVERPOOL zou voor het voorstel zijn teruggedeinsd om het plan eener vereeniging van Holland en Engeland, waarvan sedert de dagen van CROMWELL geen sprake meer was, weder te doen herleven. Omstreeks den zelfden tijd werd de aandacht van het engelsche kabinet ook gevorderd voor een nog uitgestrekter ontwerp van den graaf MÜNSTER, dat op last van den prins-regent aan de hoven van Rusland en Zweden was medegedeeld. De bedaarde en ervaren hannoversche staatsman bleek nog Duitscher te zijn. Hij herinnerde den regent dat het huis van WELF, het oudste der wereld, slechts zes of zeven eeuwen geleden in den persoon van HENDRIK DEN LEEUW was beroofd van een uitgestrekt grondgebied door een onregtvaardigheid, die men nu in de gelegenheid was te herstellen, en stelde daarom voor dat de Nederlanden met Hanover, Westphalen en de omliggende gewesten tot een koninkrijk zouden vereenigd worden, dat op de mannelijke linie zou overgaan, ingeval prinses CHARLOTTE den engelschen troon mogt beklimmen. Te gelijkertijd beval GNEISENAU aan dat Engeland bij zijn eigen grondgebied zou inlijven de Nederlanden en al de veroveringen, die het in noordelijk Duitschland kon maken.

VON STEIN, begaafd met een meer praktisch doorzigt, vestigde zijne hoop op de herleving van Pruissen. Men had het voor een groot deel aan zijn invloed te danken dat ALEXANDER na de vernietiging van het fransche leger, het plan opvatte om de monarchie van FREDERIK DEN GROOTE te herstellen. Een krachtige partij in Rusland beschouwde het doel van den oorlog bereikt, door de ontruiming der vreemde troepen van het grondgebied des rijks. De kanselier ROMANZOFF, de oude tegenstander van VON STEIN te Mainz, had zich ten allen tijde verzet tegen de vredebreuk met Frankrijk, terwijl vele generaals, waaronder ook de bejaarde opperbevelhebber, ongeneigd waren om den roem, dien zij verworven hadden, in een aanvallenden oorlog te wagen. Bij zijne aankomst te Wilna was het leger tot op zeven-en-twintig duizend man

verminderd. Eindelijk bestond er ook reden om te vreezen dat de keizer zich zou bepalen tot de onverwijlde uitvoering zijner plannen omtrent Polen. In een uitgewerkte memorie stelde VON STEIN aan ALEXANDER voor de staatkunde te omhelzen, welke later gevolgd is. Hij raadde aan, den koning van Pruissen uit te noodigen om zich met Rusland te verbinden, doch alle verbindtenissen met kleinere vorsten te vermijden. Volgens zijn voorstel zouden de verbondene souvereinen commissarissen aanstellen om de gewesten, die de vijand ontruimde, te besturen, terwijl de duurzame indeeling van Duitschland eerst bij het sluiten van den vrede zou geregeld worden. Met verwonderlijke en kenmerkende stoutmoedigheid droeg VON STEIN tevens het ontslag voor van ROMANZOFF, dien hij beschreef als „ valsch en grillig, vol van geestelooze aardigheden, die slechts in het versleten brein van een hoveling konden ontstaan." In plaats van daarover vertoornd te zijn volgde ALEXANDER den wenk van zijn vreemden raadsman op en raadpleegde hem zelfs over de keuze van een opvolger.

De openlijke verklaring van den keizer, dat hij Pruissen weder tot een mogendheid van den eersten rang wilde verheffen, had tot eerste gevolg dat YORCK met het pruissische contingent het leger van MACDONALD verliet. In de eerste oogenblikken achtte de koning het voorzigtig het gedrag van zijn generaal af te keuren en bood hij zelfs aan NAPOLEON aan een hernieuwing van het tusschen hen bestaande verbond,en eerst bij zijne aankomst te Breslau slaagde SCHARNHORST er in hem te overtuigen, dat het volk in staat en geneigd was het vreemde juk af te werpen. In lateren tijd evenwel betuigde FREDERIK WILLEM zijne dankbaarheid aan den generaal, die op zijne eigene verantwoordelijkheid het verbond met Frankrijk had verbroken. De onderhandelingen met YORCK waren reeds vrij ver gevorderd toen de keizer in december St. Petersburg verliet om zich in persoon aan het hoofd van zijn leger te stellen. VON STEIN volgde hem binnen weinige dagen, na zijne vrienden dringend aangespoord te hebben om voordeel te trekken uit de nieuwe vooruitzigten, die zich voor Europa openden; hij berigtte aan MÜNSTER dat het voor Engeland te laat was om de leiding van den oorlog op zich te nemen, maar dat het toch onverwijld manschappen en wapenen moest zenden. Met zijne gewone vrijmoedigheid in de beoordeeling van personen klaagde hij over de ongeschiktheid van lord CATHCART en drong hij op de noodzakelijkheid aan om een bekwamer vertegenwoordiger naar het hoofdkwartier der bond-

genooten te zenden. Tot WALMODEN zeide hij: „ TETTENBORN en WINZINGERODE overladen zich met roem en gij, die beter zijt dan zij te zamen, gij trekt Europa door als of gij een reis deedt." Zijne vermaningen aan GNEISENAU waren nog nadrukkelijker. „ Ik smeek u ernstig, dus schreef hij, herwaarts te komen. Wat doet gij in Engeland in een tijd, dat de Russen en Franschen in geheel Duitschland met elkaar strijden? Ik bezweer u spoed te maken. Vaarwel, doch kom." Deze dappere krijgsman, die nooit, zelfs niet in de ergste tijden, den moed had laten varen, bekwam weldra het loon voor zijne volharding en de gelegenheid om het vertrouwen van zijnen vriend te regtvaardigen. Als tweede hoofd van den staf te Lützen en te Bautzen en na den dood van SCHARNHORST als de voornaamste leidsman en raadgever van BLÜCHER, deelde GNEISENAU in den roem van zijn bevelhebber aan de Katzbach en bij Leipzig. Gedurende het laatste gedeelte van den marsch naar Parijs voerde hij met krachtige hand het bevel over het leger en in de beslissende veldslagen bij Ligny en Waterloo verliet hij geen oogenblik de zijde van den stoutmoedigen grijzen maarschalk.

Toen de linkervleugel der Franschen door den afval van YORCK ongedekt was gebleven, wilden de russische generaals, die het eerst de grenzen van Oost-Pruissen waren overgetrokken, dat land als wingewest behandelen. De verhouding der plaatselijke overheden en van YORCK zelf met de bevelhebbers der intrekkende troepen, was hoogst onaangenaam. De voorzitter SCHÖN weigerde standvastig zijne medewerking om de hulpmiddelen van zijn gewest te doen strekken tot bevordering eener zaak, die zijne regering kon afkeuren en er bestonden alzoo redenen te over om te vreezen dat een eervol vaderlandslievend gevoel een hinderpaal zou worden voor de bevrijding des lands van het vreemde juk. Gelukkig bezat ALEXANDER in VON STEIN den geschiksten persoon om aan deze moeijelijkheden een einde te maken. Voorzien van de uitgebreidste volmagt van den czaar kwam VON STEIN te Koningsbergen aan, met het vaste voornemen om het gewest tot de gemeene zaak te doen toetreden. Na den keizer bewogen te hebben tot de terugroeping van den corsicaanschen generaal PAULUCCI bewerkte de gevolmagtigde, dat de staten zouden worden opgeroepen om bijdragen te verleenen voor het onderhoud van het leger. Niettegenstaande zijne oude vriendschap met VON STEIN verzette SCHÖN zich tegen de tusschenkomst van den russischen gezant, maar bevorderde in de hoofdzaak toch het beoogde doel. Na vrij hevige woorden-

wisselingen met den voorzitter en YORCK, bewilligde VON STEIN er in Koningsbergen vóór de bijeenkomst van den landdag te verlaten. YORCK ontving van de staten een som gelds en magtiging om den landstorm en de landweer ter verdediging van het gewest op te roepen. SCHÖN deed regt wedervaren aan de vaderlandslievende zelfverloochening van zijn vriend, maar beroemde zich natuurlijk op den goeden uitslag, waarmede hij de regten van zijn vorst had verdedigd. De russische gevolmagtigde kon zich met nog meer regt tevreden stellen, daar het doel zijner zending ten volle was bereikt, en dat wel met de minst mogelijke opoffering van nationale waardigheid. Het was in geenen deele zijn voornemen om de vrijmaking van Europa te doen afhangen van het welbehagen van het berlijnsche hof. Zonder de toestemming des konings waren de hulpmiddelen der provincie op de meest wettige wijze ter beschikking gesteld voor de voortzetting van den oorlog, nog vóór dat het verbond werkelijk was gesloten. Indien eenige onregelmatigheid ware noodig geweest om dit doel te bereiken, hadden de bezwaren van SCHÖN gewis heviger bestrijding ontmoet.

Het verdrag tusschen de twee regeringen kon nu niet langer uitgesteld worden. Door een zonderlingen zamenloop van omstandigheden, verscheen VON STEIN zelf te Breslau als vertegenwoordiger van ALEXANDER, om van zijn eigen souverein de onderteekening van het bondgenootschappelijk traktaat te verkrijgen. De keizer zou trachten de grenzen van Pruissen te herstellen als vóór 1806, met dien verstande evenwel dat het koningrijk Saksen het groothertogdom Warschau zou vervangen, omdat dit laatste reeds als een veroverd grondgebied door het russische leger was bezet. Toen VON STEIN ALEXANDERS plan omtrent Polen zoo vast gevestigd vond, was hij van oordeel dat de toetreding daartoe onvermijdelijk was, en dat het geheele vraagstuk het best zou opgelost worden bij de eindelijke vaststelling der indeeling van Europa. Door de zorgeloosheid van HARDENBERG werd het later uitgemaakt ten gunste van de magtigste mogendheid, daar Engeland en Oostenrijk er in slaagden de geheele inlijving van Saksen in Pruissen tegen te houden. Toen prinses LOUISA RADZIVILL zich tot VON STEIN wendde om zijn invloed ten gunste der onafhankelijkheid van Polen in te roepen, was hij verpligt te antwoorden, dat zijn werkkring zich strikt tot de duitsche zaken bepaalde. Hij vermogt niets anders te doen dan de prinses te verwijzen naar prins CZARTORISKI, als de voorname bewerker van het plan, dat ALEXANDER

had aangenomen en diens vertrouwde raadgever in alle onderwerpen betrekkelijk Polen.

De vernietiging van het groote leger had de bondgenooten geleid tot een geringschatting der hulpmiddelen van hun grooten tegenstander. Toen nog slechts veertig duizend Russen den Oder waren overgetrokken en de pruissische ligtingen nog onvoltallig waren, herwon NAPOLEON zijn gewoon overwigt te Lützen en Bautzen. De vorsten van westelijk Duitschland lieten Te Deums zingen voor de zegepraal van orde en wet. De koning van Wurtemberg beval dat aan die misdadigers, die der fransche heerschappij vijandig waren, de hulp van verdedigers in hunne regtsgedingen zou worden ontzegd. De koning van Saksen voldeed aan al de eischen van den veroveraar. Beijeren was geheel in vuur voor de verdediging van zijn gevreesden beschermer. Vorsten en staatslieden vermeerderen niet zelden den algemeenen eerbied voor magt door een geestdrift eigen aan hun verheven standpunt, door een zoodanige geestdrift, bij voorbeeld, als zich na veertig jaren nog openbaart in de taal, welke kort voor zijn dood jegens keizer NIKOLAAS werd gevoerd. Even als tegenwoordig werd destijds de vernietiging van oude grondwetten en vrijheden een omwenteling genoemd, terwijl de handhaving der orde over het geheele vasteland werd gelijk gesteld met overheersching en dwingelandij. Na den slag van Bautzen sprak de Moniteur van den trotschen aristocraat, die zich zulk een geducht vijand had getoond, als van een gevaarlijken rustverstoorder. „De bekende VON STEIN was," volgens dat officieel blad, „een voorwerp van verachting voor alle welgezinden. Zijn doel was enkel om het volk tegen alle bezitters van goederen op te zetten." De vreedzame bevolking werd geluk gewenscht met hare ontsnapping aan „VON STEIN en de kozakken." Maar het is onnoodig de altijd gelijkluidende uitdrukkingen der despoten en hunne vleijers nog verder weder te geven. Eerlijker beoordeelaars waren ten zelfde tijde bezig den dusgenoemden revolutionnair aan te vallen wegens een geveinsd gebrek aan ijver voor de belangen van Duitschland. NIEBUHR, dien hij had uitgenoodigd om hem in zijne werkzaamheden behulpzaam te zijn, kon zich niet voorstellen dat de raadgever van den czaar al zijn invloed zou verliezen, zoo hij enkel de belangen van Pruissen bleef behartigen. Na twee of drie maanden onderlinge twist en verbittering bedankte NIEBUHR voor zijne betrekking en eerst vele jaren later hernieuwden zij te Rome hunne vriendschap.

Na het einde van den wapenstilstand en de toetreding van Oostenrijk tot het bondgenootschap had er een groote verandering plaats in de staatkundige leiding van den oorlog. METTERNICH, die zonder geestdrift een lang voorziene krijg voerde, wenschte alleen het verloren grondgebied van Oostenrijk te herwinnen en een duurzamen vrede te verzekeren. Het vast besluit van zijn souverein om de kroon van het romeinsche rijk niet weder aan te nemen, bragt van zelve de handhaving mede der kleine vorsten in al de magt, die zij onder het beschermheerschap van NAPOLEON hadden verkregen. De wederoprigting van het oude rijk der OTTO's en COENRAAD's was al dadelijk onuitvoerbaar bevonden. De invloed van Oostenrijk maakte tevens de verdeeling van Duitschland tusschen de beide groote staten onmogelijk. Te vergeefs vestigde VON STEIN de aandacht op die koele en berekende staatkunde, welke door lord ABERDEEN en NESSELRODE werd gesteund. Op METTERNICH paste hij de welbekende regels van FAUST toe:

„ Ein Kerl der finassirt
Ist wie ein Thier auf dürrer Heide
Von einem bösen Geist in Kreis herumgeführt,
Und rings umher liegt schöne grüne Weide."

en van den jeugdigen russischen minister, die door den invloed van zijne familie reeds zitting in het kabinet had verkregen, doch klaarblijkelijk het vertrouwen van zijn vorst nog niet bezat, sprak hij met openlijke verachting. Zijne verontwaardiging schijnt in dezen de helderheid van zijn oordeel eenigzins te hebben beneveld. Hij liet slechts ten deele regt wedervaren aan de voorzigtigheid, waarmede METTERNICH verder zag dan het oogenblik der vredebreuk en ongetwijfeld overdreef hij de eenvoudigheid van den „armen kleinen NESSELRODE," als hij dezen beschouwde als het slagtoffer der oostenrijksche kuiperijen. Het hof van Weenen zag reeds een gevaar opdagen in het Oosten en herinnerde zich met bekommering dat binnen den tijd van één jaar de russische grens van den Dnieper tot aan de Pruth was uitgebreid. De czaar had zijne plannen op Moldavie en Wallachije nooit verborgen en omtrent het doel van de bezetting van Warschau kon men zich moeijelijk vergissen. De vrees voor een nieuwe verstoring van het evenwigt werd oorzaak, dat NAPOLEON in het gerust bezit wierd gelaten der staten aan den linker Rijnoever, en hij als tegenwigt

wierd beschouwd tegen een even gevaarlijken veroveraar. Deze naijver op de vergrooting van Rusland, die de sleutel is van de staatkunde, welke ook later door METTERNICH werd gevolgd, wekte groote ontevredenheid bij ALEXANDER op. Gedurende een zeer langen tijd weigerde deze over zaken te handelen met een staatsman, dien hij aan het einde van zijn leven te regt als zijn onverzettelijksten tegenstander beschouwde; maar de keizers van Rusland zijn voorzigtig zelfs in oogenblikken van hevige drift. Het is hoogst waarschijnlijk dat „ de goede kleine NESSELRODE" volgens bijzondere instructien handelde toen hij tot de oostenrijksche staatkunde toetrad. Beide de verbonden keizers hadden de gewoonte de openlijke handelingen hunner dienaren af te keuren. FRANS II, die onbeschaamder en gelukkiger huichelaar was dan zijn bondgenoot, stemde altijd toe in de bezwaren, die ALEXANDER tegen METTERNICH opperde. Van de andere zijde is het niet onmolijk dat de czaar slechts een zijner talrijke ministers had uitgekozen om dezen de rol van dupe te doen spelen in de tegenwoordigheid van zijn behendigen tegenstander. Het gebrek der ver vooruitziende oostenrijksche staatkunde was gelegen in de onmogelijkheid om tegen NAPOLEON een flaauwen, gerekten oorlog te voeren. De overwinning van het verbonden Europa werd verzekerd, niet door de handelingen van METTERNICH, maar door de eerzucht van ALEXANDER, door de vaderlandslievende geestdrift, waarmede de pruissische bevolking van vijf millioen zielen, twee honderd vijftig duizend man in het veld zond, en door de uitgestrekte hulpmiddelen van Engeland. De oostenrijksche regering, die aan het hoofd stond van de diplomatie der bondgenooten en den opperbevelhebber der vereenigde legers benoemde, zond nooit meer dan vijftig duizend man te gelijk te velde.

Onmiddelijk na den slag bij Leipzig gaven de bondgenooten aan VON STEIN een treffend blijk van vertrouwen door hem het opperbestuur van geheel het veroverd grondgebied op te dragen. Met uitzondering der oostenrijksche en pruissische staten Hannover, Beijeren en Wurtemberg werd geheel Duitschland in districten verdeeld, die ieder onder het bestuur van een gouverneur stonden. Het toezigt over deze geheele inrigting en het regt van benoeming der gouverneurs en andere hooge ambtenaren werd aan VON STEIN toevertrouwd. Tot de verpligtingen van het centraal bestuur behoorden ook de voorziening in de behoeften van het leger in al de gewesten, de levering van zoo veel hulp in manschappen en geld

als mogelijk was en de zorg voor de militaire hospitalen. Gedurende zekeren tijd strekte de magt van VON STEIN in Duitschland zich uit over een bevolking van vijftien millioenen zielen en na den intogt der bondgenooten in Frankrijk oefende hij die zelfde magt uit in al de departementen, die door hunne legers waren bezet. De troepen, die door het centraal bestuur onder de wapenen werden gebragt, worden op honderd zestig duizend man begroot. Het mag naauwelijks verwondering baren dat in dien tijd bij eenige opgewondene pruissische officieren het denkbeeld ontstond om VON STEIN tot den opengevallen rang van duitsch keizer te verheffen.

Later heeft men gedacht dat METTERNICH hem deze betrekking had doen opdragen om op die wijze een bekwamen en besloten tegenstander uit ALEXANDERS omgeving te verwijderen. Het is zeker dat, terwijl VON STEIN te Leipzig bezig was het bestuur over de veroverde streken te regelen, de oostenrijksche minister, met toestemming der te Frankfort vergaderde bondgenooten, den vijand den vrede aanbood, onder voorwaarde dat Frankrijk geen andere veroveringen zou behouden dan die aan gene zijde der Alpen en van den Rijn. Kort na zijne aankomst in het hoofdkwartier slaagde VON STEIN er in ALEXANDER te bewegen den oorlog gedurende de onderhandelingen voort te zetten, maar het gelukte hem niet BLÜCHERS plan van een snellen marsch op Parijs te doen aannemen. METTERNICH wenschte de gemeenschap met Italie open te houden en NAPOLEON tijd te geven tot aanneming of het doen van tegenvoorstellen. De vergaderde diplomaten stonden nog onder den invloed der vrees, die de overwinningen der Franschen sedert twintig jaren hadden ingeboezemd. Terwijl hun geduchte vijand al zijne hulpmiddelen bijeen trok voor een laatste krachtsinspanning, toonden zich de bondgenooten op belagchelijke wijze bezorgd voor de eer van Frankrijk en stelden zij den wensch te leur om hun ook die gewesten te ontnemen, die tijdens het aanwezen van het bestaande geslacht door geweld van Duitschland waren afgescheiden. Ontwikkeling van magt en de wil om daarvan gebruik te maken, vormen den noodzakelijken grondslag van alle onderhandelingen tusschen de oorlogvoerende mogendheden. NAPOLEON beschouwde teregt die edelmoedige betuigingen van de zijde zijner tegenstanders òf als blijken van genegenheid voor zijne zaak òf als een erkentenis van zwakheid. METTERNICH en de zijnen bedrogen tegen hunnen wil den vijand, dien zij trachtten te redden van het

gevolg, dat zijn vermoeden kon hebben. De zaak, die VON STEIN en BLÜCHER vooral ter harte ging, werd het meest bevorderd door de verwerping van hunnen raad. Een vroegere intogt in Frankrijk zou waarschijnlijk de aanneming hebben verzekerd van de vredesvoorwaarden, die thans blindelings te Chatillon werden verworpen. Gedurende een geruimen tijd had echter de vrede-partij de overhand. HARDENBERG vereenigde zich zoowel als NESSELRODE met de oostenrijksche staatkunde en ook CASTLEREAGH ondersteunde bij zijne aankomst aan het hoofdkwartier de zaak, die lord ABERDEEN zoo ijverig had voorgestaan. Graaf MÜNSTER daarentegen drong aan op de krachtige voortzetting der vijandelijkheden, en in een bijzondere briefwisseling met graaf LIEVEN en VON STEIN berigtte hij, dat de prins-regent en lord LIVERPOOL den wensch hadden uitgedrukt om den keizer van den troon te stooten en de BOURBONS te herstellen. 1) ALEXANDER, die waarschijnlijk de betrekking tusschen het engelsche gouvernement en zijn minister verkeerd opvatte, waagde het lord CASTLEREAGH zijne onderwerping aan METTERNICHS staatkunde te verwijten; maar de engelsche secretaris voor de buitenlandsche zaken kende zijne verhouding en handhaafde zijne waardigheid. Ofschoon MÜNSTER het persoonlijk vertrouwen van den regent genoot, waren zijne groote kunde en ervaring toch onvoldoende om den minister van Hannover in staat te stellen den engelschen minister het hoofd te bieden. Op het laatst van februarij slaagde CASTLEREAGH er in om ALEXANDERS tegenstand tegen het sluiten van een wapenstilstand te overwinnen en van al de russische raadslieden hadden alleen VON STEIN en POZZO DI BORGO den moed zich tegen een vredesvoorstel te verzetten. Drie weken later verwierp NAPOLEON de voorstellen der bondgenooten en begon hij den vermetelen en schitterenden veldtogt, waarop zijn laatste hoop was gevestigd. De ongelijkheid van krachten was echter te groot en niettegenstaande de weifeling van den oostenrijkschen opperbevelhebber en de zware nederlagen, die BLÜCHER had geleden, trok deze op Parijs aan. Vooruitziende dat het bestuur van Frankrijk wel spoedig een verandering zou onder-

1) De brief aan graaf LIEVEN is openbaar gemaakt in de verzameling van lord CASTLEREAGHS brieven en dépêches. Later gaf lord LIVERPOOL zijnen ambtgenoot een verklaring, welke deze als voldoende aannam. VON STEIN was niet onbewust, dat de engelsche regering van den beginne af een sterken afkeer had van ALEXANDERS staatkunde en ook diens betrekkingen met BERNADOTTE vermoedde.

gaan, wendde VON STEIN al zijn invloed aan om het plan van namelijk de keizerlijke kroon aan den koning van Rome te schenken, onder het regenschap van BERNADOTTE — tot welk plan ALEXANDER eenigzins overhelde — tegen te werken, en twee dagen vóór de inneming van Parijs had VON STEIN de vermetelheid zijne ondergeschikten te Dyon te magtigen om den graaf VAN ARTOIS te ontvangen. Vóór de aankomst van VON STEIN in de hoofdstad hadden evenwel de verbonden souvereinen reeds de herstelling der BOURBONS afgekondigd. Den 10 april schreef hij uit Parijs aan zijne echtgenoote om haar geluk te wenschen met den val des vijands, voor wien hij geen medelijden gevoelde en dien hij ook niets vergaf. „De aartshertogin," dus eindigde hij zijn brief, „keert tot haren vader terug. JEROME is naar Stuttgard getrokken; JOSEPH naar Zwitserland en zoo is al dat gespuis verdwenen."

De gelukkige afloop van den oorlog, die de staatkunde der verbonden mogendheden geheel kwam wijzigen, had ook invloed op den toestand van VON STEIN. In den raad van den czaar was hij de vertegenwoordiger geweest van de overeenkomende belangen van Rusland en Duitschland, die door verschillende omstandigheden waren ontstaan. Hij had noch de magt, noch het verlangen om ALEXANDER te ondersteunen in de plannen van vrijzinnigheid en vergrooting van grondgebied, die dezen van nu af bezig hielden. De zucht van METTERNICH om de gevoeligheid van Frankrijk te sparen was met den val van NAPOLEON zeer verminderd; lord CASTLEREAGH daarentegen bleef getrouw aan zijne pogingen om de eischen der veroveraars te matigen; terwijl de russische czaar er behagen in vond om door tusschenkomst van NESSELRODE mede te werken tot de vestiging eener constitutionele staatsregeling voor Frankrijk. De verwijdering, die door het groot verschil van inzigt der bondgenooten wel moest geboren worden, bleek zoo duidelijk dat de vergaderde vorsten de behandeling der teedere vraagstukken, die zich voordeden, vrijwillig verschoven. Oostenrijk trad in bijzondere onderhandeling met Beijeren omtrent de indeeling van zuidelijk Duitschland. ALEXANDER was er verre af het onderzoek te bespoedigen, dat omtrent zijne aanspraken op Polen moest ingesteld worden, welk land zijne legers steeds bleven bezetten. Hannover, door Engeland ondersteund, was gevrijwaard tegen de aanspraken van magtiger bondgenooten. Alleen de toestand van Pruissen was onzeker. Het koningrijk Saksen was het eenig beschikbaar grondgebied, dat als een vergoeding voor het groot-

hertogdom Warschau kon dienen, maar het was gemakkelijk te voorzien, dat Oostenrijk zich tegen die inlijving zou verzetten en Rusland er geen genoegzaam belang in zou stellen om haar door te drijven. VON STEIN, die Saksen nog bestuurde door tusschenkomst van den gouverneur-generaal, prins REPNIN, drong bij HARDENBERG aan op het gewigt om dit vraagstuk uit te maken, terwijl de schitterende diensten door BLÜCHER en het pruissische leger bewezen nog versch in het geheugen lagen der bondgenooten. De flaauwheid en zorgeloosheid van den staatskanselier liet een gelegenheid voorbijgaan zoo als er zich later geen weder voordeed. Bij een geheim artikel van het verdrag van Parijs was bepaald, dat de beslissing omtrent Saksen eerst zou plaats hebben bij de onderhandelingen te Weenen. De verbonden vorsten haastten zich om met hunne voornaamste ministers van de gastvrijheid van den prins-regent gebruik te maken, en de oplossing van alle staatkundige moeijelijkheden werd tot het ophanden zijnde congres uitgesteld.

VON STEIN bragt den zomer te Frankfort en in Nassau door en spoedde zich in september, op de uitnoodiging van ALEXANDER, naar Weenen om bij de opening van het congres tegenwoordig te zijn. Onder al de vereenigde diplomaten was er geen staatsman beter in staat om een gezond oordeel te vellen over de twee groote vraagstukken, die geheel de aandacht tot zich trokken. Begeeriger dan HARDENBERG zelf om Pruissen weer in zijn vroegeren rang in Europa te verheffen, verlangde hij tevens een constitutioneel stelsel in te voeren, dat de eenheid van Duitschland zou willen verzekeren. Zijne verhouding was echter zeer valsch. Terwijl CASTLEREAGH en HARDENBERG, METTERNICH en ALEXANDER uit naam spraken der mogendheden, die de wereld beheerschten, kon VON STEIN zich enkel beroepen op zijn eigen grooten naam en op het vertrouwen, dat een vreemd vorst goed vond hem vrijwillig te schenken. Zijne onbestemde betrekking van middelaar tusschen Duitschland en Rusland maakten hem tot het middenpunt, waarheen zich de vorsten wendden, die vermeerdering van grondgebied verlangden en de vaderlandslievende mannen, die zich tegen kleine dwingelanden wenschten te vrijwaren. In zijne betrekkingen met den keizer steunde hij alleen op den eerbied, die zijn vast karakter inboezemde en op zijn welbekenden invloed in Duitschland. Van den anderen kant was ALEXANDER wel eenigzins bezorgd, dat zijn onafhankelijke raadsman zijne vrijzinnigheid minachte en zijne eerzucht zou tegenwerken. De geslepen Rus schonk zijn vertrouwen aan verschil-

lende agenten, die ieder hunne eigene taak hadden. RASUMOFFSKY was in naam zijn eerste minister. Als secretaris van staat ging NESSELRODE voort METTERNICH te ondersteunen die in openbare vijandschap met zijn meester verkeerde. CAPO D'ISTRIAS begon reeds te werken voor de toekomstige onafhankelijkheid van Griekenland. CZARTORISKI was belast met het geliefkoosde onderwerp van den czaar, de vestiging eener constitutionele regering in Polen. In VON STEIN was ALEXANDER verzekerd van een wijzen en vaderlandslievenden raadgever voor de duitsche zaken, terwijl zijne betrekking met den grooten Duitscher hem ook vrijwaarde voor het wantrouwen des volks, dat vóór alles belang had bij de scheiding van Rusland en Polen. Met RASUMOFFSKY, CAPO D'ISTRIAS en POZZO, thans gezant te Parijs, onderhield VON STEIN de meest vriendschappelijke betrekkingen. Hij was op een goeden voet met HARDENBERG en WILLEM VON HUMBOLDT. Zijne liefde voor Pruissen hield hem verwijderd zoo wel van de engelsche afgezanten, als van METTERNICH en NESSELRODE. Niettegenstaande zijn dubbelzinnigen en onzekeren toestand, nam hij toch een ijverig deel aan de onderhandelingen over Saksen, en belastte hij zich met de leiding der beraadslagingen over de duitsche staatsregeling.

Het congres was naauwelijks aangevangen toen zich reeds de onvermijdelijke botsing van tegenovergestelde belangen begon te doen gevoelen. Bij de eerste beraadslagingen over het poolsche vraagstuk vond ALEXANDER niet de minste ondersteuning. Onder zijne eigene raadslieden ontriedden hem RASUMOFFSKY, POZZO en CAPO D'ISTRIAS het plan om naast de alleenheersching, die in Rusland moest behouden blijven, een constitutioneel Polen te plaatsen. HARDENBERG vereenigde zich met METTERNICH in het verzet tegen den dreigenden krijgskundigen toestand, dien het groothertogdom Warschau zou erlangen en zij beriepen zich op de beloften, die de keizer bij het sluiten van het verbond in 1813 had gedaan. Terwijl de Polen, met CZARTORISKI aan hun hoofd, de herstelling hunner nationaliteit eischten verklaarde ALEXANDER dat het zijn pligt was de staatkundige misdrijven zijner grootmoeder, keizerin KATHARINA, te herstellen. Lord CASTLEREAGH stelde zich aan het hoofd van den tegenstand. In een memorandum, gerigt aan den keizer, wilde hij aan de gewetensbezwaren van dezen monarch te gemoet komen door Oostenrijk en Pruissen te bewegen om mede te werken tot het herstel van een onafhankelijk koningrijk Polen. Het was bekend dat METTERNICH ter bereiking van dit doel Gallicie

zou hebben willen opofferen, en, zoo de besluiten der diplomatie van de logica afhankelijk waren, zou het engelsche voorstel ook aangenomen zijn. Nu echter durfde de engelsche minister naauwelijks eenig gunstig gevolg verwachten van zijne overwinning in den woordenstrijd. In het kort beval hij een derde verdeeling van Polen aan, waarbij de Weichsel de russische grenslijn zou vormen. Hij vond zich ongelukkigerwijze in staat gesteld zijn voorstel aan te dringen door te wijzen op het werkzaam aandeel, dat Engeland genomen had in de toeëigening van Finland ten koste van Zweden en in den afstand van Bessarabie door de Turken.

VON STEIN had ALEXANDER vooraf gewaarschuwd tegen de bezorgdheid, welke zijne plannen zouden opwekken en had HARDENBERG in overweging gegeven liever aan te dringen op een beperking van het russisch grondgebied dan op de intrekking van het geliefkoosd plan des keizers, ten aanzien van een vertegenwoordigend stelsel van bestuur. CAPO D'ISTRIAS en POZZO, het oog meer uitsluitend gerigt op de belangen der keizerlijke staatkunde, verzetteden zich ernstig tegen de constitutionele proefneming en wezen op het bezwaar, dat er gelegen was in de vestiging van de aandacht der vreemde mogendheden op het inwendig bestuur, dat men in Polen zou tot stand brengen. ALEXANDER liet zich echter noch door overreding, noch door tegenwerpingen van zijn voornemen terugbrengen. De vrijzinnige gevoelens, die zijne bondgenooten verontrustten, waren, naar zijn oordeel, noodig om zijn geweten gerust te stellen. De uitbreiding van zijn rijk zou hem weinig genoegen verschaft hebben, indien zij niet in zijne eigene oogen den vorm eener edelmoedige daad had aangenomen. In een hoogdravend doch zwak antwoord op het memorandum van lord CASTLEREAGH vond hij goed te betoogen, dat zijne eigene beweegredenen voor de verovering van Finland minder zelfzuchtig waren geweest dan die, welke Engeland hadden bewogen om tot die overmeestering mede te werken. „ Wat mij betreft, ik was uitgegaan van een meer edelmoedig beginsel." VON STEIN voegde er ter zijde bij „ en van een beginsel van voorzigtigheid." De wisseling van stukken eindigde met een nota, waarbij de engelsche minister weigerde in aanmerking te nemen hetzij de persoonlijke belangloosheid, waarop de keizer zich beroemde, hetzij de verandering in de omstandigheden, waarop hij zich beriep ter verontschuldiging van de schending zijner openlijke verbindtenissen jegens de bondgenooten.

Omstreeks dezen tijd bragten de drie vorsten een bezoek te Pesth. Bij die gelegenheid had ALEXANDER de onvoorzigtigheid zijn gevolg den last op te dragen de Hongaren te polsen omtrent hunne geneigdheid om zich aan Rusland te onderwerpen. Het mag naauwelijks betwijfeld worden of zijn keizerlijke gastheer, een der groote meesters in het nieuw bespiedingsstelsel, was volkomen onderrigt van de partij, die van zijne gastvrijheid werd getrokken. De uiting zijner verstoordheid jegens de staatslieden, die de russische staatkunde tegenwerkten, was weinig geschikt om ongerustheid te verwekken. Wel mogten METTERNICH en CASTLEREAGH glimlagchen over de ijdelheid van den zwetsenden krijgsman, die in de gezelschappen te Weenen openlijk uitkwam voor zijne minachting jegens iedereen, die geen uniform droeg. Het was evenwel in den loop van deze reis naar Hongarije dat ALEXANDER zijne staatkundige zegepraal voltooide en Pruissen van de algemeene zaak van Europa wist af te scheiden. Het persoonlijk overwigt, dat het huis van ROMANOFF over dat van HOHENZOLLERN had verkregen, werd met zoo veel vrucht in het werk gesteld, dat FREDERIK WILLEM zijn minister bepaald gelastte zich niet verder te verzetten tegen de aanspraken van Rusland op Polen. De beweegredenen, die dezen ommekeer bewerkten, sproten gedeeltelijk voort uit de mededeeling, welke de keizer in een gesprek aan HARDENBERG deed, dat, namelijk, de oostenrijksche minister had aangeboden het koningrijk Polen te erkennen onder voorwaarde, dat Rusland zich tegen de aanspraak van Pruissen op het saksisch grondgebied zou verzetten. In een officiele nota van den staatskanselier verklaarde METTERNICH dat de bewering des keizers valsch was. Het leedgevoel dat ALEXANDER daarover betuigde, dat hij niet in staat was die verklaring door eenig geschrift te weerleggen, kan dan ook moeijelijk als een bewijs worden aangenomen voor de waarheid van een aanbod, dat op zich zelf hoogst onwaarschijnlijk was. De hoop van METTERNICH om Saksen te behouden, hing grootendeels af van de mogelijkheid om Pruissen schadeloos te stellen door een afstand van poolsch grondgebied aan den linkeroever van den Weichsel. De gewone naijver van Oostenrijk op zijn mededinger in Duitschland zwichtte voor het oogenblik voor den tegenstand, die aan de uitbreiding van Polen moest geboden worden.

Het is bijna buiten twijfel dat ALEXANDER, in ruil voor de toetreding van FREDERIK WILLEM tot zijne plannen, op zich nam de inlijving van het saksische rijk bij Pruissen te waarborgen. Bij

den aanvang van het congres scheen deze zaak waarvoor HARDENBERG te Parijs verzuimd had te zorgen, nog bereikbaar. Engeland was onzijdig of gunstig gestemd; Rusland pleitte er voor; de tegenstand van Oostenrijk was onbepaald en twijfelachtig en het verzet van TALLEYRAND werd door de overwinnaars in den wind geslagen. De berlijnsche pers was onuitputtelijk in betoogen, dat men het saksische volk zou beleedigen, wanneer men het verdeelde, en daar men algemeen erkende dat een deel van het koningrijk aan den veroveraar moest worden toegewezen, was dit een afdoende reden om hem ook het overige te geven. Het geval stond gelijk aan het oordeel van SALOMO, met dien verstande, dat de valsche moeder in ieder geval regt had op de helft van het kind. NIEBUHR, EICHHORN en VARNHAGEN behoorden onder de beste letterkundige pleitredenaars voor Pruissen. VON STEIN slaagde er in een werkelijken stap te doen ter bevordering der aanspraken van zijn vroegeren souverein, door de verbonden vorsten te bewegen het voorloopig bestuur van Saksen aan de pruissische overheden op te dragen. Zijne laatste daad als hoofd van het centraal bewind der veroverde gewesten bestond in de terugroeping van den saksischen gouverneur-generaal, prins REPNIN. De koning verwierp echter onvoorzigtig den raad van VON STEIN om, ten einde zich de volksgunst te verwerven, zijn broeder prins WILLEM als zijn vertegenwoordiger te Dresden aan te stellen.

Indien de pruissische toetreding tot de russische ontwerpen een gevolg was van de hoop om Saksen te verkrijgen, bleek de koop voor Pruissen onvoordeelig te zijn. Toen de verbondenen het eenmaal als een hopelooze zaak beschouwden Rusland in het groote vraagstuk langer weerstand te bieden, trachtten zij het in de ondergeschikte punten te bestrijden. Door TALLEYRAND tot hunne vergaderingen toe te laten, begonnen Engeland en Oostenrijk voor de eerste maal te toonen dat zij aan de verheffing van Frankrijk dachten als een tegenwigt tegen Rusland. 1) Het geschil over Polen was in den vorm nog onbeslist, maar in de werkelijkheid had het reeds zijn beslag bekomen, en een billijke verontwaardiging was opgewekt door de volksbewegingen, die onder den onmiddelijken

1) Lord CASTLEREAGH had reeds in Parijs met TALLEYRAND beraadslaagd over een mogelijke verbindtenis tegen Rusland. Het was eerst toen Pruissen zich aan de gemeene zaak van Europa had onttrokken, dat hij er toe besloot met Frankrijk zamen te werken.

invloed van den grootvorst CONSTANTYN te Warschau plaats vonden ten voordeele der keizerlijke ontwerpen. De inlijving van Saksen in Pruissen werd door het engelsche volk met misnoegen gezien en MÜNSTER, die nog kortelings op zijne eigene verantwoordelijkheid den koninklijken titel voor zijn vorst had verworven, vond CASTLEREAGH bereid hem behulpzaam te zijn in zijn tegenstand tegen de eischen van den staat, die zoo dikwerf gebleken was een gevaarlijke nabuur voor Hannover te wezen. VON STEIN wendde al zijn invloed aan om de aanspraken te ondersteunen, die door HARDENBERG en VON HUMBOLDT gemaakt werden, maar verzette zich tegen den last, dien keizer ALEXANDER aan graaf LIEVEN, zijn gezant te Londen, opdroeg om met de engelsche oppositie zamen te spannen tegen de staatkunde van CASTLEREAGH. „De engelsche minister," zeide VON STEIN, „is een der meest alledaagsche menschen, die zich ten gevolge van zijn slecht oordeel en doorgaans verkeerde inlichtingen blindelings door graaf MÜNSTER laat leiden, maar die, zoo veel hij kan, de belangen van zijn land eerlijk en opregt bevordert." Met uitzondering van buitengewone omstandigheden moet men met een regering handelen als de wettige vertegenwoordigster van het volk. In het geval van Pruissen was ALEXANDER er in geslaagd den vorst van den minister te scheiden, maar al zijne pogingen leden schipbreuk op de hardnekkigheid van den oostenrijkschen keizer. Toen FRANS verklaarde in te stemmen met de uitvallen van zijn bondgenoot, mogt hij zich niet zonder vreugde herinneren dat NESSELRODE, niettegenstaande deze zich geheel aan den gehaten minister aansloot, steeds zijne betrekking behield van russisch secretaris van staat. „NESSELRODE," zeide VON STEIN in die dagen, „heeft al zijn invloed verloren door zijne onbekwaamheid en blinde onderworpenheid aan METTERNICH..... Zijne middelmatigheid, onwetendheid en onbekrompenheid, zoowel als zijn gebrek aan tegenwoordigheid van geest bij alle moeijelijke vraagstukken, zullen hem beletten zich lang op zijne standplaats te handhaven." Veertig jaren zijn voorbij gegaan en de oude staatskanselier staat nog op de zelfde hoogte, waarvan hij de geheele russische diplomatie bestuurt. Het is vreemd dat VON STEIN niet had bemerkt dat de vorst, dien hij drie jaren lang had gediend, zijne agenten had aan alle zijden.

In het begin van januarij 1815 onderteekenden CASTLEREAGH, METTERNICH en TALLEYRAND het geheim verdrag strekkende om zich zoo noodig tegen Rusland te verzetten, en dat sedert zulk een

vermaardheid heeft verkregen. Daarin werd bepaald dat ieder der contracterende mogendheden honderd vijftig duizend man zou leveren, indien een van haar aan een aanval werd blootgesteld ten gevolge van de uitvoering der besluiten van het congres. Beijeren, Hannover en de Nederlanden werden uitgenoodigd tot dit verbond toe te treden en later voegde zich ook Sardinie daarbij. Het is opmerkelijk dat zulk een gewigtig geheim gedurende de opvolgende onderhandelingen nimmer werd verraden. Bij zijne terugkomst vond NAPOLEON een afschrift van het verdrag in het ministerie van buitenlandsche zaken, en zond het oogenblikkelijk aan ALEXANDER, maar ter zelfder tijd had alle gevaar van botsing opgehouden door de aanneming van een stelsel van minnelijke schikking. 1) CASTLEREAGH verzoende zich met de pruissische ministers, door zich te verzetten tegen het verlangen van den koning van Saksen om deel te nemen aan de onderhandelingen. Hij deed ook de bezwaren uitkomen van een plan, ontworpen om den afgezetten koning schadeloos te stellen door een vorstendom aan den Rijn, waar hij noodwendig geheel onder franschen invloed zou staan. Eindelijk toonde hij aan dat alle bestaande moeijelijkheden zouden zijn opgelost, indien Rusland een gedeelte van het groothertogdom aan zijn bondgenoot wilde afstaan. ALEXANDER had er reeds in toegestemd Thorn aan Pruissen af te staan en Krakau tot een onzijdigen en zoogenaamd onafhankelijken staat te maken tot zekerheid van Oostenrijk. Hij weigerde dan ook bepaald alle verdere inwilligingen, maar begon nu te laten merken dat hij in de pruissische zaak welligt minder vasthoudend zou zijn dan in zijn eigene. „Ofschoon HARDENBERG," zeide hij, „zich dadelijk bij het verbond tegen Rusland had gevoegd, zou hij nog zijne verbindtenissen gestand doen, zoo slechts de koning zijne aanspraken in haar geheel volhield." Het liet zich gemakkelijk begrijpen dat de zwakste der bondgenooten zijne eischen moest inkrimpen uit ontzag voor den tegenstand, die door het welslagen van zijn meer magtigen helper was ontstaan.

Het poolsche geschil eindigde met een memorandum van den engelschen minister. Na zijn leedwezen te hebben uitgedrukt dat de onafhankelijkheid van Polen gebleken was een onmogelijkheid te zijn, uitte lord CASTLEREAGH den wensch dat de drie mogendheden,

---

1) ALEXANDER ontbood METTERNICH bij zich en toonde hem het verdrag zeggende dat er nimmer meer melding van zou gemaakt worden.

die het ieder gedeeltelijk bezaten, door vrijzinnige instellingen en een wel ingerigt bestuur aan hunne poolsche onderdanen zoo weinig mogelijk redenen zouden geven om hunne verloren onafhankelijkheid te betreuren. Het behoeft naauwelijks vermelding dat Rusland, Oostenrijk en Pruissen dadelijk een verzekering gaven, die onder voldoening aan de vormen tevens alle verdere lastige waarborgen voorkwam. Van al degenen, die aan de onderhandelingen hadden deelgenomen, kon alleen ALEXANDER zich op zijn welslagen beroemen. Hij had de voorposten van zijn rijk tot in het hart van Europa uitgestrekt, en onder goedkeuring en toejuiching der CZARTORISKI's en RADZIVILLS had hij veel gedaan om het werk van KATHARINA II te voltooijen. Zijne tegenstanders waren in den valschen toestand gebragt van zich te moeten verzetten tegen het plan, dat ten doel had de grootste misdaad der achttiende eeuw te herstellen. Niettegenstaande hunne mondelinge betuigingen hadden CASTLEREAGH en METTERNICH noodwendig de geheele verdeeling van het oude koningrijk verdedigd.

Hoezeer voorzigtig bleven alleen de Polen in de verklaringen van ALEXANDER vertrouwend berusten. De keizerlijke philanthroop, hoe bekrompen zijne vrijzinnigheid later ook bleek te zijn, bood hun een volksvertegenwoordiging en een nationaal leger aan, en het was ten gevolge der schikkingen van 1815 dat zij in staat waren zich tegen de verdrukking van CONSTANTYN te verzetten en in twee veldtogten aan de geheele magt van Rusland het hoofd te bieden. Zij bezweken eerst na een strijd, die zegenrijk zou geweest zijn, indien slechts Oostenrijk of Pruissen of Frankrijk aan de zaak van Europa ware getrouw gebleven.

Nog vóór dat hij zijne betrekking aan den hertog van WELLINGTON overdroeg, slaagde CASTLEREAGH er in het saksische vraagstuk tot een einde te brengen. De koning boette zijne gehechtheid aan NAPOLEON door het verlies van de helft van zijn rijk, terwijl de uitbreiding der pruissische grens tot aan het Boheemsch gebergte voor een onbepaalden tijd werd verschoven. De triple alliantie van januarij bleek noodeloos te zijn geweest, daar de verbonden souvereinen gelukkig tot meer vriendschappelijke betrekkingen waren teruggekomen nog vóór de schrikverwekkende tijding kwam, dat de gevallen keizer andermaal in Frankrijk was teruggekeerd. Door het congres moesten nog geregeld worden de schadevergoedingen en de verdeeling van grondgebied tusschen de kleinere staten. De zaken van Zwitserland waren opgedragen aan een committé onder

voorzitterschap van VON STEIN en dat verder bestond uit VON HUMBOLDT, DALBERG, STRATFORT CANNING en CAPO D'ISTRIAS. De uitslag hunner werkzaamheden werd zamengevat in een verslag, dat, na de bekrachtiging van het congres te hebben verkregen, de grondslag werd van de staatsregeling van het eedgenootschap.

De organisatie van Duitschland had plaats te gelijk met de regeling van de overige regten van Europa. VON STEIN had zijne aandacht reeds op dit punt gevestigd bij den aanvang van den russischen oorlog, en zijne wenschen beoogden alleen de opheffing der kleine vorstendommen en de verdeeling van het oude rijk tusschen de twee rijken in het noorden en het zuiden. Het verdrag van Reichenbach, waarbij Oostenrijk zich aan het verbond tegen NAPOLEON aansloot, verzekerde het voortdurend bestaan der kleinere staten door hun de gelegenheid open te stellen om aan dat verbond deel te nemen. Beijeren verkreeg bij het traktaat van Ried en Wurtemberg bij dat van Fulda de verzekering, dat zij in den toestand zouden gehandhaafd worden, dien zij aan de gunst van NAPOLEON hadden te danken. Na den slag van Leipzig haastten zich al de kleine vorsten aan den Rijn om van het verdrag van Reichenbach gebruik te maken. Aan de magt der groote mogendheden was echter verbleven om hen aan vermindering van grondgebied of verandering van staatsregeling te onderwerpen. METTERNICH zelf, hoewel zijn naijver op Pruissen hem tot voorvechter en beschermer der vorstendommen had gemaakt, kon niet besluiten tot de gevaarlijke staatkunde om de leden van het Rijnverbond in het bezit te laten van al de voorregten, die zij hadden gebezigd om de uitbreiding van Frankrijk te bevorderen. Daar FRANS II reeds bepaaldelijk had te kennen gegeven dat hij de keizerlijke kroon niet wilde aannemen, werd het noodzakelijk het keizerrijk door iets anders te vervangen. Bij het verdrag van Chaumont van den 1 maart 1814 verklaarden de verbonden mogendheden Duitschland tot een Bondstaat. Tien dagen later bood VON STEIN aan keizer ALEXANDER een memorandum aan, waarin hij duidelijk de hoofdvoorwaarden opsomde van een wettelijke bondgenootschappelijke staatsregeling. Een hoofdbestuur der vier voornaamste duitsche mogendheden, een gemeenschappelijk leger en regtswezen, de instelling eener vertegenwoordigende vergadering in iederen afzonderlijken staat en de opheffing van het regt van vrede en oorlog voor iederen staat op zichzelve, waren de voornaamste middelen, die hij voorstelde om het besluit der mogendheden ten uitvoer

te brengen. Niets was intusschen natuurlijker dan dat de oplossing van dit en andere constitutionele vraagstukken tot een meer rustiger tijd werd uitgesteld.

Toen HARDENBERG in den volgenden zomer van Londen terugkeerde, onderwierp hij aan VON STEIN een uitgewerkt plan voor de vestiging van het bondgenootschap dat in het algemeen de goedkeuring van dezen weg droeg. Na veel beraadslagingen werd ten laatste een gewijzigd ontwerp aangenomen, waarbij het uitvoerend bewind voor de binnenlandsche aangelegenheden aan de zeven voornaamste regeringen werd opgedragen, terwijl de leiding der algemeene staatkunde tusschen Oostenrijk en Pruissen werd verdeeld. De rijksdag of beraadslagende vergadering bestond uit de vorsten en staten van het vroegere rijk, en het grondgebied van het bondgenootschap strekte zich oostwaarts uit tot de Elbe en de Inn. VON STEIN achtte het raadzaam dat het grootste deel der oostenrijksche en pruissische staten zoo wel in naam als in de daad onafhankelijk zou blijven. De nieuwe staatsregeling had voornamelijk ten doel de anti-nationale neigingen der kleine vorsten te bedwingen. Om die reden werd hun het regt van vrede en oorlog ontnomen en dit aan het bondsbestuur opgedragen, terwijl alle onderlinge oorlogen uitdrukkelijk verboden werden. Iedere afzonderlijke staat was verpligt een wetgevende vergadering in te stellen of te bevestigen, zoo zij bestond, met het regt om gelden toe te staan en op de uitgaven toezigt te houden. Het aldus ontwikkeld plan werd na tallooze wijzigingen de grondslag van de tegenwoordige bonds-constitutie; doch dat het in zijn oorspronkelijken vorm zou worden aangenomen was hoogst onwaarschijnlijk. Gesteund door Engeland zou Hannover zeker niet gerust hebben, vóór dat sommige beperkingen der onafhankelijkheid van de kleinere regeringen waren verworpen, en het was ook gemakkelijk te voorzien dat de bezwaren der kleine staten in vele opzigten door Oostenrijk zouden ondersteund worden, terwijl de invloed van Rusland, in dit oogenblik geleid door VON STEIN, een anomalie was, welke bezwaarlijk op den voorgrond kon gesteld worden.

Het congres vertrouwde de uitwerking van het plan der staatsregeling toe aan de vijf voornaamste duitsche mogendheden. Beijeren en Wurtemberg verklaarden al aanstonds zich door alle middelen, die in hunne magt waren, te zullen verzetten tegen de invoering van een stelsel, dat hunne autocratie zou beperken. Graaf MÜNSTER gaf het committé kennis dat de prins-regent, als

een blijk van zijne vrijzinnigheid den hertog VAN CAMBRIDGE reeds last had gegeven om de staten bijeen te roepen. De tweespalt, die zich in Hannover had geopenbaard, bedaarde voor eenigen tijd en de vergadering kwam onder de gunstigste voorteekenen te zamen; maar tot MÜNSTERS groot leedwezen weigerde GNEISENAU het onderkoningschap aan te nemen, dat hem door den regent was aangeboden. Het duitsche committé vorderde langzaam met zijne taak. Tegenover het despotiek besluit van den koning van Wurtemberg stelde VON STEIN de vrijzinnige gevoelens en de verbindtenissen met Rusland van zijn zoon den kroonprins, die later zijn opvolger werd. Den invloed van Beijeren trachtte hij tegen te werken door er bij ALEXANDER op aan te dringen dat hij niet moest toestemmen, dat een gewest aan den linker Rijnoever gelegen zou worden toegewezen aan den ouden aanhanger van Frankrijk. Zijn vurigste begeerte was echter het herstel der keizerlijke waardigheid. De talrijke duitsche vorsten en staten, die van het committé waren uitgesloten, waren bijna eenparig in de ondersteuning van dien wensch. Op aanhouden van VON STEIN verkreeg CAPO D'ISTRIAS een gunstig antwoord van ALEXANDER en METTERNICH scheen voor een tijd in zijne weigering te wankelen. VON HUMBOLDT gaf echter een beslissend antwoord op het voorstel door aan te toonen dat de keizerlijke waardigheid slechts een schijnbeeld zou wezen zoo men niet aan Oostenrijk een magt verleende, die zijn groote mededinger nimmer kon toestaan.

De bijzonderheden van de onderhandelingen zijn door PERTZ volledig en duidelijk beschreven, doch het is onnoodig er dieper in te treden. Het committé was buiten staat zijne taak te volbrengen, de groote mogendheden hadden echter tot de oprigting van een bondgenootschap besloten en toen, na de hervatting van den oorlog met Frankrijk, de eenheid van Duitschland meer dan ooit voor zijne veiligheid noodzakelijk werd, stelden zij de staatsregeling vast, welke nu nog bestaat. Het gelukte METTERNICH op het laatste oogenblik het artikel betrekkelijk de vertegenwoordigende regering te veranderen in een onbestemde bepaling, dat er in de landen tot den bond behoorende vertegenwoordigende staten zouden aanwezig zijn. De onvolmaaktheden van het stelsel, dat eindelijk werd aangenomen, moeten aan de bekrompene staatkunde van Oostenrijk en de zelfzucht van Beijeren en Wurtemberg worden toegeschreven. Pruissen had doorgaande geijverd voor de invoering van een krachtig systeem en de kleinere staten hadden zich bijna zonder uitzondering bereid

verklaard opofferingen te doen voor het herstel eener nationale eenheid, welke hun zekerheid zou verschaffen tegen hunne sterkere naburen. De toetreding van Hannover ging vergezeld van een krachtig protest tegen de onvolmaaktheden van het verdrag, en van de verklaring, dat de prins-regent daartoe besloten had door de overweging, dat de bondgenootschappelijke staatsregeling geen hinderpaal was voor een beter bestuur van zijn land.

VON STEIN had Weenen verlaten voor de eindelijke vaststelling der bonds-acte, maar hij uitte zijne ontevredenheid in een memorandum, dat hij keizer ALEXANDER aanbood. Hij had zijne beste pogingen aangewend om aan zijn land die kracht en eenheid te verzekeren, die de eerste voorwaarden der ware onafhankelijkheid zijn. Aan zijn memorandum is later het verwijt gedaan, dat het sporen draagt van partijdigheid voor Pruissen en van den invloed zijner betrekking in den vreemde, maar hij heeft altijd de belangen van Duitschland gesteld boven de gunst van den czaar, en hoewel hij van oordeel was dat het rijk van FREDERIK DEN GROOTE moest worden in stand gehouden en versterkt, heeft hij toch niet geaarzeld aan te dringen op de aanneming der keizerlijke kroon door Oostenrijk. Zijn staatkundige positie was van zeer moeijelijken aard. De staatkunde van ALEXANDER strookte niet langer met zijne inzigten en de laatste geschillen hadden hem van HARDENBERG en VON HUMBOLDT verwijderd. Bij het sluiten van het congres was hij op een bijna vriendschappelijken voet met METTERNICH en leende hij zelfs het oor aan voorstellen om het voorzitterschap van den rijksdag als oostenrijksch gevolmagtigde op zich te nemen.

Aan de tweede en laatste regeling van den toestand van Europa nam VON STEIN weinig deel. Bijna twee maanden waren er sedert den slag van Waterloo verloopen vóór hij zich bij de vereenigde staatslieden te Parijs vervoegde. Hij vond de staatkunde en de onderlinge betrekkingen der vier mogendheden grootelijks veranderd. De eerste restauratie was het werk geweest van ALEXANDER, de tweede moet geheel aan WELLINGTON worden toegeschreven. De overwinnende generaals die Parijs binnen trokken, waren beide groote krijgslieden, maar de engelsche opperbevelhebber, die tevens een groot staatsman was, ontnam eensklaps de leiding der zaken aan de onervaren handen van BLÜCHER. ALEXANDER en METTERNICH beide beklaagden zich dat de hertog voorbarig had gehandeld door Parijs te bezetten en beweerden dat LODEWIJK XVIII eerst had moeten worden teruggeroepen, nadat het voorloopig bewind

in de noodwendige opofferingen had voorzien. De czaar, hoewel in dien tijd ongunstig jegens Engeland gestemd, werkte echter in de hoofdzaak de staatkunde van CASTLEREAGH en WELLINGTON in de hand. Zijne zucht tot dwaze vrijzinnigheid, die eenigzins had uitgewerkt, begon plaats te maken voor dat godsdienstig mysticismus, dat hij bij mevrouw KRÜDENER inzoog. Zijne eerzucht werd als gewoonlijk vereenigbaar gevonden met de indrukken van zijn gevoel. Zijne liefde voor constitutionele vrijheid had hem het koningrijk Polen verzekerd; in zijn ijver voor het christendom vond hij verschooning voor de verzwakking van Turkye. CAPO D'ISTRIAS, die thans zijn voornaamste raadsman was en openlijk verklaarde dat hij in zijn hart meer Griek was dan Rus, was slechts schijnbaar verontwaardigd over de opdragt van het beschermheerschap over zijn geboorteland, de Ionische eilanden, aan Engeland en zeer verlangend om voor de toekomst ondersteuning voor de grieksche zaak te verwerven. 1) Het was gemakkelijk te voorzien dat Engeland en Oostenrijk naijverig zouden zijn op de vergrooting van Rusland ten koste van Turkye, en de krachtigste verbeelding zou zich dan ook in 1815 geen Navarino hebben durven voorstellen. Het scheen waarschijnlijk dat Frankrijk de voornemens van den czaar in de hand zou werken door Engeland in ontzag te houden en de scherpzinnigheid van den bekwamen CAPO werd volkomen bevestigd door de gebeurtenissen van 1828. ALEXANDER verzette zich daarom standvastig niet alleen tegen de wilde plannen der ijveraars, die Frankrijk in provincien wilden verdeelen, maar ook tegen de meer billijke eischen van Pruissen om den Elzas en de oostelijke vestingen aan Duitschland terug te doen geven. Na zijne aankomst te Parijs ondersteunde VON STEIN krachtig de eischen van HARDENBERG en VON HUMBOLDT, die bewezen dat MAZARIN en LODEWIJK XIV hunne magt door onregtvaardige middelen hadden uitgebreid, en dat Frankrijk na al de verliezen, die het geleden had, nog te magtig voor zijne naburen zou zijn. Graaf MÜNSTER spoorde den prins-regent aan om een dergelijk gevoelen te uiten en zijne afkeuring te kennen te geven over de staatkunde, die door zijne ministers werd gevolgd. De hertog van WELLINGTON was echter niet te bewegen. Het was zijn wensch dat de

1) Reeds te Weenen zeide CAPO D'ISTRIAS aan lord CASTLEREAGH dat hij, als Ionier, aan een beschermheerschap van Engeland de voorkeur zou geven boven dat van Rusland (CASTLEREAGH's letters and despatches).

stam der BOURBONS zich door het volk zou doen eerbiedigen en liefhebben; zijn gevoelen zou ook niet anders geweest zijn indien hij al met CAPO D'ISTRIAS en POZZO DI BORGO het voordeel had voorzien, dat een verbond met Frankrijk later aan de russische eerzucht zou verschaffen. Over het geheel pleit de tweede vrede van Parijs voor de staatkundige wijsheid van hen, die hem tot stand bragten. De overwinnaar van Waterloo was het voorwerp van innige verontwaardiging voor de Duitschers, en gedurende een geheel geslacht was hij het gewone slagtoffer der fransche schotschriften. Zijn kalme en hartstogtelooze waardering van de ware belangen van Europa zal nu misschien beter begrepen worden.

Met den vrede van 1815 nam VON STEINS openbaar leven een einde. Na een verblijf van een maand in Parijs nam hij afscheid van den keizer en vertrok naar Frankfort. Kort daarop weigerde hij achtereenvolgens aan Oostenrijk en Pruissen om hen in de bondsvergadering te vertegenwoordigen. Met eereteekenen overladen door de verbonden vorsten en algemeen geëerd en geraadpleegd door de voorstanders der vrijheid van Duitschland, bragt hij zijn verder leven door als een rijk landedelman, die veel belang stelde in de openbare aangelegenheden en vele en groote letterkundige ondernemingen onder zijne bescherming nam. In 1816 verliet hij zijn landgoed te Birnbaum om zich te Cappenberg in Westphalen te vestigen en toonde gedurende zijn verder leven steeds groot belang te stellen in de aangelegenheden van het gewest, waarin hij de beste jaren zijner jeugd had doorgebragt. Het langdurig uitstel in de vervulling van 's konings belofte om aan Pruissen vertegenwoordigende staatsinstellingen te schenken, was voor den gewezen staatsman een aanhoudende bron van zorg. Nog een groot deel zijns levens bezigde hij in het ontwerpen van middelen om de westphaalsche staten te ondersteunen in hun wensch tot herstel hunner oude voorregten. Het moet erkend worden dat, naar mate de groote twist voortdurde, VON STEIN al meer en meer gewigt hechtte aan het aristocratisch element in constitutionele inrigtingen. Er bestond geen ander wettig regt om zich te verzetten tegen de dwingelandij van vorsten en ministers en, ofschoon de pruissische policie de laagheid en dwaasheid beging om in zijne brieven naar sporen te zoeken van verstandhouding met demagogen, was VON STEIN in geen tijdperk van zijn leven een revolutionair. Het is even ongerijmd als onregtvaardig om zijn naam te verbinden aan de tegenwoordige impopulaire gedragingen

van de jonker-partij in Pruissen en Hannover. De duitsche aristocraten van den tegenwoordigen tijd bestrijden de dwingelandij niet, maar den volks-invloed. De berlijnsche en hannoversche hovelingen zouden de eersten zijn om een onafhankelijke oppositie aan te vallen van den aard als die, welke door VON STEIN gevoerd werd. Zijn minder vriendschappelijke omgang met HARDENBERG sloeg in volslagen vijandschap over, naar mate de minister met zijne jaren onbezorgd en onverschillig werd. In 1821 ondervond NIEBUHR dat zijn oude chef, toen op reis naar Rome, geheel den weerzin deelde, dien hij zelf lang gekoesterd had jegens den oppermagtigen staatskanselier. In 1819 bezocht VON STEIN op uitnoodiging van ALEXANDER het congres van Aken. In het zelfde jaar treurde hij over den dood van BLÜCHER met de opmerking, dat het best wat men kan doen is zich op een zijde te leggen en te sterven. Kort daarna ondervond hij een nog smartelijker verlies in den dood van zijne vrouw; hoezeer zijne bedrijvigheid de zelfde bleef, merkte men toch op, dat hij sedert dien tijd meer onafgebroken onder den indruk kwam van godsdienstige gevoelens. Omstreeks dien zelfden tijd stichtte hij een vereeniging, welke ten doel had de uitgave van de werken der oude duitsche geschiedschrijvers, en wijdde daaraan zijne gewone en hem steeds kenmerkende ijver en veerkracht. Kort na de oprigting dier vereeniging had hij het geluk zich te verzekeren van de diensten van den heer PERTZ, die als uitgever der „ Monumenta Germaniae Historica" met VON STEIN kennis maakte, en wien wij het aan het hoofd van dit artikel vermelde belangrijke verschuldigd zijn. De laatste deelen van dat werk, eerst onlangs in het licht verschenen, bevatten een aangenaam tafereel van de kalme waardigheid en ongeveinsde vroomheid van het einde van VON STEINS leven; het historisch gedeelte van het werk eindigt noodwendig met zijne werkzame openbare loopbaan. Geen staatsman van den tegenwoordigen tijd mag zich op zulk een biograaph beroemen, terwijl deze gelukkig mag genoemd worden in de keuze van een held, wiens levensloop hem plaatste te midden der grootste gebeurtenissen en wiens karakter zich altijd schikte naar de omstandigheden. VON STEIN stierf zat van dagen en vervuld met eerbewijzen op den 29 julij 1831. Wie der overlevende of opvolgende duitsche staatslieden heeft zooveel gedaan voor de grootheid, de vrijheid en de onafhankelijkheid van zijn land?

MONTEIL.

Zijn gansche leven streefde hij naar vermaardheid, die hem nooit ten deel viel. Veertig jaren wijdde hij aan het zamenstellen van een werk, dat den tijd zal trotseren. Hij arbeidde onder ziekte en kommer en de toenemende gebreken van den ouderdom. De wereld kende hem niet. Slechts enkelen wisten wat die man deed, wiens leven een aanhoudende inspanning was. Hij stierf in armoede — in gebrek misschien. En jaren na zijn dood, toen zijn naam reeds in het vergeetboek was geraakt — toen eerst werd zijn arbeid gekend en op prijs gesteld en een meesterstuk verklaard. Ziedaar het lot, het gelukkig zeldzame lot van AMANS ALEXIS MONTEIL, den schrijver van de „Geschiedenis der Franschen in verschillende toestanden."

Ontzaggelijke studie, en een uitstekend talent voor de zamenstelling drukken om strijd hun stempel op dit schilderachtige, humoristische en karakteristieke boek, dat thans als de onfeilbaarste autoriteit in alle zaken, waarover het handelt, wordt aangenomen. De schrijver was zijn werk waardig. Het onderwerp is een schets van het fransche volk, zoo als het aan zijne tijdgenooten gedurende de vijf laatste eeuwen toescheen. De schrijver heeft er tallooze oude papieren voor doorgesnuffeld, doopregisters voor geraadpleegd, vergeten zeden en gewoonten voor opgedolven, het bijzonder leven van den arbeider, den handelaar, den landbouwer met naauwgezetheid bestudeerd, en het ons met juiste kleuren geschetst. En ALEXIS zelf was nog minder gemakkelijk te ontcijferen dan een charter uit den tijd van CLOVIS; nog stoffiger, rimpeliger en versletener dan de handschriften van een benedictijner klooster. Niemand kende hem; hij ontbeet en at, wanneer hij al at, en soupeerde alleen. En toch had die perkamenten man een hart ; en toch had hij innig lief, en was hij vatbaar voor diepe droefheid, en koesterde hij vurige hoop, en had hij een vernuft, en geest van opmerking en een gave om zaken in verband tot elkaar

te brengen, die boven allen lof zijn. Laat ons een blik werpen op den inhoud van zijn werk, maar in de eerste plaats op het leven van den man.

De arme oude ALEXIS nam, onder de smart waaraan hij op later leeftijd ten prooi was, zijne toevlugt tot het verleden. Hij gaf nieuw leven aan de tooneelen zijner jeugd, keerde terug naar zijne geboortestad en gaf in een autobiographie, die hij nooit voltooide, daguerreotypen van zijn vader, zijne moeder, zijn broeders en allen die hij had gekend; zelfs de steenen van den ouden huismuur was hij gedachtig. Die herinneringen dalen tot in de minste bijzonderheden af. Dit lag ook in het karakter van den man, die zelfs de geringste kleinigheden in zijn geest opvatte en die daaraan zelfs de voorkeur boven groote dingen gaf. Hij kende liever het aantal knoopen aan den rok van een generaal dan het getal der veldslagen, dat deze gewonnen had. Zoo stelt hij ook zijn vader voor in het gewaad, dat deze droeg. Die waardige man had groote wederwaardigheden. Hij bekleedde een ambt in zijne geboortestad. De stad was zeer klein en zijn gezag dus niet groot; maar dat behoefde ook niet; het gaf hem een rang, een waardigheid, en de zoon neemt als bewezen aan dat hij van voorname afkomst was.

In het stadje Rhodez, voor een gedeelte in Auvergne en voor een gedeelte in Rouergue gelegen, bekleedde monsieur JEAN MONTEIL, vóór de fransche omwenteling, de betrekking van ontvanger der boeten en overtredingsgelden. Dit schijnt geen hooge post, maar de brave man wist, door slimheid en een proces dat zes jaren duurde, zijn ambt te doen erkennen als een der ambten van de kroon, voor zoo ver de boeten waren opgelegd door een koninklijke regtbank, en hij was dus even goed een dienaar des konings als de procureur zelf. Krachtens die betrekking tot de regterlijke magt, droeg monsieur MONTEIL een hoed met een gouden band, een rok met dito belegsel, en op zon- en heilige dagen had hij het regt om in dat gewaad naar de kerk te wandelen, op een verhevene plaats naast het altaar te zitten en met wierook te worden omhuld door de dienstdoende geestelijken. Zijn zoon toeft met kinderlijken trots bij het indrukwekkend voorkomen, dat zijn vader op zijne medeburgers maakte, als hij over straat ging met zijn rotting met gouden knop en zijn driekanten hoed afnam om de groeten te beantwoorden van allen, die hem zagen. Hoe lang dit duurde wordt ons niet gezegd; maar op eens bragt de alarmklok het stadje Rhodez in beroering, want de omwenteling had

haar weg gevonden naar de meest afgelegene deelen van Auvergne en het schrikbewind ving aan. De afschuwelijke guillotine werd in de hoofdstraat van het stadje opgeslagen; de oorlog werd verklaard aan de aristocraten; en wie behoorde er ontegenzeggelijker tot die gevloekte klasse dan die heer met zijn hoed met gouden band en zijn ivoren stok met gouden knop? JEAN MONTEIL en de hertogen van MONTMORENCY waren evenzeer des doods schuldig. Er was geen plaats meer voor de GRAMMONTS en de MONTEILS, en de dienaar des konings werd niet meer met eerbiedige buigingen gegroet, wanneer hij, bij het eerste gelui van de kerkklok, dat de geloovigen te zamen riep, zich op straat vertoonde; het was gedaan met de hulde, die de priesters hem voor den aanvang der dienst bewezen. Weldra waren er ook geen klokken meer om te luiden; zij werden op last der conventie, tot geld versmolten. Toen waren er ook geen priesters meer; zij werden allen ter dood gebragt of verbannen of hadden dienst genomen in het leger der republiek. Eindelijk was er ook zelfs geen kerk meer. Zij werd in een gevangenis herschapen voor de vijanden van het gemeenebest; en JEAN MONTEIL legde zijn met goud afgezet gewaad, zijn getoomden hoed en zijn stok af en verborg zich zoo goed mogelijk in een donker vertrek zijner woning. Daar was hij aan de vreesselijkste wanhoop ten prooi en geen wonder; de slag was zoo onverwacht gevallen en aan alle zijden dreigde hem de dood. Hij wachtte slechts tot zijne beurt komen zou en die kwam ook. In de dagen zijner grootheid, had hij twee knapen van Rhodez in zijne dienst genomen, een zekeren JEROME DELPECH, die volstrekt geen familie had en JULES BAULEZE, den zoon eener arme naaister. Zij hadden als klerken bij hem gewerkt en bleven hun ouden meester dankbaar. Thans waren zij in dienst van den staat en zagen het gansche treurspel om zich opvoeren. Nu en dan kwamen zij in de donkere kamer en zeiden: „Neem u in acht." „Vlugt." „Red u." Maar JEAN MONTEIL wist niet waarheen hij vlugten zou. Geheel Frankrijk was één schavot, en hij bleef dus te huis.

De klerken kwamen toen niet meer bij hem. Zij werden verdacht. JEROME DELPECH stierf aan de koorts, die hij in den kerker opdeed en werd in zijne ziekte door zijnen voormaligen meester opgepast, en JULES BAULEZE, de zoon der naaister, werd beschuldigd een aristocraat te zijn. Het feit was niet te loochenen en hij werd voor het stadhuis geguillotineerd. Toen begon het comité „du Salut Public" te sidderen voor de vrijheid en gelijkheid van het volk,

wanneer men gedoogde dat zulk een verheven persoon als monsieur MONTEIL in het leven bleef. De voormalige ambtenaar werd naar de kerk gevoerd — de kerk, het tooneel zijner wekelijksche grootheid, waar hij eens op de hoogste bank zat, en waar de in het wit gekleede koorknapen hunne wierookvaten hem onder zijn neus zwaaiden, tot dat hij bijna stikte van de geur en den rook; — en hier, aan den oostelijken uithoek van dien bouwval, zag hij door de ramen waarvan zoo wel de ruiten als de sieraden waren weggenomen, de naaister BAULEZE in wanhopende, stille smart neergeknield bij de overblijfselen van het gebroken altaar. Zij was naar de gevangenis gesleept als de moeder van een aristocraat, en zou den anderen dag waarschijnlijk zijn lot op het schavot deelen. Maar voor dat die volgende dag aanbrak, was ROBESPIERRE's bewind voorbij en de twee vertegenwoordigers der aristocratie van Rhodez waren gered. Wat stond monsieur JEAN MONTEIL nu te doen? Hij was volstrekt geen magistraatspersoon meer. Beroofd van zijne kleederen, bleef hem niets meer over. Hij was een arm man, wien men meer kwaad gedaan had dan hij zelf had bedreven, en hij was genoodzaakt den luister zijner geboortestad vaarwel te zeggen en als DIOCLETIANUS zijne kool in ballingschap te gaan planten. Hij betrok een hut en bebouwde het land. Maar tot gezellinne en troosteres zijns levens was hem de lieve MARIE MAZET gebleven, die hij gehuwd had toen zij in voorspoed verkeerden en beiden door geboorte en stand zich onderscheidden; want zij was de dochter van een koopman, die de mooiste kleeren in de stad verkocht en aanspraak kon maken op een niet erkende verwantschap met de BANDINELLIS in Italie en de MAFFETTES in Frankrijk. Die doorluchtige afkomst had zij te danken aan de oudheidkundige nasporingen van haar echtgenoot. Zij wist alleen dat Italie een heel eind van haar stadje lag, en dat de BANDINELLIS en de MAFFETTES waarschijnlijk niet beter waren dan zij zelve. Zij droeg dus de borst geen duim hooger om hare voorname afkomst, maar was de ingetogenste, rustigste, zuinigste en onvermoeibaarste huishoudster, die Rhodez ooit had aanschouwd. Zij zong, maar alleen in de kerk of bij de wieg harer kinderen; zij wandelde maar alleen naar de mis of naar den vesper; zij leefde, zoo als de goede huismoeders in die dagen, in de keuken; bekleedde de eerste plaats aan tafel, hielp de kleinen, ruimde den disch op, verstelde de kleeren, beschikte en verzorgde alles, kortom zij was de uitstekende type eener huismoeder, en het verwondert ons niet dat haar zoon met liefde terug ziet op zijn vroeger te huis.

In den wijnoogst! In die gelukkige dagen werd al het huiswerk gestaakt. Men liet de drooge, stofferige straten ver achter zich, oud en jong begaf zich vrolijk op weg naar den wijngaard, dien monsieur MONTEIL eenige mijlen van de stad bezat en zelfs zijne gade vergat dan hare zorgen en haar huishouden en was jong op nieuw, te midden der algemeene vreugde. De oogst is schier overal een gelukkige tijd, hij roept dansen en feesten, spelen en drinkpartijen in het leven, maar wat beteekent dit alles bij den wijnoogst? De oogst zelf bestaat in wijn. De kinderen van het zuiden worden met geestdrift vervuld alleen bij het hooren van dat woord, en BACCHUS en de goden der oudheid schijnen in zigtbaren vorm wederom op aarde te verschijnen. Geheel Rouergue gloeide van vreugde wanneer de druif rijp werd, maar ook daar zelfs had de moeder van onzen held oogenblikken van ernstige overpeinzing. Met de hand van haar stillen peinzenden knaap in de hare gekneld, kon zij dan vaak lang en zwijgend door het raam der hut staren, met hare oogen ten hemel gerigt, een glimlach om den mond, en dan geraakte zij in die geestverheffing, de vrucht eener heilige overdenking, die wij in SCHEFFERS schilderij van AUGUSTINUS en zijne moeder bewonderen. „Waar denkt gij aan, wijfje-lief?" vroeg JEAN MONTEIL. „Aan de eeuwigheid," antwoordde zij op zachten toon en drukte de hand van den knaap. Zeker heeft ALEXIS van zijne moeder die rustige kalmte geërfd en dat fijne dichterlijke gevoel, dat hem in staat stelde die lang vervlogen gewaarwordingen en voorvallen van het huiselijk leven zich voor den geest te brengen. Het verlies eener moeder als zij moest altijd een onvergetelijk verlies zijn, maar zoo als hij ze verloor was de slag onoverkomelijk. Een vrouw als ALEXIS moeder zou het huisgezin in zijn vroegeren toestand hebben hersteld, zulk een teederminnende moeder zou de knapen in eendragt en liefde hebben doen opgroeijen; maar „zij daalde ten grave" zegt ALEXIS zeventig jaren na haar dood, „en het geluk en de welvaart van ons huisgezin waren voor altijd verdwenen."

Zulk een invloed oefende een moeder uit op den huiselijken toestand van een gezin in een der meest onbezochte gedeelten van Frankrijk voor en tijdens de omwenteling. Het scherm wordt opgehaald en het valt ook weder over elk van de zoons, want ALEXIS overleefde al zijne broeders. Hij schetst hun leven met vlugtige, bevallige trekken van hun wieg tot het graf. De oudste was oud genoeg om zijn toestand als stamhouder van zijn geslacht te besef-

fen, toen de onwenteling losbrak en JEAN BAPTISTE JACQUES onder de puinhoopen van haar stelsel begroef. Hij had in de regten gestudeerd — hij had zelfs de eer genoten voor de balie op te treden, en door zijne groote welsprekendheid en kennis had hij zijn client, den eenige dien hij ooit had, tot levenslange galeistrafdoen veroordeelen. Maar hij, even als zijn vader, was genoodzaakt zijn ambtsgewaad af te leggen, doch, in tegenstelling van zijn vader die te huis den storm trotseerde, redde hij zich door de vlugt. Laaghartig en schandelijk vlugtte hij en verborg zich in de afgelegen valleijen van den Gevaudan, waar hij dacht dat niemand hem zou vinden, en waar hij zonder gevaar kon roemen op zijne gehechtheid aan den koning en op de vervolging die hij onderging. Maar die grootspraak haalde hem gevaren op den hals, waartegen zijne grootheid hem niet kon beschermen. Een zeker koningsgezinde landbouwer, CHARRIE genaamd, die dacht dat eenige weinige boeren de Leliën zouden kunnen herstellen door de punten hunner hooivorken en andere landbouwgereedschappen, waarmede zij zich wapenden, hoorde van den aristocratischen balling, die de echo's van den Gevaudan weêrkaatsen deed van zijne jammerklagten en kreten van wraak. Hij begaf zich naar den voormaligen advokaat en stelde hem tot kolonel over het bandelooze regement aan. Hij moest tusschen twee kwaden kiezen. Weigerde hij het kolonelschap, dan zou hij in weinige minuten in stukken gehakt zijn door de sikkels der opgewonden legitimisten; nam hij het aan, dan kon hij zeker zijn binnen weinige weken, wegens openbaren opstand tegen de republiek, tot de guillotine veroordeeld te worden. En daar weken in dit geval boven minuten te verkiezen zijn, nam hij den eerepost aan, en kolonel JEAN BAPTISTE stelde zich aan het hoofd zijner troepen en wapende zich met een sikkel, die veel van een verkeerd geslepen Turksch slagzwaard had. Hij versierde zich ook met een witte kokarde, die de eigenaardigheid bezat dat zij, het binnenste buiten gekeerd, de driekleur vertoonde. Op al wat er gebeuren kon gewapend en van twee kansen zeker, achtte de advokaat-kolonel zich gevrijwaard tegen al wat hem mogt overkomen. Maar CHARRIE zag beter uit zijne oogen dan men wel dacht. Het verraad werd ontdekt en de kolonel vlugtte; hij liep en klom en klouterde over muren, en baande zich een pad door tuinen, met de sijssen, de hooivorken en vlegels achter zich, en door middel van snelle beenen, en listige omwegen, en behendige wendingen zou hij zich gered hebben; maar een noodlottig geschreeuw in

een tuinhuisje, het gekakel der verschrikte kippen, het gekwaak der ganzen, en het kwakkelen der eenden verraadden hem. Hij had zich in een kippenhok verborgen en de burgeressen van de ren letten op driekleur noch witte kokarde. Tot straf van zijne dubbelhartigheid en lafheid werd hij ontzet van zijn post. Gelukkiger dan CHARRIE die zijn kortstondig gezag met zijn hoofd betaalde, leefde de oudste der MONTEILS in vreedzame onbekendheid aardappelen pootende, roode en witte, en den besten wijn uit den omtrek makende, tot dat hij pootende en wijnmakende de eerste oorlogen van het keizerrijk beleefd had en op zijn zestigste jaar stierf. Hij was toen evenzeer zijne regtsgeleerde studien als krijgskundige avonturen vergeten en dacht slechts aan zijne pootertjes en gevlekte en ronde aardappelen.

De tweede zoon was een man van vernuft — een losbol, wiens veld zich uitstrekte tot de weinige straten van het dorp en een dichter, wiens werken zich bepaalden tot enkele gedrukte blaadjes, die in Rhodez het licht zagen. Hij stal de knoppen der deuren, veranderde de uithangborden der verschillende winkeliers en doorliep de verschillende phases van het lot der jeugdige windbuilen. Toen begaf hij zich naar Parijs, vast besloten minister te worden; hij matigde zijne begeerten echter en zou zich te vreden gesteld hebben met het pairschap van Frankrijk; hij daalde zelfs nog lager en zou aangenomen hebben al wat hij krijgen kon, maar hij kon niets krijgen en werd toen een landmeter der laagste klasse; maar hij behield zijne vrolijkheid tot het laatste zijns levens, zong zijne eigene liedjes en reciteerde zijne eigene epigrammen, en stierf aan een beroerte en de gebreken van den ouderdom op zijn twee-entachtigste jaar, even gelukkig misschien als wanneer zijne eerzuchtige droomen vervuld waren. De derde en laatste broeder was het zwarte schaap der kudde. Hij nam dienst in 1793, in die dagen dus dat ieder, die moed en een sabel bezat, fortuin kon maken, en hij had een SOULT, een NEY, of een MURAT kunnen worden. In plaats daarvan, werd hij een luije, domme vlegel, die van de eene ondeugd tot de andere overging, tot dat hij, daar hij eenig muzikaal talent en stevige vuisten had, tot trommelslager bij het regiment werd aangesteld. Maar ook nu gedroeg hij zich zoo slecht dat eenige zijner wapenbroeders bevel kregen om hem uit het leger te trommelen, en hij keerde naar huis terug waar hij op kosten van zijn armen vader leefde, etende waar hij het krijgen kon en drinkende als hij wijn kon magtig worden, spelende als hij maar een

knoop rijk was, kortom hij leefde als een nutteloos, schaamteloos, eervergeten mensch. Toen zijn vader stierf en de hoeve aan anderen overging; toen zijne tijdgenooten verdwenen waren en het geslacht hem niet kende, toen begaf hij zich weder naar Parijs, kroop de straten door tot hij een hospitaal gevonden had, en hij was zoo mager, afgeleefd en onmagtig dat hij zonder certificaat opgenomen werd en in de kribbe der liefdadigheid werd neergelegd, waarin hij stierf. Was dat dan het gevolg der opvoeding en het voorbeeld van monsieur JEAN MONTEIL van Rhodez en de lieve MARIE MAZET? Waren zij daarom zoo gevoelig op het punt van eer; zoo rein van harte, zoo liefderijk en zorgvol geweest om slechts een lafaard, een leeglooper en een bedelaar aan de maatschappij te schenken? Het lot dier kinderen, die met zorg werden groot gebragt, die opgroeiden onder vaders zegen en moeders bede, en die zich dan op eens overgeven aan al de uitspattingen der ondeugd en verzinken in den poel der schande, is een merkwaardig, maar toch dagelijksch verschijnsel. Moeten wij er de ouders om laken? Zij hebben gedaan wat zij konden; maar JAN krijgt een betrekking en wordt afgezet, PIETER wordt bij de bank geplaatst en maakt een valschen wissel; HENDRIK kiest de balie en drinkt zich zelven in het verderf; en de oude, fiere en eerlijke vader, en de zachte, teeder beminnende moeder sterven van hartzeer, nadat zij gedurende eenige jaren in de kleine stulp, die zij door de uitspattingen hunner kinderen moesten betrekken, hun kroost hebben beweend. Maar voor de MONTEILS was er toch iets dat alles goed maakte: een der zoons was in liefde, opregtheid, eerlijkheid en gezetheid in zijne studien al wat zijne ouders van hem konden verwachten. Dat was AMANS ALEXIS, die van den morgen tot den avond studeerde, die schuw en verlegen was, een zonderling, die zich om de maatschappij niet bekommerde; bijna niets wist van hetgeen er gebeurd was na den slag bij Pavia, die onverzadelijk was in zijn honger naar oude perkamenten en handschriften; die zich op weg begaf, met zijn stok in zijn hand en zijn boterham in zijn zak, als hij hoorde dat in deze of gene armelijke vallei een klooster tot bouwval overging, of een vermolmde oude kist was gevonden in de onderaardsche riolen van eenig in puin stortend huis. De knaap met zijn bedeesd voorkomen zag, ondanks zijne vermoeidheid na den afgelegden togt, met een enkelen blik of de opgegraven kist oud en vergaan genoeg was om eenige waarde te hebben; hij opende het door de wormen opgegeten deksel en vond een stapel door de

mot, doorknaagde papieren. In een oogenblik las hij de hieroglyphen, die zij bevatten. De taal, waarin zij geschreven waren, zij mogt dan latijn heeten, zou een CICERO en een kollegie van Augurs getart hebben een syllabe er van te ontcijferen. ALEXIS las ze als loopend schrift en kocht ze voor zes of negen sous of een franc en de schat was hem. Hij verliet het huis of het klooster en reisde naar Parijs. Daar begaf hij zich naar het secretariaat van de archieven van Frankrijk. „Wilt gij het originele charter koopen van LODEWIJK DEN STAMELAAR aan den abt van Sint Bernard de Romans in Dauphiné?" —· „Zeker, het is zijn gewigt in goud waard." Het gewigt in goud werd hem dan ook betaald en thans is dit een der kostbaarste stukken in de keizerlijke bibliotheek.

Maar oude charters vindt men niet elken dag, en kloosters worden niet elken dag afgebroken; toch won hij ruim zijn dagelijksch brood. BUONAPARTE is in het tijdperk zijner eerste grootheid. Niets ontsnapt hem; geen korenmaten zoo groot kunnen eenig licht verbergen, dat hem op zijn pad naar het keizerschap geleiden kan. De ijverige navorscher, de doorsnuffelaar van oude documenten, de onopgemerkte oudheidkundige wordt ontdekt en tot professor in de geschiedenis bij de militaire school aangesteld. Niemand in Frankrijk wist meer van de wereldgeschiedenis dan AMANS ALEXIS MONTEIL, maar het was de geschiedenis van den burger, niet die van den soldaat. Hij kende den toestand van den kruidenier, den schoenpoetser en den kleinhandelaar, sedert er kruideniers, schoenpoetsers en kleinhandelaars bestonden. Hij toefde bij den kring om den huiselijken haard in de hutten van 1450. Hij kon elk voorwerp in het kasteel van den edelman opnoemen, evenzeer als de levenswijze van den timmerman, die ze had gemaakt. Hij kende de zeden en gewoonten der scholieren van Amboise of Parijs in de dagen van JEANNE D'ARC; maar wist weinig van de oorlogen van FREDERIK, van Pruissen, of van KAREL XII, van Zweden. Hij haatte den oorlog; hij was de biograaf van het volk en bemoeide zich niet met de enkele grooten der aarde. Van daar dat zijne leerlingen weinig om zijne lessen gaven, zij stelden gering belang in de geschiedenis van arbeiders en landbouwers, die reeds vier honderd jaar dood waren; en bovendien luisterden zij steeds naar het kanongebulder dat alom weerklonk. Hoe konden zij ook hunne aandacht schenken aan een vertoog over de twisten tusschen de Benedictijnen en Franciskanen, terwijl zij elk oogenblik een bulletin wachtende waren van het leger in Italie? Hoe konden zij luisteren naar een beschrijving

der landbouwers van Provence, den dag na de tijding van Marengo? Zij gingen heen en werden gedood of klommen op tot generaals, gouverneurs, maarschalken. En ALEXIS blokte steeds voort. Hij verzamelde overal bouwstoffen voor het groote werk dat hem altijd voor den geest stond, peinsde, onderzocht, vergeleek en eindigde met het meest volledige werk over het verleden voort te brengen, waarop eenig land mag roem dragen. Het schetst tot in de geringste bijzonderheden den toestand der mindere klassen in Frankrijk, van de bewoners der kleine steden, der boeren hoeven en stulpen. Wat MONTFAUCON is voor den adel met zijn veertien folio deelen vol blazoenen en wapenen, met zijne kleurige tooneelen van het leven in kasteelen en paleizen, met zijne schitterende beschrijvingen van steekspelen, zijne wapenschouwingen van ridders en knapen vóór den strijd, dat is de eenvoudige ALEXIS voor den boer, voor den onadelijke, voor den burger en voor den lijfeigene. Hij rigt zijne tent op de markt op tegenover het klooster, vóór de groote poort van het kasteel, of op de kermis waar hij omringd is door kwakzalvers en ballade zangers en kunstenmakers, en daar schrijft hij alles neder wat hij aanschouwt. Hij ziet voor de poort een melaatsche zitten met een bedekt gelaat die bewaakt wordt. Hij ontmoet een lijkstatie of een bruiloft stoet; hij vergezelt het lijk naar de kerk en de bruid naar de echtelijke sponde. Hij slaat niets over, en al wat hij zegt staaft hij door een ontzaggelijke reeks documenten. Papieren en opschriften, koperen medailles en gesneden stukken steen, de inhoud van kisten en laden, dat alles levert het onloochenbaarste bewijs op van hetgeen hij mededeelt. En dit overzigt, dat tot in de geringste bijzonderheden afdaalt, strekt hij uit over vier eeuwen. De handelaar wordt gevolgd van den tijd der engelsche overheersching tot aan de regering van LODEWIJK XIV. Men ziet door dat geheele tijdperk den adel twisten, vertreden en verdrukken en al spoedig ziet men dat de omwenteling van 1789 een algemeene wraakoefening was over eeuwen van onregt; dat de guillotine van 1793 gemaakt was van het hout der boomen, door de leenroerige baronnen geplant toen FRANS I den scepter voerde; en men verwonderde zich niet meer over de onmenschelijke wreedheid der onadelijken en het gemeen, die om strijd veracht en gehaat waren door de oligarchen met hunne sporen en vederbossen, die hen in het stof vertraden en hen griefden in al wat zij op aarde bezaten. Gelukkig voor Engeland stierf daar het leenstelsel zijn natuurlijken dood of werd het ter dood ge-

bragt, het zij op het slagveld te Naseby of elders, het zij kunstmatig van zijne krachten beroofd door parlements acten; JOHN BULL zou het anders als een tijger in stukken hebben gereten; want de „Geschiedenis van het fransche volk in verschillende toestanden" is gedurende de eerste eeuw, die MONTEIL beschrijft (de veertiende) evenzeer van toepassing op Engeland als op Frankrijk. Maar in de zestiende eeuw valt het verschil terstond in het oog. Toen was de adel in Engeland geen tyran, de mindere klasse geen slaaf meer. Toen LEICESTER ELISABETH te Kenilworth ontving gold het huis van een Engelschman een kasteel. Toen SULLY aanhangers wierf voor HENDRIK IV, had de fransche middenklasse eigendom noch regt. LEICESTER zou wegens diefstal veroordeeld zijn, als hij door geweld zich had meester gemaakt van den os of de koe van JOHN SMITH, SULLY zou ongedeerd zijn gebleven, als hij de hoeve van JACQUES BONHOMME in brand had gestoken en den eigenaar zelven in de vlammen geworpen had. Alles wat MONTEIL verhaalt, draagt zoo zeer het kenmerk van waarheid, dat wij geen oogenblik aan de minste bijzonderheid van het geen hij aanvoert twijfelen. Maar zoo wij voor een oogenblik die overtuiging laten varen en vragen: „Kan dit juist zijn? Kunnen zulke dingen gebeuren? Och dan behoeven wij niet lang te aarzelen. Wij slaan slechts de noten op aan het einde van het deel. Daar vindt men in oorkonde bij oorkonde alle zeden van het volk, de geestelijken, de regtsgeleerden en regters. Gij zoudt even goed aan uw eigen huwelijk kunnen gaan twijfelen met het certificaat voor oogen, geteekend door den geestelijke en den klerk, twee getuigen en den ambtenaar van den burgerlijken stand. Het is beter om zonder een oogenblik te twijfelen voort te lezen. Men hult zich anders maar in een wolk van getuigen die ons zoo geheel in de dagen der oudheid terug voeren, dat het ons toeschijnt of wij zelven toen geleefd hadden. En de geschiedschrijver van dien tijd — is hij een koud werktuig? een molen, waarin oude gebeurtenissen worden gebrijzeld en gestampt tot voedsel der wetenschap van onze dagen, zoo als men een oud koperen standbeeld tot loopende munt zou kunnen versmelten? ALEXIS is gehuwd. Hij heeft een vrouw en een kind, een vrouw en kind zoo als geen sterveling bezit. Zijn vader, onze overledene kennis, de voormalige aristocraat van Rhodez, monsieur JEAN MONTEIL, huwde zijn geleerden zoon korten tijd nadat de storm losbrak over den troon en den adel van Frankrijk, aan een bekoorlijk meisje, jong, onschuldig en erfgename van een

man, die sedert lang een rustig leven leidde en zijn vermogen waardig besteedde, een zekeren RIVIÉ, een klein mannetje, maar zoo sterk, zoo sterk als een smid. Geen gewone smid, dat spreekt van zelf, maar zoo knap, zoo vernuftig, zoo verstandig en toch zulk een geduchte hameraar, dat hij een zeer bijzondere smid mogt heeten. Den kleinen RIVIÉ noemde men hem in den ganschen omtrek waar zijn aanbeeld klonk. Maar de kleine RIVIÉ zou weldra de groote RIVIÉ worden. Hij besloeg paarden voor groote mannen; hij besloeg een strijdpaard voor den prins van CONDÉ, een lastpaard voor den maarschalk van SAKSEN; hij besloeg een lam paard met zoo veel talent voor een kolonel, dat de kolonel een contract met hem sloot om voor de remonte-paarden te zorgen. Hij kocht kreupele paarden, genas ze en zond ze steigerend en trappelend naar het regement. Het was het beste regement ruiterij van het leger te Dettingen en rukte voort bij het eerste vuur. Zoo werd de smid rijk en trouwde en deed zijne zaken aan kant, zoo als wij zeiden, en spreidde zijn welverdiend vermogen ten toon, tot groot genoegen van zijn gezin en tot bewondering van zijne medeburgers. Toen hij eens in het volle bewustzijn van zijne grootheid en zijn geluk door de straten reed, brak de as van zijn rijtuig en was hij genoodzaakt af te klimmen. Dit viel juist nabij een smidse voor. De eigenaar was te gelijk met hem knecht geweest, maar hij herkende zijn vroegeren makker niet in den voornamen heer, die de as van zijn rijtuig door het gewigt van zijn aanzienlijken persoon had gebroken. Hij kan ook de breuk niet heelen. In een oogenblik had de voorname vreemdeling zijn geborduurden rok afgeworpen, zijne fijne linnen manchetten opgeslagen, en hij vatte zelf de as op en het regende slagen, en de splinters vlogen wijd en zijd, en de twaalfpond zware hamer beukte en beukte, op de einden en het midden en overal, en het was een gedruisch dat hooren en zien verging. Bij St. Eloi! riep de eigenaar van den hamer, gij zijt òf de duivel, òf de kleine RIVIÉ. En het was de kleine RIVIÉ. En de kleine RIVIÉ werd hij ook weder geheel, want al zijne grootheid ging voorbij. Die vreeselijke omwenteling ontmoeten wij telkens. Zij brak ook de as van monsieur RIVIÉ'S bestaan, zóó dat VULKAAN zelf niet in staat zou geweest zijn haar weder te maken; hij trok zijn geborduurden rok zoo uit, dat niemand hem meer kon helpen aandoen, en slingerde zijne fijne lubben zoo ver weg, dat niemand ze terug kon brengen. In de dagen van zijn voorspoed had hij zijne oudste dochter — en een bruidschat — geschonken aan den

markies DE LUSIGNAN, een edelman, die aanspraak maakte op het eiland Cyprus en het koningrijk Jeruzalem, maar die blijde was eenige duizenden franken in handen te krijgen met de dochter van den paardenleverancier. Hij nam nog eenige duizenden op als hypotheek op de baroniale goederen der LUSIGNANS en ook nog op het inkomen der heilige stad, wanneer die aan haar regtmatigen koning was weergegeven. Die hypotheek werd tot huwelijksgift aan de jongere dochter geschonken, aan de zachtzinnige en brave ANNETTE. Maar de baronie der LUSIGNANS volgde het voorbeeld van Cyprus en Jeruzalem en verdween in het niet bij een aanraking met den tooverstaf van DANTON en ROBESPIERRE. De kleine RIVIÉ was te oud om weder den hamer op te vatten. Hij verliet zijne geboortestad met zijne zonen en dochteren en betrok een kleine hoeve in de nabijheid van Rodez, en de ex-ambtenaar en de ex-hoefsmid sloten eene echtvereeniging tusschen den geschiedvorscher en de zuster der koningin van Cyprus. Hare majesteit was gestorven en haar koninklijke gemaal hanteerde de schaar en nu en dan het scheermes in de Burlington-poort. Treurde de lieve ANNETTE over de verandering van haar toestand? Betreurde zij de dagen van haar vaders grootheid en minachtte zij den schuwen, geleerden, nederigen en teederen man, wien zij hare eerste liefde geschonken had? Nooit; geen uur! Somtijds hadden zij te eten; somtijds niet; maar altijd bleef hun een wederkeerige, innige liefde bezielen. Nu en dan als de fortuin hun eens toelachte, schreef ALEXIS een brief aan hare koninklijke hoogheid de prinses van LUSIGNAN, op haar erfgoed, het koningrijk Cyprus; maar dit gebeurde alleen als een manuscript hun geld verschaft had. Op andere tijden waren zij zelve in verlegenheid. Voor het bedrag van hun gezamenlijk vermogen hadden zij een kleine hoeve en een tuin nabij Fontainebleau gekocht. Daar woonde hij en van daar wandelde hij elken dag vijf mijlen ver om zijn collegie te gaan houden en vijf mijlen terug. ANNETTE wandelde hem meestal een paar mijlen te gemoet en arm in arm keerden zij naar huis terug. Maar het collegie werd gesloten, de leerstoel voor de geschiedenis opgeheven en het huis werd ten verkoop aangeboden. Er deed zich een kooper op en in het belang van een oudheidkundige van latere eeuwen bewaarde ALEXIS de koopacte. Zij was gesloten tusschen de vrouw van MONTEIL en zijne majesteit NAPOLEON DE GROOTE, keizer van Frankrijk, koning van Italie, en beschermheer van het Rijnverbond. Ongelukkig was de koopsom op verre na zoo aanzienlijk

niet als de titels van den kooper. Zij bedroeg slechts 2500 francs, „een kleine som," zegt ALEXIS, geput uit de opbrengst van gansch Europa." Zij betrokken toen een zolderkamertje in een der voorsteden van Parijs, en dag aan dag zette de vader van 't gezin zijn hoed op en doorliep de groote, sombere straten in de hoop iets te zullen vinden om den kost mede te verdienen, maar de onafzienbare rijen huizen met hunne smalle ramen gaven hem geen uitkomst; geen deur werd er voor hem geopend, geen enkel aanbod hem gedaan, en afgemat en ontmoedigd keerde hij naar zijn klein verblijf terug, waar zijne ANNETTE hem met een treurigen glimlach en zijn zoontje hem met liefkozingen wachtte. Zijn ALEXIS was nu twee jaren oud, en hij en ANNETTE vervulden geheel het hart van den eerzamen geschiedvorscher. Nooit was er zulk een kind gezien behalve onder de cherubijnen van MURILLO. Welk een geleerde, welk een christen, welk een man zou hij van hem maken! Maar intusschen verminderden de 2500 francs, waarvan nog de kosten der verkooping waren afgetrokken, met groote snelheid. De tijd dat de bladeren vallen was daar. Zij hoorden de vogelen zingen in de bestorven boomen op den weg voor hunne woning; zij dachten aan de kastanjes, de linden en het bladerendak van Rouergue. „Kom," zeide ALEXIS, „Parijs heeft een man als mij niet noodig. Laat ons naar ons land gaan!" ANNETTE pakte het weinige, dat zij bezaten, bijeen, nam den kleinen ALEXIS op haar arm, en in de eerste dagen der meimaand aanvaardden zij den togt. Zij reisden te voet, ALEXIS meestal op zijns vaders schouders als op een BUCEPHALIS. Altijd voort trokken zij door lagchende landschappen, door Nemours, Montargis, Cosne, Pouilly en Parijs lag hoe langer zoo verder achter hen. Zij wandelden stevig voort, want gaarne hadden zij een paar uren over om op een schaduwrijke plek bij een beek te rusten. Dan openden zij hun knapzak en het brood in het bronwater gedoopt smaakte hun als ambrozijn, en zij gevoelden zich den goden te rijk. Zoo trokken zij, pratende en plannen makende en luchtkasteelen bouwende, door Moulins, Clermont en Issoire. Eindelijk zagen zij weder de kastanjeboomen en de linden en de lommerrijke lanen: zij zijn in het paradijs hunner jeugd: zij kennen den naam van elk veld; allen die hen zien, houden van hen en zij leven van zestig francs in de maand. De groenten zijn smakelijk, de melk is overvloedig, het brood niet duur en aan vleesch denken zij niet. AMANS ALEXIS schrijft — schrijft — schrijft. ANNETTE zit aan zijne zijde en luistert met open ooren naar hetgeen

hij haar voorleest, hoofdstuk voor hoofdstuk van de geheele geschiedenis harer landgenooten, die leefden, arbeidden en honger leden, vele jaren geleden. Zijn groot werk is thans begonnen en hij is gelukkig. Strookjes papier met volkomen onleesbare letters worden voor hem aanwijzingen die hij tot feiten omwerkt. Het feit wordt geschiedenis, de geschiedenis een schilderij, en wij worden even gemeenzaam bekend met broeder JEAN, den Franciskaner van Tours en broeder ANDRÉ, den Franciskaner van Toulouse als met onze vrienden. En zulk een verslaggever als broeder JEAN van Tours op zijne merkwaardige reis naar Parijs in het jaar 1340 vindt men niet dikwijls. Al de personen toch, die hij opvoert, zijn in levenden lijve tegenwoordig. Waar ALEXIS zijne menschenkennis, zijn geest van opmerking, zijn fijn vernuft opdeed, begrijpt niemand die zijne geschiedenis kent. Maar het was niet in Stratford, dat SHAKESPEARE het lijden van een MACBETH leerde kennen; noch in Londen, dat hij voor het nageslacht den geest van BENEDICT of MERCUTIO in het leven riep. ALEXIS vond de ernstige waardigheid van den sire de MONTBASON, den kwalijk onderdrukten strijdlust van den krijgszuchtigen monnik, broeder GUILLAUME, en de edele voorbeelden van riddergeest, door den kommandeur van Rhodez gegeven, in die zelfde wondervolle verborgen bewaarplaats der menschenkennis, waarin SHAKESPEARE den minnenijd van OTHELLO en de wijsgeerige overpeinzingen van HAMLET vond. Het familie-tafereel in het slot van MONTBASON is STERNE, de schets van den krijgsman WALTER SCOTT waardig.

Het boek neemt in omvang toe; het krijgt een vorm; visioenen van rijkdom en eer stralen uit elke bladzijde den schrijver tegen: zij moeten weder naar Parijs. Zij gaan, en hetzelfde ellendige leven wacht hen. Weder dwaalt ALEXIS door de verlaten straten; weder vindt hij troost in zijn ongeluk bij zijne vrouw en zijn liefkozenden knaap; maar hij ziet dien bedriegelijken blos niet op ANNETTES gelaat en hij hoort den hoest niet, die haar gestel ondermijnt. Nooit zegt zij hoe zwak zij zich gevoelt, tot dat het onmogelijk is het langer te verbergen. Zij verkwijnt in de stadslucht en hijgt wederom naar de velden en bosschen. In hare slapelooze nachten ziet zij het gansche land voor hare verbeelding rijzen als of zij er werkelijk weder leefde. Zij ziet de kerk, de hoeven, de hut waar zij eens zoo gelukkig waren. Niets kan haar in Parijs houden; zij moet sterven in haar dorp. ALEXIS is ten prooi aan de vreeselijkste smart: het is onmogelijk dat zij allen zulk een reis maken; met een rijtuig is de

togt te duur, en te voet te ver; maar ANNETTE moet geholpen worden. Wat kon men minder voor een gade doen als zij, dan haar zucht naar de plaats waar zij sterven wil bevredigen.

„ Drie plaatsen zijn er," zegt ALEXIS, „ die ik nooit kan voorbij gaan, zonder aan ANNETTE te denken: vooreerst de rue de Seine op den hoek der rue de Tournon; dáár begon zij op eens zoo hevig te beven en zeide: „och dit is mijne laatste gelukkige wandeling!" Op een anderen tijd kwamen wij op den Pont Royal een korps muzikanten tegen, door de keizerlijke garde gevolgd. „ Ik zie hen niet meer; er ligt een nevel voor mijne oogen," zeide ANNETTE. Helaas! helaas! mijne laatste herinnering aan haar is bij het bureau der diligence, waarmede zij vertrok. „Vaarwel! vaarwel!" riep zij nogmaals en nogmaals mij toe met hare liefelijke stem..... ik zou haar nimmer weêrzien." ALEXIS sloeg geen acht op dat beven in de rue de Seine, op dat benevelde oog op den Pont Royal. Zij bleef met hem en troostte hem en beurde hem op tot het laatste oogenblik en toen, toen zij slechts een last voor hem worden zou, spreidde zij hare vleugelen uit als een duif en vlood heen en ging de ruste in.

ALEXIS was overstelpt van droefheid, maar toch arbeidde hij voort. Hij schonk zijn zoon al de liefde, die hij eenmaal aan beide geschonken had. Hij voedde hem zelf op, deed hem deelen in zijne studien en zette met hem zijne nasporingen voort. De knaap, in armoede groot gebragt en met zijne ouders tot eenige vrienden, was nooit kind in den regten zin. Op zijn dertiende jaar was hij ernstig, peinzend, werkzaam en dacht en gevoelde hij als een man van veertig. Het gouvernement vergat niet geheel de schadeloosstelling voor de opheffing van het hoogleeraarschap in de geschiedenis, dat ALEXIS eens bekleedde. Hij werd tot onder-bibliothekaris der school te St. Cyr aangesteld en verdiende daar zijn brood en gaf zijn boek uit, maar zonder honorarium. Het was in zulk een bijzonderen stijl geschreven en het liep over onderwerpen, die zoo weinig belangstelling inboezemden, dat het slechts een kleinen kring van lezers vond; hoewel zij, die de kennis van den schrijver en de waarde van den arbeid konden beoordeelen, er hoog mede ingenomen waren. Maar altijd werkte hij nog voort, want hij moest voor zijn zoon zorgen en de knaap was groot geworden, en tot een schoonen jongeling opgegroeid, die door zijn innemend karakter en zijn bevallig voorkomen treffend aan zijn moeder herinnerde. Er waren ook meer punten van gelijkenis, die de vader evenwel niet scheen op te merken. De jongeling was de eenige vriend zijns vaders, de vader de

eenige vriend zijns zoons. Hoe trotsch was ALEXIS toen hij hooren mogt, dat zijne trouwe medgezel beminde en bemind werd en weldra huwen zou. Welk een schitterend vooruitzigt voor den armen, ouden MONTEIL. Hij zag zijne jeugd herleven en aanschouwde weder de liefde zijner ANNETTE in het geluk van zijn zoon en de teederheid zijner schoondochter. De zoon werd aangesteld tot klerk bij de historische archieven van Frankrijk, en zijn jaargeld was voldoende om in zijne behoeften te voorzien. De bijval, al was hij dan ook slechts van enkelen, dien zijn arbeid ondervond, moedigde hem aan om voort te gaan. Eindelijk rees dan toch het vooruitzigt op een beroemden naam en een minder bekrompen leven. Zij zouden een huisje koopen te Fontainebleau en zij zouden met elkander leven. Als er kinderen kwamen, zou er een nieuwe uitgave van de Veertiende eeuw zijn als huwelijksgift voor de dochter; voor de Vijftiende eeuw zou de zoon worden opgevoed; de Zestiende eeuw zou voor een weduwfonds worden gestort, en de overige eeuwen zouden voor den ouden dag bestemd zijn. Kon er iets heerlijker en toch waarschijnlijker worden bedacht? Maar de jonge MONTEIL begon te kwijnen; niemand wist er de oorzaak van. Op een avond dat hij in den regen had geloopen kwam hij te huis en droogde zich bij de kagchel; hij rilde terwijl hij bij het vuur stond, en ging toen naar bed, en kreeg toen de koorts en toen — binnen drie dagen was hij een lijk.

„Ik verloor hem," zegt ALEXIS, „op den 21sten september 1833 des avonds ten elf ure. Ik sloot zijne oogen. O jammer! O mijn zoon, mijn tweede ik! Hoort gij de jammerkreten en het snikken van den rampzalige, die eens uw vader was! Herkent gij de stem van den armen ouden man, die u zoo lief had en dien gij zoo lief hadt? Gij liet hem alleen op aarde en zijn haren zijn thans grijs en zijn arm is thans ledig."

Ook zijn huis was ledig en zijne beurs, maar niet de beker van zijn lijden. Vervlogen waren al die droomen om een klein landhuis te Fontainebleau te koopen, met een tuin en een volière en een stuk weiland en een kippenren. Thans moest er een graf worden gekocht en MONTEIL had geen geld. Maar zou zijn zoon, de hoop van zijne grijsheid, het teederste en innigst beminde kind in het algemeene graf worden gelegd, begraven worden zonder naam, zonder zerk, zonder één bloem boven zijne assche? Neen hij zou er om bedelen, hij zou smeeken, hij zou het afbidden als een gunst, dat hem een kleine plek gronds gegeven werd tot rustplaats van zijn

zoon, tot dat men hem in het zelfde graf zou leggen, opdat de twee die zoo innig aan elkander gehecht waren, ook na den dood niet mogten gescheiden zijn. Hij schreef aan de prefectuur der Seine een eenvoudig adres, maar geen ambtenaar van dat kollegie had ooit van zijn boek gehoord. Hij kreeg geen antwoord. Nog wanhoopte hij niet. Hij liet het lijk een uur alleen; begaf zich naar den prefect, zag hem aan en met de hoed in de hand en met een stem die stikte in de tranen, zeide hij: „Ik ben MONTEIL." Maar een blik op het gelaat van den ambtenaar overtuigde hem dat die mededeeling volstrekt niets uitwerkte. „Misschien," zeide hij, „hebt gij mijn naam nooit gehoord?" Dat was maar al te waar. Hij ging heen, strompelde de trappen af, zonder te weten wat hij deed, met zijne handen voor het gelaat, en hij zag zijn zoon onbarmhartig en verachtelijk nederwerpen in de breede groeve, waarin de behoeftigen begraven worden.

AMANT ALEXIS MONTEIL arbeidde nu niet meer aan zijn groot werk. De fortuin intusschen lachte hem thans in zoo verre toe dat hij een som van 4000 francs kreeg. Daarvoor kocht hij een woning te Cely, een lief dorp in de nabijheid van Fontainebleau en daar leidde hij een kluizenaars leven. Hij wandelde en mijmerde in het bosch van Boulogne; hij zat op de steenen banken der tuinen van het Luxemburg; maar in zijn huis zag hij niemand en hij bezocht ook niemand. Al het geluk zijns levens had hij aan twee wrakke hulkjes toevertrouwd en beiden waren vergaan. ANNETTE en ALEXIS waren beiden hem ontvallen en voor wie zou hij dus nog arbeiden? De dorpelingen groetten hem als hij voorbijging uit eerbied voor zijne jaren en zijne smart en hij groette hen terug op zijne wijze. Hij maakte hunne geslachtlijsten op, spoorde voor hen na van waar hunne voorouders gekomen waren, en eindigde met het schrijven der waarachtige geschiedenis van het dorp, waar hij leefde. De geschiedschrijver der gemeenten van Frankrijk werd dus ook de geschiedschrijver van Cely, ja meer, hij werd de weldoener en vriend van het dorp. Kort voor zijn dood stichtte hij een fonds tot belooning van goed gedrag. Hij verkocht een gedeelte van zijne bezittingen en voor den intrest van dat geld liet hij zilveren medailles maken met een inscriptie, als jaarlijksche belooning voor hem, die een moeras tot bouwland herschiep, of die den schoonsten wingert kon toonen, voor den besten landbouwer, voor het besje of de waschvrouw, die hare toehoorders met de fraaiste — maar onschuldige — verhalen kon bezig houden, en voor den

schaapherder die zijne kudde het menschlievendst behandelde, gedachtig aan de leer dat allen denzelfden Schepper hadden. Zoo eindigde AMANT ALEXIS MONTEIL, als een weldoener voor zijne arme buren en deugdzaam en braaf tot het einde, zijn stil leven. Zijn werk was tweemalen bekroond door het Instituut van Frankrijk; en er is thans een vierde uitgaaf van. GUIZOT schreef er een lofrede op en het zal een hooggeschat boek blijven voor vele geslachten na deze. Maar wat baat AMANT ALEXIS MONTEIL die lof, die zoo laat komt? Voor hem is het onopgemerkt zandgraf voldoende op het kerkhof van Cely, met de korte vermelding van zijn naam en zijn zeventigjarig zorgvol leven. Requiescat in pace.

De „ Geschiedenis der Franschen in verschillende toestanden" strekt zich uit over het tijdvak der vijf laatste eeuwen en het plan van elke eeuw is verschillend. De veertiende wordt, zoo als wij reeds zeiden, geschetst in een reeks van brieven, van zekeren broeder JEAN, Franciskaner monnik te Tours, aan een broeder zijner orde te Toulouse. Het karakter van den eerwaardigen schrijver is treffend volgehouden. Met zijn helderen, maar kalmen blik ziet hij alles, maar in hetgeen hij schrijft straalt steeds de eenvoudigheid van den kloosterling door. Hij geeft een getrouwe beschrijving aan zijn vriend van alles wat hij ziet, van alles wat hij hoort, van elke plaats die hij bezoekt. Hij treedt de hutten binnen waar de armen op hun sterfbed liggen, en wij leeren daaruit den toestand van den landbouwer kennen; hij komt in de gevangenissen en openbaart ons de geheimen van den kerker; hij gaat naar de kermis van Montrichard en wij wandelen met hem tusschen de tenten. Hij geeft het naauwkeurigst verslag van het vorstelijk hof — kortom hij schrijft zóó, dat de lezer geheel teruggeplaatst wordt in de dagen der rijke kloosters en onderlinge oorlogen tusschen de edelen en tournooijen en tweegevechten. Hij valt ons niet lastig met oudheidkundige betoogen of vervelende opgaven van kleederdragten en huisraad. Wij kunnen het volst vertrouwen stellen in de waarheidsliefde van den keuvelenden, beschaafden broeder, en worden hoe langer zoo meer overtuigd, dat het echte brieven zijn, geschreven op de dagteekening die zij voeren.

De vijfti ende eeuw wordt met de zelfde bewonderenswaardige frischheid van kleuren in al hare bijzonderheden voorgesteld, maar zonder de individualiteit van den onnavolgbaren broeder JEAN. Het is waarlijk jammer dat het lot dien uitstekenden briefschrijver

niet tot een wandelenden jood heeft gemaakt, zoodat hij alle eeuwen van de eerste tot de laatste kon doorleven. Wij moeten onderstellen dat hij oud van jaren en algemeen geacht — wij hopen als hoofd van eenige abdij — stierf, vóór dat de vijftiende eeuw aanbrak. Zijne plaats wordt echter waardig vervuld. Wij zien dat er een verandering plaats grijpt in de verhouding tusschen de verschillende klassen der maatschappij, en die verandering is nog duidelijker merkbaar, wanneer wij in de zestiende eeuw den indruk lezen, dien Frankrijk op een verstandig en onbevooroordeeld Spanjaard maakt. Diens blik is even scherp, zijne nasporingen even naauwkeurig als van broeder JEAN en den anderen briefschrijver, maar het zelfde getuigenis geldt van allen, wier opmerkingen MONTEIL mededeelt. Zij zijn allen slechts secretarissen van MONTEIL en schrijven den zelfden eenvoudigen, eigenaardigen en karakteristieken stijl. De vriendelijke blik en de glimlach van den Franciskaner van Tours en den kluizenaar van Cely stralen onder elke vermomming door; en de Spanjaard van de zestiende en de schrijver der gedenkschriften uit de zeventiende eeuw zijn slechts loffelijke navolgers van de briefwisseling tusschen de twee priesters begonnen.

Het is dus als of wij naar den oorsprong der bron opklimmen, wanneer wij teruggaan naar de veertiende eeuw en het verslag van broeder JEAN op het groote kasteel van Montbason lezen — een uitnemende type van het leenstelsel, juist toen het leenstelsel in verval begon te geraken. Een treurige gebeurtenis had in het kasteel plaats gegrepen. Terwijl de sire de MONTBASON afwezig is en aan het hoofd zijner vasallen den koning bijstaat, staat alles onder het bestuur van den opperjager. De opperjager, die een boer vervolgt, welke hem beleedigd heeft, valt tegen den boog der poort, en stort levenloos ter aarde. De boer wordt terstond, als of hij schuldig ware aan moord, gegrepen, naar de gevangenis gevoerd en opgehangen. Terwijl men daarvoor toebereidselen maakt, staan de vrouw en kinderen van den ongelukkige voor de wallen en roepen: „Genade! genade!" maar de bloedverwanten van den opperjager zijn onvermurwbaar. De boer wordt gehangen, en de kreten der weduwe en weezen roepen den hemel ten wraak. De pastoor der parochie verneemt het gebeurde, en spreekt over de wraakzuchtige zonen van den opperjager den banvloek uit. De sire de MONTBASON keert terug en stelt het gezin van den boer schadeloos, en sticht een fonds waarvoor ten eeuwigen dage missen voor de

ziel van den gehangene gelezen zullen worden. Maar dat baat niet. Men hoort in het kasteel voortdurend gedruisch, en het rammelen van ketenen en ziet de meubelen van plaats veranderen; geesten dolen in het slot om; en die geesten bieden weêrstand aan de bezweringen van den pastoor en maken nog meer gedruisch dan ooit. De sire zendt naar het klooster der Franciskanen te Tours, en broeder JEAN wordt door den prior uitgekozen. Hij kon geen betere keuze hebben gedaan. JEAN gaat en bidt en brandt wierook en ontsteekt kaarsen, en het bovennatuurlijk gedruisch wordt niet meer vernomen. Hij blijft op het kasteel als een geëerd gast, en zelfs de aalmoezenier staat hem het voorregt af om voor en na den maaltijd te bidden. JEAN is verlegen met die eer, maar aanvaardt de taak, en wij twijfelen er niet aan, of hij was de aangenaamste geestenbezweerder, dien de sire de MONTBASON ooit heeft ontmoet. Zijn negentiende brief loopt geheel over de woning waarin hij verkeert.

Montbason, zegt hij, is een der schoonste kasteelen in Frankrijk. Stel u een voortreffelijke ligging voor, een steilen heuvel door rotsen gerugsteund en met diepe dalen en afgronden er om heen. Het slot ligt op de helling. De kleine huizen aan den voet doen het nog grooter schijnen. De Indre schijnt met eerbied voor de muren te wijken en vormt een half rond om zijn gevel. Gij moest het zien bij het opgaan der zon, als de omloopen schitteren van den glans der wapenen en het krijgsgewaad der wachters, en het volle licht op de torens valt. De poort met kleine torens bezet, waar boven een hoog wachthuis uitsteekt, is geheel met wolven- en beerenkoppen overdekt. Als gij wilt binnen treden moet gij drie binnenpleinen, drie bolwerken, drie ophaalbruggen over gaan. Dan zijt gij op het groote vierhoekige plein waar het water bewaard wordt, en regts en links ziet gij de stallen, de kippenrennen, de duiventillen en de koetshuizen. Onder den grond zijn de kelders, de gewelven en de kerkers. Daarboven de woonvertrekken en dan de magazijnen, de provisiekamers en de wapenzaal. Het dak is omringd met omloopen en wachttorens. In het midden van het plein is de versterkte toren waar de archieven en de schatten bewaard worden. Rondom is een diepe gracht, en de eenige toegang is een brug, die bijna altijd opgehaald is. Hoewel de muren, even als die van het kasteel, zes voet dik zijn, is het gebouw van buiten nog ter halver hoogte met groote gehouwen steenen bedekt.

Het kasteel is onlangs vernieuwd. Het is vrolijker en bevalliger dan de kasteelen van vroeger. Het is in geheel modernen stijl vol-

tooid. Het heeft thans groote gewelfde kamers met boogvormige ramen, waarin gekleurde glazen prijkten; ruime zalen met vakken van verschillende kleur ingelegd; fraaije meubelen van allerlei soort; stevige deurposten met basreliefs er boven; kasten met beeldhouwwerk als kerkramen; groote kisten; reusachtige lederen koffers met ijzer beslag; groote roode doozen; spiegels van glas van ten minste een voet breed en eenige van metaal van de zelfde grootte; groote rustbanken met wapens er op en overtrokken met geweven stof en versierd met franje; banken met opengewerkte ruggen; andere, wel twintig voet lang, met overhangende bekleedselen of gevulde kussens en geborduurd met wapenen. Ik moet er evenwel bijvoegen, dat de bedden volstrekt niet in evenredigheid staan tot den rang van den eigenaar. Zij zijn niet breeder dan tien of elf voet: ik heb er veel breederen gezien in minder voorname huizen. Maar wat de versiering der kamers betreft, gij kunt u niets prachtiger voorstellen. Het zijn pronkkamers en statiekamers, die haar naam ontleenen aan de kleur of aan de onderwerpen van het behangsel, waarmede zij zijn bekleed. In enkelen zijn de pilaren, die de zoldering dragen, met linten en bloemen van metaal versierd. Er zijn levensgroote beelden op de wanden geschilderd, die rollen in hunne handen of in hun mond houden, waarop eenige van die woorden geschreven zijn, die men zoo gaarne leest en tot eer strekken van hen die ze heeten te uiten.

Wat de levenswijze aangaat, die is vrij aangenaam, behalve dat wij ongeveer ten twaalf ure eten en niet souperen voor zons ondergang, wat voor mij wel wat laat is. Overigens heeft de dag veel afwisseling. Des morgens is het voorplein gevuld met edelen, jagers en knapen, die hunne paarden en zich zelven oefenen. Zij verdeelen zich in partijen en een afgeperkte ruimte gronds wordt verdedigd en aangevallen met verbazende kracht en behendigheid, terwijl de toeschouwers de strijders aanmoedigen en toejuichen. Na het middagmaal vermaakt men zich met springen, schijfwerpen, kegelen en andere spelen. Ook hebben wij hier apen en papegaaijen en bovendien ook de oude vrouwelijke nar van den vorigen sire DE MONTBASON en den jeugdigen nar van den tegenwoordigen, die zoo vrolijk is, en zoo vol streken en dwaasheden dat bij regenachtig weder al de slotbewoners er pleizier in hebben.

De aalmoezenier is belast met de avond-uitspanningen. Hij heeft de wereld gezien en kan aardig vertellen; maar daar hij nooit een pelgrimstogt gedaan en nooit in een klooster geleefd heeft,

wil hij ons niet meer dan drie geschiedenissen op één avond geven, uit vrees dat hij anders in herhalingen zou vallen. Maar gelukkig is hier een oude kommandeur van Rhodes, die het heilige land en de drie werelddeelen heeft doorkruisd. Hij is een oom van den sire DE MONTBASON. Hij vertelt zijne avonturen alleraangenaamst. Jammer maar dat zijne slechte gezondheid hem noodzaakt zoo vroeg naar bed te gaan. Dikwijls hebben wij kunstenmakers en springers, ook komen er somtijds reizende muzikanten en dan hebben wij concerten op de fluit, de trompet en de tamboerijn, met harpen, cymbalen en bekkens. Van daag hebben wij bezoek gehad van een man die op de viool speelde en nooit de snaren in harmonie kon brengen. Geen wonder: men ontdekte dat sommige snaren van schapen- en andere van wolvendarmen waren. Hoe zouden die kunnen zamenstemmen? Maar hij werd toch even mild betaald als de overigen.

Het leven in een kasteel zou volmaakt gelukkig zijn als het niet, zoo als ieder ander, vermengd was met angst en vrees. Somtijds, als wij er het minst op verdacht zijn, te midden van den maaltijd of in het holle van den nacht, wordt de alarmklok geluid. In een oogenblik is ieder op de been; de bruggen worden opgehaald; de sluitboomen vallen, de poorten worden gesloten; ieder rijst op van tafel of van bed en snelt naar de omloopen, naar de borstweringen, naar de kijkgaten, naar de wachttorens. Voor eenige dagen woonde ik zulk een alarm bij en acht en veertig uren lang mogt niemand een oog sluiten, behalve de aalmoezenier en ik. Ieder moest op zijn post blijven, maar er gebeurde niets. Het was een naburig leenman van den bisschop, die meende dat de sire DE MONTBASON zijne vasallen opriep en het bisschoppelijk kasteel wilde aantasten, en daarom was hij zonder oorlogsverklaring met drie honderd man te velde getrokken. Er hadden conferentien en ophelderingen van beide zijden plaats en alles kwam weder in orde. De douairière DE MONTBASON vertelde ons bij deze gelegenheid dat die onderlinge oorlogen tegenwoordig zoo menigvuldig niet waren als zij wel plagten en zij herinnerde zich dat in de week vóór haar huwelijk er zulk een hevige en langdurige aanval op het kasteel plaats had, dat acht dagen lang geen mensch naar bed ging.

Deze brief is gedagteekend 15 februarij, en wij vinden ook andere bijna wekelijksche mededeelingen gedurende de vijf maanden, die de broeder op het kasteel de Montbason doorbragt. Hij beschrijft de keukens, de roosters, de kooktoestellen en al wat tot de voeding

van het leger, dat op het kasteel Montbason woont, behoort. Na dat hij er een paar dagen vertoefd heeft wordt hij verzocht een gevangene te bezoeken, die in een onderaardschen kerker is geworpen. De monnik daalt daarin af langs een koord, en bij het licht eener lantaren, die hij in de hand houdt, vindt hij den ongelukkige op een ellendigen bos stroo met een pan water naast hem, waarin het nog onaangeroerde brood weekt. Hij is in den kerker geworpen wegens verzuim van sommige pligten. Welke die pligten zijn vernemen wij uit de welsprekende rede van broeder JEAN, die bij den sire DE MONTBASON genade voor den ongelukkige vraagt.

„Ik kom uwe genade en uw medelijden inroepen," zegt hij „voor een uwer lieden. Het is niet waar, dat hij geweigerd heeft zijn tarwe op uw molen te doen brijzelen, of zijn brood in uwe ovens te doen bakken; dat hij den oogst van zijne boomen en velden en wijngaarden geplukt heeft vóór de afkondiging van uw ban; dat hij zijne ploeg geslepen heeft vóór dat gij er verlof toe hadt gegeven en hij zijne schatting betaald had. Hij kan dit alles bewijzen door honderd getuigen. Hij kan ook bewijzen, dat hij trouw uwe landen bebouwd en verzorgd heeft, en altijd de chijnsen en renten van zijne goederen heeft voldaan; dat hij hout en water en levensbehoeften naar het kasteel heeft gebragt; dat hij nooit op uw grond heeft gejaagd en altijd uwe honden te eten heeft gegeven." Deze en dergelijke argumenten tegen de ten laste gelegde feiten, door den goedhartigen broeder JEAN aangevoerd, verliezen echter bijna al hare werking door hetgeen de kommandeur van Rhodes er tegen inbrengt. Die stugge, oude ridder blijft hardnekkig de regten van zijne klasse verdedigen en is bij elke gelegenheid voor de uitoefening van magt. „Naar de galg! naar de galg!" roept hij en wijst daarbij naar dat werktuig der vaderlijke regering, dat bestaat uit twee lange staken die voor een der ramen zijn geplaatst. Maar de welsprekendheid werd beloond. „ De sire DE MONTBASON, zegt broeder JEAN, heeft zijn ongelukkigen gevangene vergiffenis geschonken en deze is nu weder in den schoot der zijnen." Hij voegt er bij: „de langdurige gewoonte om magt uit te oefenen maakt den ouden kommandeur somtijds hardvochtig, en doet zijn gemoed zoo hard worden als het staal dat zijn borst bedekt."

Maar er is een landdag op handen, en in de beschrijving daarvan wordt de geheele geschiedenis van de betrekkingen van den leenroerigen baron tot zijne leenmannen uiteengezet. De dag breekt aan, waarop de sire DE MONTBASON regtsdag als baron houdt, en dat

moet een dag geweest zijn, waartegen de houders zijner leenen vreeselijk opzagen.

Heden, zegt de schrijver, verliet de sire DE MONTBASON zijn kasteel door al de zijnen gevolgd. Hij bereed een wit paard, en een valk zat op zijn hand; hij droeg zijn statiegewaad en op zijn rok, die half blaauw, half wit was, waren de wapenen geborduurd. Aan de plaats gekomen, die men de Steenen tafel noemt, nam hij zijn zetel in. Zijn gansche huis in zijne liverei gekleed stond achter hem geschaard. Een edelman, wiens goed onder MONTBASON behoorde, naderde hem blootshoofds zonder zwaard of sporen en knielde voor de voeten van den sire DE MONTBASON, die zijne handen in de zijne nam en sprak: „Gij erkent mijn leenman te zijn voor uw kasteel en zweert, bij uw ligchaam, dat gij mij als zoodanig dienen zult tegen allen, die mogten leven of sterven, uitgenomen tegen onzen heer den koning." Toen de edelman gezegd had: „ik zweer," gaf de sire DE MONTBASON hem een kus op den mond en beval dat van deze hulde aanteekening zou worden gedaan.

Toen kwam er een edelman uit de nabuurschap met zijn zoon, en verzocht het regt om kleine misdaden te straffen op het westelijk gedeelte van zijn goed, want op het oostelijk gedeelte hadden zij reeds het volle heerlijke regt. De sire DE MONTBASON willigde goedgunstig die beperking zijner regten in. Naauwelijks had de edelman en diens zoon hun dank voor de inwilliging betuigd, of een ander edelman naderde, die eenige weinige woorden den sire DE MONTBASON toefluisterde, waarbij hij gedurig zijne knie ter aarde boog. „Ik stem toe," sprak de sire. „Daar uw verblijf te klein is, moogt gij een kasteel bouwen met wallen en wachttorens en grachten, maar geen weerhaan, geen torens en vooral geen binnenfort."

Terwijl de sire DE MONTBASON nog sprak, wenkte hij een menigte dorpelingen, die eerbiedig op een afstand hadden gestaan en een menigte levensmiddelen en voorwerpen van allerlei aard bij zich hadden. Op hetzelfde oogenblik was de grond voor zijne voeten als bedekt met koren, gevogelte, ham, boter, eijeren, was, honig, groenten, fruit, koeken, bloemruikers en rozenkransen. Zij werden terstond opgenomen door de lieden van het kasteel en verscheidene leenroerige namen de ledige plaats in en trokken de zonderlingste gezigten en wrongen hun ligchaam in de stuipachtigste bewegingen. Eenigen kusten den sleutel der hoofdpoort van het leengoed; anderen zongen een vrolijk liedje en sommigen lieten zich genadig aan neus en ooren trekken door den hofmeester die anderen goedgunstig op

den regter en linker wang tikte. De sire DE MONTBASON beval dat er aan allen wettig bewijs van ontvangst zou worden gegeven, waarna de zaamgekomenen een cirkel rondom hem vormden en dus werden toegesproken: „Mijne vrienden, ik heb tot mijn spijt dit jaar te veel geld van u ontvangen; de boeten voor diefstallen, twisten, wonden, slagen en lastertaal zijn nog nooit zoo aanzienlijk geweest. De boeten voor slecht gedrag en onzedelijkheid heb ik tot dus verre kwijtgescholden, maar dat zal ik voortaan niet meer doen. Vraag het aan broeder JEAN of hij volgens geweten zoo iets kan goedkeuren." Aller oogen waren toen eensklaps op mij gevestigd; ik schudde herhaaldelijk het hoofd ten teeken van stellige ontkenning. De sire DE MONTBASON ging voort: „Ik ben zeer tevreden over de wijze, waarop de voorgeschreven arbeid is volbragt, maar er ontbreken nog eenige pakken kleederen voor pages, er zijn nog vele laarzen voor mijne lieden noodig en ik hoor dat er nog een veel grooter aantal zal besteld worden." „Mijnheer" antwoordde een arme man, SIMON geheeten, de werklieden op uwe goederen, de kleermakers, schoenmakers en schoenlappers hebben de gansche week, waarop gij regt hebt, gearbeid en zij kunnen niet meer doen. „Zoo, zeer goed!" zeide de sire en een landbouwer ziende die onder de menigte verscholen was, riep hij hem toe: „Kom eens hier JAQUES; ik vond de zuidpoort van mijn kasteel te Veigné in een zeer slechten staat. Gij weet wel dat volgens uwe verpligting als leenroerige, uw geslacht die poort moet onderhouden, en bovendien is dit meer uw belang dan het mijne, want als de vijand zich van het veld meester maakt, zoo als zeer ligt gebeuren kan, wat zou dan uw regt beduiden om in een sterkte de wijk te nemen, waarvan de muren bijna in puin vallen?" Daarop sprak hij een vrouw toe, die naast hem stond. „Weduwe MARTIN, gij zorgt slecht voor mijn kasteel van Sorigni. Ik hoor dat gij meer slaapt dan waakt, maar gij slaapt niet, als het uw tijd is om het koren te komen halen dat gij volgens overeenkomst krijgt voor de taak die gij zoo slecht vervult." Toen sprak hij weder de geheele vergadering toe. „Voorts heb ik mij over u te beklagen dat gij niet veel ijver aan den dag legt om de wapenen op te vatten, wanneer mijne trompetten u ten strijde roepen, terwijl bovendien uwe wapens zeer slecht zijn. Als ik een aanval te vuur en te zwaard wil doen, treedt gij in schikkingen met uwe vrienden en betrekkingen, die op de goederen wonen der heeren, met wie ik in oorlog ben. Mijne goederen echter verschoonen zij niet, en ik ben daardoor verpligt gedurig nieuwe huizen te laten bouwen of u

schadevergoeding te geven. Ook heb ik mij te beklagen, dat zij, die goederen onder andere kasteelen liggende erven, derwaarts trekken en zich daar vestigen. Mij dacht dat gij hier goed genoeg behandeld werdt om te blijven. Gij laat uwe gronden ook langer dan drie jaren braak liggen. Gij weet dat ik het regt heb om die tot mijn eigen gebruik te bebouwen en ik zal dat regt uitoefenen. Ook laak ik het in u, dat gij mijne hofmeesters vijftig dagen krediet weigert, zoo als gij verpligt zijt te doen. Mijne goede vrienden, ik ben wel gehouden u mijne gunst en bescherming te verleenen, maar gij zijt niet minder gehouden om mij genegenheid te betoonen."

De leenroerigen maakten nu plaats voor de lijfeigenen en ik zag dat de sire DE MONTBASON gemeenzamer en vriendelijker was voor deze dan voor de andere. Op al hunne verzoeken antwoordde hij: „Met genoegen, met veel genoegen; wat gij mist in huis, zult gij in het kasteel vinden." De sire DE MONTBASON vertrok toen. Naauwelijks was hij heengegaan, of er kwam een man buiten adem aandraven met een dikwangig vuurrood gelaat, dat door alle porien het zweet doorliet. Hij was de looper van het kasteel, een betrekking welke hij van zijn grootvader geerfd had, die een vlugge, stevige kerel en een van de snelste loopers van zijn tijd was geweest. De roodwangige MERCURIUS kwam hulde doen aan zijn heer voor zijne betrekking, maar al was hij niet te laat gekomen, dan zou het hem toch aan adem ontbroken hebben om zijn eed af te leggen. De dag eindigde met de vervulling der zonderlinge verpligting, welke op de dorpelingen rustte, om de sloten van Montbason van kikvorschen te zuiveren, daar het geluid van die dieren de bewoners van het kasteel uit den slaap hield."

Hoe veel voortreffelijker is die wijze om een overzigt te geven van eenige bijzonderheden van het leenstelsel dan de dorre verhandelingen die wij er vaak over lezen. Ieder die aan een hoofdstuk van Ivanhoe de voorkeur geeft boven de vertoogen van DUCANGE zal dit moeten erkennen. Wij zouden geneigd zijn om eenige bladzijden aan te halen uit de gesprekken tusschen den eerwaarden broeder JEAN en den kommandeur van Rhodez, in een waarvan de krijgsman met vuur de verdediging op zich neemt van het beginsel van onderlinge oorlogen. Ook andere punten zijn er, waarover de twee mannen van gevoelen verschillen en waarbij zij hunne meening uiten met een losheid en individualiteit, die men waarlijk niet zoeken zou in het studiewerk van den doorsnuffelaar der oude fransche perkamenten. Maar wij moeten ons te vreden stellen met een blik

op de laatste dolende ridders. Het schijnt een tijdperk weinig tot lof te strekken als men er van getuigen moet dat zijne dagen van riddergeest voorbij zijn; maar de ridderschap was een bestaand iets, een beginsel, de dolende ridderschap slechts een willekeurige aanmatiging. Daar tusschen bestaat het zelfde verschil als tusschen den kalmen weldadigen werkkring van den geneesheer en den luidruchtigen bluf van den kermiskwakzalver. Hoe, te midden van die onkunde en die heerschappij van zwaard en speer, de dichterlijke idealisatie ontstond van persoonlijke eer en eerbied voor de vrouwen is onmogelijk te zeggen. Het feit en de gevolgen slechts kunnen wij beoordeelen. Aanvankelijk werden die treffende schetsen van de onbaatzuchtigheid, de trouw en de edelmoedigheid door den fieren baron, den ruwen ouden krijgsman, die slechts aan oorlogen dacht, beschouwd, zoo als hij meende ze te moeten beschouwen, als verzonnen en denkbeeldige voorstellingen van een toestand, die nooit bestaan had. Maar de jeugdige sire, zijn zoon, de maagd met haar lang golvend haar, zijne dochter, die op een tabouret aan zijne voeten zat, de pages, die met open mond achter zijn stoel stonden te luisteren, dachten er geheel anders over. Zij geloofden in koning ARTHUR en in AMADIS en in GAULIER, en de jonkvrouw zonder wederga die hem zoo innig en met zulk een rein harte lief had; en het volgende geslacht besloot zich te houden aan het model, dat hun in de deugden dier helden en prinsessen was voorgespiegeld. Mogten al hunne onderlinge veten beletten dat zij die romans in al hunne schoone trekken in toepassing bragten, en waren zij somtijds ook genoodzaakt hun buurmans kasteel aan te tasten en hun buurmans dochter weg te voeren, zij deden dit met alle hoflijkheid. Zij namen hun gevederden hoed af, als zij het zwaard van den overwonnen vijand ontvingen, en zij bogen een knie ter aarde als zij de geroofde maagd in haar kerker sloten. Ridderlijkheid was een erkende leer en bij alle voorkomende gevallen een maatstaf, waarnaar de edelen hunne daden afmaten, zoo zij al die daden zelven niet verhoedde. Maar hare schoonste verdienste is ongetwijfeld de invloed, dien zij op de beschaving van Europa uitoefende. Zij nam de plaats in der godsdienst zelve, toen de godsdienst òf geheel gekerkerd was in een onbekende taal òf verborgen onder zoo vele bijvoegselen, als een egyptische mummie onder het stof. Het wetboek der eer deed langzamerhand zijne heerschappij gelden dáár, waar de burgerlijke wet geen kracht had. Deugden werden er door aangeprezen en ondeugden veroor-

deeld, die de geregtshoven beloonen noch straffen konden. Opregtheid, edelmoedigheid, matigheid, reinheid, bescherming van weerloozen en zwakken, verzet tegen geweldadig onregt vormen het stelsel van wetten voor den waren ridder. De daarmede strijdende ondeugden werden verboden op straf der algemeene verachting. Het eindelijk gevolg daarvan is geweest, dat geen volk, waar de ridderschap niet bestaan heeft de juiste en volledige beteekenis kan weergeven van het woord riddergeest. Indie, China, Rusland hebben de kracht daarvan nooit gevoeld, zij missen dan ook burgerlijke vrijheid en gevoel van eigenwaarde. Een stelsel, dat dien geest door geheel Europa deed geboren worden, kan door niemand met minachting worden beschouwd en AMANS ALEXIS op zijne zolderkamer schat dan ook den vromen ridder en de schoone dame even hoog als ware hij tegenwoordig geweest, toen „te midden van den ademloozen kring in de zaal de meistreel gezeten was" en jong en oud naar zijne zangen en harptoonen luisterden.

Maar de dolende ridders trokken her- en derwaarts om avonturen te vinden. Het waren reizende zaakwaarnemers die clienten zochten voor de regtbank der eer. Men had naauwelijks het genie van een CERVANTES noodig om die buitensporigheid belagchelijk te maken; want zelfs de kommandeur der veertiende eeuw, die zich aan de bescherming der verdrukte onschuld gewijd had, lachte over de dwaasheden van een DON QUICHOTTE die nog niet bestond was, als of hij reeds den ridder DE LA MANCHA voor zich zag. Een staaltje van dat ras werd toen reeds beschouwd zoo als de hedendaagsche natuurkundigen een dier der voorwereld beschouwen. „Ik moet u een grappig voorval mededeelen dat onlangs hier plaats had," zoo lezen wij in MONTEILS geschiedenis. „Een dolende ridder ziet men tegenwoordig niet dikwijls, maar toch is het geslacht nog niet geheel uitgestorven. Dezer dagen verscheen er hier een, die op den horen blies, welke aan de groote poort voor het kasteel hangt. Daar er geen trompet werd gestoken in antwoord op dat signaal, zoo als anders de gewoonte is, reed hij voort. De pages snelden hem na, en na zich verontschuldigd te hebben over hunne onkunde in het steken der trompet, haalden zij hem over om terug te keeren. Intusschen hadden de dames zich gekleed om hem te ontvangen en plaatsten zich op de zetels, waarop zij bij plegtige gelegenheden gezeten zijn, met hare borduurramen in de hand. De vrouwe van MONTBASON droeg een kleed dat stijf was van het goud, en dat al een eeuw lang op het kasteel was

bewaard. De weduwe bedekte haar hoofd met een pelsmuts, zoo als zij in hare jeugd gedragen had en hing een hermelijnen mantel om. De ridder trad binnen met zijn schildknaap, beiden bedekt met rammelende platen koper, die klonken als een muildier met een slecht gepakten last van koperen potten en pannen. De ridder beval zijn schildknaap zijn helm af te nemen en vertoonde toen een stout gelaat, door lange grijze haren omgolfd. Zijn linker oog was verborgen achter een groenen doek van de zelfde kleur als zijn wapenrok. Hij had een gelofte gedaan, zeide hij, om niet met zijn linker oog te zien, of met de regterzijde van zijn mond te eten voor hij zijn togt had volbragt. De dames boden hem ververschingen aan. Hij beantwoordde dit door zich aan hare voeten te werpen en eeuwige liefde te zweren aan oud en jong en verklaarde dat zijne wapenrusting, al was zij van echt staal, hem niet beveiligen kon tegen hare pijlen; dat hij zou sterven aan de wonden, die zij hem toebragten, dat hij reeds zijn einde voelde naderen, en dergelijke dwaasheden meer. Toen hij op die wijze bleef voortgaan, vooral wanneer hij sprak tot de vrouwe DE MONTBASON, wier hand hij gedurig kuste, werd ik wrevelig. De kommandeur zag mijne ergernis. „Och," zeide hij, „die oude dwazen hebben evenzeer hunne vaste woorden en uitdrukkingen, als een dorpsregtsgeleerde. Maar houd u bedaard, hij zal misschien niet eens den geheelen dag blijven." Hij vertrok dan ook na een paar uren te hebben vertoefd. Zoo zijn dan de ongelukkige overblijfselen dier oude ridderschap, op wier deugden en wier roem men eenmaal trotsch mogt wezen."

Arme, oude dolende ridder! Hij is nu voor altijd uit ons gezigt verdwenen. Hij is thans aan beide oogen geblinddoekt na al zijne ondernemingen volbragt te hebben, en gelijktijdig met hem is een andere vorm van verzet tegen geweld verdwenen, waarvan de vertegenwoordiger veel minder in rang was, maar die de geregtigheid langs veel meer wettigen weg ter hulp kwam. Er schijnt geen stad van eenig belang in geheel Frankrijk geweest te zijn, waar eenig burgerlijk of crimineel proces aanhangig kon zijn, of daar was ook een kampvechter, die een der hoofdbeambten bij hare regtspleging was. De taak van dezen bijzonderen ambtenaar was het gemis aan bewijzen aan te vullen dat bij eenige regtszaak ontstaan kon; en daar er in den regel twee getuigen tot bewijs van de misdaad noodig waren, moest de kampvechter het geding bijwonen en, zoo er slechts één getuige kon voortgebragt worden, legde hij zijn zwaard in de schaal aan die zijde, waar, volgens zijne meening,

het regt was en verklaarde zich bereid om te strijden tegen ieder, die voor de andere zijde partij trok. Reeds van de vroegste eeuwen af werd de betrekking van kampioen van eenige stad of grondgebied erkend en even onmisbaar geacht als die van notaris of regter. Maar in de vijftiende eeuw hadden er eenige verschrikkelijke gebeurtenissen plaats, die de beslissing door het zwaard in onbruik deden geraken. De boekdrukkunst en het buskruid werden, toen zij meer en meer doordrongen, noodlottig voor menig stoutmoedigen krijger, die de eervolle betrekking van kampvechter der stad bekleedde en zijn kinderen een loffelijke eerzucht had ingeprent om zijne voetstappen te drukken en zijn zwaard over te nemen. Hoe menig oxforder koetsier en zweepdrager van Cheltenham heeft op de zelfde wijze van zijn bok moeten klimmen en zijn kost door een ander middel moeten zoeken, toen de locomotief haar eerste fluitje deed hooren!

Het gebeurde eens, zegt ALEXIS op de eerste bladzijde van zijn tweede deel, waar wij het laatste gedeelte der vijftiende eeuw beschreven vinden, dat een aantal brave lieden te zamen waren in de groote zaal van het raadhuis van Troyes, met den burgemeester en baljuw in hun midden. De zonderlinge vraag ontstond daar, welk bedrijf en welke toestand wel het slechtst was. Iedereen maakte, zoo als wel te begrijpen was, voor zijn eigen bedrijf en toestand daarop aanspraak. Maar eindelijk werd besloten dat dien avond en op de volgende bijeenkomsten de zaak grondig zou onderzocht worden en ieder opgeven zou waarover hij zich te beklagen had, zoodat de vergadering na alles breedvoerig te hebben gehoord een beslissing zou kunnen nemen. Met dat doel voerden toen verscheidene personen het woord. Ook een bedelaar schetste een levendig tafereel van de ellende zijner broederschap, zelfs in die dagen dat met aalmoezen de hemel werd verdiend en het brood aan de kloosterpoorten werd uitgereikt.

„ Wie durft ontkennen," roept hij uit, „ dat de toestand van den bedelaar de ellendigste is van allen? Wie? Wel de slechte christenen, de hardvochtige rijken, en hoeveel overvloed genieten zij! Hoe vaak heb ik in de dagen van mijn voorspoed hooren zeggen, dat de armen het gelukkigst waren; dat hunne inkomsten gewaarborgd werden door de liefdadigheid van het algemeen, en dat zij leefden zonder zorg, en niets te doen hadden dan hunne paternosters op te zeggen en hunne hand uit te steken. Helaas! Helaas! niemand dacht er bij te voegen, hoe vaak zij hunne hand te vergeefs uitste-

ken, hoe vaak zij dagen lang geduldig honger moeten lijden en maanden lang koude hebben te doorstaan."

Daarop volgen de landbouwer, de bode, de tooneelspeler en vele anderen; maar na den edelman — want ook deze heeft zich over veel te beklagen — wordt het verhaal afgebroken door een persoon die naauwkeurig beschreven wordt en optreedt onder den naam van VIEUXBOIS.

VIEUXBOIS, die nog steeds den tijd gedenkt, dat hij kampvechter der stad is en gelooft dat hij die betrekking nog bekleedt, ofschoon er kampvechters noch strijdperken meer zijn, zit gewoonlijk naast den schoorsteen. Hij draagt altijd nette, zindelijke kleeren, en een lang ijzeren zwaard, dat aan een zijden bandelier hangt. Zijn gelaat is zoo mager en uitgeteerd, dat het enkel been schijnt. De menschen gelooven dat hij meer dan honderd jaar oud is, maar hij heeft de ijdelheid zich nog altijd jong te noemen en zegt slechts negentig jaar te wezen. Dien avond rees hij van zijn stoel op en na herhaalde malen de vergadering met zijn zwaard gegroet te hebben, ging hij weder zitten en begon aldus:

„Mijne heeren, gij allen klaagt over uwe betrekking, een bewijs dat gij nog een betrekking hebt, maar aan ons, de ongelukkigsten van u allen, is geen betrekking gelaten, behalve de naam. O, die lang vervlogene, gelukkige, gezegende dagen van het Frankrijk der veertiende, dertiende en twaalfde eeuw! Waarom kan ik ze in onzen tijd niet weder te voorschijn roepen! Toen was het zwaard van den kampvechter in eere, het besliste waar de regter aarzelde. Toen was er een kampioen, een strijdperk, toen klonk de trompet bij elk regtsgeding. Maar thans is men zoo geleerd en zoo kundig. Er zijn geen twijfelende, geen aarzelende regters meer en het ambt van den kampvechter is niet meer noodig. Och hoe weinig voorzag mijn grootvader, de kampvechter van Chalons, die in zijne kwaliteit gehangen werd, dezen ongelukkigen tijd. Juist toen men hem van de ladder zou afstooten, riep hij mijn vader, die weenend de plaats des onheils wilde ontvlugten, en zeide: „Kampvechter, mijn zoon, ween niet! het betaamt een kampvechter niet te weenen. De zaak, die ik voorstond, was regtvaardig. Ik stierf, omdat ik niet goed pareerde. Leg u vooral op het pareren toe, mijn zoon, dat is het beste gedeelte der kunst. Gij moet daar hoe langer zoo vaster in worden, uw vuist vooral moet goed zijn geoefend. Mijn tegenpartij deed een uitval, een uitval tegen alle regels, en verschalkte mij. Kampvechter, mijn zoon, beoefen uw vak, het is een goed vak,

en vooral bezweer ik u de écarts niet te verwaarloozen." Maar het volk werd ongeduldig en eischte dat de strafoefening voortgang zou hebben: zij waren woedend, omdat hij de verdediging op zich genomen had van een ongelukkige, dien zij voor schuldig hielden; en daar mijn grootvader het beneden zich achtte om met zijne minderen te redeneren, haalde hij minachtend de schouders een paar malen op en stierf als een echt en edel kampvechter.

„Ook mijn vader werd gehangen. Dat verwondert u, mijne heeren, maar gij kent ook den goeden ouden tijd niet, toen een kampvechter, wanneer hij overwonnen was, uit het strijdperk werd gesleept en naar de galg gevoerd. Na menigmalen overwonnen te hebben stierf hij eindelijk, niet door gebrek aan moed of behendigheid, maar omdat hij was uitgegleden. Hij stierf en beval mij aan altijd scherpe spijkers in mijne schoenen te dragen. Ik mag zeggen dat het volk zijn lot zeer betreurde, want de man, voor wien hij streed en die te gelijk met hem werd opgehangen, was slecht genoeg om hem zijn misslag te verwijten en hem laaghartig uit te schelden. Hij was een advokaat en altijd een onbeschaafd man geweest. Mijn vader was een man, die zeer beschaafd was in zijne vormen en een uitstekend karakter had. „Meester MARTEAN," zeide hij, „gij noch iemand van uw slag zijt in staat om mij les te geven in de hantering van mijn zwaard. Ik zal geen woord meer tegen u spreken." Hij deed wat hij gezegd had; weinige oogenblikken later hingen zij beiden. Mijne moeder gaf mij mijn vaders zwaard, en schoon het op dat oogenblik nog grooter was dan ik zelf, slaagde ik er toch in het uit de schede te halen en het een arm ver te zwaaijen. Dit achtte men een goed voorteeken en men koesterde de schoonste verwachtingen van mij, wanneer ik oud genoeg zou zijn om als kampvechter op te treden. Toen ik twintig jaar was, begon ik mijne loopbaan. Twee mannen van rang, beiden boven de zestig jaren oud, hadden elkander aangeklaagd en ieder had voldingende bewijzen aangevoerd. Het tweegevecht werd bevolen. Een fraai strijdperk werd aan de oevers der Marne opgerigt en den volgenden dag zag men daar al wat groot was en aanzienlijk in Champagne bijeen, want zulke tooneelen waren zeldzaam geworden in dien tijd. De strijd was op het punt van te worden aangevangen. Ik was ten toppunt van mijn geluk. Mijne oogen schitterden nog meer dan mijne wapenen. Dit bemerkte misschien de partij, voor wie de andere kampvechter was opgetreden, want er werden voorstellen tot schikking gedaan en de strijd had geen

plaats. De teleurstelling der toeschouwers was onbeschrijfelijk. De autoriteiten vreesden een oproer en om het volk tevreden te stellen, werd door den burgemeester en den magistraat voorgeslagen dat ik de dochter van mijn tegenpartij zou huwen, en dat er ter eere van die gebeurtenis een feest zou worden gegeven. Haar naam was CHAMPIONNETTE. Zij was schoon als de dag en pas zestien jaar oud. Gij kunt begrijpen dat ik mij niet tegen het huwelijk verzette. Terstond vingen de huwelijksfeesten aan en het omheinde perk, waarin de strijd zou plaats gehad hebben, kon naauwelijks de dansers bevatten. Den volgenden dag waren er tournooijen met zwaard en lans. De trompetters van het raadhuis bliezen onophoudelijk en des avonds brandden er vreugdevuren en werd er een illuminatie aangerigt.

Na zijn huwelijk met CHAMPIONNETTE werd het onmogelijk voor hem om steeds de tegenpartij van zijn schoonvader te zijn, en zijne reizen om elders een betrekking te vinden, brengen hem met alle deelen van Frankrijk in aanraking. Overal vindt hij de waardigheid van het ambt in verval, de voorregten, er aan verbonden, geschonden en het inkomen afgeschaft. Hij ging van plaats tot plaats, maar de schalen der geregtigheid waren overal zoo zeer in evenwigt, dat slechts zelden de beslissing van het zwaard behoefde ingeroepen te worden. Onder anderen kwam hij ook te Lyon. „Waar houdt gij ons voor?" sprak de baljuw. „Denkt gij dat Lyon een gothische stad der veertiende eeuw is? Lyon is een beschaafde stad, waar verlichting en vooruitgang heerschen, en waar iedereen kan schrijven. Niemand dus kan zijne handteekening ontkennen. Ga liever naar een afgelegen vallei in de Jura of de Vosges. Onder die ruwe menschen zal men misschien nog wel een kampvechter noodig hebben." Onmogelijk zou men de verontwaardiging van den strijdlustigen VIEUXBOIS kunnen schetsen bij die beleedigende toespraak. Hij bedwingt zijn wrevel echter en gaat voort, maar waar hij komt nergens vindt hij een beter onthaal. Eindelijk breekt er een schemering van uitzigt door, en de kans op een ambt wordt hem geopend als hij naar de vallei der Aspe gaat in de Pyreneen. De magistraat der kleine republiek ontvangt hem beleefd, maar ook hier ondervindt hij dat hij te laat komt. „Wij zouden u naar de vallei van Lavedan kunnen gezonden hebben, zeide de overheid, maar zij is thans niet voornemens om een kampvechter te zoeken tegenover onze eischen." „En waarom wil de vallei met u strijden?" vroeg hij. „Omdat haar kleine abt ST. SEVIN,

in toorn tegen de vallei der Aspe ontstoken, zijn banvloek over haar uitsprak. Daarom worden wij elk jaar met stormen en donderbuijen getroffen en somtijds wordt onze republiek maanden lang door overstroomingen geteisterd; maar wij worden op wonderbaarlijke wijze gewroken. De grond en al de inwoners en al het vee, groot en klein, is over geheel Lavedan met onvruchtbaarheid getroffen. Om van die plaag verlost te worden kwamen de inwoners hier en smeekten de vallei van Aspe genade. De vrede tusschen de twee valleijen werd gesloten en Lavedan heeft vergiffenis erlangd voor de zonde van den ouden abt. Gedurende de tachtig jaren, dat dit verbond van kracht was, werden de voorwaarden menigmaal verbroken. Onze republiek vroeg voldoening. De vallei van Lavedan wenschte haar regt te doen gelden door een kampvechter, maar zij heeft er geen kunnen vinden. Wij hebben dus uwe diensten niet noodig, maar als eenige bunders grond, eenige schapen en ossen, een hut zoo als gij ziet ....."

„Ik dank u, mijne heeren van de republiek van Aspe," antwoordde VIEUXBOIS, „mijne vaders waren ridders en leefden door het zwaard. Ik ben zoo diep nog niet gezonken dat ik door schapen en ossen in mijn onderhoud zou willen voorzien." Maar de jaren gingen voorbij en ongetwijfeld zag hij met berouw — maar thans te vergeefs — terug op de aanbiedingen die hem eenmaal waren gedaan. Zijn gezin werd intusschen talrijker, maar het is thans het slagtoffer der veldwinnende kunsten en wetenschappen. De een schrijft handschriften over en de pers stelt zijne pen buiten dienst. Een ander maakt plaatjes in boeken, maar de graveerkunst ontneemt hem zijn werk. Een derde vervaardigt bogen en pijlen en werpschichten en andere oorlogswerktuigen, maar het buskruid en de kanonnen ontspannen zijne bogen en verbrijzelen zijne stormtuigen. Een kleinzoon werd zorgvuldig opgeleid tot de betrekking van nar, maar ook dit hield als betrekking op te bestaan en de grappenmaker vergeet zijne snakerijen en houdt zijn gezigt stemmig zoo als andere menschen, en lijdt gebrek nu hij een redelijk mensch is geworden. De eenige der gansche familie, die goed zijn bestaan heeft, is een andere kleinzoon, die met zulk een verschrikkelijken uitslag op zijn aangezigt gezegend is, dat hij in een leprozen-huis is opgenomen, waar hij overvloedig te eten krijgt en zeer vriendelijk wordt behandeld. Die uitslag is geen melaatschheid, maar bij de zorgwekkende schaarschte aan wezenlijke lijders aan die kwaal, hebben de personen, aan die instellingen verbonden, die een goed

jaargeld krijgen voor hunne betrekking — ofschoon zij ze door anderen doenwaarnemen — zich gelukkig geacht dat zij een man vonden, wiens kwaal zoo veel gelijkenis met melaatschheid had; want wat moesten zij doen als de melaatschheid eens geheel verdween? Het verhaal van den kampvechter eindigt hiermede, en moeijelijk zou men zich kunnen voorstellen dat een ander der klagenden een nog ongelukkiger tafereel van zijn toestand ophing. Maar ellende is in die eeuw het kenmerk van alle levenstoestanden. Door verloop van tijd ging het den menschen echter beter; hun werkkring werd juister aangewezen.

De overige deelen van het werk behelzen de beschrijving van den maatschappelijken vooruitgang der menschen, en hunne trapsgewijze ontwikkeling tot onderlinge zamenwerking en staatkundige magt. De zelfde beeldengallerij treffen wij er in aan van herbergiers, visschers, stadsomroepers, kooplieden, bakkers, regtsgeleerden en kunstenaars in verschillende tijdperken. Zij zijn allen naar het leven geteekend en bezitten een treffende gelijkenis. Maar thans hebben wij er genoeg over gezegd.

EEN TREURSPEL

IN DE CHAMPS ELYSÉES TE PARIJS,

IN 1856.

In het afgeloopen voorjaar heeft waarschijnlijk menig Parijzenaar, bij zijne gewone zondag-namiddag wandeling door de Champs-Elysées, bijzonder het oog geslagen op de groote groene poort van een uitgestrekt gebouw, zoo wat half weg en aan de regterhand gelegen, wanneer men van de Place de la Concorde naar de barrière de l'Etoile gaat. Sints jaren reeds waren de voorbijgangers getroffen door het sombere voorkomen van dit huis, en nog nimmer had iemand de groote voorpoort of de luiken der beide portiersvertrekken die er aan grensden geopend gezien. Met groote zwarte letters was naast die poort op den muur geschilderd, dat ieder die kaartjes of brieven had af te geven, uitgenoodigd werd die in de daar geplaatste bus te steken, en vervolgens hard moest schellen, daar de portier veraf woonde. Door het ijzeren hek en den tuin kon men het eigenlijke woonhuis zien, waarvan de luiken grootendeels gesloten waren en dat veel op een gevangenis geleek. Dit sombere gebouw was het hotel van de gravin DE CAUMOND LAFORCE, die tot den hoogsten adel van Frankrijk behoorde.

De hertogen DE CAUMOND LAFORCE waren vroeger onder den protestantschen franschen adel met eere bekend, sommige der lotgevallen van hun geslacht staan in naauw verband met den moord in den Sint Bartholomeusnacht en de dragonnades van LODEWIJK XIV. En VOLTAIRE verhaalt in zijne Henriade de wondervolle ontsnapping van een der CAUMONDS bij het afgrijselijk bloedbad van 1572. Een eeuw later werden deze edelen door den invloed van LODEWIJK XIV met de roomsche kerk

verzoend. Mevrouw DE SCARRON, de weduwe van den bekenden dichter, liet zich door de jesuiten als het werktuig gebruiken, om den schijnheiligen vorst over te halen het edict van Nantes te herroepen en met geweld de protestanten tot de roomsche kerk terug te brengen. LODEWIJK poogde in persoon den hertog DE CAUMONT LAFORCE te bekeeren, toen dit echter mislukte werd de edelman naar een zijner landgoederen verbannen en hem zijne kinderen ontnomen, die aan hunne roomsche betrekkingen ter opvoeding werden toevertrouwd.

Eenige maanden daarna veinsde de hertog zich te zullen onderwerpen, doch omgeven als hij was van spionnen des konings, werd het spoedig aan het hof bekend dat er papieren bestonden die de ontrouw der afzwering bewezen. De hertog en zijne echtgenoote werden daarop voor twee jaren in de Bastille gevangen gezet, waarna de eerste zijn geloof afzwoer, doch welke opsluiting bij de fiere hertogin het tegendeel te weeg bragt, zoo dat zij inniger protestant dan ooit te voren den kerker verliet. Zoo lang als de hertog leefde, werd er door LODEWIJK een spion en een jezuitenpriester in zijn hotel geplaatst, die het regt hadden om zelfs bij nacht de slaapkamers van het echtpaar binnen te dringen, en overal hunne gesprekken moesten afluisteren, ten einde den invloed die de kettersche hertogin op haren man soms zou kunnen uitoefenen, tegen te gaan. Vijftien jaren voor het overlijden des hertogs werd zijne vrouw geheel van hem gescheiden, daar men vreesde dat zij hem soms zou bewegen om op zijn sterfbed zijne ware gevoelens kenbaar te maken. De edele vrouw stierf in ballingschap en armoede in Engeland. De jonge hertog DE CAUMONT LAFORCE, die zoo als wij zeiden, door zijne roomsche bloedverwanten was opgevoed geworden, was dus weder met de kerk verzoend en behoort onder de personen die MOLIÈRE noemt: „De knapen die met ongewonen ijver langs den weg des hemels tevens de fortuin najagen."

Doch het is volstrekt mijn doel niet om hier de familiegeschiedenis der CAUMONT LAFORCE'S te beschrijven, daar ik alleen maar wensch te verhalen, waarom het huis met de groote groene poort den Parijzenaars zoo veel belangstelling inboezemde en een misdaad wil vermelden, die den maatschappelijken toestand van Frankrijk in menig opzigt blootlegt, en die, ook op zich zelf beschouwd, leerzaam is.

De tegenwoordige graaf de CAUMONT LAFORCE is een moedig krijgsman, die zich bij het beleg der citadel van Antwerpen en bij

de gevechten in junij 1848 in de straten van Parijs eervol onderscheidde. Zijn vader de hertog, hoewel een Bourbonist, is in naam met de dinastie der BONAPARTE'S verzoend, waarvan hij jaarlijks dertig duizend francs als lid van den senaat trekt. De gravin die het huis in de Champs-Elysées bewoonde, was de nicht der vrouw van den maarschalk GÉRARD, en door mevrouw DE GENLIS verwant aan het geslacht ORLEANS. Zij sprak dan ook gewoonlijk van LODEWIJK PHILIPS als „ mijn neef de koning" en van CLEMENTINE de koningin der Belgen als „ mijne zuster."

Sints de val van LODEWIJK PHILIPS is de oorlog tusschen de slechte rijken en de slechte armen in Frankrijk geen oogenblik gestaakt, en werd van de eene zijde door karigheid, van den anderen kant door wraakzucht gevoerd. Sommige vermogenden die de vroegere orde van zaken waren toegedaan, meenden de republiek en het keizerrijk niet beter te kunnen bestrijden dan door de armen nog armer te maken, waarom zij de dagloonen zoo veel doenlijk beknibbelden en van hunne goederen de meest mogelijke inkomsten vorderden. Deze staatkunde werd bij enkelen een onbeschrijfelijke gierigheid, zoo als onder anderen bij de gravin DE CAUMONT LAFORCE.

Het huwelijk dezer dame, slechts een vereeniging van titels en schatten, was uiterst ongelukkig. Zij was een vrouw van middelbare gestalte, die bij een edel voorkomen door beschaving gevormd en een vrij ontwikkelden geest zich door een afzigtelijke ondeugd liet beheerschen. Wanneer haar echtgenoot soms aanwezig was, zouden hare beide kinderen en hunne engelsche gouvernante den ganschen dag zonder eten zijn gebleven, indien de graaf hun geen geld had gegeven om in de winkels wat te koopen, en het gebeurde menigmalen dat haar zoontje schreide, omdat de moeder steeds het geld afnam dat zijn vader hem schonk. Met dienstboden kon zij dan ook nimmer vrede hebben, deze verlieten spoedig haar huis, en twaalf jaren geleden was ook haar echtgenoot verpligt met zijne beide kinderen haar te verlaten, nadat hij driemalen te vergeefs beproefd had haar als krankzinnig van het beheer harer goederen te doen ontheffen. Hare magtige bloedverwanten, wier hoogmoed geen krankzinnige in hun geslacht wilden dulden, hadden dit echter steeds belet, terwijl de rappe tong der gravin de regters deed gelooven dat zij de verwaarloosde echtgenoote van een inhaligen man was.

Van den, hoe weinig ook, altijd weldadigen invloed van haren

echtgenoot nu ontslagen, bleef de gravin alleen in haar hotel wonen, te midden van stof en wanorde, van weelde en ellende. Zij sliep in een bed dat nimmer werd opgemaakt en kocht voor eenige stuivers in een naburigen winkel haar dagelijksch voedsel. De pendules werden nooit opgewonden en stonden op den vloer. Het porcelein was op de bedden gestapeld en de schilderijen hingen omgekeerd tegen de behangsels, en voor haar eigen gebruik besteedde de gravin, naar de getuigenis van iemand die goed met haar bekend was, geen twee honderd vijftig gulden in het jaar. Haar voornaamste uitgaaf was het onderhoud van drie paarden die zij maar zelden bezigde en wier tuigen in de zaal bewaard werden, terwijl haar boudoir voor zitkamer en keuken diende. Nooit kon zij een stalknecht houden, en zelfs de armste knaap werd spoedig door de ellendige behandeling die hij ondervond het huis uitgedreven. Als de gravin uitreed maakte zij met haar koetsier en rijtuig de lachlust van al de straatjongens in de buurt gaande, en het was dan ook een levendige voorstelling van DON QUICHOTTE en SANCHO PANZA. Wanneer zij bij dergelijke gelegenheden haren echtgenoot ontmoette, volgde zij hem de geheele Champs Elysées door na en begroette hem met scheldwoorden en dreigde hem met de zweep.

De gravin bezat ook een kasteel in België dat er zoo wat ongeveer als haar hotel in Parijs uitzag. Als zij er heenging reisde zij door Frankrijk in de derde klasse der spoortreinen, doch nam in België op den eersten rang plaats, terwijl zij haar rijtuig achterliet, omdat een hofkoets ter harer beschikking was wanneer zij de koningin ging bezoeken.

Eens toen het hof te Laeken was, greep er iets plaats dat haar geheel kenmerkt en dat wij niet beter dan met haar eigene woorden kunnen terug geven. „Gij weet," schrijft zij, „dat ik mijne zuster CLEMENTINE te Laeken moest gaan opzoeken, daar ik haar iets te zeggen had. Ik had mijn oud sleutelmandje medegenomen, want in België worden er zoo wel als in Frankrijk dieven in overvloed gevonden. Toen ik aan het paleis afstapte liet ik mijn versleten gelapten mantel in de vestibule, en verborg het sleutelmandje achter een gordijn in een der antichambres. Mijn onderhoud met de koningin was juist geëindigd, toen de koning de kamer binnenkwam, en mij bij mijn vertrek den arm bood om mij naar het rijtuig te geleiden. De eer was ongetwijfeld zeer groot, maar uiterst verdrietig, daar het sleutelmandje achter het gordijn verborgen stond en de oude mantel in de vestibule lag. Gelukkig echter bedacht ik

dat de koning, die goed fransch spreekt, geen vlaamsch verstaat, en ik kon dus een kleine page verzoeken het mandje te halen en in het rijtuig te plaatsen. Daar het een koude dag was vroeg de koning in de vestibule gekomen naar mijn mantel, en hing mij dezelve, terwijl ik de lakeijen over het erg gelapte kleedingstuk zag glimlagchen, over de schouders. Ik herhaal het, de eer was groot, maar zeer onaangenaam, ten gevolge van het oude sleutelmandje en den verstelden mantel."

Indien de gravin ware vrienden had bezeten, zouden deze haar hebben kunnen voorspellen dat zij naar den gewonen loop der zaken een geweldig einde hebben zou, want een moord vloeit zoo gewis voort uit zekere verbinding van uittartingen en wraakzucht, als een bepaalde vereeniging van brandstoffen en warmte vuur te weeg brengt. De aristocratische gierigheid der gravin getuigt van geen minder zedelijk bederf en is even terugstootend als de democratische woede en wraakzucht van haren stalknecht.

De gravin gaf de policie soms vrij wat werk. Op zekeren tijd in Belgie zijnde werden al hare meubelen te Parijs ingepakt, en naar Havre aan boord van een schip verzonden, dat op het punt stond van naar Amerika te zeilen, zoo dat de overheid nog maar juist bij tijds tusschenbeiden kwam om dezen diefstal te beletten. Haar gierigheid, geweld en oneerlijkheid gaven tot onophoudelijke twisten met de altijd wisselende stalknechts aanleiding, en het gebeurde dikwijls dat er dadelijkheden uit volgden; zoo sloeg de gravin een knaap die bij haar in dienst was zoo duchtig met de vuisten, dat hij op den grond nederzonk en naar het hospitaal moest worden vervoerd.

Van de familie van ANTOINE BAUMANN, haar moordenaar, is niets met zekerheid bekend; doch het is als een belangrijke maatschappelijke zaak wel waardig te onderzoeken hoe een dienstbode er toe gebragt wordt om zijn meester of patroon van het leven te berooven. BAUMANN die behoorlijk lezen en schrijven kon, was uit Wurtemburg afkomstig en kwam in Frankrijk om de taal te leeren. Uit zijne verklaring blijkt dat hij in Parijs nooit een dienst kon krijgen die hem meer dan twee francs per dag opbragt. Hij raakte echter eindelijk geplaatst doch werd weggezonden, omdat hij dronken geweest was. Nu kwam hij bij een kunstschilder te wonen, waar hij vijf jaren bleef en die hem altijd beleefd, zachtaardig en getrouw vond, terwijl hij alle hem toevertrouwde geldzaken eerlijk en naauwkeurig behartigde. Voor zijne landslieden die in nood

verkeerden had hij alles over, doch zijne fouten waren dat hij zich somtijds wel eens aan den drank te buiten ging en maar weinig over de toekomst nadacht. Zijn begrip was bekrompen en het scheen dat de drank hem gewoonlijk meer verdierlijkte dan wel tot boosheid prikkelde. Dit was de man die op het einde van januarij 1856 bij de gravin in dienst kwam.

Den negenden februarij van dit jaar tusschen acht en negen ure des morgens zag men hem de groote poort uitkomen, daar zijne meesteres hem om melk en broodjes had gezonden. Na zijne boodschappen verrigt te hebben, ging hij een kroeg binnen, waar hij voor twee stuivers brandewijn, waarvoor men in Frankrijk niet weinig bekomt, bestelde. De kroegen zijn de kerken en collegiezalen, als ik het zoo eens zeggen mag, der fransche arme klasse. Geschiedenis, zedekunde, regten en letteren worden er, ik behoef niet te zeggen in welken vorm, onderwezen door leeraren der boosheid, en de geest der onzedelijkheid wordt er dag en nacht gevierd. In deze verblijven wordt de diefstal als een gevolg van het misdadige des eigendoms geprezen, de valschheid in ieder opzigt geoorloofd geacht en de moord als de regtsoefening van het volk toegejuicht. Het is in de kroegen dat de voerman, zoo als onlangs gebeurde, het heldenmoed leert achten om den burger neder te schieten die hem zijne vracht als onregtmatig geeischt niet betalen wil. Het is in de kroegen dat de werkman den jongeling leert bewonderen die zijne minnares, omdat hij ze ontrouw gelooft, doorsteekt. Het is in de kroegen dat het vonnis wordt uitgesproken over de fabrikanten die het loon verlagen. Daar houden de geheime regtbanken van de slechte armen en misdadigen hunne zittingen en spreken hunne vonnissen uit, en de kroegen zijn, om zoo te zeggen, het hoofdkwartier van een dier legers, wier worsteling, hetzij in stilte en als in het geheim of donderend door Europa, het maatschappelijk leven in Frankrijk beheerscht. Uit de kroegen komen te voorschijn de mannen der misdaad en der omwentelingen, die er geleefd hebben in een stoffelijken dampkring van ongezonde lucht, maar ook in een nog veel verderfelijker zedelijker omgeving van afgunst en wraakzucht. Honger is een slechte raadsman, zegt het spreekwoord, maar drank is zeker nog vrij wat erger, en toen BAUMANN de kroeg verliet, was hij vast besloten zijne meesteres een duchtige les te geven, en wij zullen zien dat het morgenslokje hem op meer dan twee stuivers te staan kwam.

Toen BAUMANN door den drank verhit terug kwam, schold de

gravin hem uit, omdat hij geen zorg genoeg had gedragen voor een stukje oud ijzer dat ergens lag. De knecht antwoordde dat hij dit wel had gedaan, waaruit een twist ontstond die uitliep, dat BAUMANN de gravin in het gezigt sloeg, haar bij de keel greep en zonder zelf te weten wat hij deed haar met zijne handen verworgde. De moordenaar bragt het lijk naar den stal, waar hij het onder hout en stroo wegstak.

Terwijl hij hiermede bezig was vroeg een neger, die naast de deur als knecht woonde en de kreten gehoord had, of er iets gebeurde, waarop BAUMANN antwoordde, dat er niets bijzonders voorviel. Toen langzamerhand de door den drank opgewekte waanzin verflaauwde, nam de moordenaar de sleutels die de gravin had laten vallen, kreeg een beurs met vijf en veertig francs, waarmede hij naar zijn geboorteland wilde reizen, waschte zijne handen en verliet bedaard het huis.

De neger echter die overtuigd was dat er iets ongewoons plaats greep, had een policiebediende gewaarschuwd, die voor de deur heen en weder liep, en aan BAUMANN terstond vroeg waar hij heen ging?

„ Ik ga een borrel drinken," was het antwoord.

„ Maar uwe handen zijn bebloed."

„ Ik heb zoo even mijne meesteres gedood."

Toen kort daarop de commissaris van policie kwam, bekende de moordenaar terstond hoe zich de zaak had toegedragen.

Op dingsdag den vijftienden april ll. werd ANTOINE BAUMANN, als moordenaar veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf met zwaren arbeid. Zijnde dit de prijs die hij voor zijn borrel en het onderwijs in de afschuwelijke kroeg had betaald. De gierige gravin en de dronken knecht hebben beiden geoogst wat zij gezaaid hadden, en de wereld is maar al te vol van zaad dat de zelfde vruchten zal voortbrengen.

(Household words.)

HET GRAF VAN BENJAMIN FRANKLIN.

Duizende menschen gaan te Philadelphia dagelijks de plaats voorbij, waar het stoffelijk overschot van den beroemden wijsgeer rust, en toch is er onder die velen naauwelijks een enkele die zijn graf zou weten aan te wijzen. In de noordoostelijke hoek van het Christ church kerkhof te Philadelphia ligt schier gelijk met den beganen grond een eenvoudige marmersteen, waarop niets anders te lezen staat dan BENJAMIN en DEBORAH FRANKLIN. Het ware te wenschen dat men den kerkhofsmuur op die plaats afbrak en er een ijzeren hek plaatste, opdat die thans schier vergeten plek meer zigtbaar worden zou. In een nieuwsblad van Philadelphia in december 1774 uitgekomen leest men: „Op laatstleden maandag den 19 december overleed op gevorderden leeftijd mrs. DEBORAH FRANKLIN, echtgenoot van dr. BENJAMIN FRANKLIN, en op den volgenden dingsdag werd haar stoffelijk overschot op het Christ church kerkhof ter aarde besteld."

FRANKLIN zelf ontsliep zachtkens in den ouderdom van vier en tachtig jaren en drie maanden op den 17 april 1790.

Hoewel de eenvoudige nederige man steeds gewild had dat hij zonder opzien en pracht zou worden ter aarde besteld, was zijn begrafenis luisterrijk. Een ontelbare menigte volgde de lijkbaar; de klokken werden geluid, de nieuwspapieren werden met zwarte randen uitgegeven, en alles getuigde van de achting die zijn medeburgers den man toedroegen, die zoo veel had toegebragt aan de vrijheid van zijn vaderland, en wiens leven een zegen geweest was voor de menschheid.

SCANDINAVIE

VOORHEEN EN THANS.

Het ten vorigen jare tusschen Frankrijk en Engeland eenerzijds en Zweden anderzijds gesloten verbond, met het doel om in het noorden van Europa een perk te stellen aan Ruslands uitbreiding, moest noodwendig de aandacht der beschaafde wereld op de scandinavische volkeren vestigen. Toen zij derwijze op den voorgrond traden, voelde men zich opgewekt meer in bijzonderheden hunne ligging, krachten, karakter en geschiedenis te onderzoeken; of, met andere woorden, na te gaan, wat hun physisch en politisch gewigt zou kunnen zijn in de schaal der europesche natien. Niet van gering belang is de vraag in hoe verre zij voor 't westen tot bolwerk zouden kunnen strekken tegen die aanrandingen welke, sints de dagen van PETER, dien men „den grooten" noemt, aanhoudend in alle mogelijke rigtingen zijn geschied, tot eindelijk daaruit de felle oorlog sproot, die nu eerst kortelings is geeindigd. Niet meer dan honderd dertig jaren geleden, ten tijde van den vrede van Nystad, was Rusland blootelijk een hertogdom met ongeveer vijftien millioen inwoners: sedert is het aangewassen tot een onmetelijk rijk met zestig millioen zielen. Sir JOHN M'NEILL doet in zijn werk, getiteld: „Ruslands uitbreiding in 't Oosten" de volgende opgave van die toeneming: 1. Ruslands aanwinsten van Zweden zijn grooter dan hetgeen er van dat koningrijk is overgebleven; 2. zijne aanwinsten van Polen evenaren schier het oostenrijksche keizerrijk in uitgestrektheid; 3. zijne aanwinsten van Europeesch Turkye beslaan meer oppervlakte dan het pruissisch gebied zonder de Rijnprovincien; 4. zijne aanwinsten van Aziatisch Turkye staan in omvang nagenoeg gelijk met den gezamenlijken omvang van de kleine duitsche staten; 5. zijne aanwinsten van Perzie zijn zoo groot als Engeland; 6. zijne aanwinsten in Tartarye bedragen niet veel minder dan Europeesch Turkye, Griekenland, Italie en Spanje; 7. zijne aanwinsten in de laatste vier en zestig jaren evenaren in omvang en belangrijkheid

het russische gebied in Europa vóór dien tijd; 8. de russische grens is omtrent 700 mijlen tot Berlijn, Dresden, Munchen, Weenen en Parijs; 600 mijlen tot Konstantinopel; 630 mijlen tot Stokholm, en 1000 mijlen tot Teheran gevorderd.

Met dien spoed heeft de noordsche kolossus zich tot zijne tegenwoordige reuzengestalte uitgezet, terwijl Europa dit bedaard aanzag als of het daarbij in 't minst niet betrokken ware. Voorzeker was het hoog tijd om de onverschilligheid af te schudden en dit monster toe te voegen: „ Tot hiertoe en niet verder, noch oostnoch westwaarts!" Aan den oostkant is het te hopen dat wij 1) een onoverkomelijke grenslijn hebben getrokken, althans voor zoo veel Turkye aangaat; doch geenszins, wij vreezen het, wat onze indische bezittingen betreft. En wanneer wij in aanmerking nemen, dat Rusland en zijne trouwe Achates, Pruissen, thans nagenoeg de geheele oostkust van de Oostzee bezitten, dat deze zamen verbonden plunderaars langen tijd het kleine koningrijk Denemarken onder den duim hebben gehouden, en dat Rusland zich in 1809 niet alleen meester maakte van het finsche gedeelte van Zweden, een veel aanmerkelijker gebied dan Groot-Brittanje, maar zelfs in het eigenlijke Zweden een inval waagde en tot op een paar dagmarschen van Stokholm doordrong, dan valt de noodzakelijkheid om eenigen afdoenden grenspaal tegen verderen voortgang in die rigting te te planten, even sterk in 't oog. Is eenmaal de Oostzee een russisch meer, dan zullen de gevolgen voor Europa's handel en onafhankelijkheid vreesselijk zijn. Voorts vergete men niet dat BERNADOTTE, vóór NAPOLEONS inval in Rusland, met den franschen keizer in onderhandeling zijnde, hem deed opmerken hoe gemakkelijk een leger van de noorweegsche kust naar het britsche strand zou zijn over te voeren; waarop hij liet volgen dat hij aannam een dergelijke landing met 50,000 man te doen, naardien de overtogt slechts vier-en-twintig uren zeilens kostte, onder een wind die schier altijd uit de zelfde streek waait.

Wat BERNADOTTE voor Frankrijk wilde doen, kan door of voor Rusland gedaan worden, zoo het zich immer door verovering of bondgenootschap van Zweden meester maakt. Reeds de bloote mogelijkheid van zulk een bedenkelijke gebeurtenis moet ons leiden tot het onderzoek wie en wat die naburen zijn, die zulk een magt

---

1) Hier en verder houde men in 't oog, dat het een Engelschman is die spreekt. RED.

voor of tegen ons kunnen ontwikkelen; wat hunne kracht is, hun militair karakter, en de beweegredenen, gegrond in blijvende omstandigheden, om die magt ten onzen voordeele of tot onze schade aan te wenden; in hoe verre en op welke afdoende wijze wij niet alleen beletten kunnen, dat de russische geest van uitbreiding zich in die gewesten ontwikkele, maar hoe wij die landen tevens zouden kunnen herscheppen in krachtige wachters van de europesche vrijheid en handel in 't noordwesten van ons werelddeel. Om al die redenen willen wij in dit opstel een vlugtigen blik slaan op de geschiedenis der scandinavische rijken, waarbij wij vooral de aandacht zullen vestigen op die in het oogvallende gebeurtenissen, die den meesten invloed hebben uitgeoefend op de lotgevallen van Europa, alsmede op die bijzondere kenmerken van hun tegenwoordigen toestand, welke beslissen kunnen over hunne staatkundige gedragslijn.

Door alle tijden heen hebben de Scandinaviers bewijzen gegeven van een onversaagd, strijdbaar, ondernemend en vastberaden karakter. Van het oogenblik toen zij op eenmaal Europa met killen schrik sloegen, in 't jaar 112 v. C., toen zij den eenen romeinschen generaal na den anderen de nederlaag gaven en alleen door het genie van MARIUS, JUGURTHA'S overwinnaar, gestuit werden, tot op de verovering van Engeland en hunne volkomene heerschappij aldaar onder den naam van Normandiers, dat is, meer dan duizend jaar achtereen, waren zij verreweg het krachtigste volk van de gansche wereld. Hun karakter, hunne veroveringen en hunne letterkunde gedurende dat lange tijdperk, kunnen wij niet te naauwkeurig bestuderen, zoo wij ons met onze wezenlijke afkomst en den oorsprong onzer staatsinstellingen vertrouwd willen maken. Hiertoe evenwel verwijzen wij onze lezers naar GIBBONS „ Verval en ondergang van het romeinsche rijk," naar de „ Himskringla" van SNORRO STURLESON, naar WORSAAE'S „ Deenen in Engeland," naar de „ Edda's en visa's van IJsland," en naar HOWITS „ Geschiedenis van de letterkunde en romantiek van 't noorden." De opmerking zij hier genoeg, dat het, in welke onderdeelen het groote kimbrische ras ook gesplitst zij geweest, toereikend blijkt dat zij een oostersch volk waren. Zij koesterden groote neiging voor de zeevaart en sloegen zich langs de geheele westkust van Europa neder, van Noorwegen tot de noordwestelijke punt van Frankrijk. Dit is te bewijzen uit het karakter der talen van die gewesten nog op den huidigen dag; die der Noorwegers, Zwe-

den, Deenen, Holsteiners, Nederlanders en Vlamingen behooren allen tot het zoogenaamde plat-duitsch, vertoonen onmiskenbare en onuitwischbare sporen van gemeenschappelijken oorsprong en zijn geheel onderscheiden van het hoogduitsch, de eigenlijke duitsche taal. De karakters dier beide groote volksafdeelingen loopen evenzeer uit een als hunne talen. Het kimbrische ras, doch meer bijzonder het scandinavische gedeelte daarvan, is steeds een krijgszuchtig, zeevarend, koloniserend en ondernemend ras geweest. De Teutonen daarentegen vestigden zich in de binnenlanden en waren, en blijven nog in de Duitschers, hunne afstammelingen, een volk dat de meeste neiging voor de binnengewesten aan den dag legt en zich niet met zeevaart of kolonisatie, maar met huisselijke en letterkundige bedrijven bezig houdt.

De Scandinaviers, daaronder begrepen de bevolking van Noorwegen, Denemarken en Zweden, hebben den beslissendsten invloed gehad op Engelands lot. Aan hen ontleenen wij onze overhelling tot de zeevaart en onzen ondernemingsgeest, onze onoverwinnelijke neiging om te koloniseren, uitgebreide inlandsche volksstammen te onderwerpen en over den ganschen aardbol handel te drijven. Hun hebben wij onze vrijzinnige instellingen, de regtspraak door gezworenen, onze parlementen en ons kiesstelsel te danken. De Hoogduitschers hebben, voor zoo verre wij vermogten te ontdekken, sints de dagen van HERMAN geen vrije volksinstellingen bezeten, en bezitten die ook thans nog niet. Wel is waar hadden zij een eigen rijk, en de keizer werd verkozen; doch door wie? Niet door het volk maar door prinsen, dien ten gevolge keurvorsten geheeten. De regtspraak door gezworenen was hun tot nog voor korten tijd onbekend. Doch de Scandinaviers bragten hunne wetten en instellingen in alle landen over die zij vermeesterden. In IJsland werden zij opmerkelijk verbeterd en bewaard, in Engeland op nieuw in 't leven geroepen door ALFRED of KANUT DEN GROOTEN, de vorstelijke afstammelingen van de Saksers en de Deenen. Steeds houde men hierbij in het oog, dat de Saksers de bevolking niet waren van 't hedendaagsche Saksen, maar van het oude Saksen, namelijk Holstein, thans nog een deel van Denemarken; terwijl de Angelen, de groote voorvaders van de Engelschen, nog meer deensch bloed in de aderen hadden, naardien zij de bewoners waren van Sleeswijk. De stoelheffing van mayors en parlementsleden is slechts een overblijfsel van het zweedsch gebruik om den koning na zijne verkiezing op een schild te plaatsen; 't geen

de krijgshoofden dan op hunne schouders namen om hem in dier voege aan het volk te vertoonen. De Noormannen bragten die gewoonten naar Frankrijk over, alwaar zij tot wet werden verheven door ROLLO, of liever RALPH GÄNGER, woordelijk RALPH de Wandelaar. De vermaarde normandische „clameur de haro" draagt blijken van zijn noordschen oorsprong.

Een der opmerkelijkste omstandigheden in betrekking tot het scandinavische ras is de aanspraak die het maakt op een grijze oudheid en zijn onbetwistbaar bezit van een historische en poëtische letterkunde, die een luisterrijken stempel draagt, doch langen tijd alleen bij monde werd overgeleverd, terwijl zij gelijktijdig is met de grieksche en latijnsche letterkunde en in de Edda's daarmede de edelste karaktertrekken gemeen heeft. De zweedsche geschiedschrijver GEIJER zegt daaromtrent: „Al wat bekend is van het oude Duitschland is romeinsch; zijne vroegste eeuwen hebben geen gelijktijdige gedenkstukken nagelaten en, hoewel men zich in de nieuwere tijden beijverd heeft die leegte aan te vullen, kan niet gezegd worden dat men daarin geslaagd is. Wij aanschouwen een tempel waarin de geleerdheid zichzelve bewierookt, doch alwaar de oorsprong des volks onbekend is. De jongste broeder van dezen grooten stam is die, wiens geschiedenis wij op het punt staan te verhalen. Hij is de jongste tot aan zijne optreding in de geschiedenis, doch hij bleef het langst in het vaderlijk huis vertoeven en kan er daardoor het meest van verhalen."

Inderdaad bezit Scandinavie verwonderlijke overleveringen van vroeger tijd dan HERMAN en de legioenen van VARUS, alsmede een wel-afgeronde letterkunde en een schitterende mythologie waarop het een uitsluitend regt kan doen gelden. Wel bogen de Duitschers op het „Niebelungen-lied," doch de Scandinaviers mogen zich beroemen op het oorspronkelijke, op fragmenten van de Edda's, uit welke de duitsche dichter dien grooten heldenzang zamenstelde en die de eigendom zijn van hunne niet teutoonsche maar scandinavische voorvaders. Hunne godenleer, die blijkbaar, gelijk het volk zelf, uit het Oosten afstamt, behoort in de hoogste gewesten der dichterlijke verbeeldingskracht t'huis; doch wij moeten, hoe noode ook, dit uitlokkende veld verlaten om over te gaan tot de behandeling der gebeurtenissen van jongere dagen.

Gevestigd in de grootsche en woeste noorderstreken, te midden van hooge bergen, stroomen met schilderachtige heldere oevers, diepe baaijen en onstuimige zeeën, legde dit volk, blijkens zijne

roemrijke overleveringen, reeds vroeg een groote genegenheid voor krijgsgeweld en zee-avonturen aan den dag. STRINHOLMS „Vikingafärda" of Togten der Zeekoningen, bevat de wondervolle doch waarachtige geschiedenis van hunne omzwervingen, ontmoetingen en veroveringen. Ofschoon zij reeds een eeuw vóór de christelijke tijdrekening Italie durfden binnendringen en Romes reuzenmagt poogden te verpletteren, bereikten hunne rooftogten en kolonisatien eerst in de negende eeuw hun vollen omvang en vervulden de wereld met ontzetting. Zij hadden Engeland onderworpen, Normandie vermeesterd, Parijs belegerd en verwoestende invallen in Belgie en Spanje gedaan. Zij veroverden Sicilie en Napels en plaatsten ROBERT GUISCARD op den troon. Onder TANCREDO heerschten zij te Antiochie en Tiberias. Zij overvielen Zwitserland en vestigden zich in Uri, Unterwalden en Schwyz, waar men nog sporen van hunne aanwezigheid vindt. Zij maakten zich meester van de Orkney-, de Faroe-, de Shetlandsche en de Hebridische eilanden, en behielden vele daarvan tot in de nieuwere tijden. In 861 ontdekten zij IJsland en bevolkten het kort daarna. Van daar bereikten zij Groenland en de noordelijke kusten van Amerika, vijfhonderd jaren vóór COLUMBUS, en gaven daaraan den naam van Wijnland. Zij bezochten de kusten der Witte zee, die zij Birmaland noemden, vermeesterden Novogorod en heerschten tot 1598 als tsaren over Rusland. Inderdaad stamt ook de tegenwoordige russische dynastie, ROMANOFF, in de vrouwelijke lijn van het geslacht van RURIK, den Scandinavier af. Uit Rusland baanden zij zich den weg naar de Zwarte zee en verschenen in 806 voor Konstantinopel, waar de verwijfde keizers hunne vijandschap afkochten door hen onder den naam van Varangers (de Väringjar der ijslandsche sagen) tot lijfwacht aan te nemen.

Zoodanig waren de oude Scandinaviers, een groot volk met een schitterend verleden. Van zulk een natie mogt men verwachten, dat zij een groote rol in de geschiedenis van Europa zou spelen; doch hare eigene spruiten wiessen op en gingen haar in magt en rijkdom ver te boven. Op Engeland, alwaar hunne afstammelingen, de Normandiers, zich in 1066 voor goed vestigden, is het grootste gedeelte van de zucht der Scandinaviers naar veroveringen en kolonisatie, naar zeegevechten en zeehandel, overgegaan en de dochter heeft de oude moeder wel eenigermate in de schaduw gesteld. Desniettemin zijn de Scandinaviers zich tot op den huidigen dag een stout, onafhankelijk, zeevarend en krijgshaftig volk

blijven betoonen, en nu en dan hebben zij over Europa geschenen in al den verblindenden luister hunner vroegere tijden. Wij zullen eenige der treffendste van die verschijningen aanhalen, doch daarbij genoodzaakt zijn een snellen blik te werpen op de geschiedboeken van Noorwegen, dewijl dat land, sedert de Unie van Calmar in 1397, steeds aan de kroon van Zweden of Denemarken gehecht is geweest. Noorwegens grootste daden van oudere tijden staan geboekstaafd in SNORRO STURLESONS „Heimskringla," dat met uitzondering van den Bijbel het schilderachtigste, aanschouwelijkste en boeijendste geschiedverhaal ter wereld is. De groote dramatische voorstellingskracht van dat werk brengt den lezer als 't ware in de tegenwoordigheid der vorsten en helden, die geen stijve tooneelkoningen en koninginnen zijn, maar krachtige mannen en vrouwen, bezield met al het vuur, de hartstogten en de zielswenschen van het werkelijke leven.

De zoo even genoemde Unie van Calmar is een der belangrijkste en meest beteekenende punten in Scandinavie's historie. 't Is dikwijls gezegd, dat ter beveiliging van Europa een groote mogendheid van den eersten rang in 't noorden gesticht behoorde te worden, door de vereeniging van de onderscheidene scandinavische koningrijken tot één rijk van het zelfde bloed en de zelfde taal. Een zoodanig verbond was de Unie van Calmar, tot stand gebragt door de vermaarde prinses MARGARETHA, dochter van WALDEMAR ATTERDAG van Denemarken en echtgenoote van HAKON VI, koning van Noorwegen, die den zweedschen troon gewapenderhand aan den impopulairen ALBERT ontrukte. Doch die zaak, welke in theorie zoo wenschelijk schijnt, faalde in de praktijk ten eenenmale. Elk der afzonderlijk, onder één hoofd bijeengevoegde natiëen, was een fier en strijdbaar volk, met zijne oude herinneringen van eigen nationalen roem, van een eigen reeks van koningen, en van wederkeerige veten en antipathien. Honderd vier en twintig jaar lang bleven zij bijeen, voortdurend geschokt en verscheurd door geweldige botsingen van eerzucht en belangen; en de eerste unie eindigde daarmede, dat Zweden, gedompeld in een bloedbad dat nog heden den schrik der scandinavische geschiedschrijvers uitmaakt, van het verbond werd losgerukt.

Eerst met dat tijdstip mag men zeggen, dat de europesche geschiedenis van Scandinavie aanvangt; want toen verrees de groote GUSTAAF WASA als bevrijder van zijn land en verwierf deze zich een algemeen gevierden naam in de gansche beschaafde wereld. De

scheuring tusschen Denemarken en Zweden, die in 1521 aan de onzalige Unie van Colmar een einde maakte, liet Noorwegen, Scanie en andere deelen van 't zuiden van Zweden nog aan de deensche kroon onderworpen. Door deze bezittingen, alsmede door nationale ijverzucht, kwamen de beide landen menigmaal in botsing, tot dat de Zweden al de deensche bezittingen in Zweden vermeesterden, en de zamenstelling van dat koningrijk bij het verdrag van Roskilde in 1658 werd omschreven. Vlugtig slechts doorloopen wij dit tijdvak, hetgeen, ofschoon uitblinkende door het bezit van onderscheidene bekwame en uitmuntende vorsten, van weinig belang is voor de tegenwoordige europesche maatschappij.

't Eerst den blik op Denemarken slaande, valt ons een gebeurtenis in 't oog die de aandacht van den engelschen lezer moet trekken: het huwelijk van JACOBUS VI van Schotland, later JACOBUS I van Engeland, met ANNA, dochter van FREDERIK II, van Denemarken, in onze jaarboeken wèl bekend als moeder van koning KAREL I. Doch de eerste monarch die buiten den engen kring van Scandinavie te voorschijn treedt en zich vertoont op het groote veld der europesche geschiedenis, is CHRISTIAAN IV, tijdgenoot van GUSTAAF ADOLF van Zweden. En hiermede komen wij terstond in het hart der groote gebeurtenissen, in de Hervorming met hare nederlagen en zegepralen. CHRISTIAAN IV van Denemarken, die als twaalfjarige knaap den troon beklom, regeerde twee en vijftig jaren. In hem scheen de oude geest der zeekoningen te herleven. Hartstogtelijk de ontdekkingsreizen en avontuurlijke zeetogten beminnende, had hij persoonlijk zulk een togt naar de Witte zee ondernomen, en steeds bleef hij de levendigste zorg koesteren voor de visscherijen en den handel in die kille streken. Hij zond een eskader naar Oost-Indie, nam Tranquebar in bezit en rigtte een oost-indische compagnie op; den ijslandschen handel ontwrong hij aan de Hanze, liet op de kusten van Groenland de sporen der oude noorsche kolonien opzoeken, en zond zelfs een expeditie uit ter ontdekking van den noordwestelijken doortogt. Daarbij was hij een groot beschermer der letteren en trachtte nog op vele andere wijzen de belangen en de verlichting zijner onderdanen te bevorderen.

Doch in het groote doelwit zijner eerzucht, namelijk de kampvechter der hervorming in Duitschland te worden, faalde hij geheel en al. Na verslagen te zijn door TILLY, werd zijn rijk eerst overstroomd door de Oostenrijkers, daarna door de Zweden, in

wier oneenigheden met Oostenrijk CHRISTIAAN de gelegenheid zag, om sommige zijner verloren bezittingen in Zweden terug te bekomen.

In 1660 viel in Denemarken een omwenteling voor, die vermelding verdient, dewijl zij een der zonderlingste staatsomwentelingen was van welke de geschiedenis gewaagt.

Het volk streed niet met de kroon om zijne regten, maar leverde die vrijwillig aan den monarch over, en veranderde hem daardoor eensklaps van een constitutioneel in een absoluut koning. Uitgaven voor de militaire zaken en verschillende rampspoeden hadden de schatkist in een zeer benarden toestand gebragt en veel ellende over Denemarken uitgestort. Door FREDERIK III, den zoon van CHRISTIAAN IV, waren de vijandelijkheden tegen Zweden hervat, en wederom hadden de Zweden een inval in 't koningrijk gedaan. Bij den vrede van Kopenhagen in 1660 zag Denemarken zich beroofd van de districten Schonen, Halland, Blekingen en Bähus. De afstand van den door Zweden verschuldigden Sondtol voerde de berooidheid der schatkist ten top. Met onwil zagen de onder belastingen verpletterde burgers en boeren den geheelen vrijdom dien de adel genoot. Toen de rijksdag bijeenkwam waren de boeren zelfs niet tot de bijwoning dier vergadering opgeroepen, en de edelen waren zoo achteloos en vol vertrouwen, dat slechts vijf en dertig hunner opkwamen. Er volgde een onstuimige beraadslaging, in welke een overmoedig edelman de onadellijken met den schandnaam van „slaven" bestempelde, er bijvoegende dat het hun niet paste zich met staatszaken te bemoeijen. Hierover in woede ontstoken en verder aangevuurd door lieden die de belangen van het hof voorstonden, namen de onadellijken het besluit de magt der edelen op de kroon over te dragen. Hiertoe bepaalden zij zich niet, maar besloten tevens hunne eigene privilegien aan den koning over te leveren, ten einde zich voor goed van den trots en de knevelarijen der edelen te ontslaan. De kroon, tot nog toe aan de verkiezing onderworpen, verklaarden zij erfelijk en eigenmagtig. De geestdrift der raadzaal vond weerklank in de stad; het volk stemde in met zijne vertegenwoordigers op den rijksdag; de verschrikte edelen poogden naar het platte land te vlugten, doch vonden de poorten gesloten en werden gedwongen te blijven en de acte te onderteekenen, bij welke de rijksdag een volslagen zelfmoord beging en den koning magtigde den staat zoodanig in te rigten, als hem ter bevordering van 't algemeene welzijn best zou voorkomen. In dier

voege en op één enkelen dag werd de koning erfvorst en alleenheerscher in een rijk waar zijne voorvaderen louter als leenheeren, door hunne eigene baronnen in ontzag gehouden, geheerscht hadden.

Nog opmerkelijker mag het heeten dat een volmaakt gelijksoortige omwenteling ten jare 1693 in Zweden voorviel, dus drie en dertig jaren na het door het zusterrijk gegeven voorbeeld, 't geen zoo verblijdend scheen uitgevallen, dat het alle Scandinaviers in liefde voor het despotismus ontvonkt had; en die stand van zaken is tot onzen eigen leeftijd blijven voortduren, waaraan in Zweden eerst in 1809 door de afzetting van GUSTAAF IV, en in Denemarken door de grondwet van 1831 een einde werd gemaakt. Bij die revolutien van 1660 en 1693 werden de koningen van Denemarken en Zweden boven alle wetten verheven en alleen aan God onderworpen verklaard; slechts één beperking was daaraan verknocht, te weten, de handhaving van het protestantismus.

FREDERIK van Denemarken schijnt van zijne onbeperkte magt met groote bezadigdheid gebruik te hebben gemaakt, doch de adel deed vroegtijdige ondervinding op van de gevolgen. Tot aan dit voor de edelen zoo noodlottige tijdstip hadden zij als vorsten op hunne landgoederen geleefd en met den luisterrijksten stoet kwamen zij op tot den rijksdag. Dertig jaren later vielen hunne kasteelen en paleizen in puin, dewijl zij de middelen niet meer bezaten om die te doen herstellen. Wel verre van geen belastingen te betalen werden zij nu door de grofste afpersingen uitgezogen. De ambten die zij plagten te bekleeden, werden waargenomen door lieden van geringe geboorte, die niet nalieten de knevelarijen en beleedigingen op de edelen toe te passen, die zij zoo lang van dezen hadden ondervonden. Er was een ruim tijdsverloop noodig om deze misbruiken af te schaffen, wijziging in dien staat van zaken te brengen en de verdraagzaamheid te herstellen.

FREDERIKS zoon, CHRISTIAAN V, had de zucht voor het zeewezen van zijn grootvader geërfd; zijne zegepralen over de Zweden ter zee worden nog tegenwoordig roemrijk herdacht in verbinding met de namen zijner vermaarde admiraals NEILS JUEL en TORDENSKIOLD; de herinnering van dien zeeroem leeft voort in een volkslied, beginnende met den regel: „ Vorst CHRISTIAAN staat bij den mast." Gelijk zijn grootvader een oostindische compagnie had opgerigt, bragt hij een westindische tot stand, en hechtte de eilanden St. Thomas, St. Croix en St. Jan aan zijne kroon. Sints het

verdrag van Frederiksburg, in 1720, door zijn zoon FREDERIK IV gesloten, genoot het land een eeuw lang bijna ongestoorde rust, en de eerstvolgende gebeurtenis, die weder onze aandacht vordert, is een omstandigheid, die nagenoeg onzen leeftijd raakt.

Gedurende dat uitgebreide tijdperk van rust was Denemarken met verscheidene uitmuntende koningen gezegend geweest, onder welke vooral FREDERIK IV uitblonk, die een dochter van GEORGE II van Engeland huwde. De geheele deensche natie had koningin LOUISA lief om hare beminnelijkheid en haar edelmoedig hart. Doch zij stierf vroegtijdig, een erfgenaam van den troon nalatende. Vervolgens huwde de koning JULIANA MARIA, prinses van Wolfenbuttel, een vrouw van gansch verschillend karakter, intrigerend, vermetel en wraakzuchtig. Zeer spoedig bemerkte zij, dat zij in het hart van koning of volk de plaats niet kon bekleeden, die koningin LOUISA had ingenomen. Een zoon hebbende, smeedde zij nu den toeleg hem zoo mogelijk de troonsopvolging te verzekeren; en dit scheen des te doenlijker, dewijl CHRISTIAAN, de wettige troonsopvolger, met zeer zwakke geestvermogens bedeeld was. Ongelukkigerwijze voor een andere engelsche prinses, CAROLINA MATHILDA (de jongste zuster van GEORGE III), was deze op zestienjarigen leeftijd met dien onbeduidenden prins in 't huwelijk verbonden, terwijl de bruidegom eerst zeventien jaren telde. Zij wordt beschreven als zeer aanvallig, ja als de schoonste dame van het zweedsche hof, en van levendigen, beminnelijken, lieftalligen aard. Het huwelijk van dit jonge paar en hunne troonsbestijging vond nagenoeg gelijktijdig plaats; en, in strijd met de ten aanzien van monarchen gevolgde gewoonte, werd het noodzakelijk geoordeeld, dat zij zouden reizen. Op dien togt kwam hij in aanraking met den vermaarden STRUENSEE, toenmaals een jeugdig geneesheer te Altona. CHRISTIAAN VII gevoelde, gelijk alle zwakke vorsten, behoefte aan een gunsteling. Weldra was STRUENSEE volkomen meester van CHRISTIAANS gemoed en handelingen. Bij hunne terugkomst te Kopenhagen werd hij tot graaf en kort daarna tot den rang van eersten minister verheven. De eerwaardige BERNSTORF werd ontslagen; HOLK, de vorige gunsteling, van 't hof verwijderd; RANTZAU, een vroeger minister, teruggeroepen op aansporing van STRUENSEE, die met hem redacteur was geweest van een nieuwsblad te Altona. BRANDT, een in ongenade gevallen kamerheer, werd eveneens terug geroepen en in den adelstand verheven, terwijl STRUENSEE's broeder den post van justitieraad bekwam.

Naauwelijks was STRUENSEE met de ministerieele magt bekleed, of hij zette een reeks van de ongewoonste en radicaalste hervormingen door. Als volgeling van de nieuwe fransche school tastte hij de oude feodale instellingen des rijks met een geestdrift aan, die de bewondering van ROUSSEAU of D'ALEMBERT zou afgedwongen hebben. Hij alleen gold voor een gansche commissie van reformatoren. Zonder omwegen ging hij de knevelarijen en aanmatigingen der edelen te keer. Hij schafte niet alleen sinecuren en onverdiende jaargelden af, maar even zeer verscheidene ambten die nutteloos of overbodig waren, terwijl hij de overigen schonk aan ijverige lieden, met de vereischte bekwaamheden toegerust. Hij ontbond den geheimen raad, die allengs het koninklijk prerogatief aan zich had getrokken, en nam maatregelen om de aristocratie uit de hoofdstad te verwijderen, waar zij haar tijd in losbandigheid of in kuiperijen tot eigen verheffing doorbragt, terwijl hij haar wilde noodzaken op hare goederen te gaan leven. STRUENSEE schafte verder de lijfeigenschap en de pijnbank af, verminderde de staatsuitgaven, moedigde de kunsten en de letterkunde aan, schonk vrijheid aan alle godsdienstige gezindheden en voerde, ter bevordering en ondersteuning van zijne hervormingen, de vrijheid van drukpers in.

Het doordrijven van zulke veelomvattende veranderingen zou den val berokkend hebben van den magtigsten inlandschen edelman. Hoe regtvaardiger, noodwendiger, bewonderenswaardiger de hervormingen waren, des te onvermijdelijker zou de val van den bewerker geweest zijn. Doch aan een vreemdeling van plebejische geboorte voorspelden zij een rassen en vernietigenden ondergang. Het zelfde wat den val der Gracchen te Rome te weeg bragt, de agrarische-wet, moest ook STRUENSEE in Denemarken ten verderve voeren. De landadel was hem te magtig. Door de drukpers vrij te maken beging hij de zelfde feil als keizer JOSEPH II van Oostenrijk; zij werd terstond door zijne vijanden omgekocht en tegen hem gekeerd, en tastte hem met het venijn en de woede eener duivelsche boosheid van alle kanten aan.

En middelerwijl hield een loerende vijandin met heimelijk leedvermaak haar valkenoog op elken zijner stappen gevestigd. De koningin-weduwe JULIANA MARIA, steeds vervuld met den toeleg om haar zoon tot den troon te verheffen en gloeijende van haat tegen de jonge koningin, die aller harten voor zich innam, trad in zamenspanning met de vertoornde edelen, de ontslagen geheimra-

den, en de militairen die van nijd zwollen over de afdanking der koninklijke lijfwacht. Het luchthartige gedrag der onergdenkende jonge koningin, naauwelijks aan de kinderschoenen ontwassen, gaf maar al te schoon spel aan den onbarmhartigen haat dier duivelin. CAROLINA, die in haar gemaal een hopeloozen botterik vond, was door diens vroegeren gunsteling HOLK met groote onbeschaamdheid bejegend, die bovendien den koning had opgezet om haar gelijkerwijze te behandelen. STRUENSEE bewees haar niet alleen al den eerbied dien hij aan zijne koningin verschuldigd was en die tegenover een jonge en geestige dame in den aard der zaak lag, maar trachtte al verder den koning te bewegen haar de zelfde achting te betoonen. Doch CHRISTIAAN was voor geen rede vatbaar. Zijn grootste genoegen bestond in woeste uitspanningen en handtastelijke baldadigheden, die men te naauwernood van een schoolknaap zou verwachten, en waaraan zijne ministers en gunstelingen deel moesten nemen. Hij wilde uitdrukkelijk, dat zij hem niet als koning zouden beschouwen. BRANDT en zijn geneesheer BERGER waren onafgebroken zijne spitsgezellen, hielden hem zoo veel doenlijk op het platte land bezig en lieten hem zoo min mogelijk uit hun oog. Onder andere dwaasheden gebood hij, dat de jonge koningin in mansgewaad met hem en STRUENSEE moest uitrijden. Een neger en een klein negermeisje van tien jaren waren zijne makkers, en bij hun rumoerig en baldadig spel bleef geen standbeeld in de tuinen, geen venster in 't kasteel, geen stoel in de zalen ongedeerd.

Dit alles begunstigde de oogmerken van de koningin-weduwe uitnemend, die, in verbond met de vijandige edelen, voorgaf een zamenzwering tegen den koning ontdekt te hebben en hem te middernacht op zijn bed een bevel afperste tot gevangenneming van de koningin, STRUENSEE, BRANDT en anderen. De koningin werd gevat, juist toen zij half gekleed tot den koning wilde vlugten en door RANTZAU, die zijn weldoener afviel, naar het kasteel Kroonenburg gevoerd. De laaghartigste lasteringen werden door de koningin-weduwe en hare partij tegen de arme koningin uitgestrooid; openlijk werd zij beticht van overspel met STRUENSEE, en JULIANA MARIA eischte niet alleen een scheiding, die later ook plaats vond, maar dat haar een crimineel proces zou aangedaan worden. In dezen wensch, de bronader van al het gebeurde, met het doel om de kinderen der koningin op zijde te schuiven en haar eigen zoon in die plaats te doen optreden, werd de koningin-weduwe

echter te leur gesteld. De koning van Engeland deed zich gelden om zijne zuster te beschermen en de troonsopvolging aan haren zoon te verzekeren. Evenwel werd de rampzalige jonge koningin voor immer van hare beide kinderen gescheiden en overgebragt naar Zell in Hanover, alwaar zij, door de gansche bevolking hartstogtelijk bemind, nog vóór haar vier en twintigste jaar aan een gebroken hart stierf. STRUENSEE en BRANDT werden met barbaarsche plegtigheden onthoofd; doch ofschoon de koningin-weduwe een tijd lang haar oogmerk bereikt scheen te hebben, leefde zij lang genoeg om den zoon van haar slagtoffer ten troon te zien beklimmen, terwijl zij zelve en hare medepligtigen, met den vloek der natie beladen, ten grave daalden.

Dit noodlottige voorval heeft ongetwijfeld in het vervolg een verderfelijken invloed uitgeoefend op de betrekkingen tusschen Engeland en Denemarken; want hoewel wij stamgenooten zijn, naauwverwante talen spreken, en zoo door ligging als karakter voorbestemd schenen tot bondgenootschap, tot wederzijdsche sterkte en nut, hebben wij elkander nooit sedert dien tijd warme vriendschap toegedragen en er is geen sprake meer geweest van eenige huwelijksverbindtenis tusschen de beide vorstenhuizen. Wel hebben wij ruimschoots handel met elkaêr gedreven, doch elkander evenzeer, als onder den drang van het noodlot, vijandig tegen het hoofd gestooten, in dagen wanneer het beter zou geweest zijn zoo wij als vrienden hadden kunnen omgaan. Elk Engelschman zoo wel als ieder Deen zal zich vooral twee van die omstandigheden herinneren, het bombardement van Kopenhagen in 1801 en het nemen van de deensche vloot in 1807. Het verdient opmerking, dat Rusland in die beide gevallen de oorzaak van het geschil was en Denemarken het spits liet afbijten.

In den aanvang der revolutie-oorlogen tegen Frankrijk legde Denemarken een prijzenswaardige begeerte aan den dag om zich onzijdig te houden. Daar het zoo te zee als te land bloot stond aan de tuchtiging der oorlogvoerende mogendheden, en zeker was bij het kiezen van partij zwaar te zullen lijden van een dier mogendheden of wel van beiden, zag het nergens heil dan in een stipte onzijdigheid; doch het was Denemarken niet geoorloofd daarbij te blijven volharden. Bij het uitbarsten van den oorlog was keizer PAUL van Rusland een van Frankrijks verbitterdste vijanden geweest, en in 1799 wilde hij Denemarken den oorlog aandoen omdat het met de fransche republiek handel dreef. Daarentegen

betoonde hij zich in 1800 even ijverig om Zweden, Denemarken en Pruissen op te ruijen en te vereenigen tegen Engeland, waarmede hij een verdrag had aangegaan om aan Europa's gemeenschappelijken vijand met alle magt het hoofd te bieden. De gewapende neutraliteit, in 1780 door CATHARINA II uitgedacht om zich te verzetten tegen Groot-Brittanjes aanspraak om de neutrale schepen te onderzoeken, werd weder in het leven geroepen. Zweden en Denemarken wilden zich liefst niet in het geschil mengen; hun belang en welvaart streden daartegen. Vooral had Denemarken reden om vrede te houden met Engelands ontzagwekkende zeemagt, want nog nooit had zijn handel in zulk een bloeijenden toestand verkeerd. Niet alleen de europesche handel, maar ook die met hunne oost- en west-indische kolonien deed ongeëvenaarde schatten zijne havens binnen stroomen, en nooit te voren was de toevloed der handeldrijvende bevolking tot dergelijk een peil gerezen. De tsaar evenwel hield niet op met dringen, noch zelfs met dreigen. Reeds toenmaals was de russische invloed in die streken zoo groot dat men moest toegeven, en de rampzalige gevolgen bleven niet uit. Van de 450 zweedsche koopvaardijschepen werden onmiddelijk 200 op zee of in de britsche havens genomen. Talrijke rijk beladen deensche schepen werden buit gemaakt. De deensche bezittingen in Oost- en West-Indie lagen bloot voor den aanval en het duurde niet lang of zij waren schier alle genomen; en nadat de Pruissen een inval hadden gedaan in Hanover en de Deenen met 15,000 man Hamburg en Lubeck waren binnengetrokken om aldaar onzen handel te vernietigen, zeilde de britsche vloot, bestaande uit achttien linieschepen, vier fregatten en dertig kanonneerbooten, den 30 maart 1801, onder een moorddadig vuur uit honderd stukken geschut, het kasteel Kroonenburg voorbij en liet tegenover de haven van Kopenhagen het anker vallen. De vloot stond onder kommando van sir HYDE PARKER, met NELSON, juist van zijne zegepraal aan den Nijl teruggekeerd, als tweeden bevelhebber. Het aanschouwen van Kroonenburg, alwaar de zuster eens konings van Engeland in zoo onwaardige gevangenschap was gehouden, ontstak, naar men zegt, wraakzucht in de borst der britsche zeelieden. Evenwel was de zoon dier engelsche vorstin thans kroonprins en door haar te wreken moest men noodwendig hem straffen. Inderdaad was ook de kroonprins de ziel van den weerstand waartoe de hoofdstad zich met geestdrift voorbereidde.

Wel mogen wij met aandacht letten op het onderscheid tusschen

dien aanval en de ondernemingen, waarvan wij, gedurende den nu onlangs afgeloopen oorlog, in de Oostzee getuigen zijn geweest. De tien dagen oponthoud, welke de vloot in het Kattegat had geleden, had de Deenen in staat gesteld troepen bijeen te trekken en de vestingwerken steviger te maken. Het garnizoen bestond uit 10,000 man, benevens vele bataillons vrijwilligers, terwijl een corps van 1200 studenten den grootsten strijdlust aan den dag legde. Met scharen stroomden de boeren binnen, de kooplieden en zelfs kinderen grepen naar de wapenen. Alle mogelijke verdedigingsmiddelen waren te baat genomen en de reeks van forten, wallen, oorlogschepen, branders, kanonneerbooten en drijvende batterijen vertoonde een zoo indrukwekkend schouwspel, dat sir JAMES GRAHAM, ware het in den nu geëindigden oorlog geschied, gewis aan den admiraal getelegrafeerd zou hebben: „ Pas toch vooral op uwe schepen; denk aan het onderscheid tusschen houten vaartuigen en steenen muren." 1)

De ingang der haven werd beschermd door een groot aantal in linie geschaarde schepen, geflankeerd door de kroonbatterijen, die hare vuurlijn kruisten met andere batterijen op het eiland Amack, de citadel van Kopenhagen en tijdelijke werken. Het scheen te naauwernood denkbaar, dat eenig schip zulk veelvoudig en vreesselijk vuur zou kunnen doorstaan. Tegenwoordig zou men het onmogelijk noemen en onze groote en kostbare vloot zou trotsch maar volslagen nutteloos rondzwalken. Doch toenmaals bezaten wij NELSON en de zelfde heldenmoed die hem in 1853 op Kroonstad zou hebben doen instormen, bezielde hem op den gedenkwaardigen 2 april 1801 om zich tusschen de batterijen, oorlogschepen, branders en kanonneerbooten van Kopenhagen te werpen, en zelfs nog door te blijven strijden toen hij na een bloedig gevecht van drie uren door zijn bevelhebber teruggeroepen werd. Ware het aan PARKER overgelaten geweest, wij zouden geslagen zijn; doch, vermits wij daar NELSON hadden, bleven wij verwinnaars. Ziedaar juist in den uitslag het onderscheid tusschen een eenvoudig admiraal, een oud heer van routine, en een held. Vier uren lang hield de vreesselijkste kampstrijd aan, die ooit tusschen zee en land aanschouwd was. NELSON, die in 105 gevechten tegenwoordig was

1) Toespeling op de aan vreesachtigheid grenzende omzigtigheid van den gewezen engelschen minister van marine, die deze woorden in een depêche bezigde. RED.

geweest, verklaarde nooit zulk een ontzettende worsteling te hebben bijgewoond. De Deenen streden met den onverschrokken heldenmoed hunner voorvaderen. Gedurende vier uren braakten 2000 stukken geschut naar alle zijden dood en verwoesting. De Britten verloren 1200 man, de Deenen aan dooden, gewonden en gevangenen, 6000: aldus ten minste spreken onze opgaven; de Deenen zeggen, dat het verlies der Engelschen 943, dat der Deenen 1299 man bedroeg. Er zijn zelfs deensche geschiedschrijvers die zich troosten met de overtuiging dat NELSON geslagen was en dat een aan zijn boord gehouden krijgsraad besloot af te houden met een gunstigen wind die juist opstak, doch dat de kroonprins, onkundig van den waren toestand der Engelschen, hen redde door in NELSONS verzoek om een wapenstilstand te bewilligen. Wij zijn dus èn te Kopenhagen èn te Waterloo overwonnen, zonder dit, in onze aangeboren botheid, te weten. De afloop was evenwel, dat de engelsche schepen ontzaggelijk leden; doch de deensche, met uitzondering van één, „Holstein," werden alle vernield, 't zij gedurende het gevecht in den grond geschoten, 't zij later als onbruikbaar gesloopt. Bovendien was aan de stad groote schade toegebragt. Men sloot een wapenstilstand voor veertien weken; het eenige beletsel bij het deensche gouvernement tegen het sluiten van den vrede was gelegen in vrees voor de russische wraakzucht. Terstond toog NELSON uit om de russische vloot op te zoeken, die naar Kroonstadt geweken was, alwaar hij haar spoedig zou gevolgd zijn, zoo niet de tijding van keizer PAULS vermoording en een aanvrage zijns opvolgers om staking van de vijandelijkheden, aan verdere bedrijven een grens gezet had.

De volgende botsing tusschen Engeland en Denemarken, het vermaarde bombardement van Kopenhagen in 1807 en de roof van de deensche vloot, is het onderwerp geweest van tallooze betoogen en smaadredenen tegen Engeland. ALEXANDER van Rusland had PAULS voetstappen verlaten en verbonden aangegaan met Engeland, Pruissen, Zweden, Denemarken en Oostenrijk tegen NAPOLEON; de overgave van MACK te Ulm, de val van Weenen, de gedenkwaardige nederlagen te Austerlitz in 1805, van Jena en Auerstadt in 1806, en van Eylau en Friedland in 1807 hadden het verdrag van Tilsit ten gevolge. Hier betoonden ALEXANDER en NAPOLEON elkander die buitengewone blijken van een plotselinge vriendschap, die voor Europa tamelijk onheilspellend waren. Plotseling zag men de Russen een inval doen in Finland,

en verschenen de Engelschen voor Kopenhagen met een magtige vloot, en de eisch dat de deensche vloot onder hunne bewaring zou gesteld worden. Denemarkens weigering werd gevolgd door het bombardement van de hoofdstad en de in bezitneming van de vloot, die uit achttien linieschepen, vijftien fregatten en zeven en dertig brikken bestond. Engeland verbond zich die zeemagt na 't eindigen van den algemeenen oorlog terug te geven, mits de Deenen onzijdig bleven, doch de deensche regering weigerde in die voorwaarden te treden en zag zich dus den oorlog verklaren.

Aanhoudend en bitter was de smaad waarmede niet alleen NAPOLEON en zijne aanhangers, maar even eens de oppositie in ons eigen land, den engelschen naam overdekten wegens dit aantasten van een mogendheid met welke men niet in oorlog was, en het wegnemen van hare vloot. Niemand legde een zoo heilige verontwaardiging aan den dag als keizer ALEXANDER, die een manifest tegen Engeland uitvaardigde, waarin hij het gebeurde schetste als een zaak, die in schandelijkheid haar gelijke niet had in de geschiedrollen; terwijl hij van zijn kant het zelfde verrigtte op veel grooter schaal en zonder de afdoende redenen welke Engeland kon aanvoeren en die de tijd aan het licht gebragt heeft. Wij namen slechts een vloot, die op het punt stond door onzen grooten vijand, door Frankrijk, tegen ons gekeerd te worden; hij van zijn kant viel zonder oorlogsverklaring op Zweden aan en eigende zich een landstreek toe, veel uitgebreider in oppervlakte dan geheel Groot-Brittanje.

Sints de vrede hersteld is en de omstandigheden zijn veranderd, hebben nasporingen in de archieven van het fransche ministerie van buitenlandsche zaken op deze gansche zaak een helder daglicht doen vallen. Men heeft bevonden, dat het verdrag van Tilsit zekere geheime artikelen bevatte, bij welke NAPOLEON aan ALEXANDER veroorloofde zich Finland toe te eigenen, en daarentegen ALEXANDER aan NAPOLEON toestond Denemarken binnen te trekken en de deensche vloot in bezit te nemen om die tegen ons te gebruiken. In deze geheime artikelen, die door een der ingewijden aan het britsche gouvernement waren geopenbaard, lag de aanleiding tot de daden die zoo scherp veroordeeld zijn, omdat men de oorzaak niet kende; doch door de nu toegankelijke bewijzen zullen de toenmalige handelingen wel ten volle geregtvaardigd zijn.

Rusland, hetgeen Denemarken in dezen benarden toestand had

gebragt en nu de Engelschen brandmerkte wegens een daad die zijne eigene trouwlooze politiek had uitgelokt, pleegde vijf jaren later aan Denemarken een nog veel grooter roof dan het aan Zweden gedaan had, door, in overleg met BERNADOTTE, Noorwegen aan Denemarken te ontrukken en aan Zweden toe te voegen. Nadat ALEXANDER van NAPOLEON bekomen had wat hij begeerde, geraakte hij spoedig weder met den franschen keizer in oorlog, en in 1812 vinden wij hem te Abo met den kroonprins van Zweden onderhandelende over diens bijstand tot nieuwe aanrandingen. Rusland had, gelijk altijd, bij zijne nieuwe schikkingen zich zelven het meest bevoordeeld. Het had Pruissen van een mogendheid van den derden rang tot een van den eersten rang verheven, door stukken van de naburige staten te nemen en aan dat koningrijk toe te voegen; daardoor werd Rusland de beschermer en nabuur van Pruissen en verbond dit land ten naauwste aan zijne eigene belangen. Denemarken werd verzwakt, opdat nadere plannen des te beter zouden gelukken. Door de aanwinst van Finland, Koerland en Liefland was Rusland nader gekomen tot Denemarken en den Sond, waarop het een begeerig oog wierp, en was nog verder gevorderd door huwelijksverbindtenissen en door voortdurenden invloed op Pruissen. Het naastvolgende doelwit was zich van Denemarken te verzekeren, en dewijl dit niet door een openlijken oorlog kon geschieden, die geheel Europa onder de wapenen zou gebragt hebben, beproefde het langs den heimelijken weg der staatkunde zijn oogmerk te bereiken en slaagde daarin.

De geschiedenis van den holsteinschen oorlog is van langen adem en zeer ingewikkeld. Een korte schets in vlugtige omtrekken moge voor deze gelegenheid voldoende zijn. Denemarken bestaat uit het eigenlijke land van dien naam en uit de beide hertogdommen Sleeswijk en Holstein. Holstein, ofschoon een deel van Duitschland, is een onafhankelijke staat, die hoewel de souvereiniteit van den koning van Denemarken als hertog van Holstein erkennende, even als vroeger Hanover tegenover Engeland stond 1), desniettemin een duitsche staat is met een duitsche bevolking en als zoodanig lid van den duitschen bond. De koning van Denemarken wilde zijne verschillende staten onder één algemeene regering zamen vatten en, dewijl hij geen kinderen had, de troonsopvol-

1) En wij mogen hier bijvoegen: als Luxemburg thans nog tegenover Nederland. RED.

ging regelen. In januarij 1848 teekende hij een besluit waarbij hij aan zijne staten een constitutie schonk, met een kamer die aan het koningrijk en de beide hertogdommen gemeen was en beurtelings in het koningrijk en de hertogdommen zou vergaderen. De hertogdommen werden bevreesd, dat hunne bijzondere charters en hun duitsche aard in gevaar zouden komen en staken de vaan des opstands uit. Met 10,000 man rukten de Deenen op de insurgenten aan, doch ontmoetten den 22 april een pruissische legerafdeeling, die den Eider overtrok om de hertogdommen bij te staan. Pruissen deed dien stap blijkbaar in 't belang van den bond, doch zonder daartoe door dezen uitgenoodigd te zijn. Doch men had niet enkel met de Pruissen te doen; Hanoveranen, Oldenburgers en Brunswijkers, benevens zwermen van vrijwilligers, aangevuurd door den kortelings in Frankrijk uitgebroken opstand, vielen onder generaal WRANGEL de Deenen op 't lijf, die onder den schok verpletterd schenen te moeten worden. Doch, hoewel voor een oogenblik wijkende, bleven zij dapper en zegevierend den strijd voeren. In augustus des volgenden jaars sloot Pruissen een wapenstilstand met Denemarken en trok af. Engeland, Frankrijk, Pruissen en Oostenrijk poogden den vrede te bemiddelen, doch de oorlog bleef voortduren; de verwonnen Holsteiners riepen den duitschen bond luidkeels om hulp aan en Oostenrijk, zelf nog te naauwernood door Ruslands hulp van de Hongaren bevrijd, verscheen te velde.

In 1852 werd eindelijk door tusschenkomst der groote mogendheden een vredesverdrag gesloten. De onafhankelijkheid en het duitsche karakter der hertogdommen werden gewaarborgd, doch de troonsopvolging van Denemarken en de hertogdommen werd vastgesteld door den tak van Augustenburg, wiens hoofd partij gekozen had voor Holstein, voorbij te gaan en zijn regt over te brengen op den mannelijken tak van Sonderburg-Glücksberg, met totale uitsluiting van de aanspraken van zeven andere takken. Feitelijk werd hierdoor de lex regia afgeschaft, die sints de omwentelingen van 1660 de opvolging in Denemarken had geregeld. Hier mag men vragen, waarom die bijzondere tak werd voorgetrokken, met voorbijgang van alle andere takken? Waarom tevens de opvolging uitsluitend werd beperkt tot de mannelijke lijn, en dat wel onder medewerking van Engeland, 't geen zelf onder het bestuur eener koningin bloeit? en waarom de opvolging, bij ontstentenis van die lijn, niet overgaat op den volgenden tak? Daar-

toe bestaat een merkwaardige maar tot nog toe niet onthulde reden. De keizers van Rusland beweren hoofden te zijn van den tak Holstein-Gottorp. Wanneer deze ontbreekt, treden dus, daar alle andere takken uitgesloten zijn, de genoemde keizers op, en dewijl Denemarken en Holstein tot een ondeelbaar geheel verklaard zijn bij dat verdrag, 't geen den naam draagt van „traktaat tot handhaving der onschendbaarheid van Denemarken," zoo vervallen Denemarken en de hertogdommen eenmaal onvermijdelijk aan Rusland.

Aldus wordt Denemarken, misschien op geen zeer verwijderd tijdstip geheel aan Rusland overgeleverd. En tot dit verdrag was Engeland een der volijverigste medewerkers; zonder schroom traden lord PALMERSTON en het britsche kabinet toe tot dit traktaat, hetgeen Rusland zal doen doordringen tot aan de Noordzee, hetgeen aan Rusland het gebied geeft over Hamburg, Bremen en Lubeck, over de Elbe, de Weser, de Eider en den Sond! Doch hierover nader. Slaan wij thans een blik op Zweden.

De verscheuring van de Unie van Colmar in 1521 is gedenkwaardig doordien daaruit een der grootste mannen dien de wereld aanschouwd heeft, GUSTAAF WASA, te voorschijn kwam. Het geliefkoosde denkbeeld van een vereenigd Scandinavië, ook in onze tijden weder opgerakeld, was om de reeds opgegeven redenen in de uitvoering geheel mislukt. De Zweden, den zetel hunner regering naar Kopenhagen ziende overgebragt, achtten hun land tot de rol van een wingewest vernederd en beschouwden de deensche monarchen als dwingelanden en overweldigers. Het slotbedrijf, waarmede de unie afliep, is een der bloedigste tooneelen in de geschiedenis. CHRISTIAAN II, de NERO van 't noorden, had tijdens zijns vaders leven een togt gedaan om Zweden te tuchtigen en aldaar een verfoeiden naam achtergelaten. Naauwelijks had hij den troon beklommen of hij deed een nieuwen inval in Zweden en belegerde Stockholm. Dewijl echter zijn geheel leger den overtogt nog niet gedaan had, was het hem onmogelijk de stad te nemen. In dit moeijelijke geval bediende hij zich van list. Hij sloeg den vrede voor, en na een aantal der meestbelovende jonge edelen als gijzelaars in zijne magt te hebben bekomen, brak hij plotseling zijn woord, zond hen als gevangenen naar Denemarken en verklaarde ze allen te zullen ophangen, zoo de stad niet wierd overgegeven. Met verontwaardiging werd dit voorstel aangehoord door den bestuurder, den dapperen STEN STURE, die CHRISTIAAN aantastte en hem noodzaakte het land te ruimen.

Onder de gijzelaars bevond zich GUSTAAF ERICSON, toegenaamd WASA, zoon van een voornaam edelman en door zijne moeder naauw verwant aan den regent STEN STURE. Schoon onder bewaring gegeven van een edelman die hem in zijn sterk kasteel in Jutland opsloot en 6000 gulden borgtogt voor het goede toezigt moest stellen, gelukte het hem toch te ontkomen en Zweden te bereiken. Hier evenwel verkeerde hij door de aanwezigheid van de ambtenaren en verspieders des tirans in aanhoudend levensgevaar. Hij was genoodzaakt zich in boerenkleederen te vermommen, zich bij dag in boschjes en korenvelden te verbergen en des nachts te reizen, waarbij hij de ongeloofelijkste gevaren en ontberingen doorstond. In Sudermanland begaf hij zich naar het huis zijner met den geheimraad BRAHE gehuwde zuster; doch zijne verschrikte verwanten wilden niets met hem te maken hebben. Met tranen in de oogen bezwoer hem zijne zuster, hen niet in een wis verderf te storten, terwijl haar echtgenoot, op het vernemen van des tirans terugkeer te Stockholm, terstond derwaarts reisde om hem zijne hulde te brengen. Vervolgens zocht GUSTAAF een schuilplaats op een landgoed zijns vaders te Räfnäs en hoorde daar met afgrijzen het verhaal van de slagting die CHRISTIAAN onder den adel te Stockholm had aangerigt, een gebeurtenis sedert steeds in de zweedsche geschiedenis bekend onder de benaming van het bloedbad.

De te gelijk tirannieke en bigotte CHRISTIAAN had de vaderlandsgezinde partij geheel ten onder gebragt. STEN STURE was gedood en zonder dat het baatte had zijne onversaagde weduwe de stad nog vier maanden weten te behouden. Zij werd tot de overgave genoodzaakt, doch niet dan na van CHRISTIAAN een vrijbrief voor allen die bij de zaak betrokken waren, te hebben bekomen. Drie dagen lang was het gala ten hove, toen eensklaps de primaat TROLLE wraak eischte over de protestantsche geestelijkheid en den adel wegens hunne rebellie. Vruchteloos herinnerde STURE's weduwe den koning aan zijn vrijbrief. Na de stadspoorten gesloten en op de pleinen en aan de hoeken der straten kanonnen geplant te hebben, liet hij 94 slagtoffers, baronnen, ridders, bisschoppen, geestelijken en stedelijke overheidspersonen onder het gelui der kasteelklok in een langen optogt naar de strafplaats voeren, alwaar de een na den andere onthoofd werd. Wel riep de burgemeester de bevolking op om de wapenen te grijpen, den tiran te verdelgen en het land te bevrijden, doch aller geestkracht was door dit schrikkelijk tooneel als verlamd. Het bloed van 600 slagtoffers stroomde langs de

straten en twee dagen en twee nachten bleven de lijken op de markt liggen, waarna zij op karren buiten de stad gebragt en aldaar verbrand werden. Na deze afgrijselijke daad keerde CHRISTIAAN in zegepraal naar Kopenhagen terug.

Wij zeiden reeds dat de faam van dit duivelenbedrijf GUSTAAF WASA te Räfnäs bereikte. Zijn vader en vele zijner vrienden en bloedverwanten waren in die slagting gevallen, terwijl zijne moeder en verscheidene andere voorname dames in gevangenschap naar Kopenhagen waren vervoerd, alwaar zij op de snoodste wijze werden behandeld. Op zijn eigen hoofd was een prijs gesteld, zoo dat hij zich nergens veilig kon rekenen. Zoo vlood hij naar Dalecarlië, een wilde streek van bergen en mijnwerken, bewoond door de stoutmoedigste en onafhankelijkste bevolking van Zweden. Hij had gehoopt hen tot de verlossing des vaderlands te kunnen aanvuren; doch de moord van Stockholm en de aanwezigheid van verspieders des konings deden die geharde armen van schrik verstijfd nederhangen. Op dezen togt ging zijn dienaar op de vlugt met zijne kleederen en gelden, en GUSTAAF vervolgde hem vruchteloos tot zijn paard er bij nederviel. Wederom als boer vermomd doorkruiste hij kale gebergten, woeste heiden en eenzame bosschen, tot aan Fahlun, de plaats der knetterende vuren, der onafzienbare rookwolken, der duistere kopermijnen. Een tijd lang arbeidde hij hier als mijnwerker, doch zijn onrustige geest dreef hem weder voort. Nu verhuurde hij zich als dorscher op een hofstede, doch daar verried hem de fijnheid van zijn linnen en de beschaafdheid zijner manieren aan een scherpziende deerne. De meester, hiervan ingelicht, herkende in GUSTAAF spoedig een medestudent van Upsal en verzocht hem, vol ontzetting, het gebergte dieper in te trekken en hem en zijn huisgezin niet in gevaar te brengen. Van hier verdreven begaf zich GUSTAAF naar het kasteel van een edelman, die heimelijk voornemens den uitgeloofden bloedprijs te verdienen, hem met de meeste voorkomendheid ontving; zoo spoedig mogelijk reed de gastheer naar den naasten militairen post en keerde weldra met een twintigtal soldaten terug. Doch reeds was de vogel gevlogen door bemiddeling van zijne meer grootmoedige gastvrouw, die hem een paard en slede afstond om te vlugten. Hij smeekte om schuilplaats aan de deur van een door zijne voorouders gesticht klooster, doch de monniken sloten hem de deur voor den neus. Vervolgens verborg hij zich eenigen tijd bij een medelijdend geestelijke, doch dit duurde niet lang, dewijl de deensche soldaten hem overal naspoorden; hij

werd gered door de tegenwoordigheid van geest der huisvrouw, die bij de intrede der soldaten in de huizinge waar GUSTAAF met de overige dienaren aanzat, hem een oorveeg toediende en terstond op een boodschap uitzond die hij moest schijnen vergeten te hebben. Zijn gastheer verborg hem onder een voer stroo en reed hem naar een veilige plaats; doch de soldaten overvielen hen op dien togt, onderzochten het stroo, stieten er op verschillende plaatsen hunne zwaarden in en doorboorden daarbij een been van GUSTAAF. Hij had bezinning genoeg om aan zijne smarten geen lucht te geven en was gered; doch eerlang droop het bloed door de kar en liet een spoor op de sneeuw na, waarop de vindingrijke gastheer een snede gaf in een der pooten van zijn paard, ten einde die wond als de oorzaak te kunnen aanwijzen wanneer het bloed aanmerkingen uitlokte. Onder al zulke gevaren en ontmoedigende bevindingen gelukte het GUSTAAF te ontsnappen, waarop hij eindelijk de Dalecarliërs in opstand wist te brengen, de Deenen verdreef en eenparig tot koning werd uitgeroepen. Hij werd een der edelste koningen die ooit den scepter gevoerd hebben, voltooide de hervorming in Zweden en liet een naam na, die te regt onder de grootste namen in de wereldgeschiedenis een plaats inneemt.

GUSTAAFS roem werd in de schaduw gesteld door dien van zijn doorluchtigen afstammeling GUSTAAF ADOLF. WASA was de redder van zijn land, doch GUSTAAF ADOLF die van Europa en van het protestantismus. Zijne geschiedenis staat geboekstaafd in SCHILLERS onsterfelijk verhaal van den dertigjarigen oorlog, en behoeft hier zelfs niet in de breedste omtrekken te worden aangestipt. In GUSTAAF WASA, GUSTAAF ADOLF en KAREL XII heeft Zweden aan de wereld drie groote romans geleverd, die echter elk in karakters en ontknooping verschillen. GUSTAAF WASA werkt op onze verbeelding door zijne gevaren, ontberingen en ondernemingen, door de koelheid en trouweloosheid waarmede hij in de dagen zijns zwervens te kampen had, door de edele vaderlandsliefde die hem hinderpalen deed te boven komen tegen welke gewone menschen het hoofd zouden verbrijzeld hebben, en door de waardigheid met welke hij aan het licht trad en zijne plaats innam onder de grootste vorsten die in de geschiedenis hebben geblonken. Doch GUSTAAF ADOLF staat op grootscher grondslag en zijn beeld beslaat een verreweg grooter ruimte op het tafereel der historie. Hij is de eerste zweedsche monarch die uit zijn eigene noorderstreken te voorschijn treedt en niet enkel voor zijn land, maar voor de geheele wereld den hel-

dendegen zwaait. Niet langer is het Zweden of Scandinavië dat hij verdedigt, maar hij vertoont zich als de zegepralende kampvechter voor Europa, het christendom en de beschaving. Met geringe middelen biedt hij aan magtige rijken en wereldvermaarde veldheeren het hoofd, hernieuwt de afnemende krachten van de christenheid, zet grenzen aan een gruwelijk despotismus en verovert stervende nog de vrijheid van den geest.

KAREL XII flikkert als een luchtverheveling over Europa heen. Persoonlijke roem is zijn oogwit; zijne dapperheid en krijgsgenie vinden slechts in de gloeijendste uitstortingen der romantiek haar gelijke, doch daar hem het schrandere doorzigt des staatsmans ontbreekt en de wezenlijke drijfveeren der ware grootheid hem onbekend zijn, blijft hij staan op de grenzen van den verhevensten roem en vertoont hij zich in de geschiedenis slechts als een wonderlicht, welks stralen wel schitteren maar niet koesteren.

In GUSTAAF ADOLF worden de vrome zin van den mensch en de statige grootschheid van zijn oogmerk alleen geëvenaard door zijne onovertreffelijke talenten als krijgsman en zijne dapperheid als aanvoerder. Het protestantismus in Duitschland stond gereed den laatsten snik te geven. De bigotte en onbarmhartige FERDINAND II van Oostenrijk, omstuwd van monniken en jezuiten, had gezworen LUTHERS ketterij uit te roeijen. Zijne generaals WALLENSTEIN, TILLY, PAPPENHEIM en PICCOLOMINI, allen mannen van de vreeselijkste faam, hadden Boheme uitgemoord en in een woestenij herschapen; overal hadden zij de protestantsche vorsten verslagen en hunne landen onder het bedrijven van onuitsprekelijke gruwelen verwoest. TILLY had, alvorens GUSTAAF ADOLF tot ontzet kon verschijnen, Maagdeburg doen uitplunderen onder wreedheden, die zijn naam voor eeuwig braudmerken. Het protestantsch verbond was verbroken, de koning van Denemarken uit Duitschland verdreven en met schande naar zijn eigen land teruggejaagd. Alleen graaf MANSFELDT en hertog CHRISTIAAN van Beijeren bleven onder de wapens, doch waren ongeschikt om het tegen het genie en de talrijke legers van TILLY en WALLENSTEIN op te nemen.

Zijn vast vertrouwen op God stellende, rukte GUSTAAF ADOLF Duitschland binnen met slechts 15,000 man, doch allen beproefd op menig slagveld in Polen, en daaronder 10,000 man engelsche en schotsche hulptroepen. In weinig meer dan twee jaren, te weten van junij 1630 tot september 1632, had hij al die groote veldheeren

de nederlaag gegeven, TILLY verslagen en op dezen en diens huurlingen de slagting en den smaad van Maagdeburg gewroken; verbonden gesloten met Denemarken, Polen, Rusland en Frankrijk; moed geschonken aan de keurvorsten van Saksen, Brandenburg, Hessen-Kassel en Mecklenburg; Duitschland van de Elbe tot den Rijn, van Pommeren tot Zwitserland doorkruist; Boheme herwonnen; zich en zijne bondgenooten meester gemaakt van Frankfort aan den Oder en Frankfort aan den Main, Mentz, Oppenheim en Mannheim; invallen gedaan in den Elzas en Lotharingen, en Beijeren tot aan Munchen aan zich onderworpen. Hij viel te Lutzen nabij Dresden, doch versloeg in dien val WALLENSTEIN, den geduchtsten vijand van het protestantismus; en zijne dappere generaals HORN, TORSTENSON, BANNÉR en WRANGEL vervolgden, onder het bekwame bestuur van zijn ouden vriend, den kanselier OXENSTIERN, den strijd nog zestien jaren, tot dat zij getuigen waren geweest van WALLENSTEINS smadelijk einde en door den Munsterschen vrede de protestantsche godsdienst op een vasten grondslag hadden gevestigd. Door GUSTAAF ADOLFS bedrijven en dood staat de protestantsche wereld voor immer bij Zweden in schuld.

Even als GUSTAAF WASA was ook deze koning niet gelukkig in zijn opvolger of liever opvolgster, want het was een eenige dochter, die bij zijn dood slechts zes jaren telde en later de vermaarde koningin CHRISTINA werd, — ofschoon vermaard op een geheel andere wijze dan haar vader. In haar zag men een voorbeeld van dien volkomen ommezwaai, die in de geschiedenis van familiën niets zeldzaams is. Haar vader zette al wat hij bezat, volk, gebied en leven op het spel voor het protestantismus; zij verliet haar geloof en werd roomsch-katholiek. Hij had zijne kroon opgeluisterd; zij legde die even onverschillig als hare godsdienst af. Zij wijdde zich aan letterkunde en wetenschappen, bragt de wereld in verbazing, verzamelde in het palazzo Farnese te Rome een drom van bewonderende dilettanten en kunstenaars rondom zich, verbaasde de wijsgeeren en ergerde hare eigene kunne, was een tijd lang de gevierde godin der parijssche salons, doch veranderde die toejuiching in afgrijzen door haren stalmeester en gunsteling MONALDESCHI in het paleis te Fontainebleau om 't leven te doen brengen, en keerde daarop naar Rome terug waar zij hare dagen onder liefhebberijen en dwaasheden ten einde bragt, na vruchteloos de kroon terug gewenscht te hebben die zij eenmaal ligtvaardig had verworpen.

De geschiedenis van KAREL XII maakt de verspilling van meer militairen geest en onverzettelijke hardnekkigheid kenbaar dan ooit, buiten NAPOLEON, getoond is. Met het geringste greintje staatkunde en eenige vatbaarheid om nog iets anders te onderscheiden dan zijne grillige begeerten en wraakzuchtige bedoelingen, zou hij Ruslands opkomende magt onder PETER I verpletterd hebben gelijk een kind een mug, en aan Europa een nieuwe en heilrijker geschiedenis hebben geschonken. 't Was nu toch dat Rusland voor 't eerst Europa's aandacht begon te trekken en had de Voorzienigheid de vernedering van dat rijk gewild, KAREL ware daartoe de man geweest. Hij liet de gunstige gelegenheid echter voorbij gaan en PETER werd, na KARELS laatste nederlaag, van een bijna onvermijdelijke vernieling door de Turken gered op een wijze die scheen aan te toonen dat Rusland bestemd was een rol in de wereld te spelen, waarvan wij het einde nog niet zien.

KAREL XII was niet meer dan een vijftienjarige knaap toen hij in 1699 den troon beklom. Hij had zich tot nog toe alleen doen opmerken door zijne dartele kleeding en warme liefde voor de jagt. Gebruik willende maken van zijne jeugd en vermeend karakter, vatteden drie magtige naburen, de koningen van Denemarken en Polen en PETER van Rusland, het besluit op om zijne staten onder elkander te verdeelen. Geheel Zweden was onthutst, doch de jonge vorst verklaarde op 't onverwachtst aan zijn raad, dat hij voornemens was hun één voor één het hoofd te bieden. Terstond liet hij zijne uitspanningen na, kleedde zich als een gemeen soldaat, gebruikte het eenvoudigste voedsel en strekte zich op de hardste legerstede ter rust. Hij gaf den wensch te kennen om gekroond te worden en toen de aartsbisschop van Upsal de kroon op zijn hoofd wilde drukken, rukte hij den prelaat die eensklaps uit de handen en plaatste haar zelf op zijne kruin, — een voorbeeld later door NAPOLEON gevolgd.

In 1700 wierpen de Deenen zich op Sleeswijk, de Polen op Liefland en PETER op Ingermanland, terwijl Narva door 80,000 man belegerd werd. Zonder den moed te verliezen, na verbonden met Engeland en Holland gesloten en 8000 man ter verdediging van Pommeren achtergelaten te hebben, schoot de jonge koning als een bliksemstraal op de deensche hoofdstad neder en dwong oogenblikkelijk den koning van Denemarken om den vrede te smeken. Na deze verrigting rukte hij op tegen den tsaar, en sloeg diens leger na een bloedige slagting met een handvol manschappen, geen

tiende gedeelte van des vijands sterkte, op de vlugt; PETER vlood ijlings heen, en schrik heerschte binnen de muren van Moskou. Hadde KAREL hem vervolgd, er zou in de geschiedenis geen sprake meer geweest zijn van PETER en zijn testament. Herhaaldelijk versloeg KAREL den hertog van Saksen, thans koning van Polen; binnen twee jaren had hij hem onttroond en in zijne plaats STANISLAUS LECZINSKI tot koning van Polen aangesteld. Doch ondertusschen had PETER met de hem eigene volharding nieuwe troepen verzameld en bood nu aan, AUGUSTUS van Saksen te herstellen. Nogmaals kampten de beide vorsten te Grodno met 60,000 man tegen KAREL, doch werden zoo vaardig verslagen dat het eene regement voor, het andere na uiteen gejaagd en op de vlugt gedreven werden aleer zij vernomen hadden welk lot hunne voorgangers had getroffen. De paniek was van dien aard, dat 7000 geweren werden weggeworpen zonder zelfs gelost te zijn. Wederom stond het in KARELS hand het nieuwe russische rijk te verbrijzelen; doch hij was zoo vertoornd over AUGUSTUS' aanslag op Polen, dat hij hem in zijne eigene saksische staten vervolgde en daar noodzaakte den vrede af te smeeken. En thans besloot hij den tsaar te onttroonen. Ofschoon eerst negentien jaren tellende had KAREL reeds zeven jaren de kroon gedragen, tweemalen Rusland de nederlaag toegebragt, Polen en Saksen veroverd, een nieuwen koning aan het eerste, een harden vrede aan het andere land opgelegd. Europa stond verstomd over zijne bedrijven. Hij zelf leidde het eenvoudigste en minst weelderige leven dat denkbaar is. Gekleed in een rok van grof blaauw laken met groote koperen knoopen, hooge stevels en lederen handschoenen, die tot aan zijne elbogen reikten, zat hij bijna aanhoudend te paard om zijne troepen te oefenen; hij stond ten vier ure in den morgen op, dronk geen wijn, zonderde niet meer dan een kwartier uurs af voor zijne maaltijd en kende geen ander vermaak dan zijne vijanden te verslaan. Zijn leger bestond thans uit 45,000 man, de geoefendste en roemruchtigste van de gansche wereld. Niets zou hem ligter gevallen zijn dan PETERS verjaging en onttrooning. Het scheen bovendien dat er meer dan genoegzaam redenen waren, die zijn prikkelbaar hart in blinden toorn tegen PETER moesten ontvlamd hebben. Terwijl KAREL op een onverklaarbare wijze zijn tijd verspild had met den koning van Polen te vervolgen, had PETER een inval gedaan in zijn rijk, en was in Finland doorgedrongen tot aan de monding van de Newa en terstond aangevangen met het leggen der grondslagen voor een

nieuwe hoofdstad. Duidelijk genoeg bleek hieruit des tsaars voornemen om zich in de digte nabuurschap van Zweden te vestigen, en het was te verwachten dat dit bij KAREL een ziedenden wrok zou verwekken. Doch neen, KAREL scheen met blindheid geslagen, zoo als sints dien tijd met de vorsten van Europa aanhoudend het geval is geweest wanneer het de gevaren gold waarmede Rusland de wereld bedreigt. Op dit oogenblik, juist toen KAREL in Rusland was binnengetrokken, verscheen MAZEPPA, de hetman der kozakken, voor hem en verleidde den zweedschen koning, door het verhaal der verdrukkingen die hij van den tsaar had ondergaan, tot een inval in de Ukraine. Vreemd is het dat beiden niet inzagen, dat MAZEPPA het best gediend werd door den tsaar in zijne hoofdstad aan te tasten en te verderven; doch in stede daarvan toog KAREL uit op de onbesuisde onderneming om den kozak in diens afgelegene woonstreken te gaan wreken. De rampspoeden van dien togt worden alleen door die van den terugtogt der Franschen in 1812 geëvenaard. De soldaten marcheerden door onmetelijke steppen en wouden waar geen teeken van leven, noch voedsel voor man of paard werd gevonden. De kanonnen zonken weg in de moerassen, de krijgslieden en paarden werden snellijk weggemaaid door honger en ziekte, en onder al die ellende werden zij in de flanken en den rug bestookt door drie russische legerafdeelingen, die bovendien het gansche land woest legden. Men kent de geschiedenis van den slag bij Pultawa en van de nederlaag van het uitgeputte overschot van KARELS krijgerscharen door een russisch leger van 65,000 man.

Terwijl KAREL zich bezig hield met zijn vermaarden aftogt te Bender, in Turkye, moest hij met verbazing getuige zijn van nog een dier ongedachte uitkomsten waarmede de Voorzienigheid die genen te hulp komt, die tot geessels in hare hand moeten strekken. Door een uitgestrooid verhaal van den afval van de Turken was PETER, zijn groote vijand en die van het menschdom, verlokt tot een marsch van Moldavie naar Jassy, waarbij hij en zijne gemalin door de Turken omsingeld werden en op het punt stonden om vermoord te worden. „Nu," riep PETER uit, „ben ik er veel erger aan toe dan mijn broeder KAREL te Pultawa," en hij sloot zich in zijn tent op, wachtte ongeroerd zijn lot af en weigerde iemand te zien. KAREL, van zijn toestand onderrigt, reed naar het turksche kamp, zich verblijdende in de hoop van de Russen eindelijk genoodzaakt te zien de wapenen neder te leggen en PETER gevangen te

zien nemen; toen hij in woede en verbazing zag hoe het den Russen vergund werd ongedeerd af te trekken! De sluipwegen der russische diplomatie en de juweelen der keizerin, behendig verdeeld onder de turksche officieren, hadden die wondervolle uitredding te weeg gebragt.

Over deze verraderlijke handelwijze verontwaardigd, keerde KAREL huiswaarts, zestien dagen lang dag en nacht doorreizende zonder zich eenmaal te ontschoeijen, en de hand van een moordenaar maakte bij het beleg van Frederikshall, in Noorwegen, een einde aan de schitterende doch nuttelooze loopbaan van dezen grooten bewerker van mirakelen en verzuimer van gunstige gelegenheden. Tot den einde toe bleef hij het zelfde roekelooze en rustelooze wezen. Hij offerde 10,000 man op door hen in den winter over de noorweegsche bergen te zenden, waar geheele batailjons staande bevroren; waar honderden, door de sneeuw verblind, hals over kop in afgronden nederstortten; en waar jaren lang de lijken der soldaten zwermen van wilde dieren heen lokten, zoo dat die streken een door geheel Noorwegen beroemd jagtgebied werden. Gewoonlijk wordt zijn dood toegeschreven aan een kogel uit de batterijen der stad; doch de zweedsche geschiedschrijvers verzekeren, dat de plek waar hij den dood vond verre was buiten het bereik van het geweervuur der wallen en dat zijne wond door een pistoolkogel was veroorzaakt.

Der Zweden krijgsbedrijven onder GUSTAAF ADOLF en KAREL XII hadden Zwedens krijgsroem ten toppunt verheven. Men had gezien, dat het zweedsche leger onder behoorlijke leiding een ontzagwekkende magt uitmaakte. Die magt was wel door KAREL roekeloos verspild en verkeerd aangewend, doch bleef altijd in de herinnering der natie levendig. Evenwel was de verbrokkeling van het rijk in 1808—9 niet te beletten. Rusland had nu zijn kolossalen omvang bereikt, en zijne opvolgende aanvallende oorlogen hadden den krijgsmansgeest en de tucht zijner troepen aanmerkelijk verhoogd, die nu niet meer bij tien- maar bij honderdduizendtallen geteld werden; volgens de matigste berekening hield de tsaar 600,000 man op de been. ALEXANDER, die nu op den troon zat, had begeerige blikken op Finland geworpen, hetgeen zoo als 't ware voor zijne deur lag. Bij den vrede van Nystad had PETER zich reeds van verscheidene deelen dier streken voorzien, voornamelijk bezuiden de golf van Finland, zoo als Liefland en Esthland, met een deel van Carelië, Ingermanland en Viborg, en de eilanden Oesel, Dagö en Moen.

Thans besloot ALEXANDER zich geheel noordelijk Finland toe te eigenen van Helsingfors tot Tornea. Wel is waar was Zweden in vrede met Rusland en, met den zweedschen ambassadeur sprekende, riep ALEXANDER met zijne gewone huichelarij God tot getuige, dat hij niet het geringste vlek van de zweedsche koningen begeerde. Doch ALEXANDER was een vroom man, en vrome koningen schijnen veelal de overtuiging met zich om te dragen, dat zij geroepen zijn om de aarde te beërven. Wanneer men NABALS wijnberg noodig heeft, ontbreekt het nooit aan punten van beschuldiging.

GUSTAAF IV van Zweden bezat geheel den ridderlijken aard en de stijfhoofdigheid van zijn geslacht. Buiten den koning van Engeland was hij de eenige vorst in Europa die BONAPARTE weêrstond en het beneden zich achtte hem te vleijen. Hij leefde in vrede met Groot-Brittanje, en ALEXANDER, die nu tot zijn eigen voordeel een verbond met NAPOLEON gesloten had, vorderde dat GUSTAAF de engelsche schepen buiten de Oostzee zou sluiten. GUSTAAF weigerde dit verontwaardigd, ofschoon hij te gelijker tijd bedreigd werd met een inval door Frankrijk, welks troepen onder BERNADOTTE reeds Denemarken bezet hadden. Plotseling moest hij ondervinden dat 60,000 Russen, zonder voorafgaande oorlogsverklaring een inval in Finland deden. De Zweden, onverwachts aangetast, konden, ondanks hun dapperen weerstand, geen vasten voet behouden. In een paar veldtogten was Finland verloren en ALEXANDER zag zijn verraderlijk gedrag bekroond met het bezit van een landstreek, uitgestrekter dan Groot-Brittanje, en van de geheele oostkust der Oostzee, van Tornea tot Memel. Ook de Alands-eilanden nam Rusland omstreeks dezen tijd in en eigende zich die toe. De rampspoedige GUSTAAF, wiens eergevoel en strengheid van beginselen gunstig afstaken bij die der meeste gekroonde hoofden in Europa, werd niet enkel afgezet, maar zijn geslacht bovendien voor altijd van de kroon vervallen verklaard. Deze gebeurtenissen gaven aanleiding tot het laatste en buitengewoonste van Zwedens grooté bedrijven op het veld der europesche geschiedenis.

Nadat ALEXANDER van Rusland bij den vrede van Tilsit alles wat hij van NAPOLEON begeerde, namelijk het bezit van Finland, bekomen had, aarzelde hij niet lang zich van die lastige vriendschap te ontslaan. NAPOLEONS hooghartige houding kwetste den trots van den autocraat. Hij achtte zich te verheven om de rol van

een der vele gekroonde draadpoppen van den franschen keizer te spelen. Bovendien was BONAPARTES staatkunde verderfelijk voor Ruslands belangen. Het continentale stelsel, hetgeen alle europesche havens voor den handel met Engeland sloot, drukte even zwaar op Rusland als op eenig ander rijk; en vooral gevoelde de tsaar zich geërgerd door den rusteloozen naijver en den bevelenden toon waarmede NAPOLEON voortdurend op de strenge handhaving van dat systema aandrong. De tsaar besloot zich van dien vernederenden dwang te ontslaan en zag uit naar bondgenooten die hem in deze poging tot zelfbevrijding konden schragen. Het viel niet gemakkelijk dien te vinden; Pruissen en Oostenrijk, hadden onder NAPOLEONS voet gekrompen en hielden een schroomvallig verbond aan; Denemarken was vervuld met zijne troepen en aan hem verbonden door wrok tegen Engeland, ten gevolge van het bombardement van 1801 en den roof der vloot in 1807. Zweden had hij zelf kortelings geplunderd en vernederd, en de Zweden hoopten van den franschen keizer herstel van grieven.

Doch onverwachte gebeurtenissen schonken hem eensklaps een wondervol bondgenoot. De Zweden hadden den oom van den afgezetten koning uitgeroepen, den broeder van GUSTAAF III, die in 1792 door graaf ANKERSTRÖM om 't leven was gebragt. Deze nieuwe koning, KAREL XIII, was oud, zwak en kinderloos. Tot opvolger had men den hertog van AUGUSTENBURG gekozen, die in Noorwegen hoogst populair was en vrij gegronde vooruitzigten had op de troonsopvolging in Denemarken. Naauwelijks was deze prins, de afstammeling van een zeer rampspoedig huis, in Zweden aangekomen, of hij overleed plotseling, niet zonder vermoedens van vergiftigd te zijn; inderdaad waren er vóór zijne aankomst herhaalde geruchten in omloop gekomen dat dit zijn lot zou wezen. Rusland, benevens een magtige partij in Zweden, beoogden het herstel van het geslacht WASA. ALEXANDER was oom van den jongen prins, die zich, zonder eigen toedoen, van den troon zag uitgesloten. Welke ook de wezenlijke oorzaak ware, AUGUSTENBURG stierf gelijk voorspeld was, en dewijl de openbare meening in Zweden zich ijverig bezig hield met het vraagstnk der troonsopvolging, wendde de bejaarde koning KAREL XIII zich tot NAPOLEON om raad. Doch NAPOLEON had zich te Tilsit verbonden de zaken van het noorden aan ALEXANDER over te laten en zich bovenal niet te bemoeijen met de aangelegenheden van Zweden. Daardoor was het dat hij op hoogen toon antwoordde: „Wend u

tot ALEXANDER, dat is een groot en edelaardig man," — veel beteekenende woorden, die niet lang daarna werden toegepast tot zijne verbazing en tot zijn verderf.

Evenwel, bij den eersten oogopslag scheen de keus der Zweden geheel iets anders dan een russisch bondgenootschap te voorspellen, veeleer alles ten gunste van NAPOLEON en Frankrijk, want de keus viel op een fransch maarschalk, BERNADOTTE. De vreemdsoortige toedragt dezer zaak en haar gewigt voor Frankrijk en Europa is onlangs door den heer A. GEFFROY in een geheel nieuw en verrassend licht geplaatst naar aanleiding van de „ Souvenirs de l'histoire contemporaine de la Suède." Die „Souvenirs" waren door den heer BERGMANN, schoonzoon van kolonel SCHINKEL, adjudant van den vorigen koning van Zweden, zamengetrokken uit de papieren en bescheiden, welke die vorst in handen van genoemden kolonel had gesteld om tot grondslag te dienen voor een geschiedenis van zijn leven. De heer GEFFROY heeft die openbaringen zorgvuldig vergeleken met en aangevuld uit de officieele stukken en depêches in de archieven van het ministerie van buitenlandsche zaken te Parijs; en het overzigt dat hij uit die onbetwijfelbaar echte bronnen opmaakt omtrent de oorzaken, die eensdeels BERNADOTTE den troon van Zweden deden beklimmen en anderdeels NAPOLEON van dien van Frankrijk deden nederstorten, is niet alleen in elken stand van zaken ten hoogste belangwekkend, maar wordt dit nog in dubbele mate in de oogenblikken, die wij beleven.

De algemeen aangenomen opvatting van deze zaak is, dat baron MÖRNER in officiele ambassade naar Frankrijk is gegaan met last om te verzoeken, dat NAPOLEON een zijner generaals tot kroonprins van Zweden zou gelieven te benoemen, en dat dien ten gevolge zijne keus op BERNADOTTE viel. Niets van dien aard is geschied. NAPOLEON, die ALEXANDERS opregtheid reeds in twijfel begon te trekken, helde grootelijks over tot het plan om het oude Scandanavie te herstellen, door zijn bondgenoot, FREDERIK VI van Denemarken, tot den zweedschen troon te verheffen. De bedenking van den ouden en onuitroeibaren naijver tusschen de Deenen en Zweden kon hem niet weerhouden, en FREDERIK had beloofd niet alleen de door KAREL XIII in 1809 geschonken vrijzinnige constitutie te zullen handhaven, maar die ook tot Denemarken uit te breiden. Op dit oogenblik was het dat een nieuwe kandidaat werd voorgesteld en aangenomen, tot gelijke verbazing van Zweden, van NAPOLEON en van den koning van Denemarken: die kandidaat

was de voormalige sergeant der mariniers BERNADOTTE, thans maarschalk van Frankrijk en prins van Ponte-Corvo, en die verkiezing had haar wortel in een allerzonderlingsten zamenloop van omstandigheden.

Een eenvoudig luitenant van 't zweedsche leger, de heer MÖRNER, kwam omstreeks het midden van junij 1810 te Parijs aan, met depêches voor den heer VON LAGERBIELKE, den zweedschen ambassadeur. MÖRNER was jong, en ijverig zoo wel voor zijne eigene vooruitzigten als voor de toekomst zijns vaderlands. Vermits hij Frankrijk hartelijk genegen was en een groote bewondering koesterde voor NAPOLEON en diens wapenbroeders, vatte hij het plan op om de kroon van Zweden aan een van die generaals aan te bieden, verzekerd dat hij bij het zweedsche volk en den rijksdag een sterken weerklank zou vinden en overtuigd dat hij, hierin slagende, zijn vaderland zou gered hebben. Geheel met dit stoute plan vervuld, had hij te naauwernood zijne depêches aan den heer VON LAGERBIELKE overgeleverd (wien hij wel zorgde zijn geheim niet toe te vertrouwen), of hij ijlde naar den bekenden aardrijkskundige LAPIE, een zijner parijsche vrienden. „In Zweden denken wij aan niets anders," zeide hij, „dan hoe wij onze verliezen zullen herstellen. Wij blaken van geestdrift voor NAPOLEON. Wij gelooven dat hij alleen onze bezwaren uit den weg kan ruimen, en zijn bereid uit zijne hand den man aan te nemen, dien hij voor ons kiezen zal."

LAPIE zelf was jong en vol vuur, trotsch op zijn Frankrijk en zich verblijdende over die algemeene afhankelijkheid van deszelfs deelneming en bijstand; en daar hij voorzag dat een vredebreuk tusschen Frankrijk en Rusland niet lang uit kon blijven, greep hij het geopperde denkbeeld met beide handen aan. De beide jeugdige officieren doorliepen de lijst van al de vermaarde generaals van Frankrijk. Wien zouden zij koning maken? EUGÈNE BEAUHARNAIS? BERTHIER? MASSENA? DAVOUST? MACDONALD? Neen, deze alle waren te gedweëe werktuigen in de hand huns meesters. Men had een groot man noodig. MÖRNER bekende zijne voorliefde voor BERNADOTTE; LAPIE had er niets tegen. Een bloedverwant van den keizer, liberaal, in 't noorden van Duitschland reeds bekend en bemind door zijn bestuur over Hanover, gunstig aangeschreven bij de Zweden wegens zijne menschlievende behandeling van hunne gevangene landgenooten in 1806 te Lubeck, een kind der omwenteling, een stoutmoedig veldheer, voormalig minister van oorlog

en ambassadeur, persoonlijk zeer rijk en bezitter van een vorstentitel: — de zaak was beklonken, dàt was de man! Aldus droeg zich het eerste tooneel toe van het buitengewone drama dat in 1813 in de velden van Leipzig afliep.

LAPIE ijlde heen om het plan aan generaal GUILLEMINOT te ontvouwen, ten einde door hem te vernemen hoe de keizer daarover wel zou denken. MÖRNER van zijn kant begaf zich naar SIGNEUL, den consul-generaal van Zweden te Parijs. SIGNEUL, die gaarne zijn toenmaligen post met dien van ambassadeur wilde verwisselen en volkomen geloofde dat het hem voorgedragen ontwerp het vaste plan was van Zweden, gaf MÖRNER den raad terstond tot den prins van PONTO CORVO te gaan zonder er nog den heer LAGERBIELKE in te betrekken.

MÖRNER had een onderhoud met BERNADOTTE. Hij deed zich voorkomen als het orgaan van een groote en veelvermogende partij in Zweden, als een lid van den rijksdag wiens wenschen hem welbekend waren, terwijl hij verzekerde dat KAREL XIII geen anderen wil zou hebben dan dien van deze vergadering. BERNADOTTE luisterde naar dit onverwachte aanbod gretig, doch met een voorkomen van twijfel en terughouding dat MÖRNER beangstigde, onderwijl de prins zelf zich de zonderlinge voorspelling van mlle. LENORMAND in 't geheugen riep, die hem voorzegd had dat hij een kroon zou dragen, doch daarvoor de zee zou moeten oversteken.

Vervolgens nam MÖRNER generaal WREDE in 't geheim, door wien KAREL XIII zijn laatsten brief aan NAPOLEON had doen toekomen. De generaal, afstammeling van een oude en aanzienlijke familie, bezat grooten invloed, was aan Frankrijk verknocht en bijzonder gehecht aan BERNADOTTE, ten wiens huize hij gemeenzaam verkeerde. Hij had Zweden vóór den dood van den hertog van AUGUSTENBURG verlaten, geloofde gereedelijk wat MÖRNER van de openbare meening in Zweden verhaalde en stond op het punt om derwaarts terug te keeren. Zonder omwegen bragt hij de zaak ter tafel bij BERNADOTTE, die, nu door dit tweede aanzoek van zulk een kant overtuigd dat het voorstel wel degelijk van het zweedsche volk uitging, den wensch te kennen gaf dat MÖRNER de zaak in schrift zou brengen, waarna hij die zelf aan den keizer wilde voorleggen. NAPOLEON gaf met voorgewende onverschilligheid ten antwoord, dat hij geen reden zag om zich tegen de begeerte van Zweden te verzetten. Naauwelijks was dit geschied of BERNADOTTE nam het voorstel aan en generaal WREDE gaf op den zelfden dag van

zijn vertrek naar Stockholm aan den heer LAGERBIELKE kennis van 't gebeurde. De ambassadeur stond als van den bliksem getroffen: een zaak van zoo onmetelijk gewigt, behandeld zonder zijne voorkennis! Hij achtte zich verloren. Ondertusschen keerde MÖRNER in allerijl naar Stockholm terug en strooide het gerucht uit, dat NAPOLEON voornemens was zijn bekwamen maarschalk en bloedverwant, den prins van PONTO CORVO, in de gunstige herinnering der zweedsche natie aan te bevelen. Generaal WREDE, die hem op den voet volgde, bevestigde dit nieuws. In stad en land was de gisting groot; elke partij verkeerde in schrik, toorn of uitgelatenheid. De aristocratische partij, met den koning aan de spits, had besloten een broeder van den overleden hertog van AUGUSTENBURG te kiezen; de russische partij en de partij der oude dynastie had haar oog laten vallen op den jongen prins van WASA. Inzonderheid was de koning verbolgen over dit nieuwe plan, dat hem eensklaps op 't lijf viel, zonder dat hij wist van waar het kwam. Op den zelfden dag dat de commissie uit den rijksdag gestemd had voor den hertog van AUGUSTENBURG kwam er een depêche van den consul-generaal in Frankrijk, houdende BERNADOTTES formeele aanneming van het hem namens Zweden gedane aanbod om kroonprins van dat land te worden, vergezeld van zijne warme dankbetuiging en van portretten van den prins en prinses van PONTO CORVO en hun zoon, welke generaal WREDE in last had den koning aan te bieden.

Onbeschrijfelijk was de verlegenheid! Doch WREDE en MÖRNER togen ijverig aan 't werk. De brief van den consul-generaal en de portretten werden den koning des avonds tusschen elf en twaalf ure overhandigd. De brief werd in talrijke exemplaren gedrukt en rijkelijk onder de verschillende standen van den rijksdag rondgedeeld. Voor de afgevaardigden van den boerenstand ging de brief vergezeld van een kleine afbeelding van OSCAR, BERNADOTTES zoon, spelende met zijns vaders degen. Gedichten, liederen en proclamatien werden met snelheid ontworpen en in alle rigtingen verspreid. Even vaardig werd een gerucht in omloop gebragt, dat de keizer van Rusland, te leur gesteld in de hoop om zijn neef op den zweedschen troon te plaatsen, een nieuwen inval beraamde en dat NAPOLEON besloten had dien te verijdelen, door een zijner dapperste en schranderste maarschalken aan Zweden tot kroonprins te geven. De list gelukte, en onder toejuichingen en een geestdrift, die de noodwendige traagheid der officieële vormen maar noode dulden kon, ver-

koos de rijksdag den 21 augustus 1810 den prins van PONTE CORVO tot kroonprins van Zweden en vermoedelijken troonopvolger.

Zoodanig was de ongeëvenaarde zamenloop van omstandigheden door welke BERNADOTTE, de voormalige sergeant der mariniers, koning van Zweden werd; en het zou moeijelijk zijn na te gaan of die verkiezing het onsmakelijkst was: òf aan de groote meerderheid van 'tzweedsche volk, 't geen zijn vaderland even zeer onafhankelijk van Frankrijk wilde zien als van Rusland; — òf voor ALEXANDER die met zeer verklaarbare ontzetting een fransch prins en generaal, en wel een zeer bekwaam staatkundige, zoo digt in zijne nabijheid geplaatst zag; — òf aan BONAPARTE, die sints lang jegens BERNADOTTE naijver en achterdocht koesterde en hem liever overal elders had gezien dan aan het hoofd van een magtig en onafhankelijk koningrijk.

De verkozen kroonprins deed den 2 november zijne openbare intrede te Stockholm. De afnemende gezondheid des konings, het vertrouwen dat BERNADOTTES talenten inboezemden, en het vooruitzigt op een krachtig verbond met Frankrijk om zijnentwille, — dit alles liep zamen om de magt in zijne handen te plaatsen, doch te gelijker tijd een zware verantwoordelijkheid op zijne schouders te laden. De juichende of schreeuwende volkshoopen die hem omringden drukten reeds de duizenderlei verwachtingen uit, die zijne tegenwoordigheid deed geboren worden. De boeren, die zoo veel gehoord hadden van zijne nederige afkomst en van zijne belangstelling in de volksklasse, zagen tot hem op als tot den geen die den trots der edelen zou fnuiken en hunne verdrukking doen ophouden; de edelen vleiden zich dat hij hunne zaak schragen zou ten einde wederkeerig op hun steun te kunnen rekenen; de groote massa der natie achtte een republikein het best geschikt om de beginselen der omwenteling van 1809 in eere te houden; de kooplieden hoopten dat hij van NAPOLEON vrijheid zou weten te verwerven voor den aan Zweden zoo onmisbaren handel met Engeland, en het leger hield zich overtuigd, dat het met zulk een generaal geroepen zou worden om Noorwegen in bezit te nemen en Finland te herwinnen. En dit was nog niet alles. BERNADOTTE wist dat er een legitimistische partij in den lande bestond, die langen tijd een geducht wapen kon blijven in de handen van inlandsche factiezuchtigen of buitenlandsche vijanden. Hoe zou hij, te midden van al deze strijdige belangen, de grondslagen eener nieuwe dynastie leggen? hoe te gelijk aan Frankrijks, Engelands, Ruslands eischen

voldoen? Slechts vastberadenheid, behoedzaamheid, scherpzigtigheid konden hem de bezwaren van zijn toestand te boven doen komen: maar BERNADOTTE bezat al die eigenschappen.

NAPOLEON liet hem geen adem halen, maar eischte onophoudelijk en op zijn gewonen hoogen toon, dat BERNADOTTE aan Engeland den oorlog verklaren en zoo wel de engelsche als de amerikaansche goederen buiten de Oostzee sluiten zou. ALEXANDER beschouwde hem aanvankelijk met achterdocht, doch werd door zijne spionnen spoedig van die vrees ontslagen. Deze bespeurden spoedig dat BERNADOTTE, eens meester van een magtig rijk, niet voornemens was zich als leenman van NAPOLEON te laten gebruiken. Daarop kwam ALEXANDER met vriendschapsaanbiedingen voor den dag, die met opregt of voorgewend genoegen werden aangenomen door BERNADOTTE, wiens weg zich nu duidelijker begon af te bakenen. Gedurende de twee volgende jaren was het een groote wedstrijd om zich van het bondgenootschap van den kroonprins te verzekeren, en het trotsche en prikkelbare hart van NAPOLEON, die niet dulden kon dat iemand dien hij uit niets tot iets gemaakt had, een voormalig sergant, een eigen wil zou hebben, deed den prijs in handen vallen van den listiger Rus en besliste over zijn lot en dat van Europa.

Engeland, 't geen eenige neiging had aan den dag gelegd om den wettigen vorst te herstellen, hield zich spoedig overtuigd dat BERNADOTTE het engelsche bondgenootschap zou zoeken. Ondertusschen vertoonden zich meer en meer voorteekenen, dat ALEXANDER op het punt stond met Frankrijk te breken. Hij haastte zich vrede te sluiten met de Turken, en graaf STEDINGH, den zweedschen ambassadeur, met sentimenteele betuigingen te overstelpen. Gelijk hij in 1807 God tot getuige had geroepen dat hij geen enkel zweedsch dorp zou aanroeren, gaf hij nu zijn diep leedwezen te kennen, dat hij genoodzaakt was geweest zich van geheel Finland meester te maken. „Laat ons het gebeurde vergeten", sprak de tsaar; „ik verkeer zelf in verschrikkelijke omstandigheden en zweer op mijne eer, dat ik Zweden nooit kwaad heb toegedacht. Doch nu is die ongelukkige zaak van Finland voorbij en ik wil mijn eerbied aan uw koning en mijne achting aan uw kroonprins betoonen. Dikwijls ziet men op groote rampen grooten voorspoed volgen. Uit Zweden kwam een GUSTAAF ADOLF voort ter behoudenis van Duitschland, en wie weet wat ook nu nog zou kunnen gebeuren?" Hierop begon hij den afkeer te schetsen, dien

NAPOLEONS aanrandingen hem inboezemden. „Wat bedoelt hij," sprak de keizer, „met die poging om Noord-Duitschland en al zijne hoofdsteden bij 't fransche rijk te voegen? Hij mogt, wat mij betreft, een dozijn duitsche steden nemen; doch Hamburg, Lubeck en Bremen, „onze heilige drieëenheid" gelijk ROMANOFF zegt! Neen, ik ben zijne aanhoudende kwellingen moede."

Het gevolg was, dat Noorwegen aan Zweden werd aangeboden als prijs voor BERNADOTTES troetreding tot het ontworpen verbond. Eveneens wilde Engeland tot dat doel een der kolonien Suriname, Demerary of Portorico aan Zweden afstaan.

Doch dit alles zou BERNADOTTE, die vast en onverzettelijk tot Frankrijk overhelde, nog niet bewogen hebben, zoo de ondragelijke trots, grofheid en heerschzucht van NAPOLEON hem niet hadden afgestooten en eindelijk zijne gedragslijn bepaald. Nog in maart 1811 bezigde BERNADOTTE de volgende woorden tot den heer ALQUIER, den franschen ambassadeur, die hem aanspoorde zich voor Frankrijk te verklaren: „Ik moet Noorwegen hebben, 't geen door Zweden begeerd wordt en zelf begeert tot Zweden te behooren; ik kan het door geen andere mogendheid dan Frankrijk bekomen." — „Door Engeland niet?" vroeg de ambassadeur. — „Nu ja, door Engeland ook; doch ik betuig, dat ik mij enkel bij den keizer wensch aan te sluiten. Laat de keizer mij Noorwegen geven; laat het zweedsche volk gelooven, dat ik hem dat blijk van bescherming verschuldigd ben en ik blijf borg voor de verwezenlijking van al de veranderingen, die hij in de staatkunde en het regeringsstelsel van Zweden begeert. Ik beloof hem 50,000 man behoorlijk uitgerust tegen het einde van mei, en nog 10,000 in julij. Ik zal die heen voeren, waar hij ze begeert te doen dienen; welke onderneming hij beveelt, ik zal haar volbrengen. Let op de westelijke punt van Noorwegen; van daar tot Engeland is niet meer dan vier en twintig uren zeilens, onder een wind die schier altijd uit de zelfde streek waait. Zoo hij het begeert, steven ik daarheen."

Doch NAPOLEON had geen ooren naar de overgifte van Noorwegen, want dit behoorde aan zijn trouwen bondgenoot Denemarken. Finland wilde hij wegschenken, maar Noorwegen niet. In october des zelfden jaars landde een engelsch agent onder een valschen naam te Gothenburg; hij wist de fransche spionnen te ontwijken, reisde bij nacht door bosschen en over gebergten en ontmoette in een klein dorpje, in 't binnenland van Zweden, een zweedsch agent, met wien een verdrag werd opgesteld aan 't welk

Rusland en Turkye, Engeland en Zweden deelnamen; Zweden zou Noorwegen bekomen en voor immer afstand doen van Finland; en ALEXANDER en BERNADOTTE zouden al hunne magt, talenten en ervaring tegen Frankrijk keeren. In december daaraanvolgende stond de zweedsche aristocratie verbaasd, de gravin ARMFELDT, echtgenoote van den generaal van dien naam, een Fin, en tot nog toe een der verklaardste aanhangers van de oude dynastie, te zien verschijnen op een soirée bij den eersten minister ENGELSTRÖM, en wel versierd met de portretten van de twee tsarinas, de weduwe en de levende; te hooren dat zij benoemd was tot staatsdame aan het russische hof, en den kroonprins naast haar te zien plaats nemen en in een langdurig onderhoud haar de vleijendste beleefdheden betoonen. In de volgende maand januarij bewees een plotselinge inval der Franschen in Zweedsch-Pommeren dat de crisis gekomen was en NAPOLEON en BERNADOTTE voortaan onverzoenlijke vijanden zouden wezen. NAPOLEONS trotsche onvriendelijke woorden toen KAREL XIII hem om raad vroeg: „Wend u tot ALEXANDER, dat is een groot en edelaardig man," werden nu opgenomen door BERNADOTTE. 't Was een heilloos gezegde geweest.

Nu stroomden van alle zijden aanbiedingen van hulp en bondgenootschap toe. Pruissen, bereid om zich nogmaals tegen den gemeenschappelijken vijand te verzetten, zond geheime boodschappen en beraamde te gelijker tijd met Rusland de te nemen maatregelen. Niet alleen de opstandelingen in Spanje en Portugal, waar lord WELLINGTON reeds ijverig werkzaam was, maar zelfs de BOURBONS bragten hem hulde. MOREAU keerde uit Amerika terug om onder zijne banier te strijden, en uit alle streken kwamen emigranten opdagen om zich tegen NAPOLEON, aller vijand, te vereenigen.

De fransche keizer stormde met zijn gewone vuur op Rusland los. Den 25 junij trok hij den Niemen over; drie dagen later werd Wilna, den 28 julij Witepsk, den 17 augustus Smolensko bezet. ALEXANDER verkeerde in de grootste ontsteltenis, want hij kon slechts 140,000 man tegenover de 400,000 van NAPOLEON stellen en bezat geen generaals van naam of ondervinding, terwijl allerwege de grootste verwarring heerschte. In verslagenheid vroeg hij een onderhoud te Abo met BERNADOTTE, thans Europa's hoop; en deze, die ook zijne oogmerken had, overhaastte zich niet. Toen de russische ambassadeur hem verschrikt kwam melden dat de keizer wachtte, stond hij op, legde zijne hand op zijn degen en riep op theatralen toon uit: „Wacht de keizer? Goed zoo. De geen die

veldslagen weet te winnen, kan zich als den gelijke van koningen beschouwen."

Eindelijk ging BERNADOTTE. Te Abo werd NAPOLEONS val met een meesterhand bepaald door zijn ouden wapenbroeder. BERNADOTTE kende al de streken en zwakke punten van NAPOLEON; diep had hij nagedacht over de oorzaken, welke eindelijk die verwonderlijke reeks van overwinningen zouden stuiten. Hij luisterde naar ALEXANDERS beschouwingen en gaf dezen de verzekering, dat hij zich van alle vrees kon ontslaan; hij betoogde dat het de wankelmoedigheid der tegenstanders was geweest, die NAPOLEON zijne zegepralen van Austerlitz en Wagram had doen behalen; dat, wat den tegenwoordigen oorlog betrof, niets zijn overmoed en te gelijk zijne verblinding evenaarde; dat hij, door Polens wenschen in den wind te slaan, en de noodzakelijke voorbereiding te verzuimen van zijne flanken te dekken door verbonden met Zweden en Turkye, zich zelven blijkbaar ten verderve zou voeren in de onmetelijke woestenijen, 500 mijlen van zijne grenzen gelegen; dat het eenige wat van Ruslands zijde noodig zou zijn, was, een verwoestingsoorlog aan te vangen, op de wijze der oude Scythen en Parthen; al zijne hulpbronnen te stoppen; hem overal met een krijg, door fanatismus aangehitst, te vervolgen; in geen vrede te bewilligen aleer hij naar den linker Rijnoever was teruggeslagen, waar de verdrukte en van wrok vervulde volkeren zouden opstaan en hem verpletteren; dat NAPOLEON, die zich zoo luisterrijk en stout bij het aanvallen betoonde, onbekwaam zou blijken om een terugtogt van acht uren te volvoeren, terwijl bovendien een terugtogt het wisse teeken van de mislukking zijner onderneming zijn zou. Zoo NAPOLEON op St. Petersburg aantrok, verbond BERNADOTTE zich om met 50,000 man een landing in Frankrijk te doen, en zoo wel de republikeinsche als de constitutionele partij tot opstand aan te sporen, ten einde hun land uit den greep van den tiran te verlossen. In allen gevalle moest men hem den overtogt van de Berezina beletten, waardoor men onvermijdelijk zijn persoon in handen zou krijgen, daarna het gerucht van zijn dood uitstrooijen, en zijne geheele dynastie zou met veel meer snelheid dan waarmede zij zich gevormd had, in duigen storten.

't Is elk bekend hoe stipt deze raadgevingen werden opgevolgd; hoe NAPOLEONS laatste hoop vernietigd werd door den brand van Moskou en dien vreeselijken terugtogt onder de bestoking van zwermen kozakken en van sneeuw- en hagelstormen, het schrik-

kelijkste treurspel dat de krijgsgeschiedenis sints de grondlegging der wereld oplevert; met welke onovertrefbare bekwaamheid BERNADOTTE zijne Zweden door den geheelen belangrijken veldtogt van 1813 van Leipzig tot Parijs heenvoerde, en hoe hij zijn loon ontving in de aanwinst van Noorwegen en in een familieverdrag tusschen hem en den tsaar van Rusland, terwijl Denemarken, volkomen blind voor de teekenen der tijden, zich bleef vastklemmen aan de instortende magt en, gelijk Saksen, verbrokkeld werd en verzwakt.

Na dit overzigt van de geschiedenis en het karakter der scandinavische volken, blijft de vraag over: Welke is hunne waardij voor Europa als slagboomen tegen Ruslands aanrandingen? Hoe kunnen zij, gescheiden of vereenigd, het best medewerken tot dat doel, hetgeen ongetwijfeld het voornaamste staatkundige vraagstuk is van deze eeuw? Hoe het best de vrijheid van de Oostzee verzekerd? Hoe kunnen wij Rusland beletten van door middel van Denemarken den voet te zetten in 't hart van Europa en zich tegenover Londen te vestigen?

Wij zien dat de scandinavische natien een grooten en ouden krijgsroem bezitten, en onder GUSTAAF ADOLF en BERNADOTTE een wending aan den loop der europesche gebeurtenissen gegeven en het lot der beschaafde wereld beslist hebben. Doch eveneens zien wij dat Rusland in de jongste tijden een hoogst nadeeligen invloed heeft uitgeoefend op het grondgebied, en meer nog op het karakter en de uitzigten van een deel dier natien. Het heeft Finland van Zweden, en Noorwegen van Denemarken afgerukt; en de landen, die dit laatste rijk ter vergoeding heeft bekomen, zijn duitsche landen, door en door besmet met duitsche en russische begrippen, zoo dat zij in kritieke oogenblikken waarschijnlijk meer een beginsel van zwakte dan van kracht zullen blijken te zijn. Maar bovendien heeft Rusland, zoo als wij zagen, maatregelen genomen om te eeniger tijd in het volle bezit van Denemarken te komen. Met Engelands onverklaarbare bewilliging heeft het de troonsopvolging aldaar beperkt tot de mannelijke lijn van één bijzonderen tak, met voorbijgang van verscheidene andere takken; en zoo die aldus uitdrukkelijk aangewezen tak uitsterft, heeft het zich zijn eigen regt als hoofd van het huis Holstein-Gottorp, en dat van de twee jongere takken van dit huis, voorbehouden. Mogt iemand dit betwijfelen, hij raadplege het bij het parlement overgelegde protocol van Warschau. Wil hij verder zien waar Rusland zal komen, bij

ontstentenis van mannelijke afstammelingen uit het huis Glucksburg, hij neme de kaart van Europa voor zich, om te zien hoe digt het russische Denemarken bij Londen is gelegen, op korten afstand zeilens van de geheele engelsche kust, met het gebied over den Sond en dus met de magt om de Oostzee te sluiten. Hij zal het omstrengeld zien door de liefdearmen van Pruissen, welks meeste prinsen hoofdofficieren zijn in russische dienst; hij zal het gesteund zien door al de onderdanige duitsche staten, wier hoven verrussischt zijn door huwelijk, en versterkt door Nederland welks koning, een zoon van de zuster van wijlen keizer NICOLAAS, een neef is van den tsaar.

Wekt dit vooruitzigt nog geen schrik genoeg, de lezer sla dan den „Almanach de Gotha" open en zie het netwerk der russische huwelijken, 't geen zich over gansch Duitschland uitbreidt en zijne vertakkingen heeft in bijna elk land van Europa, Frankrijk en Engeland daaronder begrepen. Hij zal daar zien hoe wondervol het testament van PETER I is ten uitvoer gelegd. Wij stippen ten voorbeeld slechts de volgende van die huwelijks-betrekkingen aan. De grootmoeder en moeder van NICOLAAS waren duitsche prinsessen. De keizerin-douairière, weduwe van NICOLAAS, is een zuster van den koning van Pruissen. Zijn broeder, ALEXANDER I, huwde een prinses van Baden; zijn broeder, de grootvorst KONSTANTYN, een prinses van Wurtemberg. Een der zusters is koningin van Wurtemberg, een andere weduwe van den groothertog van Weimar. Van de kinderen van NICOLAAS is de tegenwoordige tsaar gehuwd met een dochter van den groothertog van Hessen; de grootvorst KONSTANTYN met een prinses van Saksen-Altenburg; de grootvorst NICOLAAS met een prinses van Oldenburg. Een der dochters van NICOLAAS is gehuwd met den kroonprins van Wurtemberg, terwijl de koningin van Wurtemberg, gelijk wij reeds zeiden, een zuster is van NICOLAAS. Een andere dochter huwde een prins van Hessen-Kassel; na haar dood trad hij in den echt met een prinses van Pruissen, en hij is kolonel der huzaren in Rusland. Een prins van Oldenburg huwde een grootvorstin van Rusland, en beider zoon is thans russisch generaal benevens president van het departement der burgerlijke en geestelijke zaken en heeft bij ukase van den tsaar den titel van keizerlijke hoogheid ontvangen. De groothertog van Mecklenburg-Schwerin is een neef van den koning van Pruissen en van een zuster van NICOLAAS; hij is kolonel van een russisch regement karabiniers.

De hertog van Nassau heeft een dochter van wijlen den grootvorst MICHAEL gehuwd en is kolonel der russische ulanen. De zuster van den koning van Pruissen is keizerin-weduwe; zijn oudste broeder is kolonel van een russisch linie-regement, en diens zoon, de voor de oudste dochter van Engelands koningin bestemde echtgenoot, is majoor bij het eerste regement der garde te voet en kolonel van het achtste en van het twintigste regement russische infanterie. De volgende broeder des konings is te gelijk kolonel in russische, pruissische en oostenrijksche dienst, en zijn zoon generaal-majoor van de russische garde te paard en kolonel der russische huzaren. De derde broeder van den koning van Pruissen is generaal der kavallerie, kolonel van het eerste regement dragonders en kolonel van het zevende regement kurassiers, alles in russische dienst. Behalve de hier genoemden bestaan er nog talrijke ooms, tantes, neven en nichten van den koning van Pruissen, die alle door huwelijk aan de russische keizersfamilie verwant zijn, terwijl de mannelijke leden officiers-rangen in het russische leger bekleeden. Dan heeft men nog de familien van Saksen-Weimar, Wurtemberg, Sayn-Wittgenstein en anderen, die alle van russische huwelijken en russische officieren wemelen. De lijst van al de russische huwelijks verbindtenissen in Duitschland zou vele bladzijden beslaan, en deze op honderde wijzen gekruiste en in een geweven betrekkingen strekken zich zelfs tot de hoven van Frankrijk en Engeland uit. De familien van LODEWIJK NAPOLEON en prins ALBERT zijn naauw aan de familie der russische keizers verwant.

Het is dus blijkbaar dat degeen die Rusland aantast, de bloedverwanten bedreigt van schier elk europeesch hof. En even duidelijk is het, dat de europesche volkeren, wanneer zij naar de wapenen grijpen om voor de openbare vrijheid en regten te strijden van het een einde van Europa tot het andere een koningen-verbond tegen zich hebben, dat hun streven zal belemmeren, knakken en listig verijdelen.

Met dezen buitengewonen staat van zaken voor oogen komen wij nu tot het groote vraagstuk: Hoe het best Scandinavie te beschermen tegen de steeds om zich grijpende russische politiek? In aanmerking nemende dat Duitschland door die politiek als verlamd en Polen er geheel door verzwolgen is, kunnen wij niet zonder ongerustheid den bedreigden toestand der scandinavische natien opmerken. Denemarken is, gelijk wij gezien hebben, door

toedoen van Rusland reeds verbrokkeld en verzwakt, terwijl de troonsopvolging door een internationaal tractaat aan den tsaar verzekerd is. Hoe kan Denemarken, aldus voorbestemd om den een of anderen dag aan Rusland te worden overgeleverd, omringd door russischen invloed in Duitschland, bewaakt door den loerenden blik van Pruissen, Ruslands grooten vasal, — hoe kan Denemarken, vragen wij, behoed worden voor het dreigende gevaar van in Ruslands handen te vallen? Een magtige partij, zoo in Denemarken als in Zweden, zegt: Door de drie scandinavische natien te vereenigen tot één enkelen bondsstaat onder één kroon, doch elk met behoud van zijne eigene onafhankelijke constitutie. Ongetwijfeld zou dit plan, ten uitvoer gelegd, een groot en natuurlijk denkbeeld verwezenlijken, dat van een waarachtig Scandinavie; een vereeniging van drie volkeren van verwante stam, taal en karakter, tot één magtige europesche mogendheid van den eersten rang. Ware het plan met goed gevolg te verwezenlijken, dan zouden wij hier een wezenlijk grootsch en onafhankelijk noordsch rijk oprigten, geschikt om de russische aanrandingen te stuiten en den verderfelijken russischen geest onschadelijk te maken. Voorzeker zou dit het gereedste middel zijn om Denemarken te beschermen en te gelijk Zweden tegen den gemeenschappelijken vijand te versterken.

Doch wij mogen ons niet ontveinzen dat zich geduchte hinderpalen tegen de volvoering van een dergelijk schitterend plan opdoen. Vooreerst is de onschendbaarheid van het deensche rijk en de voor Rusland zoo gunstige bijzondere wijze van troonsopvolging, door bijna al de groote mogendheden van Europa gewaarborgd; en wij vreezen dat zij verre van geneigd zullen zijn om hun werk ongedaan te maken en de deensche bevolking haar onbetwistbaar regt, om over haar eigen lot en regeringsvorm te beslissen, te laten uitoefenen. Wat heeft de deensche wetgevende vergadering bewogen om door de successie-acte van 31 julij 1853 Ruslands aanspraken op de kroon nog duidelijker te omschrijven? Wat heeft haar bewogen om de uitnoodiging tot een verdedigend verbond met Frankrijk en Engeland, waaraan Zweden zoo vaardig is toegetreden, van de hand te wijzen? Getuigen deze feiten niet jammerlijk van den russischen invloed, dien de verbondene mogendheden niet vermogten te fnuiken?

Voorts blijft het nog de vraag, gesteld dat Scandinavie tot één magtig rijk vereenigd ware, in hoe verre wij het voor den russi-

schen invloed ontoegankelijk zouden kunnen maken. Wij kennen Ruslands onvermoeibare ijver en krachtsontwikkeling, zijne fijne politiek en zijne proefhoudende volharding, wanneer het de bereiking zijner oogmerken geldt. Van 't oogenblik dat Scandinavie niets meer van Rusland te duchten had, zou het vervolgd worden met de zoetste vleitaal, met de warmste betuigingen van uitsluitende vriendschap. Alle middelen zouden in 't werk gesteld worden om het over te halen tot een aan Ruslands zijde gewis baatzuchtig verbond en het te doorzulten met Ruslands eigenaardige begrippen van broederliefde. Door Denemarken en Zweden te vereenigen stellen wij den sleutel van de Oostzee in Scandinaviës handen; en welke zekerheid hebben wij dat Scandinavie niet, even als zoo menige andere natie verrussischt zal worden? Alreede bestaat daar een magtige russische partij; alreede is het stelsel van huwelijksverbindtenissen daar aangevangen doordien de koningin van Zweden een russische prinses is, schoonzuster van een dochter van NICOLAAS; alreede heeft de tsaar een magtig wapen van inwerking op Zweden in handen door zijne naauwe vermaagschapping met het onttroonde huis van WASA. Wij hebben Griekenland verheven tot een van Turkye onafhankelijk koningrijk, en ondervonden dat het gedurende den nu afgeloopen oorlog zich met zamenspanningen inliet en de vaan des opstands in de turksche provincien opstak, niet enkel tegen Turkye maar ook tegen ons. Eenmaal, zoo spreken de tegenstanders van de vereeniging, kan men een vereenigd Scandinavie met Rusland en zijne duitsche verwanten en vasallen tegen ons verbonden zien, terwijl men overtuigd mag zijn dat Rusland, om dit doel te bereiken, het onmogelijke zal aanwenden.

Zal niet, in de derde plaats, de erfelijke naijver dier fiere en stoutmoedige volken door zulk een unie eer herleven dan uitgedelgd worden? Bij de Unie van Calmar was dit ontegenzeggelijk het geval. „De Unie van Calmar," zoo spreekt de heer URQUHART, de onvermoeide bestrijder van het russisch beginsel, „is het geliefde onderwerp der apostelen van het nieuw politiek geloof in Scandinavie. Zoo iets de onhoudbaarheid van het plan in een helder licht kan stellen, mij dunkt het is juist het voorbeeld van die unie." En ter verdere staving van dat gevoelen haalt hij de volgende zinsneden aan uit een brief van een deensche dame: „In een unie zie ik het grootste gevaar dat Scandinavie bedreigen kan, en in u, die deze leer ingang poogt te doen vinden, de werktuigen

van de magt die gij meent te fnuiken. Door een unie zal men voor Rusland het zelfde in 't noorden te weeg brengen 't geen met de slavische nationaliteit in 't oosten beoogd wordt, — het zelfde als een unie onder Pruissen voor Duitschland, — als een verbrokkeling van het ottomannische rijk, — als de hoop waarmede de vorsten van Moldavië en Wallachye gevleid worden, dat ieder hunner het gebied van den andere onder zijn scepter zal bekomen. De resultaten zullen zijn: ontevredenheid met den aanwezigen stand van zaken, onbepaalde begeerten naar een onbepaald goed, wantrouwen tusschen vorst en onderdanen, verdeeldheid onder de burgers, en al die tallooze middelen van verderving die Rusland zoo gevat weet aan te wenden tot zijn voordeel. Mannen die hunne regten kennen, die van anderen eerbiedigen en vast besloten zijn ze te verdedigen, hebben niets van Rusland te vreezen. Doch, leeft die kracht in de harten der Zweden, die het gebied van een ander vorst bij hun eigen land willen inlijven? Wat zou de zaak van gedaante veranderen wanneer gij strijden moest voor een regt, en niet voor een hersenschim!"

Rusland bezit een verwonderlijke behendigheid om tweedragt te zaaijen en andere natien te brengen in den kring van denkbeelden die het verlangt; en hoe vurig wij een vereenigd Scandinavie begeeren, moeten wij de aldaar aanwezige kiemen van een sterke partijzucht niet over 't hoofd zien. Hier is de juiste plaats waar men verwachten kan dat Rusland de wig der tweespalt zal indrijven en den band der unie in een knellenden kluister veranderen.

Doch uit welk oogpunt wij het scandinavische vraagstuk ook beschouwen, wij hebben slechts de keus tusschen euvelen. Rusland staat steeds op de wacht en zal het zijne doen om de schoonste plannen te verwoesten. Het wendt reusachtige pogingen aan om zijn gedeelte der Oostzee-kust onverwinnelijk te maken. Al houden wij het des zomers met onze vloten in bedwang, 's winters kan het zijne myriaden krijgers, gelijk in 1809, over het ijs den Sond doen overtrekken naar de zweedsche kust, zoo als de scandinavische vorsten ook veelvuldig hebben gedaan van Zweden naar Denemarken of omgekeerd. In allen gevalle zijn de krachtigste waarborgen voor vriendschappelijke betrekkingen met de scandinavische volken in ons handelsverkeer gelegen. Dit, voor hen even belangrijk als voor ons, is de invloed die ons zal zamensnoeren en welligt krachtiger zijn zal dan protocollen of tractaten om Ruslands

noodlottigen invloed te ontzenuwen. Een magtig Scandinavie is de levenskwestie voor 't westen van Europa en voornamelijk voor Engeland; gelijk een onschendbaar Turkye dat is voor 't oosten; en men behoorde niet te rusten aleer die zaak op den veiligsten grondslag geregeld is. Een stap hiertoe (het meest belangrijke resultaat welligt dat de oorlog heeft opgeleverd) is het verdedigend verbond, door Frankrijk en Engeland gesloten met Zweden, een land dat des noods 130,000 man kan leveren. Hierdoor stuiten wij Ruslands voortgang in 't westelijk gedeelte van de Oostzee, en de Alands-eilanden hadden nooit aan Rusland terug gegeven behooren te worden. Wel is waar, waren zij aan Rusland toegekend als een gedeeltelijk equivalent voor Noorwegen, ofschoon Noorwegen nooit aan Rusland heeft behoord; doch daar wij ze in den oorlog genomen hebben, is het ons onbetwisbaar regt er mede te handelen naar het beginsel „uti possidetis;" en wij hadden Zweden daarmede moeten versterken, om de vrijheid van de Oostzee te handhaven. Met de Alands-eilanden, die de zweedsche hoofdstad bestrijken, kan Rusland elk oogenblik, ondanks alle beloften van ze niet te zullen versterken, niet alleen Zweden ernstig bedreigen, maar zelfs de Bothnische golf afsluiten.

Wie zich voorstelt dat wij met den nu geëindigden oorlog een perk aan Rusland gesteld hebben, heeft slechts een oppervlakkigen blik in de geschiedenis van dat land geslagen. Rusland staat nu stil, omdat het de verliezende partij was en inzag, dat het spel bij een volgenden veldtogt al te duur zou worden. Het staakt den strijd omdat het spoorwegen behoeft, ten einde (gelijk het zelf openhartig bekent) zijne troepen, door zijn onmetelijk gebied, binnen weinige dagen naar een gegeven punt te kunnen overvoeren, en gedurende den langeren of korteren tijd van vrede elk punt zijner kusten met tiendubbele kracht te versterken. Wij vernemen wat het op dit oogenblik doet: zes mijlen van Kroonstad laat het dwars door de Finsche golf een driedubbele rij palen slaan, twaalf mijlen in lengte. Tot dit werk, dat men nog dit jaar hoopt te voltooijen, worden 30,000 man gebezigd. In deze palenrij worden slechts weinige openingen gelaten, die men naar willekeur kan sluiten, en daar achter, zoo pocht men, zal Ruslands stoomvloot, die nu reeds uit achttien linieschepen en fregatten, veertien korvetten en zeventig kanonneerbooten bestaat, ten spijt der gansche wereld veilig liggen. Dit bedrijf komt aan Zweden zoo bedenkelijk voor, dat het nu ook bezig is de haven van Stockholm te versterken.

Laat Rusland dan zijne spoorwegen voltooijen; laat het in staat geraken om binnen weinige dagen zijn tallooze horden van Tartarije, Siberie en zelfs de chinesche grenzen over te voeren; laat het eenmaal Denemarken bezitten, en, gesteund en bijgestaan door het sympathiserende Pruissen en de kleinere duitsche staten, Hamburg, Lubeck, Bremen, de Eider, de Weser en de Elbe in bedwang hebben — en Europa ligt aan de voeten van den tsaar gekromd. Dit moge, zoo als de heer THIERS opmerkt, een hersenschim schijnen, doch de geheele russische geschiedenis van de laatste honderd jaren geeft ons grond om te gelooven, dat het een vreeselijke waarheid zal worden; en wij smeeken, dat in deze gewigtige crisis alle maatregelen genomen worden om zoodanig een gebeurtenis af te keeren. Hiertoe is het niet voldoende, dat wij met Zweden een verdedigend verbond gesloten hebben; wij hadden onder geen voorwaarde hoegenaamd de Alands-eilanden moeten teruggeven en behoorden het tot een „ conditio sine quâ non" te hebben gemaakt, dat Rusland afstand deed van de regten op Denemarken en de hertogdommen, die het bij het protocol van Warschau bekomen heeft en die bij het tractaat van 1852 zijn bekrachtigd.

Zoo de nu aanhangige onderhandelingen tot opheffing van den Sondtol en de uitkeering door de europesche en amerikaansche volkeren van een globale som in de plaats van die schatting, met een goed gevolg bekroond worden, zal een belangrijk wapen van russischen invloed en intimidatie uit den weg geruimd en door Denemarken een belangrijke schrede tot meerdere kracht en onafhankelijkheid gedaan zijn.

(Westminster review.)

STRYCHNINE.

In Ceylon en verscheidene gedeelten van Indie groeit een boom van middelmatige grootte, met digte, glinsterende bladeren en een korten krommen stam. In het vruchten-saizoen herkent men hem gemakkelijk aan zijne rijke, oranjekleurige bessen, ter grootte ongeveer van gouden pippingen; de schil is hard en glad en bevat een witte, zachte geleiachtige massa, die door verscheidene soorten van vogels met graagte gegeten wordt; in deze weeke massa liggen de platte, ronde zaden, van nog geen duim middellijn, aschgraauw van kleur, en met zeer kleine zijdeachtige haartjes bedekt. De Duitschers verbeelden zich, dat zij een gelijkenis met grijze oogen er in kunnen ontdekken, en noemen ze Krähenaugen, maar de gelijkenis bestaat alleen in hunne verbeelding. De boom is de Strychnos nux-vomica, en het zaad is de doodelijk vergiftige noot. Deze werd reeds vroeg door de Hindoos als een geneesmiddel gebruikt, en de oostersche doctors kenden haren aard en eigenschappen, lang voor dat zij bij de vreemde volken bekend werd. Hondendooder en vischschub zijn twee van hare arabische namen. Men verzekert, dat de bewoners van Hindostan haar tegenwoordig dikwijls maanden achtereen gebruiken, ongeveer op de zelfde wijze als een opium-eter zijn opium gebruikt. Zij beginnen dagelijks een achtste gedeelte van een noot te nemen, en klimmen trapsgewijze op tot een geheele noot, dat ongeveer twintig grein zou zijn. Indien zij haar onmiddelijk voor of na voedsel nemen, brengt zij geen onaangename uitwerkselen te weeg, maar als zij deze voorzorg nalaten, volgen er krampen.

Zoo wel de bast van den boom als de zaden zijn vergiftig, en zijne gelijkenis op de Augustura- of Parcabast, een tonisch genees-

middel, uit Zuid-Amerika ingevoerd, had in het begin dezer eeuw op het vaste land de ongelukkigste gevolgen. In 1804 ontwaarde dr. RAMBACH, een doctor te Hamburg, dat een zeker soort van augusturabast als een hevig vergif werkte; ten gevolge hiervan werd een besluit afgekondigd, waarbij het gebruik van het middel verboden werd. Niettegenstaande dit bevel wist het zich echter een weg te banen in Duitschland, en deed daar zoo veel kwaad, en verwekte zulk een vrees, dat in 1815 de regeringen van Beijeren, Oostenrijk, Baden en Wurtemberg bevalen, dat al de augusturabast, dien de apothekers bezaten, in bewaring genomen werd, en te gelijker tijd de geneesheeren verzocht werd, hem niet voor te schrijven. Men stelde een onderzoek in, en het bleek dat een zekere hoeveelheid van een of anderen bast uit de Oost in Engeland was aangevoerd, en daar men er geen koopers voor vond, zoo had men hem naar Holland gezonden; toen het bleek dat ook daar de kooplust niet grooter was, had men hem vermengd met, en laten doorgaan voor augusturabast. Vele jaren waren de botanisten in het onzekere, welke boom dien valschen augusturabast opleverde, maar in 1837 bewees dr. O'SHAUGHNESSY, in Calcutta, ten duidelijkste dat het de zelfde boom was als die van de nux-vomica.

De ware augusturabast heeft een fijner weefsel dan de andere, is donkerder gekleurd, specerijachtig, prikkelend en minder bitter. De bast van den kraanoogenboom komt meest voor in gedraaide stukken, die het voorkomen hebben van gedroogd horen.

Poeder van nux-vomica, hetwelk een der vormen is waarin het middel wordt voorgeschreven, heeft een uiterst bitteren smaak en een reuk even als dien van zoethout. Als geneesmiddel werkt het in zeer kleine giften als een tonicum, en in ruimer hoeveelheden geeft men het als een prikkel voor het zenuwstelsel.

Zijne hoogst bijzondere en buitengemeen hevige uitwerkselen, wanneer het in zoo groote hoeveelheid genomen wordt, dat het als vergif werkt, hebben de belangstelling der physiologen opgewekt, en honderden katten, honden, muizen en jonge varkens hebben zij aan hunne onderzoekingen opgeofferd. In 1809 deelden MAGENDIE en DELILE een verslag mede aan het fransche Instituut van den uitslag hunner proeven op dieren. Tien grein inwendig doodden een hond in vijf en veertig minuten, en anderhalf grein in een wond gebragt, doodden een ander in zeven minuten. De verschijnselen waren in elk geval van den zelfden aard. Weinige minuten nadat het dier het vergif heeft ingenomen, wordt het onrustig en tuimelt;

binnen korten tijd wordt het stijf en de ledematen bewegen zich krampachtig; deze verschijnselen nemen toe, tot dat hevige algemeene krampen volgen, waarbij het hoofd achterover geworpen wordt, de ledematen uitgestrekt en onbuigbaar, de ruggegraat stijf en de ademhaling gestoord wordt door verstijving van de borstspieren. Hierop volgt een oogenblik rust, en dan een tweede aanval, en nog een en nog een, tot dat het dier sterft, gestikt of uitgeput. Tetanus of op elkaar klemmen der kakebeenen is de eenige kwaal, die soortgelijke uitwerking te weeg brengt, maar nooit zoo snel den dood ten gevolge heeft.

De werking van het vergif schijnt zich geheel tot het ruggemerg te bepalen en tot de zenuwen, die daaruit haren oorsprong nemen. STANNIUS vond dat het wegnemen der hersenen bij kikvorschen geen invloed had op de uitwerkselen van het vergif; en EMMERTS proeven leidden tot het zelfde besluit; hij vond dat de krampen oogenblikkelijk ophielden, als hij het ruggemerg verwoestte, nadat de verschijnsels voor den dag gekomen waren, ofschoon de bloedsomloop nog eenige minuten voortduurde. Bij den mensch echter ontstaat somtijds gevoelloosheid, terwijl in andere oogenblikken het gevoel verhoogd wordt, en de vermogens onnatuurlijk gescherpt zijn.

Er heeft een verschil van gevoelen bestaan over de verschijnselen na den dood ten gevolge van het vergif. Dit is zeer voldoende uiteengezet door M. BROWN-SÉQUARD door zijne nieuwe hoogstbelangrijke proeven. Hij heeft opgemerkt dat, als een hond na een aanval van kramp sterft, en zijne spieren dus niet lang ingespannen geweest zijn, er acht dagen kunnen verloopen, voor dat er bederf komt; doorstaat het dier daarentegen dertig of veertig aanvallen, dan treedt de lijkverstijving spoedig in en duurt kort, binnen acht uren begint het bederf — een soortgelijken toestand, als men heeft opgemerkt bij dieren, die men te hard gedreven heeft, of bij hanen, die door vechten gestorven zijn.

Zoo wel planten als dieren worden door dit vergif aangedaan. Professor MARCET zegt, dat door den wortel van een snijboon gedurende een vierde uur te doopen in een oplossing van vijf greinen van het extract van nux-vomica in een ons water, de kroonbladen zich naar beneden bogen, en de plant binnen twaalf uren stierf. Vijftien greinen van het zelfde extract werden in den stam gedaan van een seringenboom, en de wond werd daarna gesloten; na dertien dagen begonnen de bladen in de nabijheid te verwelken.

In weerwil van de aandacht die men aan de nux-vomica besteed heeft, heeft de menschelijke kennis nog geen zeker tegengif kunnen ontdekken. Hare uitwerkingen gedurende het leven zijn te karakteristiek dan dat men zich ooit zou kunnen vergissen; en na den dood kan men het meestal onveranderd vinden in de maag van dengeen die er mede vergiftigd is, hetgeen bij de meeste plantaardige vergiften het geval niet is. Maar den ongelukkigen lijder brengt de wetenschap geen verligting. De geneeskundige kan op weinig anders vertrouwen dan op braakmiddelen en de maagpomp; tot kunstmatige ademhaling moet men ook zijn toevlugt nemen, en een aftreksel van galnoten en groene thee, wegens de taunine die zij bevatten, verdienen nader beproefd te worden.

In 1818 trokken PELLETIER en CAVENTOU uit de nux-vomica het bijzonder bestanddeel, strychnine, waaraan de zaden hunne vergiftige eigenschappen verschuldigd zijn. Het behoort tot een klasse van zelfstandigheden, die, wegens hare werking op plantaardige kleuren, en het vormen van zouten met zuren, plantaardige alkalis, alkaloiden genoemd zijn, en waarvan de meest bekende zijn morphine, verkregen uit opium, en quinine uit den cinchonabast.

Strychnine is eveneens een bestanddeel van de St. Ignatiusboonen, de zaden van een boom, op de Philippijnsche eilanden te huis hoorende; behoorende tot het door de inboorlingen zoo genaamde slangenhout van Azie, omdat zij zich verbeelden dat het de magt heeft, hen tegen slangenbeten te beschermen; en van de Upas Tienté of Tjettek, een groote slingerheester op Java. Dr. DARWIN geeft in een werk, getiteld „De botanische tuin," een verslag van strafuitoefeningen op misdadigers in Java met pijlen, door de Tienté vergiftigd. Weinige minuten nadat de misdadigers gewond zijn, zegt hij, beven zij vreeselijk, laten een verschrikkelijk geschreeuw hooren, en sterven binnen tien of vijftien minuten onder hevige krampen. Deze struik moet men niet verwarren met den vermaarden Upasboom, een van de rijkste vruchtboomen van Java, waarvan een reiziger, FOERSCH genaamd, zulke fabelachtige verhalen aan onze grootvaders opdischte.

Strychnine, die in ons land uitsluitend uit kraanoogen bereid wordt, is een witte kristallijne zelfstandigheid, maar in de apothekers winkels ziet men het gewoonlijk in den vorm van poeder. Het is zonder reuk, maar de smaak is zoo uiterst bitter, dat men ze kan proeven, als een deel in een millioen deelen water is opgelost. Deze bitterheid leidde tot het ongegronde en kwaadwillige gerucht, dat

men het gebruikte bij het bereiden van bitter bier. Dit schitterend idée, dat (op welke gronden weet men niet) bij een fransch apotheker opkwam, was voor eenige jaren door een fransch hoogleeraar aan zijne leerlingen in de collegie-kamer medegedeeld; van daar vond het een plaats in de kolommen van The times, en verwekte een panische schrik onder de begunstigers van messrs. BASS & ALLSOPP, die slechts verminderde nadat deze heeren in groote onrust gebragt en op kosten gejaagd waren, door hunne bieren herhaaldelijk te onderzoeken, en hunne reusachtige brouwerijen voor het onderzoek van het verbaasde publiek open te stellen. Eenigen tijd geleden heeft The times ons weder schrik aangejaagd met een vermoeden van onzen eigen correspondent, dat de artilleriepaarden te Galata-Serai in het groot vergeven werden. Scheikundig onderzoek zal weldra uitmaken, of dit gevoelen waarheid bevat; ondertusschen zal, niettegenstaande de verschijnsels (die evenwel niet zoo geheel met die van strychnine overeenkomen — bijv. het opzwellen der spieren, wat dat ook beduiden moge) het blijkbaar ontbreken van een reden, om de paarden te vergeven, en het hoogst onwaarschijnlijke dat de dieren water zouden drinken, dat met vergiftige hoeveelheden strychnine bitter gemaakt is, de meeste menschen wel doen overhellen tot de hoop, dat het tegenwoordige gerucht even valsch, zoo niet even ongegrond is, als dat van 1852.

Als artikel uit de apotheek wordt strychnine voor de zelfde soort van ziekten gebruikt als de nux-vomica. Zonderling genoeg is het aangeraden, ofschoon niet door de volgers van HAHNEMANN, als een geneesmiddel tegen de eenige ziekte, waarmede het in uitwerking overeenkomt — tetanus; maar er wordt geen geval vermeld, waarin het hiervoor is toegediend, zelfs niet op een der lagere klasse van dieren.

De werking van strychnine is ongeveer zesmaal zoo hevig als die van het extract van nux-vomica. Dr. CHRISTIDON zegt: „Ik heb in twee minuten een hond gedood door een zesde grein, in alkohol opgelost, in de borstholte te spuiten. Een wild zwijn heb ik op de zelfde wijze binnen tien minuten zien dooden met een derde grein." PELLETIER zegt: „Een half grein, in den bek van een hond geblazen, veroorzaakte in vijf minuten den dood."

In geneeskundige boeken vindt men een overvloed van voorbeelden van mannen en vrouwen, die zoo bij toeval als met opzet er door vergiftigd zijn. Een geneeskundige — dr. WARNER — stierf,

toen hij een half grein zwavelzure strychnine bij vergissing voor morphine ingenomen had.

In 1845 nam een meisje van dertien jaren, in het hospitaal te Edinburgh, in scherts drie pillen, die ieder een kwart grein bevatten en voor een ander patient bestemd waren. Zij stierf ongeveer een uur nadat zij het vergif had ingeslikt.

In 1843 kreeg een duitsche dame, wie nux-vomica was voorgeschreven, krampen en aanvallen van tetanus. De apothekersjongen had door een „ongelukkige vergissing" twee drachmen van het extract gegeven in plaats van een van de tinctuur. Gelukkig was de uitkomst niet noodlottig. Twintig of dertig droppels van een mixtuur, die annijszaad bevatte, werd iedere vijf of tien minuten ingenomen, en de dame herstelde.

In 1853 had een ander geval plaats. De apotheker las of begreep verkeerd het voorschrift dat hij moest klaar maken, en in plaats, van een mixtuur te zenden, die twee scrupels „Strychnos nux-vomica" bevatte, zond hij twee scrupels nux-vomica en twee strychnine. De dood was het gevolg van dezen groven misslag.

Het zou onmogelijk zijn iets mede te deelen, dat duidelijker de zorgelooze wijze, waarop voorschriften soms worden klaar gemaakt, zou ten toon stellen. Een ander voorbeeld zij hier nog vermeld, daar het die klasse van menschen aan de kaak stelt, aan wier genade wij bij ziekte zijn overgegeven. Het viel voor in 1848 in de nabuurschap van Romsley. Hetgeen de apotheker aan den coroner en de jury voorlas bij het onderzoek van de ongelukkige dame, die aan zijne onverantwoordelijke zorgeloosheid haren dood te danken had, geeft het best verslag van het gebeurde:

„Laatstleden maandag," zeide de apotheker, „werd ik in mijn' winkel geroepen, waar ik de kindermeid van kapitein SMITH zag. Ik groette haar en vroeg haar hoe zij het maakte, en zij wederkeerig. Zij zeide, dat zij eenige zwarte drankjes voor de kinderen moest hebben. Ik maakte de drankjes klaar en begon een algemeen gesprek. Toen ik de drankjes gereed had, zeide zij: „Ik geloof dat mrs. SMITH nog van de medicijnen noodig heeft, die zij het laatst heeft ingenomen; in allen gevalle zal ik een fleschje meênemen." Ik liet mijn helper het receptenboek halen, om het voorschrift te zien. Ik zag, dat het salicine bevatte; ik ging een paar trapjes op om de salicine te krijgen, die op een bovenste boord stond. Dit boord is in een hoek van den winkel, waar eenige dingen staan, die weinig gebruikt worden. Ik nam, zoo als ik meende,

de salicine af en woog negen grein af. Dit," zoo ging hij voort, „werd in een fleschje gedaan, met het opschrift „de mixtuur als voren," en door de meid medegenomen. „Toen ik," ging mr. JONES voort, „den volgenden morgen ontbeten had en naar boven gegaan was om mij te kleeden, ging ik als naar gewoonte naar den winkel; mijn jongen vroeg mij, of ik de meid van kapitein SMITH van morgen niet door de stad had zien loopen. „Ik zag," zeide de jongen, „onmiddelijk daarna mr. TAYLOR, den chirurgijn uitgaan." Ik ging naar mijn lessenaar, en zag het fleschje, dat ik den vorigen avond gebruikt had. Ik nam het op en las op het etiquette „Strychnine." O! mijn God!" riep ik uit, „ik heb dit in vergisssing aan mrs. SMITH gegeven!"

De jury sprak het vonnis van manslag over den apotheker uit. Zij had tot geen andere beslissing kunnen komen. Men had hier een man, wiens naauwgezetheid in het klaarmaken van voorschriften bijna tot een spreekwoord geworden was, die, een kindermeid groetende, een „algemeen gesprek" met haar begon, zoo als hij het noemde, terwijl hij zijne medicijnen verkocht. Hij haalde toen van een boord — waarop de onschuldigste en meest vergiftige middelen onder een stonden— een fleschje met het étiquette Strychnine. Op het étiquette wordt niet gelet — negen grein van het doodelijk vergif worden stiptelijk afgewogen — het drankje klaar gemaakt en weggezonden met de troostrijke verzekering op het étiquette „de mixtuur als voren." Gelukkig komen zulke vergissingen niet heel veel voor — en dit is van veel waarde voor den goeden naam van hen, die geneesmiddelen afgeven — het zou nutteloos wezen om te beproeven door een wet op dergelijke maatregelen van voorzorg aan te dringen, als blaauwe fleschjes of gele étiquettes of het afsluiten van vergiften of een afzonderlijken helper om vergiften af te geven, of een ander van de dozijn plannen die onvermijdelijk worden besproken, zoo dikwerf wij door een vergiftiging door vergissing verschrikt worden. Ieder apotheker moet er op bedacht zijn, voor zich zelven de beste voorzorgen te nemen, maar geen bijzondere wet kan waarschijnlijk een beter nakomen van dergelijke maatregelen bevorderen, zoo het bewustzijn van zijne betrekking en de vrees voor geregtelijke straf niet voldoende zijn, om zelfs den zorgvuldigsten apotheker af te schrikken, zijn werk aan onbekwame helpers af te staan, of zijne geneesmiddelen af te geven in haast of zonder er bij te denken.

Die de middelen voorschrijven, zijn naauwelijks minder aan mis-

slagen onderhevig dan die ze afgeven. Onlangs schreef een geneesheer te Parijs zonder opzet aan een dame twee pillen voor, die ieder een grein strychnine bevatten. Het vergif werd ingeslikt, en, vreemd genoeg, zonder noodlottigen uitslag. Nog korter geleden is een heer te Londen even wonderbaarlijk ontkomen. Een uitstekend geneesheer had hem onder zekere omstandigheden aanbevolen, om naar den apotheker te zenden om een derde grein morphine; in plaats van een derde zond hij om drie grein. Zij werden hem in drie pillen gezonden, die de zieke een voor een innam. Hij werd zeer ziek, maar herstelde spoedig.

Naauwelijks gaat er een jaar voorbij waarin niet een moord of zelfmoord voorvalt, waarbij van strychnine gebruik gemaakt is; en zulks zal zeker zoo blijven, zoo lang er vrije handel in artsenijwaren bestaat — zoo lang de kruideniers BATTLES kruid tegen ongedierte, of bereidingen van dergelijken aard mogen verkoopen aan ieder die er om vraagt. Over de voor- en nadeelen evenwel, die aan een beperking in den handel van artsenijwaren verbonden zijn, is zoo dikwijls geredetwist, dat wij ze hier niet zullen herhalen. Wij haasten ons het weinige mede te deelen, dat van de tegengiften van strychnine bekend is. Taunine hebben wij reeds vermeld; de goede uitwerkingen er van berusten voornamelijk op het gezag van geneesheeren van het vasteland. M. TILLEY deelde in 1841 een geval mede, waarin een lepel vol laurierwater, dat wat taunine bevatte na een aanval van tetanus gegeven was. Onmiddelijk daarna braakte de patient; een andere lepel werd toen gegeven; waarop de krampen minder hevig werden, die na een derde lepel laurierwater geheel ophielden.

In 1842 schreef dr. LÜDORCHE taunine voor in een geval, waarin een half grein strychnine was ingenomen — en de dood volgde niet. Dat het behoud van het leven van het acidum taunicum afhing, vereischt meer bewijs.

Ter zelfder tijd heeft een andere vreemdeling, M. ADÉUN, van Parijs, medegedeeld dat hij gevonden heeft, dat iodium, bromium en chlorium tegengiften zijn voor het alkaloid van nux-vomica zoo wel als voor de andere plantaardige alkaloiden. Dieren, die hij een grein strychnine gegeven had en onmiddelijk daarop tinctura iodii, ondervonden er geen nadeelige gevolgen van; maar een uitstel van tien minuten maakte het tegengif vruchteloos. Men schijnt geen proeven genomen te hebben om te beproeven, of men hieruit de zelfde voordeelen kan afleiden bij vergiftiging door nux-vomica zelve.

In het amerikaansche Journal of sciences, october 1855, wordt een geheel nieuw tegengif vermeld, dat, zoo het door verdere proefnemingen voldoende blijkt te zijn, het groote voordeel zal hebben van altijd bij de hand te zijn: namelijk spek. Op de volgende gebeurtenis berusten zijne eigenschappen als tegengif. Een heer, wien eenige honden sterk hinderden, besloot ze te vergeven. Te dien einde legde hij eenig vleesch, dat een grein strychnine bevatte, nevens eenig spek op den grond. Men merkte op, dat een hond beide vleesch en spek opat, zonder vergiftigd te worden. Den volgenden avond legde hij drie stukjes vleesch, die strychnine bevatten, neer en geen spek er naast. 's Morgens werden drie honden dood gevonden. In negen gevallen, waarin spek werd gegeven met de strychnine, stierven de dieren niet. In elf gevallen, waar geen spek gegeven werd, stierven allen. Een half grein was voldoende om den dood te weeg te brengen; maar drie grein hielp niet, wanneer er spek bij was.

Welke zijn de bewijzen dat strychnine gebruikt is? Bestaan zij? Of is het vergif even fijn als magtig, dat een vreeselijke marteling en dood te weeg brengt, zonder een enkel spoor van zijne tegenwoordigheid achter te laten?

Er zijn bewijzen, en in overvloed. Het onderwerp is met zorg en ijver, zoo door scheikundigen als door physiologen onderzocht; en van tijd tot tijd heeft men nieuwe middelen ontdekt om het vergif op te sporen, die met elkaar in keurigheid wedijveren, tot dat een der uitstekendste physiologen dezer eeuw er in geslaagd is om de tegenwoordigheid van een zoo klein gedeelte aan te toonen als het honderd vijf en twintigste deel van een grein.

Indien men salpeterzuur op poeder van kraanoogen laat droppelen, bekomt men een oranjeroode kleur. Het zelfde is het geval met strychnine, zoo als men het gewoonlijk in de winkels vindt, waar het altijd min of meer onzuiver is. Maar is de strychnine geheel zuiver, dan bekomt men geen kleur. Daarom was het voor het opsporen van strychnine noodzakelijk, naar een andere zelfstandigheid te zoeken, waarop men volkomen kan staat maken. In den loop van weinige jaren heeft men er verscheidene gevonden. In 1843 kondigde een fransch scheikundige M. MARCHAND aan, dat, als men strychnine wreef met loodsuperoxijde en zwavelzuur met een weinig salpeterzuur, men een blaauwe massa zich zag vormen, die achtereenvolgens violet, rood en geel werd. Een ander bewijs is chromas potassæ, dat een prachtige violette kleur geeft.

Goudchloride gevoegd bij strychnine in azijnzuur opgelost, vormt een geelachtig wit poeder.

Maar buiten deze en verscheidene andere scheikundige bewijzen, kan men de tegenwoordigheid van een vergif, dat met zulk een eigenaardige hevigheid werkt als strychnine, door physiologische proefnemingen aantoonen; dat wil zeggen, indien een gedeelte der verdachte stof in het organisme van een levend schepsel gebragt wordt, en er volgen stuipen en krampen, dan kunnen wij met zekerheid hieruit besluiten, dat strychnine aanwezig is.

Van deze wijze van proefneming, gevoegd bij de gewone bewijzen heeft men gebruik gemaakt bij de onlangs voorgevallen vergiftiging te Leeds, en met goeden uitslag. Twee muizen, twee konijnen en een jong varken werden ingeënt met het geestrijk extract, dat men uit de maag verkregen had. De eerste muis stierf binnen twee minuten, de tweede binnen twaalf minuten, en een konijn vijftig minuten na de eerste invoering van het vergif. De verschijnsels, die den dood voorafgingen, waren in elk geval algemeene benaauwdheid, gestoorde ademhaling, opspringen en schokken in de ledematen en stijfheid van het ligchaam. Het andere konijn leed eveneens, maar nadat het eenigen tijd schijnbaar dood gelegen had, kwam het op het laatst weer bij. Bij het varken waren de krampen niet zoo hevig, maar den volgenden dag werd het dier toch dood gevonden. Hier was dus de verkregen uitkomst beslissend. Maar men kan ligt veronderstellen, dat het leven door een gift strychnine kan uitgebluscht worden, en dat toch dit krachtig vergif niet vermogend genoeg is om na den dood secundair te werken op een dier, ter grootte van een konijn of zelfs een muis; kortom, men zou zeggen dat het physiologische bewijs in gebreke bleef, omdat het niet fijn genoeg werkte, zoo dr. MARSHALL HALL, die de werking van strychnine oplettend heeft nagegaan, niet besloten had dergelijke proeven op kikvorschen te nemen, bij welke dieren men even als bij alle andere koudbloedige, de zenuwkracht veel beter kan waarnemen dan in de hoogere klassen.

Hij begon zijne proeven met het dompelen van een kikvorsch in water, waarin een drie en dertigste grein strychninezout was opgelost. De kikvorsch stierf, na de gewone verschijnselen vertoond te hebben. Een andere kikvorsch stierf, toen hij op de zelfde wijze onder den invloed van een vijftigste grein gebragt was. Deze kikvorschen waren niet op zulk een afdoende wijze aangegrepen, als dr. HALL gehoopt had; zij waren eenigen tijd uit hunne moerassen

geweest; kort daarna herhaalde hij zijne proeven op jonge mannelijke kikvorschen, versch uit hunne poelen, daar deze de gevoeligste zijn, en den 12 januarij 1856 kon hij mededeelen, dat hij het duizendste gedeelte van een grein kan ontdekken.

Den 29 maart deelde hij den uitslag mede van latere proefnemingen, die in den hoogsten graad voldoende zijn. Hij had door middel van den strychnoscopischen kikvorsch een twee duizend vijfhonderdste grein ontdekt. Daarenboven had hij een kat om het leven gebragt door een zesde grein, de maag van alle onnoodige aanhangsels vrij gemaakt en na verloop van eenigen tijd er achtereenvolgens drie kikvorschen in geplaatst. Alle drie ondervonden wat dr. HALL strychnisme noemt. Welke geringe hoeveelheid strychnine in de maag bleef, kan onmogelijk bepaald worden; maar dat zij uiterst gering moet zijn geweest, is duidelijk wanneer een zesde grein bijna het minimum is, dat een kat kan dooden, en derhalve bijna geheel door de bloedvaten moet opgeslorpt zijn, om het dier te vergeven. Bijzondere dankbetuigingen zijn dr. HALL verschuldigd voor de openbaarheid, die hij onmiddelijk aan zijne belangrijke proefnemingen gegeven heeft. Hij heeft zoo de noodlottige misleiding weggenomen dat strychnine niet, even als de minerale vergiften, na den dood ontdekt kan worden. Met onze tegenwoordige kennis kunnen wij met volkomen zekerheid zeggen dat, even als geen vergif zulke duidelijke en eigenaardige uitwerkingen gedurende het leven te weegbrengt, zoo ook geen zekerder na den dood kan ontdekt worden dan het plantaardig vergif strychnine.

(Household words).

DE LETTERKUNDIGE LEVIATHAN.

Wie heeft niet gehoord van den grooten Leviathan der letterkunde, den markies DE LA PAILLETTERIE, den afrikaanschen leeuwenjager, den beschermheer van ABD-EL-KADER, — kortom van ALEXANDRE DUMAS, die twintig jaar lang tooneelstukken, romans, geschiedboeken en reisbeschrijvingen afleverde naar den maatstaf van veertig boekdeelen 's jaars, en wiens loopbaan de lijst vol maakt door zelve een leerzame predikatie te zijn? Heeft hij niet, in zijn onderhoudende „bavardage," aan de wereld geopenbaard, hoeveel secretarissen hij in vier en twintig uren doodwerkte, hoeveel koeriers aanhoudend op den weg waren om vliegensvlug met de manuscripte voortbrengselen zijner vruchtbare hersenen van zijne buitenplaats naar de parijssche drukkerijen te rennen? En thans, nu 't geheim aan 't licht is gekomen, nu wij als een bewezen en onweerlegd feit (omdat het onweêrlegbaar was) weten, dat geen twintigste gedeelte der werken, die den naam van ALEXANDRE DUMAS op het titelblad dragen, door den man die zich aldus noemt geschreven is, en dat zelfs het grootste deel van dat kleine getal in meerdere of mindere mate, en zonder dat het ooit werd aangeduid, gecopieerd is uit de werken van andere schrijvers, — dan zijn wij genoodzaakt te erkennen, dat de groote Leviathan toch maar een armzalig monstertje is.

Eenige jaren geleden vertelde DUMAS ons in een opstel in de „Revue des deux mondes" hoe hij tooneelschrijver was geworden. Hij was, zoo verhaalt hij, klerk in dienst van ORLEANS (later koning LODEWIJK PHILIPS) op 't onbeduidende tractement van 1200 francs (bijna *f* 600) 's jaars, toen de optreding van een engelsch tooneelgezelschap te Parijs hem voor 't eerst in de gelegenheid stelde een stuk van SHAKESPEARE te zien opvoeren. Als een blindgeborene (dit beeld is van hem) wien op mannelijken leeftijd als door een wonderwerk de oogen geopend worden, bevond DUMAS

zich plotseling in een nieuwe wereld, van welke hij vroeger niet het flaauwste denkbeeld had gekoesterd. En gelijk de italiaansche boer, voor 't eerst een schilderstuk aanschouwende, uitriep: „Ook ik zal schilder zijn!" zoo riep DUMAS bij 't eerste zien van „Hamlet" uit: „Ook ik zal tooneelschrijver worden!" Zijne eerste proeven vielen echter ongunstig uit; maar een groote gebeurtenis baande hem eerlang den weg tot roem en fortuin. De drie gedenkwaardige julij-dagen van 1830 bewerkten zoo wel een dramatische als een politieke omwenteling. De Parijzenaars, geprikkeld door den bloedigen strijd en afgemat van CORNEILLES en RACINES stijve treurspelen die door de bourbonsche dynastie in bescherming waren genomen, waren rijp voor meer gekruide tooneelstukken. De ure was aangebroken en de man werd niet gemist. DUMAS' „Henri III," omstreeks dezen tijd verschijnende, veroverde den bijval van Parijs als bij storm. De klassieke vormen der oude school verzonken op eens in 't niet bij de touwladders, gifbekers, dolken, bandieten en beulen van 't nieuwe romantische drama. „Christine" en een of twee andere drama's van den zelfden romantischen aard, die door DUMAS geschreven waren en elkander snel opvolgden, werden met een pracht en uitvoerigheid, tot nog toe zelfs te Parijs onbekend, ten tooneele gevoerd en door eivolle zalen met geestdrift toegejuicht. Als spektakelstukken ontbreekt het die drama's niet aan zekere verdienste. Terwijl zij meer het oog streelen dan den geest, verraden zij een aanzienlijke vindingsgave, een scherp gevoel voor tegenstellingen en een onloochenbare kennis van tooneeleffecten; zij houden de aandacht van den toeschouwer door voortdurende verrassingen bezig en steeds gespannen, zonder zich te vermeten der natuur den spiegel voor te houden. Het parijssche publiek was echter tevreden met het gehalte der vermakelijkheid, maar geenszins met de hoeveelheid. Daar zijn eetlust al etende toenam, vroeg het om meer. Gaarne wilden de tooneeldirecteuren hun voordeel doen met den nieuwen geest, die spoedig fortuin deed maken; doch de vraag ging het aanbod te boven. Derhalve werden de heeren ANICET BOURGEOIS, AUGUSTE MAQUET en anderen aangeworven onder de banier van den reeds vermaarden DUMAS, en op die wijze kwamen reeksen van drama's in 't licht die alle den naam van den grooten aanvoerder droegen. Hoe de aanzienlijke voor die drama's betaalde geldsommen onder de schrijvers verdeeld werden, is een geheim gebleven, doch zoo veel weet men, dat DUMAS „la part du lion" van de specie en bovendien al de eer

wegdroeg. Want DUMAS schreef een van het beste uit die zee van drama's „Mademoiselle de Belle-Isle," eigenhandig netjes over, zond dien kostbaren autograaf aan CHRISTINA, de koningin-moeder van Spanje, en ontving ter belooning het ridderkruis der orde van Isabella la catolica, een eer waarop DUMAS zeer ijdel was, zoo als uit zijn eigen geschriften overvloedig blijkt; en toch was dat drama in 't geheel niet geschreven door DUMAS, maar door een zijner letterkundige dienstknechten, een jongen Pool, die toenmaals met moeite een sober bestaan in de fransche hoofdstad zocht te winnen, maar tegenwoordig graaf WALEWSKY is, de beroemde staatsman van 't nieuwe fransche keizerrijk.

Doch 't ergste komt nog. Weinig of geen der drama's die op den naam van DUMAS doorgaan, 't zij dan door hem of zijne helpers geschreven, zijn oorsponkelijk; de meeste zijn in meerdere of mindere mate uit de werken van andere schrijvers zaam geflanst. DUMAS bragt, waarschijnlijk uit dankbaarheid dat SHAKSPEARE hem van zijne dramatische blindheid bevrijd had, „zijn eigen Hamlet" te voorschijn, die niets is dan een verminkte vertaling van 't oorspronkelijke, met de betwijfelbare „verbetering," dat de geest, die in 't laatste bedrijf verschijnt, HAMLET aan een lang leven en 't onbetwiste bezit van den deenschen troon helpt.

Talrijke andere letterdieverijen van gelijken aard gingen niet onopgemerkt voorbij, en 't is niet meer dan billijk jegens DUMAS, dat wij hier zijn karakteristiek antwoord op dergelijke beschuldigingen mededeelen: „'t Is niet één enkel mensch, maar de menschheid als geheel, die uitvindt," zegt hij. „Iedereen, de zaken kennende die zijne vaderen reeds kenden, gaat die na, brengt ze op nieuwe wijze in verband en wordt, na aldus eenige deeltjes aan de som van 't menschelijk geluk te hebben toegevoegd, vreedzaam tot zijne vaderen vergaderd." En na op zeer profane wijze herinnerd te hebben dat God den mensch naar zijn beeld schiep, om het onbestaanbare der vinding aan te toonen, gaat DUMAS aldus voort: „Deze overweging was het, die SHAKESPEARE deed antwoorden op het verwijt van een dom vitter dat hij meer dan één tooneel letterlijk van een tijdgenoot had overgenomen: „'t Is een jonkvrouw die ik uit een kwaad gezelschap heb gehaald om haar in goed gezelschap te brengen." Dit was het, dat MOLIÈRE met nog meer onbeschroomdheid deed zeggen: „Ik neem mijn eigendom terug, waar ik 't aantref." En SHAKESPEARE en MOLIÈRE hadden beide gelijk; want de echt geniale man steelt nooit, hij

verovert. Hij grijpt een gewest aan, lijft het in bij zijn rijk, en 't wordt een onafscheidelijk bestanddeel van zijn gebied: hij bevolkt het met zijne onderdanen en strekt er zijn gouden scepter over uit. Ik ben genoodzaakt dus te spreken, omdat ik, wel verre van den mij toekomenden lof van sommige recensenten te ontvangen, door hen van letterdieverij beschuldigd word. De troost blijft mij over, dat mijne vijanden, even als die van SHAKESPEARE en MOLIÈRE, zoo nietig zijn dat zelfs hunne namen niet in herinnering zullen blijven."

Met allen eerbied voor DUMAS vreezen wij dat zijne anecdoten van SHAKESPEARE en MOLIÈRE indruischen tegen zijn theorie der onmogelijkheid van vinding, dewijl zij ten minste zijn eigen vindingskracht schijnen te bewijzen. Wij allen kennen de oude geschiedenis van ALEXANDER DEN GROOTEN en den roover; de plunderaar van gansche koningrijken was een held, de plunderaar van een kippenhok een dief. Voorzeker heeft ALEXANDRE DUMAS, de held van wie weet hoeveel honderd boekdeelen, bij 't nederschrijven der bovenstaande regelen aan zijn grooten naamgenoot van Macedonie gedacht. Alleen geestgetuigen en klopgeesten kunnen ons zeggen hoe de schimmen van SHAKESPEARE, MOLIÈRE, GOETHE, SCHILLER, KOTZEBUE, LOPE DE VEGA, CALDERON, DE LA BANCA, WALTER SCOTT en andere overledene groote mannen, zich verheugen onder DUMAS' veroverenden scepter. Maar zeer goed kunnen wij ons voorstellen hoe rampzalig JULES JANIN, THACKERAY, GRANIER DE CASSAGNAC en andere levende schrijvers zich moeten gevoelen bij het denkbeeld, dat zij bij de nakomelingschap alleen bekend zullen zijn als de dwergachtige bestrijders van den vereenigden SHAKESPEARE en MOLIÈRE van de negentiende eeuw.

DUMAS is buiten Frankrijk het meest bekend door zijn romans, 't zij hij die dan zelf geschreven of wel veroverd heeft, gelijk hij 't noemt. De populariteit der op zijn naam gestelde drama's maakte hem te Parijs spoedig tot een beroemd man; en dewijl de eigenaren der parijsche dagbladen even begeerig waren om zijne producten in hunne kolommen op te nemen als het publiek om te lezen, werd DUMAS van tooneelschrijver feuilletonist, dat wil zeggen schrijver van mengelwerk, 't geen in afzonderlijke kolommen aan den voet der bladzijden van de dagbladen voorkwam. De meeste der romans met den naam van DUMAS werden eerst op deze wijze uitgegeven, die voor een schrijver zeer voordeelig is, naardien de directie van het dagblad zeer ruim betaalt voor datgeen wat de

meeste harer inteekenaren als belangrijkste gedeelte van 't blad beschouwen, terwijl de schrijver bovendien het voordeel geniet van zijn werk, na geheel als feuilleton verschenen te zijn, nog eens in gewoon boekformaat te kunnen uitgeven.

De eerste romans van DUMAS, die als feuilleton verschenen, waren „La salle d'armes, La rose rouge, Isabeau de Bavière," en „Le capitaine Paul." Het eerste is oorspronkelijk, zoo ook het tweede, doch DUMAS had het eerst als een gewoon boek onder den titel „ Blanche de Beaulieu" uitgegeven; „Isabeau de Bavière" is gedeeltelijk getrokken uit een even zoo getiteld doch in vergetelheid geraakt verhaal van ARNOULT, verschenen in 1821, en „Le capitaine Paul" is een wezenlijke verovering op COOPERS „ Pilot (de Loods);" DUMAS neemt koeltjes den draad van den amerikaanschen romanschrijver op, en knoopt daaraan, waar hij er maar kans toe ziet, de scheeve begrippen en flaauwe feiten van zijn eigen vinding.

ALEXANDER DE GROOTE veroverde het land, doch de moderne ALEXANDER strekte zijn gebied ook over de wateren uit. In 1840 verscheen van DUMAS de „ Vie et aventures de John Davys." Dit is een engelsche zeeroman, die een opmerkelijke verovering mag heeten. Weinig engelsche landrotten zouden een roman kunnen schrijven, die zeemansachtig genoeg was om bij zeelieden de proef te doorstaan. Wanneer men DEFOE buiten vergelijking laat, zijn nog de beste proeven van die aard, „The cruise of the Midge" enz. geschreven door een schranderen bol, die op een praam van Leith een tintje van zeemans-ervaring had opgedaan; doch, met een zeemansoog beschouwd, zijn deze werken jammerlijk mislukt. Wat moeten wij dan wel denken van een franschen landrot, die met de meeste juistheid, de begrippen en gewoonten van den engelschen zeeman weet af te schilderen, die de geheele etiquette van een engelsch oorlogschip kent en de bemanning, van den trotschen kapitein tot den geringsten scheepsjongen, schetst, terwijl hij daarbij naauwkeurig omschrijft wat er op zoodanig schip van den morgen tot den avond omgaat. 't Mag wel de verbazing wekken! Het gevecht, de storm, de schipbreuk zijn ook met talent en volgens de regelen der zeevaart beschreven. Doch het gevecht staat in „ Peter Simple," de storm in „Newton Forster" te lezen; kortom, DUMAS heeft blootelijk kapitein MARRYAT veroverd; een ander gebied, de onmetelijke oceaan zelf, is onder zijn gouden of liever goud-scheppenden scepter gekomen.

De algemeene vraag naar romans van DUMAS evenaarde spoedig

den vroegeren toeloop naar zijn drama's en werd op gelijke wijze voldaan. Hij had een aantal helpers in dienst, die, het is ten volle bewezen, de beste der werken geschreven hebben die in de wereld als werken van ALEXANDRE DUMAS bekend zijn. Onder vele andere mogen wij noemen: „ Georges," geschreven door MALLEFILLE; „Fernando" door AUGER; „ Une fille du régent" door COAULHAIC, en „Sylvandire" door MAQUET. Deze werken werden echter buiten Frankrijk weinig bekend, maar DUMAS had zijn europesche roem te danken aan de „ Trois mousquetaires" en „ Monte Christo," van welke beide hij echter geen enkelen regel geschreven heeft. De „ Mousquetaires" werd „ geschreven" door MAQUET. Wij plaatsen echter aanhalingteekens bij het woord geschreven, omdat dit werk een der grofste letterdieverijen is die bekend zijn. Eer de historische romans in den smaak kwamen, werden er vele romantische levensbeschrijvingen in 't licht gezonden, waarin men den levensloop van wezenlijk historische personen op romantische wijze voorstelde. Zekere GRATIEN DE COURTILZ, in 't begin der vorige eeuw schrijver van dusdanige werken, vond een uitmuntend onderwerp in het leven van D'ARTAGNAN, van diens vertrek als een arme knaap uit zijn geboorteland Bearn tot aan zijn hoog standpunt aan het fransche hof als kapitein van de koninklijke musketiers en voornaamste gunsteling van den kardinaal MAZARIN en tot aan zijn roemrijken dood in de loopgraven voor Maastricht. Dien ten gevolge gaf COURTILZ in 1701 zijne „ Mémoires de M. d'Artagnan" uit (een roman, men houde dit in 't oog, die op 't werkelijke leven gegrond was) en vlocht daar de verdichte karakters in van ATHOS, PORTHOS en ARAMIS, met hunne intrigues, duels, liefdesavonturen, drinkgelagen en dobbelarijen, waarmede de lezers van de „ Trois mousquetaires" zoo vertrouwd zijn geworden. MAQUET stelde zijn vindingskracht voor niet een enkel romantisch voorval op schatting; zelfs veranderde hij de namen der hoofdpersonen niet; hij deed niets anders dan den stijl van een gedeelte der „ Mémoires" in een nieuwerwetscher vorm overgieten. Doch dewijl het werk van COURTILZ niet zeldzaam is (wij hebben het zelfs op londensche boekenstalletjes aangetroffen) trachtte MAQUET zijne lezers van 't ware spoor te brengen door in zijn voorrede ter loops van die „ Mémoires" te gewagen, terwijl hij breed uitweidt over een handschrift, behelzende het leven van zekeren graaf DE LAFERE, 't geen hij in de toenmaals koninklijke, tegenwoordig keizerlijke, bibliotheek zou hebben „ ontdekt." Er is ijverig naar dat manuscript

gezocht, doch vruchteloos; 't heeft nooit ergens anders bestaan dan in MAQUETS verbeelding. Waarschijnlijk is DUMAS zelf misleid omtrent de oorspronkelijkheid van de „ Mousquetaires," want hij heeft het werk niet eer onder de oogen gehad dan toen 't afgedrukt was. Tijdens MAQUET met de „ vervaardiging" bezig was, soupeerde hij eens met eenige letterkundige vrienden, en toen 't gesprek allengs gevallen was op de boekenfabriek van DUMAS, vroeg een vriend aan MAQUET waarom hij niet op zijn eigen naam schreef.

Het antwoord was: „ Mijnheer DUMAS betaalt mij meer dan eenig uitgever zou doen."

„ Doch," merkte een ander aan, „ DUMAS schrijft toch altijd de werken over, die hij als zijn eigene laat doorgaan, of verbetert ze ten minste."

„ Dat lijkt er niet naar," hernam MAQUET, „ en ten bewijze zal ik in het werk waaraan ik nu bezig ben, den leelijksten franschen volzin nederschrijven die te bedenken valt. In vijf regels zal ik zestien maal het woordje „ que" plaatsen, en ik verwed twaalf flesschen champagne dat ze alle zestien in 't gedrukte werk zullen gevonden worden."

De weddingschap werd door de anderen aangenomen en door MAQUET gewonnen. Het zestien maal herhaalde „ que" staat nog in vijf regels van de „ Mousquetaires."

Een ander lachwekkend bewijs dat DUMAS sommige der op zijn naam verschenen werken niet las eer zij gedrukt waren, is te vinden in „ Amaury," geschreven door MEURICE. Deze was nog jong in de edele schrijversbende, die onder kommando stond van DUMAS. MEURICE, die den grooten man zoetelijk en toch zonder gevaar van belagchelijkheid wilde vleijen, naardien hij begreep dat DUMAS het manuscript zou lezen en die woorden doorstrijken, spoorde de fransche akademie ronduit aan om hare deuren voor het „ onsterfelijke genie" van DUMAS open te stellen. Doordien DUMAS het handschrift niet las, werden die woorden ook niet doorgestreken; en toen „ Amaury" in 't licht verscheen, schaterde gansch Parijs het uit, op de ontdekking, dat DUMAS in zijn eigen werk de fransche akademie uitnoodigde hare deuren voor „ zijn eigen onsterfelijk genie" te openen.

Doch, tot de „ Mousquetaires" teruggekeerd. De „ Mémoires" van D'ARTAGNAN waren een goudmijn voor de „firma DUMAS en comp." Door zorgvuldig het minst mogelijke getal letters over de grootst mogelijke oppervlakte papier uit te strooijen, werd de „ Trois

mousquetaires" uitgezet tot acht octavo deelen; daarop verscheen als vervolg „Vingt ans après" in tien deelen, geschreven door MAQUET; en ten slotte, als vervolg op dat vervolg, „Le vicomte de Bragellonne," almede door MAQUET, in zes deelen, — en dat alles steeds uit de zelfde onuitputtelijke bron. Aldus werden de drie deeltjes in 12° van de oorspronkelijke „Mémoires" door een enkele aanraking met den gouden scepter van den grooten DUMAS in vier en twintig octavo deelen veranderd.

Wij komen thans tot den „ Comte de Monte Christo," uitgegeven in achttien octavo deelen. Het eerste gedeelte van dit veel gelezen werk werd geschreven door FIORENTINO, het tweede gedeelte door MAQUET, en evenwel is geen dier deelen geheel oorspronkelijk. De geschiedenis van MOREL is ontleend aan een verhaal van ARNOULD, getiteld „ La roue de la fortune;" en twee van de vreeselijke tooneelen in het tweede gedeelte zijn blootelijk afgeschreven uit de gedrukte archieven van de parijsche policie. Eenige fransche critici beweren, op naar 't schijnt goede gronden, dat het hoofdonderwerp van „Monte Christo," de gevangenzetting en ontkoming van DANTES, zijne toevallige verwerving van een onmetelijke fortuin en het gebruik daarvan om zich vreeselijk op zijne vervolgers te wreken, ontleend zijn aan een ouden vergeten duitschen roman. Hoe dit zij, oorspronkelijk of niet oorspronkelijk, in geen geval is de „ Monte Christo" het werk van DUMAS.

Men onderstelle niet, dat DUMAS zijne veroveringen enkel tot romans bepaalde. In 1839 gaf hij een vertaling van FOSCOLO'S „Jacopo Ortis" in 't licht. ORTIS, een zwakke copie naar een slecht origineel, is niets dan een italiaansche WERTHER, die een hartstogtelijke liefde voor een venetiaansche dame paart aan een brandenden ijver voor de vrijheid van zijn geboorteland, en zoodanig verbijsterd wordt door die tweeledige aandoeningen van liefde en patriotismus, dat hij in zelfmoord een uitkomst zoekt. Dit werk was door NAPOLEON I streng verboden; doch in spijt van zware straffen en van 't scherpe toezigt der policie kwamen er allengs vier slechte vertalingen onder de ultra-republikeinsche partij in Frankrijk in omloop. In 1829, toen al het politiek belang van dit werk voorbij was, werd het uitmuntend vertaald door GOSSELIN en te Parijs openlijk uitgegeven. Tien jaar later verscheen de vertaling van DUMAS op een vreemde wijze, want niets duidde op het titelblad aan dat het een vertaling was; ook werd de naam van den oorspronkelijken schrijver FOSCOLO niet vermeld, want de titel

luidde enkel „Jacques Ortis, par ALEXANDRE DUMAS." Deze beknoptheid van den titel wordt verklaard in de voorrede, geschreven of althans onderteekend door FIORENTINO, die de verzekering geeft, „dat slechts één man in Frankrijk den „Jacopo Ortis" kon verstaan en vertalen." Die man is natuurlijk DUMAS, die, alweder volgens de voorrede „zich op één lijn geplaatst heeft met FOSCOLO; naar alle regt behoort Ortis aan DUMAS; 't is èn zijn verovering èn zijn erfgoed." Deze bespottelijke pogcherij blijkt echter, hoewel het er niet mede bedoeld werd, de bitterste ironie te zijn; want deze verovering en dit erfgoed van den eenigen man in Frankrijk die in staat was 't oorspronkelijke te verstaan en te begrijpen, is bijna woord voor woord uit GOSSELINS vertaling gestolen. QUERARD heeft in zijne „Supercheries litteraires" dien diefstal boven bedenking gesteld, door gedeelten der beide vertalingen naast elkander te laten drukken.

't Zou onbillijk zijn zoo wij niet erkenden, dat sommige der romans, die DUMAS in wezenlijkheid heeft geschreven, even als zijn drama's, zekere mate van verdiensten bezitten. Zijne schilderingen zijn levendig, doch meer opmerkelijk wegens effect dan waarschijnlijkheid, en zijne groeperingen vertoonen altijd meer smaak dan frischheid van vinding. Met kunst weet hij te rangschikken, doch hij laat het licht en bruin schril tegen elkander afsteken, terwijl men in al zijne geschriften een overhaasting opmerkt die aan de naauwkeurigheid afbreuk doet. Veilig kan men elk werk, dat zijn naam draagt, doch sporen vertoont van studie en nadenken, beschouwen als door hem „niet" geschreven.

Dergelijk een schrijver nu zou men ongeschikt achten om als geschiedschrijver op te treden; doch zijne vrienden verzekeren, dat hij in dit opzigt om de palm dingt met CHATEAUBRIAND en AUGUSTIN THIERRY; en vreemd genoeg zijn zelfs zijne vijanden genoodzaakt met dat oordeel in te stemmen. Doch dit schijnbare raadsel is gemakkelijk op te lossen. In „Gaule et France," geschreven door DUMAS, komen 400 bladzijden voor, die zoo maar in 't groot zijn overgenomen uit de „Etudes historiques" van CHATEAUBRIAND en de „Lettres sur l'histoire de France" van AUGUSTIN THIERRY. Het is te hopen dat DUMAS zich niet zoo ondankbaar betoonen zal als DONATUS, de vrome letterdief van voormaals, die uit te roepen plagt: „Verdoeming en vervloeking zij 't deel van hen, die onze goede gedachten vóór ons neergeschreven hebben!"

Een naauwkeurige opgave van de tallooze werken, geschreven

of op andere wijze gefabriceerd door en voor DUMAS, zou een gansch boekdeel vereischen. Geen veld in 't letterkundige gebied heeft hij onbeploegd gelaten, en wezenlijk, zijne oogsten zijn overvloedig geweest. Processen die ieder ander te gronde gerigt zouden hebben, strekten slechts als monster-advertentien om dezen letterkundigen BARNUM steeds voor de oogen van 't publiek te houden. Een dier processen is om zijn fransch karakter boven andere der vermelding waardig. In „La dame de Monsoreau," een der weinige romans die DUMAS inderdaad zelf geschreven heeft, had hij FRANÇOIS D'ESPINAY, een hoveling uit de dagen van HENDRIK III, met weinig vleijende kleuren afgeschilderd, en de markies D'ESPINAY, een afstammeling van genoemden FRANÇOIS, deed den romanschrijver, in 't midden der negentiende eeuw, een proces aan wegens het bezoedelen der eer van een voorvader die in de zestiende eeuw geleefd had! Gelukkig voor DUMAS werd het karakter, dat hij aan FRANÇOIS had toegeschreven, gestaafd door de geschiedenis, zoo dat hij het proces won. Het „ Château de Monte Christo" waarover zoo veel geschreven en gesproken is, was niet anders dan een regstreeksche bluf en aankondiging; en 't zelfde was het geval met zijne leeuwenjagten in Algerie, zijn bezoek aan de roovers in de Sierra Morena en een reeks van andere wonderbare avonturen van een aard gelijk nooit iemand anders er ondervonden had en die enkel waren opgemaakt ter bewierooking van DUMAS' „ onsterfelijk genie." Onder 't publiek zag men in dit alles slechts het uitvloeisel eener buitensporige ijdelheid, doch de ingewijden wisten wel dat het enkel de beoefening was van 't geen een oud boek „ de genoegelijke kunst des geldmakers" noemt. Zou professor HOLLOWAY ijdel zijn op zijne pillen? 't Is niet te denken. Maar hij bluft er meê en zij vergoeden hem zijn bluffen rijkelijk. Zoo ging 't met de boeken van ALEXANDRE DUMAS; zij vonden verbazenden aftrek, hun getal was legio en hun prijs hoog! Een compleet stel zijner werken zou in 1848 meer dan 68 pond sterling (ruim *f* 800) gekost hebben.

Langen tijd waren aanvallen, satires en kritiek onmagtig tegenover de koperen muren van DUMAS' tempel van letterkundig bedrog; er scheen een revolutie noodig om die reputatie omver te werpen, een revolutie ten minste deed dit. DUMAS woont niet langer op zijn „ Château de Monte Christo" en naar men zegt noemt hij, als een letterkundige NAPOLEON, zijn tegenwoordig landgoed in Belgie „ zijn St. Helena."

Ons bestek heeft ons de mededeeling van niet meer dan enkele punten uit dit merkwaardige hoofdstuk der letterkundige geschiedenis veroorloofd. Als onze bronnen, naar welke wij den lezer verwijzen die hieromtrent meer wenscht te weten, kunnen wij noemen het reeds aangehaalde werk van QUERARD, en verder de „ Fabrique de romans, maison A. DUMAS et compagnie" van EUGÈNE DE MIRECOURT, en „ ALEXANDRE DUMAS dévoilé," geschreven, naar men wil, door den heer GRANIER DE CASSAGNAC.

EEN DAG TE WILDBAD.

Een dag verblijf te Wildbad is zeker niet veel bijzonders, doch deze plaats is tegenwoordig het gezochte vereenigingspunt van de grooten der aarde, van hen die stof zullen leveren voor de geschiedenis, welke op het nageslacht zal overgaan, en uit dit oogpunt is het niet onbelangrijk een blik te werpen op de badgasten en hunne dagelijksche levenswijze.

Russen, Italianen, Franschen, Engelschen, Duitschers, allen komen hier tot herstel hunner gezondheid bijeen; terwijl nu en dan een Zuid-Amerikaan of een edelman uit Honolulû aan het tooneel verscheidenheid bijzet. Onder de voorname gasten, welke dit jaar gewacht worden, noemt men de keizerin van Rusland, en zoo het gerucht bewaarheid word, dat de keizer van Rusland haar te Wildbad zal bezoeken, dan voorzeker zal die monarch velen ontmoeten, die nog onlangs vijandig tegen hem over stonden en nu, even zeer als zijn eigen trouwe onderdanen, genezing zoeken van de ziekten en kwalen die zij in den laatsten oorlog hebben opgedaan.

In een opzigt onderscheidt Wildbad zich van de overige duitsche badplaatsen op een gunstige wijze. Men vindt er geen speelbanken, want de koning van Wurtemberg, tot zijne eere zij het gezegd, heeft den zedelijken moed gehad dit lokaas, waarmede sommige duitsche vorsten laag genoeg zijn hun voordeel te doen, te verbieden.

Wij maakten een wandeling door de nassausche baden, plaatsen die ons Engelschen gemeenzaam zijn geworden, sedert de teekenstift van sir FRANCIS HEAD zelfs den zwijnen welke zich in dezen omtrek bevinden, een romantischen tint wist bij te zetten. Wij bezochten het bekoorlijke Baden-Baden, dat even zeer door schoonheid als smaak uitmunt, en een rid van weinige uren bragt ons door een woeste en bergachtige streek, in de schoone vallei van den Enz,

waarvan de bergzijden door de donkere dennen van het Schwarzwald zijn overschaduwd.

Bij het inkomen van Wildbad maakte de grijze en sombere tint en het ouderwetsche eentoonige voorkomen van alles wat wij zagen, een indruk op ons, als waren wij ten minste een eeuw teruggegaan; doch toen wij de „platz" bereikt hadden, waren wij als in een nieuwe wereld. Het badhuis, een fraai nieuwerwetsch gebouw in den moorschen stijl, vertoonde zich aan ons oog, terwijl de beau monde, onder een lange arcade in grooten getale vereenigd, naar de muziek luistert van een gezelschap dat zich op het midden der plaats doet hooren. Een weinig verder draven onze paarden een houten brug over welke de beide oevers van den Enz verbindt, terwijl op het geluid van den hoorn van onzen postillon een menigte mannen en jongens komen aanloopen en ons volgen tot aan den hoofdingang van Bellevue, een voornaam hotel, dat uitzigt heeft op de rivier en waar wij door den achtingwaardigen en beleefden eigenaar, den heer THOMA, met voorkomendheid worden ontvangen.

Reeds vroeg in den volgenden ochtend werden wij door de frissche schoonheid van het zomerweder genoopt ons onder de waterdrinkers en baders te mengen, die bij het badhuis en de plaats vereenigd waren. Men vindt hier de zelfde gebruiken als op andere badplaatsen, doch het zachte en heldere water is frisch en aangenaam en onderscheidt zich dus voordeelig van ander warm bronwater, dat gewoonlijk door een flaauwen smaak wordt gekenmerkt.

Het is nu elf ure in den ochtend. Hoezeer de zon zijne brandende stralen in de vallei van den Enz nederschiet, ademt de geheele natuur een frischheid waardoor men wordt uitgelokt zijne bezigheid binnenshuis te laten rusten en de vrije lucht te genieten. De groote donkere dennen, hoezeer door de zomerzon beschenen, vertoonen zich somber en koud, terwijl het vrolijke gemurmel van het heldere water van den Enz de lucht met een aangenaam geluid vervult. Binnenshuis is alles stil, want de meeste badgasten zijn onder behandeling en hebben zich volgens het voorschrift van hun geneesheer, na hun morgenbad ter rust begeven. De lange corridors van Bellevue zijn stil als in het middernachtelijk geestenuur, en men ziet slechts hier en daar een courier of een „valet de place" met een guideboek of nieuwspapier voorzien, om de vervelende uren te dooden in den omtrek der kamer van zijnen heer op en neder slen-

teren. Daar wij het voorregt hebben, met de gestrenge heeren doctoren te Wildbad niets te maken te hebben, gaan wij den breeden fraaijen trap af, beantwoorden den beleefden groet van den altijd aanwezigen en waakzamen portier, en bevinden ons weldra op het breede terras tusschen het hotel en de rivier. Onze geheele omgeving ademt een stille, vrolijke rust. Drie of vier invalide militairen, allen nog op jeugdigen leeftijd, zitten rustig onder de breede takken eener accasia, op een der vele zitplaatsen, die aan beide zijden van den weg zijn aangebragt, te praten en te lagchen, terwijl een groep kinderen in hunne nabijheid speelt. Een der kleinen maakt zich meester van een paar krukken, die op de bank liggen en doet als of hij er op voorthinkte. De nog jonge soldaat, aan wien de krukken behooren, ziet goedig op den knaap neder, terwijl de schijnbare voorstelling van een lot dat voor hem maar al te waar en zeker is, een droevigen glimlach op zijn gelaat te voorschijn roept. Bovendien zijn er nog twee of drie luchtige kinderwagentjes, van linnen kappen en bekleedsels voorzien, uit welke nu en dan het gelaat van een kind te voorschijn komt, dat met nieuwsgierige verwondering de wereld die het omringt, in oogenschouw neemt. Het zijn de verstandigste, ernstigste kindergezigtjes, die ik ooit gezien heb. De ligte voertuigen worden door kinderen, niet veel ouder dan zij die er in zitten, voortgetrokken. Deze koetsiers toch zijn in den regel kleine jongens die in Engeland nog met een jurk en schortje zouden gekleed worden, doch hier zoodra zij stamelen kunnen in een buis en broek worden gestoken, van zoo wijden omvang, dat de kleinen er als hollandsche visschers in miniatuur uitzien; zij zijn zeer bezorgd voor de hun toevertrouwde panden, die zij met de meeste voorzigtigheid heen en weder rijden, terwijl zij nu en dan den wagen onder de schaduw van een boom laten staan, om zich met hunne kameraden te vermaken. Het gezigt der wagentjes met de rustige bedaarde knapen, hunne spelen zonder rumoer of ruwheid, en van hun telkens heen en weder loopen naar de wagentjes om de kleinen met hartelijke genegenheid te liefkozen, levert een aangenaam schouwspel op.

Aan een der zijden van het terras ziet men eenige kramen, in welke een menigte aanlokkelijke voorwerpen zijn ten toon gesteld; waaronder een tyroler handschoenkoopman in de schilderachtige dragt van zijn volk onder anderen uitmunt; verder vindt men stroohoeden en tinnen snuisterijen, klokken uit het Schwarzwald, glas en staalwaren uit Stutgard, borduurwerk uit St. Gall en sak-

sische kanten. Wij houden ons eenige oogenblikken bij al dit fraais op, doch vinden al spoedig afleiding in het gezigt van den aanleg of publieke wandelplaats, die met hare lanen van rooskleurige wilde kastanjeboomen, welke de kronkelende rivier omzoomen en bij de hitte van den dag verfrisschende koelte beloven, tot een wandeling schijnt uit te lokken. Onze opmerkzaamheid wordt echter plotseling afgetrokken door een hoop volk die zich op de brug verzamelt. Wij rigten onze schreden derwaarts, begeerig als wij zijn, een blik te werpen op het feestvieren der dorpelingen; want het is heden St. Jan, een dag die onder de lutherschen als een soort van feestdag wordt gevierd. Er heerscht onder de inwoners een zekere opgewondenheid die, zoo als wij spoedig te weten komen, veroorzaakt wordt door het naderen van een houtvlot dat op zijn weg naar zee de rivier komt afzakken, en waarvan ieder den voortgang belangstellend gade slaat. Weinig oogenblikken later drijft de groote massa pijnboomen langs de golvende oppervlakte van den stroom voorbij. De drie voorste boomen zijn vast aan elkander gehecht en, hoezeer minder stevig, aan de opvolgende verbonden, terwijl elke nieuwe rij uit een grooter aantal stammen bestaat en alzoo in breedte toeneemt, waardoor het geheel, hoe eenvoudig ook zamengesteld, een zekere ruwe symetrie vertoont.

Op de eerste rij staat een groot, krachtig man, met een paar hooge laarzen, groven broek en buis en een breed geranden stroohoed op. Hij heeft een langen stok in de hand, waarmede hij de bewegingen van het vlot bestuurt. Als hij de brug nadert, waar de rivier met rotsen is bezaaid en de stroom buitengewoon sterk is, stijgt de belangstelling ten top; de stuurman staat in opgerigte houding op zijn glibberig standpunt, en het lange, logge toestel schijnt zich door verwringing harer leden te voegen naar de beweging van den schuimenden stroom en drijft in een golvende beweging voort, en wanneer een gedeelte van het vlot boven het water uitkomt wordt een ander door den vloed overstroomd. Bij het doortrekken van de lage bogen der brug is de stuurman genoodzaakt te bukken, terwijl de plaats waar hij staat onder water zinkt en hij aan de kracht der golven is blootgesteld. Zou hij het op de been houden of nederzinken in de schuimende diepte? De zaak is spoedig uitgemaakt, want als hij aan de andere zijde te voorschijn komt staat hij even zeker en vast als had hij de grasvelden van de vallei, die hij bewoont onder de voeten. Er is in zijn voorkomen iets edels en grootsch, als gevoelde hij zich meester van de gevaren en moeije-

lijkheden die hem omringen. In Engeland ware zijne behendigheid en stoutmoedigheid zeker met een luid gejuich begroet. De germaansche volkshoop vergenoegt zich het tooneel met stille belangstelling gade te slaan. Weinige oogenblikken later is het vlot uit het bereik van ons gezigt, en blijft ons niets over dan de stille wensch dat God het op zijn reis naar den oceaan vergezelle moge!

Thans vestigen wij onze aandacht op den volkshoop, die voornamelijk uit feestgasten van het dorp is zamengesteld. De vrouwen zoo oude als jonge, zijn alle blootshoofd, en hare zware bruine haarlokken, van achteren op het hoofd gescheiden, zijn in twee vlechten verdeeld die in een kring op het hoofd zijn vastgehecht en een even eenvoudig als bevallig kapsel vormen.

Onze aandacht werd vooral gevestigd op een groep, bestaande uit een bejaarden grootvader, een jong gehuwd paar en een kleinen jongen, allen gekleed in het feestgewaad van Teinach, een dorp in het Schwarzwald. Het waren lieden van een schrander voorkomen. De knaap, een schoon en verstandig kind, ging aan de hand van den grootvader, die er een groote vreugde in scheen te vinden zijn kleinen metgezel op vruchten te onthalen. Het gewaad der mannen had veel overeenkomst met de oude hofkleeding. Hun donkere rokken waren ruimschoots met galon en knoopen afgezet en hunne korte broeken aan de knien met groote zilveren gespen versierd. Op het hoofd droegen zij kleine driekante hoeden. De kleeding van het kind was bijna de zelfde; alleen was zijn hoed van een zonderlingen vorm, daar op den ingedrukten bol een takje van ligte gouden versierselen was aangebragt, die als gouden bloemstengels op zijn voorhoofd nederhingen. Hij was verlegen doch vergenoegd toen wij hem aanspraken en het deed ons leed van onze nieuwe kennissen een overhaast afscheid te moeten nemen, doch de klokslag van één ure naderde met rassche schreden en even als op vele andere badplaatsen, is dat uur te Wildbad de onverzettelijke tijd van het middagmaal. Bij het binnentreden van Bellevue hoorden wij den klank van een posthoorn, en een fraaije britzska reed de poort binnen. Het was de oostenrijksche gezant bij een der duitsche hoven, die juist was aangekomen.

Na ons toilet een weinig in orde te hebben gebragt, begaven wij ons in de eetzaal, waar een gemengd gezelschap, van zeventig of tachtig personen, vereenigd was. Aan onze zijde der tafel zitten eenige Engelschen, tusschen duitsche prinsen en baronnen, een braziliaansche attaché en een beijersche kamerjuffer. Aan het andere einde

is prins GALITZIN, met zijne beminnelijke vrouw en dochter, een russische generaal, een Finlander, die een zijner armen in den slag van Leipzig verloor, een duitsche prins met familie en de oostenrijksche zaakgelastigde. Het midden der tafel is aangevuld met onbekende vreemdelingen, waaronder een of twee joodsche kooplieden uit Frankfort, van een scherp en schrander uitzigt. Naauwelijks zijn wij allen gezeten of een man, wiens blik stoutheid en moed verraad, treedt met snelle, afgemeten schreden de zaal binnen; zijn geheel voorkomen duidt een vastberadenheid en zelfbewustheid aan, die de algemeene aandacht tot zich trekt. Men fluistert ons al spoedig zijn naam in het oor. Het is generaal CHANGARNIER. De eenige ledige stoel staat tegenover de russische familie; er blijft derhalve geen keuze over, maar uit zijn stilzwijgen gedurende den geheelen maaltijd, is ligtelijk af te leiden dat deze nabuurschap niet zeer naar zijn smaak is. Het is een langdurig en stijf diné dat echter een overvloed aanbiedt van alle lekkernijen die van heinde en ver voor geld te bekomen zijn.

De maitre d'hotel, de heer THOMA, heeft verschillende betrekkingen te vervullen, daar hij in zijn persoon de pligten van gastheer en tafelbediende vereenigt. Hij snijdt of liever hakt aan een zijtafel alle spijzen die op de tafel komen, helpt ze ronddienen en laat het oog over de tafel gaan, om te zien of zijne gasten behoorlijk worden bediend en verzorgd. Op het dessert wordt hij door een duitsch edelman uitgenoodigd een glas wijn met hem te drinken, waarbij hij zich nederzet aan de tafel waaraan de prinsen van den lande gezeten zijn, en met even veel vrijmoedigheid medepraat als maakte hij deel van het gezelschap uit. Er is iets eigenaardigs en aantrekkelijks in dezen omgang, waarbij nogthans alle gemeenzaamheid is buiten gesloten en die misschien onmogelijk zou zijn in ieder ander land, waar de grens tusschen de verschillende standen minder scherp is afgebakend dan in Duitschland.

Het diné duurde tot over twee ure, en voor het verlaten der tafel ontvangt ieder een toegangkaartje voor een concert, dat binnen weinige oogenblikken in den tuin van het badhotel zal plaats vinden. De prijs van ieder kaartje bedraagt ongeveer veertig cent. Wij begeven ons omtrent een half uur later naar den tuin, waar een militair muziekkorps op een voortreffelijke wijze, volksliederen en operastukken uitvoert. Het gezelschap is ongedwongen in groepen vereenigd of aan kleine tafeltjes neergezeten. Sommigen der dames breijen, andere borduren of drinken koffij, de meeste

heeren rooken en gebruiken bier. Ten vier ure is alles geëindigd en wij begeven ons naar onze kamers.

Spoedig daarop, op een tijd dat de fashionable wereld te Londen eerst begint te denken aan een namiddag wandeling in het park, vangen hier in dezen landelijken kring, voor allen, het zij vorsten of parvenus de eenvoudige bezigheden en genoegens van den avond aan. Wij maken ons gereed voor een togt door het Schwarzwald en treden een door kamperfoelie en wilde rozenstruiken omzoomde laan binnen. De weg naar het woud is effen en vrolijk; dank zij de zorg van den koning van Wurtemberg, die tot ver in het woud talrijke paden heeft doen aanleggen, en op de schilderachtigste punten banken en zomerhuizen deed oprigten, van waar men de heerlijkste vergezigten op de vallei geniet. Wij bevinden ons thans in het woud, omgeven door zware donkere pijnboomen die zich, hier als een enkelen stam, daar in groepen van twee of drie aan elkander verbonden, als pilaren ten hemel verheffen. Verscheidene oude of omgevallen boomen zijn met afhangende kransen wit mos omringd. Nu en dan ontmoet men breedgetakte beukenboomen; terwijl overigens de eigenaardige aromatische geur der pijnboomen de lucht vervult. Zelden echter hoort men het gezang van vogels, welke hier zeer schaarsch worden gevonden. De stilte der natuur rondom ons wordt plotseling afgebroken door het geluid van eenige helder klinkende bellen, en rondziende, ontwaren wij een kudde klein hoornvee en eenige geiten, die zich een weg banen door de begroeide en rotsachtige doorgangen van het woud; elk der leiders draagt een bel om den hals, en schijnt die met een gevoel van meerderheid en trots in beweging te brengen. De kudde wordt door twee of drie jonge meisjes geleid, die ons in het voorbijgaan, met het gewone vriendelijke „guten abend" begroetten.

Eenige oogenblikken later, komen wij aan een bruisenden stroom, die zich een weg baant door de half in mos bedolven granietblokken, welke op den bergrug zijn opgestapeld. Hooger in het woud wordt ons oor door herhaalde bijlslagen getroffen, en boven gekomen ontwaren wij eenige houthakkers, bezig met vellen van eenige schoone boomen, die weldra langs den waterweg naar hunne bestemming zullen worden gevoerd. Deze houthakkers zijn een schoon, gehard soort van menschen, en bezitten in ruime mate die gulle en hartelijke voorkomendheid, die er genoegen in vindt, vreemdelingen met inlichtingen ten dienste te staan; zij toonen ons een der sleuven, waar langs de woudreuzen in de vallei nederstorten,

om daarna tot vlotten te worden vereenigd. Men stelt dit werk gewoonlijk tot het sneeuwsaizoen uit, en het is naar men ons verhaalt een ontzettend gezigt, wanneer de boomen als een sneeuwval langs den bergrug nedervallen, met een geweld als dreigden zij alles te overstelpen.

De woudgezigten hebben zoo veel aantrekkelijks dat het ons moeite kost terug te keeren, doch de avond nadert en wij wenschen ook het leven te Wildbad in den schemeravond na te gaan; wij stijgen daarom haastig den ongelijken bergweg af, en hebben spoedig de Koningsplaats, waar de geheele fashionable wereld van Wildbad bijeen komt, bereikt. Hier vinden wij een groot aantal gasten, die gedeeltelijk onder de arcade van het Badhotel zijn bijeengescholen of het plein op en nederwandelen. Er zijn onderscheidene bekende hooge personen onder; ook de prins van TOUR EN TAXIS — of, zoo als iemand die aardig wilde zijn hem noemde, de prins van Tollen en Taxen — wiens naam in Engeland even bekend is als door de hervorming der posterijen in Duitschland.

Hij is een lang forsch gebouwd man met scherpe trekken en van een donkeren tint; zijn gelaat duidt schranderheid, en zijne houding trots aan; groote gouden ringen versierden zijne ooren terwijl de pijp zijn mond niet verlaat; op zijn kleeding, die gewoonlijk uit een grijs jagtbuis bestaat, is hij zeer nalatig; met de gewone maatschappelijke beleefdheden neemt hij het niet zeer naauw; immers niet ten aanzien der hoogere klasse, doch in zijn omgang met de boeren en de geringen onder zijne natuurgenooten, legt hij steeds de meest mogelijke vriendelijkheid aan den dag. Prins SERGIUS GALITZIN, met zijne bekoorlijke familie, de prinses en hare jeugdige dochter, hebben beide in hare donkere sprekende oogen, zoo volkomen in overeenstemming met den lichtbruinen tint van haar gelaat en de bevallige buigzaamheid van hare ranke en bekoorlijke vormen, een uitdrukking die de belangstelling in hooge mate gaande maakt. Hun geheel voorkomen teekent een bevallige ineensmelting van oostersche zachtheid en bekoorlijkheid met de levendige geestigheid, die de fransche vrouwen zoo bijzonder kenmerkt. Een van de jongere leden der familie, een knaap van vijf of zes jaren, was volgens den poolschen smaak gekleed; hij droeg een geborduurden rok, een poolsche muts en witte broek en mouwen, welke aan de pols met roode strikken waren vastgemaakt. De knaap had donkere oogen, was slank van vorm, spraakzaam en levendig. Als hij aan den schoot zijner moeder in zijne

moedertaal stond te keuvelen, klonk zijne stem aangenaam en boeijend. Een jonge duitsche baron, een afstammeling van den beroemden GÖTZ VON BERLICHINGEN met de ijzeren hand, hield zich in de nabijheid der prinsessen op. Een held met een ijzeren vuist, was deze spruit van een edelen stam nu wel niet, maar wel een jong, vrolijk en luchthartig officier van een eenigzins belangwekkend voorkomen, die meer geschiktheid scheen te hebben om als ridder van het tegenwoordige Duitschland op te treden, dan van het ruwe tijdperk toen zijn voorzaat leefde en een onsterfelijken roem van dichters en minnezangers inoogstte. Aan de andere zijde van de prinses GALATZIN, bevond zich de baron VON HANDEL, de oostenrijksche gezant aan het hof van Wurtemburg, een beschaafd man met hoofsche manieren, die klaarblijkelijk aan den omgang met de russische partij boven de engelsche de voorkeur gaf.

In een rustig hoekje van de arcade zat de millionair, baron ROTHSCHILD in een diep gesprek gewikkeld met generaal CHANGARNIER. Deze beiden leverden het grootst mogelijke contrast op, want CHANGARNIER, hoezeer van een ernstig en zwaarmoedig voorkomen, was nog in de volle kracht des levens; elk zijner bewegingen teekende wilskracht en vastberadenheid, terwijl de vorstelijke bankier, bij het genot van alles wat een verfijnde weelde kon uitdenken, en voor schatten te koop is, de sporen vertoonde van ligchamelijke zwakheid en kwalen, welke maar al te duidelijk bewezen, dat het leven met alle zijne winsten en verliezen met snelle schreden voor hem ten einde spoedde.

Nog een ander beroemd man, even zeer aan den avond zijns levens genaderd, had zich op een der stoelen in de arcade neergezet. Het was de generaal BARBOZA DA SYLVA, een voormalig afgezant van Brazilie, die zonder sigaar of gezelschap, met rustige bedaardheid het tooneel dat hem omringde, in oogenschouw nam. Zijne excellentie was door het gebruik der wateren van Wildbad van lamheid genezen en nu een habitué der plaats, die hij elken zomer met een aanzienlijk gevolg van knechts, koks en andere bedienden bezocht. De ex-diplomaat, een bedaard, deftig man, had met zijn geheele stoet het hotel Bellevue betrokken, waar hij, alleen door zijne lieden omringd, in zijn eigen appartementen, afgezonderd leefde. Er waren nog een groot aantal adelijken, — Polen, Duitschers en Russen — die minder beroemde namen droegen, aanwezig, zoo mede Franschen en Engelschen à discretion.

Het was een aangenaam en levendig tooneel, en niettegenstaande

het korps muziekanten, als elken avond, in het midden van het plein speelde, was het gesprek algemeen en vertrouwelijk. Wij mengden ons in het gezellig onderhoud, tot de invallende duisternis aan de zieken een stilzwijgende waarschuwing gaf, dat het tijd was naar huis terug te keeren.

Wij begaven ons als de anderen naar onze kamers, regt tevreden van, na een dag te midden van het duitsche leven te hebben doorgebragt, ons te kunnen nederzetten aan een op de engelsche wijze voorziene theetafel en onder het genot van het geestopwekkend, doch niet dronkenmakend vocht, ons in huiselijken kring te kunnen wijden aan den gezelligen kout over ons dierbaar Old-England.

Ten negen ure werden de dorpsklokken geluid; op onze vraag, deelde onze duitsche bediende ons mede, dat dit voor iedereen een teeken was zich naar huis te begeven en een roepstem om zich in gebed en danklied te vereenigen, waaraan ieder goed Christen, tot welk geloof hij ook behooren mogt, gehoor verleende. 1)

---

1) Het volk in Wurtemberg stemt op een indrukwekkende wijze met deze godsdienstige opwekking in, door na het luiden der klok een avondlied te zingen, waarvan de volgende regelen een kunstelooze overbrenging zijn:

Woon Heere Jezus! in ons midden,
Nu 't nachtlijk duister ons omzweeft,
Dat 't licht uws woord ons steeds omstrale,
Zijn heldre glans ons nooit begeeft!
Geef, in deez' bange en droeve dagen,
Dat wij, door waar geloof geschraagd
Op aarde steeds uw wil volbrengen
Tot eens het uur van sterven daagt.
Leer ons, 't talent dat ge ons verleende
Ontwikkelen, uwen naam ter eer,
Dat we aan den avond onzer dagen
Met vreugd den dood verbeiden, Heer. —
O Heer! wat moet de klank ons leeren
Der klok, wier toon zich hooren doet?
„Die stem, zij moge u doen bedenken
Hoe 't leven ras ten einde spoedt,
De spanne tijds u toegestaan
Snel, als deez' dag, voorbij zal gaan!
Zoo rigt dan dus uw leven in
Dat 't sterven heil zij en gewin;
Zoo kan het klokgebrom u leeren,
Uw angst in zaalge hoop verkeeren."

Een uur later was alles stil in het hotel, en de bewoners trachtten zich ongetwijfeld door een vroegtijdige slaap voor de kuur van den volgenden dag voor te bereiden. Ook in het dorp was alles donker en rustig, en slechts hier en daar zag men door enkele ramen het schijnsel eener lamp, als een blijk van de tegenwoordigheid van Engelschen en van hun later uur om zich ter rust te begeven.

Zoo eindigde onze dag te Wildbad, een plaats die wij ons steeds met genoegen zullen herinneren.

SIR ROBERT PEEL

DOOR

GUIZOT.

TWEEDE GEDEELTE 1).

VII.

Onder schitterende en toch in zekere mate onheilspellende voorteekenen, en met aanzienlijke krachten maar te gelijk met verborgen zwakke plaatsen, kwam sir ROBERT PEEL aan het bewind. Zijn zegepraal was even wettig als volkomen; het whigkabinet was door geen toeval, geen kunstgreep gevallen, maar langzamerhand in 't volle daglicht der debatten versleten, en afgetreden ten gevolge van 't stellige en welberaden votum van het parlement. In het nu door PEEL gevormde kabinet trof men de mannen aan, die het meest door roem, rang, bekwaamheid en aanzien uitblonken: in 't hoogerhuis den hertog VAN WELLINGTON, zonder eigenlijk ambt; lord LYNDHURST, even talentvol in de politieke discussien als in de regtsbedeeling; lord ABERDEEN, die aan verhevenheid van geest vreedzaamheid van beginselen, omzigtigheid, geduld en billijkheid paarde, en beter dan iemand ingewijd was in de belangen en diplomatische overleveringen van Europa; lord ELLENBOROUGH, de schitterendste redenaar van de torypartij; — in 't lagerhuis, lord STANLEY 2), dien lord GREY, het edele afgetreden hoofd der whigs,

1) In het eerste gedeelte dezer verhandeling is een feil ingeslopen, welke de heer GUIZOT nu in eene aanteekening herstelt. Hij had ergens gesproken (zie de aflevering van 15 junij van dit tijdschrift, blz. 196) van lord DUDLEY STUART als minister. Dit moet enkel zijn lord DUDLEY. Beiden zijn geheel verschillende personen en de eerstgenoemde is nooit minister geweest. RED.

2) Tegenwoordig graaf van DERBY. RED.

als den regtmatigsten erfgenaam beschouwde (gelijk hij mij in 1840 verklaarde) van de groote redenaarsschool van PITT en FOX; JAMES GRAHAM, een uitstekend bewindvoerder, een vruchtbaar en vloeijend redenaar die nooit bij een beraadslaging verlegen stond. Rondom dezen schaarde zich een groep van mannen, die nog jong en toch reeds zeer in aanzien waren wegens hun werkzaamheid, verlichte denkbeelden, innige overtuiging en opregte toewijding aan de zaak des vaderlands: de heer GLADSTONE, lord LINCOLN, de heer SIDNEY HERBERT en sir WILLIAM FOLLET. Achter deze aanvoerders stond een talrijke meerderheid, door tienjarigen kampstrijd gevormd en nu tevreden en trotsch over hare zegepraal, en, aan het hoofd van die magtige partij en dat groote kabinet, sir ROBERT PEEL als onbetwist, beproefd en door allen erkend leidsman, die, met de algemeene achting vereerd, het gezag, door karakter, talenten, ervaring en de overwinning verworven, uitoefende. Nooit welligt had een eerste minister dadelijk bij zijne komst aan 't bewind over zoo vele bestanddeelen en waarborgen voor een krachtig en vastberaden gouvernement te beschikken gehad.

Doch hij was geroepen tot de moeijelijkst denkbare taak, een volstrekt onzamenhangenden en tegenstrijdigen arbeid. Hij moest te gelijk een behoudsman en een hervormer zijn en op dien dubbelen weg een meerderheid met zich voeren, die zelve niet eensgezind was en in wier boezem baatzucht en vooroordeelen, benevens onverbiddelijke en onhandelbare hartstogten, rollen speelden. Er ontbrak eenheid in zijn politiek en eenheid in zijn legerkamp. Zijn toestand en zijn roeping waren beiden even verwikkeld en belemmerd: hier moest een burgerman een magtige en hooghartige aristocratie aan harde hervormingen onderwerpen, een verstandig en gematigd liberaal, een liberaal in den waren zin, de oude tories en de ultra-protestanten met zich medeslepen. En die burger, die zulk een hoog standpunt had bereikt, was een man van ingetogen en weinig voorkomenden aard, van koele en linksche manieren, zeer geschikt om een vergadering te leiden en te beheerschen, maar niet om door vertrouwelijkheid, innemenden omgang en openhartigheid op de menschen te werken; bekwamer kortom tot uitvoering dan overreding, vermogender op 't verstand dan op het hart, meer geducht voor zijne tegenstanders dan wel aangenaam voor zijne volgelingen.

Met de scherpzigtigheid van den partijgeest doorzagen zijne

tegenstanders welligt beter dan hij-zelf de moeijelijkheden, die hem te wachten stonden en die zij wel zorgden niet uit den weg te ruimen. De whigs, die nog bij de opening van het parlement de ministeriele zetels bekleedden en de troonrede als hun politiek testament opstelden, hadden in dat stuk met bijzondere scherpte de dubbele taak omschreven, die zij zelven niet hadden weten te vervullen, maar dien zij hun opvolger op de schouders legden. „De buitengewone uitgaven die de gebeurtenissen in Canada, China en de Middellandsche zee veroorzaakt hebben en de noodwendigheid om genoegzame troepen tot bescherming onzer uitgebreide bezittingen op de been te houden," dus hadden zij tot het parlement gesproken, „verpligten ons middelen te zoeken tot vermeerdering van de openbare inkomsten. Hare majesteit wenscht vurig, dat dit doel bereikt worde op de voor haar volk minst drukkende wijze, en na rijp beraad is het haar toegeschenen, dat gij uwe aandacht bovenal te vestigen hebt op de herziening der regten aan welke de vreemde voortbrengselen onderworpen zijn. Aan den eenen kant zult gij te onderzoeken hebben of sommige dier regten niet te gelijk onbeduidend zijn voor de schatkist en hinderlijk voor den handel; aan den anderen kant, of het beginsel der bescherming niet uitgebreid is op een wijze even zeer schadelijk voor de staats-inkomsten als voor de volksbelangen. Ook begeert zij dat gij de wetten op den graanhandel in overweging neemt. Het zij u opgedragen te onderzoeken of die wetten den natuurlijken loop van de prijzen der levensmiddelen niet drukken, of zij den handel niet belemmeren, den geldsomloop niet vertragen, de welvaart niet verminderen en niet de ontberingen van de meerderheid der natie vergrooten."

Aldus bij hun aftreding het voordeel aan hunne zijde brengende, lieten de whigs het herstel hunner feilen en de vervulling hunner beloften aan sir ROBERT PEEL over. Hem bleef de taak de achting voor het bewind te herstellen, de wetten te verbeteren, het te kort te dekken en de lasten des volks te verligten.

VIII.

Alvorens zijn schreden naar dat dubbele doelwit te rigten, besteedde hij vijf maanden om de feiten te onderzoeken en zijne maatregelen voor te bereiden. Gretig om de steeds gemakkelijke rol van oppositie weder te spelen, beklaagden de whigs zich over zijne traagheid, waarop PEEL met vlijmenden spot antwoordde: „Zoo

ik te laken ben omdat ik binnen een maand na mijne optreding nog niets omtrent de graanwetten heb voorgesteld, wat moet men dan van een ministerie denken, 't geen vijf jaren lang, tot in mei 1841, geregeerd heeft zonder aangaande dat punt een vaste en eenparige meening te uiten? Indien gij zoo stellig overtuigd zijt, dat de graanwetten schrikkelijke rampen over het land brengen, dat zij de handelscrisis en de ellende, die de arbeidende klasse in sommige districten lijdt, hebben veroorzaakt, waarom hebt gij dan vijf jaren laten verloopen zonder eenig geneesmiddel tegen die kwalen voor te slaan? Waarom hebt gij van die zaak onder elkander een kwestie gemaakt, waaromtrent ieder denken kon wat hij wilde? Gaarne beken ik, dat ik het, na tien jaren buiten het bewind te zijn geweest, verstandig acht niet in één week die wetgeving te veranderen, maar eerst al de vóór mijn tijd verzamelde bescheiden na te gaan en mij een oordeel te vormen over alle feiten, alle adviezen. Waarom stelt gij het huis niet in de gelegenheid zich te verklaren over het vertrouwen, dat ik vraag? De vergadering is naar uw raad en onder uw toezigt verkozen; gelieft haar te raadplegen over 't geen zij denkt omtrent mijn gedrag." Doch de whigs wachtten zich wel een dergelijke vraag aan het huis te onderwerpen; zij wisten te goed wat het antwoord zou zijn. Het parlement werd geprorogeerd, zonder dat sir ROBERT PEEL zijne plannen ontvouwd had, en den 3 februarij 1842 met ongewone plegtigheid en luister heropend. De koningin was van den prins VAN WALLIS bevallen; het gansche land en de huizen waren zeer koningsgezind, en deze laatsten boden zoo wel prins ALBERT als der koningin warme adressen van gelukwensching aan. De koning van Pruissen, de voornaamste protestantsche vorst van't vasteland, Engelands oude en natuurlijke bondgenoot, die naar Londen gekomen was om den jonggeboren tot peet te strekken, woonde de heropenings-zitting bij. Ofschoon de tijden van algemeene vreugde aan voorbijgaande en toevallige omstandigheden te danken zijn, baten zij aan het bewind onder 't welk zij voorvallen. Na een beraadslaging louter voor den vorm werden de adressen in antwoord op de troonrede, in de beide huizen zonder verzet aangenomen. Zij hielden in, dat er onverwijld maatregelen zouden worden voorgesteld tot herstel van het evenwigt tusschen de staatsontvangsten en uitgaven, tot herziening van het toltarief en van de wet op de granen, op de bankbreuken, op de inrigting der kiezerslijsten, op het regtsgebied der geestelijke hoven, en tot al die verligting van den nood der fabriekdistricten,

die van de wetgeving te wachten was. Werkelijk nam men ook weifeling noch traagheid meer waar bij 't kabinet; het zette de huizen terstond aan 't werk, en gedurende meer dan zes maanden, van 3 februarij tot 12 augustus 1842, stond sir ROBERT PEEL aanhoudend op de bres, 't zij om de plannen aangaande de groote kwestien van den dag te ontwikkelen en te bespreken, 't zij om aan de aanvallen der oppositie het hoofd te bieden en de hindernissen waarmede een gouvernement te kampen heeft, uit den weg te ruimen.

Het middel dat hij voorstelde om de geldmiddelen van den staat in hun evenwigt te herstellen, de invoering van de „income-tax," een belasting op alle inkomsten boven de 150 pond sterl. (*f* 1800), onverschillig of die uit grondbezit, roerende goederen of de uitoefening van een bedrijf voortsproten, ondervond een heftigen tegenstand en is onder de staatshuishoudkundigen en financiers, vooral in Frankrijk, het onderwerp van grooten blaam en even groote beduchtheid geweest en gebleven. In een tijd zoo overhellende tot democratische beginselen, (of liever, zoo bezorgd voor de stellingen en aanvallen der democratie) als de onze, is een belasting die enkel de gegoede standen treft en dus onder de volksklasse geen gisting zal veroorzaken, te verlokkend dan dat men niet voor het misbruik, dat daarvan gemaakt kan worden, zou vreezen. Een belasting op de inkomsten is onderhevig aan een onzekerheid, een inquisitie, een willekeur, een bedrog, die haar bijzonder verdacht en onaangenaam moeten maken. Evenwel wegen deze bedenkingen in Engeland minder dan overal elders. Daar vindt men, in alle vakken waar de menschelijke werkzaamheid zich oefent, groote fortuinen die gemakkelijk te kennen en te treffen zijn. De waarborgen van wettigheid, vrijheid, openbaarheid, ik zou zelfs durven zeggen van zedelijkheid in de betrekking van de burgers tot den staat zijn daar zekerder, en doeltreffender dan ergens anders 1). Doch bovendien was een belasting op de inkomsten in Engeland niet geheel nieuw; PITT had haar in 1798 voorgesteld en doen aannemen naar den maatstaf van 10 ten honderd; PEEL vroeg nu slechts 3 ten honderd, maar stond daarentegen vast op zijn stuk;

1) De uitslag is gunstig geweest. De heer DUNKLEY in zijne prijsverhandeling zegt: „Over 't geheel blijkt het dat wij door £ 9,000,000 directe belastingen op te leggen, in staat gesteld zijn meer dan £ 6,000,000 aan de staatsinkomsten toe te voegen en £ 16,000,000 in de zaken van het volk te laten.

RED.

in zijn oog was het zoo wel een kwestie van nationale eer als van administratieve voorzigtigheid. „Ik heb mijn pligt als minister van hare majesteit vervuld," zeide hij ten slotte, na zijn plan ontwikkeld te hebben, „met al die kracht, die eener regering gegeven is, heb ik aangedrongen op 't geen ik voor het algemeene welzijn noodzakelijk acht. Thans laat ik u het deel dat u eigenaardig toekomt, den pligt om de door mij voorgestelde maatregelen rijpelijk te overwegen en ze aan te nemen of te verwerpen. De eeuw, die wij beleven, is voor de menschelijke maatschappij van hoog gewigt. Van nature neigt de mensch om zich de rampen die hem treffen en de gebeurtenissen die hij bijwoont, grooter voor te stellen dan zij werkelijk zijn. Toch geloof ik, dat het niet te loochenen valt, dat het tijdvak waarin de Voorzienigheid ons en onze vaderen geplaatst heeft, het tijdperk dat verloopen is sints de uitbarsting der eerste fransche revolutie, een der gedenkwaardigste tijdvakken is van de wereldgeschiedenis. Engelands houding gedurende dien tijd zal de aandacht en, zoo ik vertrouw, de bewondering der nakomelingschap wekken. Dat tijdvak is in twee bijna gelijke helften te verdeelen: vijf en twintig jaren van een aanhoudenden strijd, den vreeselijksten waarin ooit de krachten eener natie beproefd zijn, en vijf en twintig jaren van een diepen europeschen vrede, een zeldzaam geluk 't geen de meesten onzer genoten hebben en dat wij dank moeten weten aan de offers, gedurende de oorlogsjaren gebragt. Een tijd zal komen wanneer de tallooze millioenen menschen, uit ons bloed gesproten, door onze uitgestrekte kolonisatien in 't bezit van een groot gedeelte van den aardbol gesteld, onder instellingen levende die van de onze zijn uitgegaan, en daarbij onze taal sprekende, zich met trots de voorbeelden van heldenmoed en standvastigheid zullen herinneren, die onze vaderen gedurende het vreeselijke tijdvak van oorlog gegeven hebben. Hun gedrag zal vergeleken worden bij dat, door ons gedurende de vredejaren gehouden. Thans wende ik mij tot u te midden van dien vrede, die sints vijf en twintig jaren voortduurt; ik ontvouw u de bezwaren en financiele lasten die op u drukken, en koester daarbij de hoop en 't vast vertrouwen, dat gij, overeenkomstig het door uwe vaderen gegeven voorbeeld, die moeijelijkheden onverwrikt in 't gelaat zult durven zien en niet onwillig zult zijn offers te brengen gelijk zij deden tot instandhouding van het openbaar crediet. Bedenk het wel; dit is geen tijdelijke verlegenheid; de hoogere klassen der maatschappij zijn in voorspoed en rijkdom, in genot en welvaart sterk

vooruitgegaan; maar, daar naast bestaat een groot euvel, een verwarring in de staats-financien, die sedert zeven jaren is toegenomen en tegenover welke gij u thans bevindt. Bezit gij den moed en de standvastigheid dergenen die ik u als voorbeeld gesteld heb, (en dit geloof ik van u) dan zult gij niet met de handen in den schoot blijven zitten om bedaard aan te zien dat het kwaad met ieder jaar aangroeit. Gij zult u niet willen helpen met het ellendige noodmiddel, om tijdens den vrede en bij de toeneming der algemeene welvaart, den last, dien de nakomelingschap te torschen zal hebben, te verzwaren. Uw gedrag zou te ongunstig afsteken bij dat uwer vaderen, die onder oneindig zwaarder druk verkeerden dan gij. Bij een oproer op de vloot, een opstand in Ierland, schrikkelijke tegenspoeden in 't buitenland en de staatsschuld-brieven beneden 52 per cent, onderwierpen zij zich, met verdubbelde geestkracht en onder de toejuiching des lands, aan een belasting op de inkomsten van 10 percent. Aan zulk een nadeelige vergelijking zult gij u niet blootstellen. Zoodra ik op u de verantwoordelijkheid overbreng zult gij u uwer roeping waardig betoonen, het bewijs leveren dat gij waardig zijt een groot volk te vertegenwoordigen. De kracht der openbare meening begint al meer en meer over de stoffelijke kracht te zegevieren; bovendien worden goede trouw en een goede naam meer en meer voor de volkeren, maar bovenal voor het engelsche volk, het zekerste middel om hunne grootheid te handhaven. Gij zult niet te kort schieten in den pligt, dien uwe vaderen u hebben nagelaten, noch een naam bezoedelen die uw roemrijkst erfdeel is."

De huizen dachten en gevoelden gelijk de minister, die hun de eer bewees zich op hen te verlaten; de groote partij onder zijne leiding, die uit grondeigenaars, kapitalisten, kooplieden, fabriekanten, aristocraten en gegoeden van allerlei aard bestond, nam den last, dien hij voordroeg, op hare schouderen en de orde was in de geldmiddelen van den staat hersteld.

Bij den eersten oogopslag was de tweede maatregel, door sir ROBERT PEEL voorgesteld, in een herziening van het tarief der inkomende regten op vreemde voortbrengselen, van minderen omvang en belang. „ De beginselen waarnaar wij in 't algemeen gehandeld hebben (ik zeg in 't algemeen, want enkele artikelen maken daarop een uitzondering) zijn de volgende," zeide PEEL. „ Vooreerst hebben wij elk volstrekt verbod geheel opgeheven en de regten verlaagd die met een verbod gelijk stonden; vervol-

gens de regten op de grondstoffen, die in onze fabrieken gebruikt worden, aanzienlijk verminderd; in sommige gevallen is het regt bloot nominaal geworden en meer als een middel tot het bekomen van een volledige statistiek dan als een bron van inkomsten voor de schatkist behouden; in geen geval bijna gaat het regt op de onbewerkte grondstoffen 5 percent te boven. Ik stel een belangrijke vermindering van regten op de gedeeltelijk bewerkte artikelen voor, zoo dat dit nimmer boven 12 percent stijgt. Eindelijk zullen de regten op geheel afgewerkte artikelen schier nooit boven de 20 ten honderd rijzen." In het tarief, dat 1200 artikelen bevatte, werden de regten van 750 artikelen verminderd, en deze verminderingen, met inbegrip van die op de koffij en timmerhout, welke ook verlaagd werden, kwamen der schatkist op een verlies van 1,040,000 pond sterling (*f* 12,480,000) te staan. „Vele verklaarde voorstanders van de handelsvrijheid," zeide PEEL, „ zullen van oordeel zijn, dat ik niet ver genoeg gegaan ben; over het algemeene beginsel van handelsvrijheid geloof ik dat tegenwoordig niet veel strijd meer bestaat, en iedereen stemt toe dat men zoo laag mogelijk moet inkoopen en zoo hoog mogelijk verkoopen; doch bij het behartigen van zulke groote en verschillende belangen kan men een beginsel niet altijd strikt toepassen. De wezenlijke vrienden van 't algemeen beginsel moeten van oordeel zijn, dat het niet verstandig zou wezen zoodanige veranderingen voor te stellen dat daaruit rampen ontstonden van genoegzame zwaarte om een grooten noodkreet te doen opgaan en levendige mêewarigheid te verwekken. In dit opzigt denk ik gelijk een uitstekend staatsman, die niet meer onder de levenden verkeert en met wien ik het geluk had in 1825 zamen te werken. De heer HUSKISSON stelde toen namelijk in de handels- en koloniale politiek van dit land eenige hervormingen voor van vrij wat minder uitgebreidheid dan die, welke ik thans de eer heb aan 't oordeel van het huis te onderwerpen. Bij de aanbieding zeide hij: „Het lust mij niet nieuwe beginselen in te voeren wanneer de omstandigheden dit niet eischen; een lange ervaring in staatszaken heeft mij geleerd en elke dag leert het mij nog meer, dat algemeene stellingen, hoe onwêersprekelijk in 't afgetrokkene, bij de zoo groote en ingewikkelde belangen onzes lands niet dan met de uiterste behoedzaamheid toegepast mogen worden, waarbij men naauwkeurig heeft te letten op den toestand der maatschappij en groote zorg te dragen voor alle instellingen in haar boezem aanwezig." — „Dat zijn regtmatige, diepzin-

nige en verstandige denkbeelden," vervolgde PEEL, „die mij en mijne ambtgenooten bij de herziening van het tarief geleid hebben. Ik betreur het, dat sommige belangen door onze hervormingen een weinig gekwetst zullen worden; doch had dit ons moeten weêrhouden, de beslissing van dit punt ware voor onbepaalden tijd vertraagd. Ik vertrouw dat het algemeene welzijn, hetgeen uit onze maatregelen zal voortvloeijen, ruime vergoeding schenken zal voor enkele nadeelen, en dat de vraag naar de voortbrengselen onzer nijverheid en de middelen voor het volk om zich de behoeften des levens te verschaffen, grootendeels zullen toenemen. Wij doen deze voorstellen op een oogenblik van groote financiele bezwaren; doch aldus geven wij een goed voorbeeld aan Europa, want wij trachten onze geldmiddelen niet te verbeteren door verhooging der invoerregten, maar rekenen op andere bronnen om onze schatkist te vullen. Ik hoop, dat dit andere natien tot navolging zal uitlokken; maar al ware dit zelfs het geval niet, het moet ons niet ontmoedigen, want het is altijd het belang onzes lands goedkoop in te koopen wat het behoeft, onverschillig of andere landen in hunne betrekking met ons het zelfde willen doen of niet. Niet alleen zullen deze beginselen ons een dadelijk voordeel aanbrengen, maar door ze aan te nemen zullen wij vroeg of laat hunne algemeene toepassing verzekeren, 't geen een bron van wederkeerig voordeel zal zijn, èn voor ons èn voor hen die wijs genoeg zullen wezen te handelen gelijk wij."

Op 't oogenblik toen PEEL op deze wijze zijne toetreding tot het algemeen beginsel van handelsvrijheid kenbaar maakte, liep een gemompel van goedkeuring door de vergadering waarop de minister volgenderwijze antwoordde : „Ik begrijp die beweging. Ik wil op 't oogenblik in geen discussie over de graanwetten treden, maar ik beweer, en meer dan eens heb ik hiervan de redenen ontvouwd, dat dit een uitzondering is op den algemeenen regel. De oppositie zal wel klagen over de grenzen binnen welke ik, ten opzigte van deze belangrijke zaak, de toepassing van 't beginsel van vrijheid beperk. Ik blijf gelooven, dat het onraadzaam zou wezen zoo ver te gaan als men mij zou willen drijven. Zoo ik in de graanwet grootere veranderingen bragt dan ik vroeger aan 't oordeel van het huis heb onderworpen, zou ik slechts den rampspoed en de bezorgdheid des lands vermeerderen. Het komt mij voor, dat wij alles gedaan hebben wat zoo gewigtige belangen in de tegenwoordige omstandigheden eischen."

Inderdaad had hij reeds in de eerste dagen der zitting dit moeijelijke vraagstuk aangevat en in de wetgeving op de granen de eenige veranderingen voorgesteld, die hij toenmaals doeltreffend keurde. Zij waren van weinig omvang; hij behield het stelsel der beweegbare schaal van regten bij den invoer van vreemde granen, doch in een vrijzinnigen geest gewijzigd, 't zij door verandering van de grondslagen naar welke de middenprijzen moesten berekend worden, 't zij door vermindering van de bescherming welke de inlandsche granen op verschillende punten der schaal genoten. Het maximum der bescherming, 't geen 27 shillings per quarter bedroeg wanneer het inlandsche koren beneden den prijs van 60 shillings het quarter stond, werd tot 20 shillings verminderd en wel alleen in geval het koren beneden 51 shillings was. Deze wijzigingen voldeden geen der fractien van de oppositie; de whigs sloegen bij monde van lord JOHN RUSSELL de vervanging der beweegbare schaal door een vast regt van 8 shillings per quarter voor; de heeren VILLIERS en COBDEN alsmede de radicalen vorderden de algeheele afschaffing der regten op de granen; daarentegen eischte de heer CHRISTOPHER, namens de warme voorstanders van het stelsel van bescherming, dat de beweegbare schaal van regten in elk punt verhoogd zou worden. Na lange beraadslagingen deed sir ROBERT PEEL al die voorstellen verwerpen en handhaafde met kracht het regeringsvoorstel, dat hij zonder blind zelfvertrouwen, zonder voorspiegeling van heilrijke gevolgen, zonder bijstand van drogredenen verdedigde, terwijl hij er geen afdoende verzoening van de strijdige belangen, geen uitroeijing van den nood der arbeidende klassen in sommige deelen des lands uit liet voorzien. „Ik acht mijn pligt te verklaren," zeide hij bij den aanvang, „dat ik, na aan deze kwestie al het onderzoek en de aandacht, waarvoor ik vatbaar ben, gewijd te hebben, het voorstel, 't geen ik doen zal, niet kan aanbevelen door hoop te geven op een afdoende en onmiddelijke leniging van de handelscrisis. Ik weet dat die werkelijk bestaat, ik betreur de rampen die zij veroorzaakt, ik heb medegevoel voor de standen die tot zoo harde ontberingen genoodzaakt worden; maar ik kan dat alles niet toeschrijven aan den invloed der graanwet, althans in die mate als sommigen voorgeven. Mijns inziens ligt in andere oorzaken een toereikende verklaring van die betreurenswaardige omstandigheden." Met de zelfde opregtheid voerde hij de discussie en ontwikkelde daarin de practische waardij zijner maatregelen; hoewel zijn voornemen vaststond was hij blijk-

baar verlegen en inwendig geslingerd tusschen zijn vurigen wensch om het lot der mindere klassen te verbeteren, en het ontzag dat hij voor den grondeigendom en den nationalen landbouw, niet enkel uit parlementaire behoedzaamheid, maar ook uit een gevoel van regt en noodzakelijkheid, in 't oog wilde houden. „'t Is duidelijk," sprak hij, „dat zij, die de volledige afschaffing der graanwet verlangen, bewijsredenen te berde kunnen brengen, die hun een groot voordeel verschaffen. Zij kunnen aanvoeren, dat die belasting is ingesteld ter bescherming en ten voordeele van één bijzonderen stand. Doch ik blijf bij de meening volharden, dat het grootelijks in 't belang is van dit land, dat het ten opzigte der levensmiddelen zoo veel mogelijk van vreemde hulp onafhankelijk blijve. Ik bedoel natuurlijk niet in den volstrekten zin onafhankelijk, want dat zou niet mogelijk zijn, en 't zou schadelijken invloed kunnen oefenen indien door wetten de indruk wierd te weeg gebragt, dat men dit land van elken vreemden bijstand ten eenemale onafhankelijk wil maken. Maar wat ik bedoel is dit: dat het in een land, waar koren het voorname voedsel van den landbouwer uitmaakt, van 't hoogste belang is, dat invoer van vreemd graan uitsluitend geschiede ter aanvulling van een te kort, niet met het doel om er den hoofdvoorraad van te maken. De regten, die ik voorstel, zijn ontegensprekelijk een aanmerkelijke vermindering van de tot nog toe aan den inlandschen landbouwer verleende bescherming, en toch op de zaak goed acht slaande, zal hij zien, dat hij deze vermindering lijden kan en nog genoegzaam beschermd blijft. Ik verlang geene klasse der maatschappij bij voorkeur te beschermen; de bescherming kan niet uit dit beginsel verdedigd worden, maar zij moet strooken met het welzijn van alle standen. Ik zou mij geen vriend van de landbouwers achten, indien ik met het eenige doel om hunne inkomsten op de zelfde hoogte te houden bescherming voor hen vroeg. Zoodanige bedoeling loochen ik nadrukkelijk. Ik en mijne ambtgenooten oordeelen het van 't hoogste belang voor ons land en alle standen onzer maatschappij daarbij betrokken, dat de voornaamste bron hunner voeding in den inlandschen landbouw gelegen zij, en te gelijker tijd zijn wij van meening, dat elke verandering in den prijs der granen om dat doel te bereiken, niet moet beschouwd worden als een bijzondere premie voor den landbouw, maar als een maatregel, voor 't gansche land van nut. Van dien aard is het voorstel 't geen harer majesteits regering aan 't oordeel van het huis onderwerpt. Het oogenblik komt mij geschikt voor, om deze

aangelegenheid te regelen. In 't buitenland is geen koren genoeg aanwezig om de bezorgdheid te regtvaardigen van hen, die vreezen dat onze markt overvoerd zal worden. Gedurende den tijd, verloopen sints de sluiting van het parlement, en te midden van den nood des handels, zijn de gemoederen ten opzigte van dit teedere punt zoo gematigd, zoo kalm gebleven als men wenschen kon. Hier en daar moge eenige gisting ontstaan, eenige poging gedaan zijn om het volk op te ruijen; maar ik moet erkennen, dat de houding en 't gedrag van de meerderheid der natie, voornamelijk van hen die 't zwaarst door de omstandigheden gedrukt worden, hun alle aanspraak op medegevoel en eerbied geven. Geen geweld zal de oplossing van 't vraagstuk belemmeren; het wortelt in 't gebied der wet. Ik vertrouw, dat het voorstel, 't geen ik de eer heb te doen, het worde aangenomen of niet, ons op de eene of andere wijze tot een bevredigende eindschikking zal brengen."

Hierbij verwachtte sir ROBERT PEEL echter te veel van 't verstand der menschen en van zijn eigen wijsheid. Ofschoon zijn voorstellen zonder amendementen en met groote meerderheid werden aangenomen, waren zij, wel verre van tot een bevredigende eindschikking te leiden, niets anders dan een verderen stap in den kampstrijd. Zoodra hij het voornemen had aan den dag gelegd om de beschermende regten van de beweegbare schaal te verminderen, openbaarde zich een scheuring in zijne partij en zelfs in zijn kabinet; de hertog van BUCKINGHAM, dien hij daarin geroepen had als de warmste voorstander der belangen van den landbouw, trad af, en in het lagerhuis stemden 104 conservatieven voor het amendement 't geen hoogere regten dan die van 't ministerieele voorstel eischte. De heeren VILLIERS en COBDEN verwierven 90 stemmen ten gunste van de geheele afschaffing der graanwetten. Het stelsel van een vast regt, door de whigs voorgeslagen, vereenigde 226 stemmen op zich, tegen 349 die aan de beweegbare schaal trouw bleven. Hoe volkomen de overeenstemming van het gouvernement ook ware, hier vertoonden zich verschijnselen van oppositie, die, vooral bij den aanvang van de loopbaan der ministers, niet in den wind moesten geslagen worden. Bij het ten einde spoeden der zitting van 1842, twee dagen vóór de prorogatie van 't parlement, nam lord PALMERSTON op zich, dien stand van zaken in 't licht te stellen en het zegepralende kabinet op de hinderpalen en klippen, die zich vertoonden, te wijzen. „Gewis," zoo liet hij zich uit, „ is de dag toen wij de teugels des bewinds nederlegden

en onze tegenstanders die in handen namen, voor de torypartij een dag van uitbundige vreugde en triomf geweest. Het was dan ook een dag, die hun voor een reeks van jaren het behoud verzekerde van dat stelsel van monopolien en verbodsregten waaraan zij gehecht waren en 't geen zij even nuttig voor 't algemeen als voor hun eigen belang oordeelden. Maar o, ijdelheid der menschelijke wijsheid! hoe kortzigtig is het schranderste hoofd! Eerst weinige maanden zijn verloopen en reeds zijn de triomfzangen der tories in jammerklagten overgegaan. De mannen die zij als hun stoutste kampvechters gekozen hadden, de verdedigers die zij voor hunne zaak hadden uitgerust, hebben tegen henzelven de wapenen gekeerd en hun zonder genade slagen toegebragt, die, zoo zij thans nog niet doodelijk zijn, onfeilbaar den volslagen ondergang van het geliefkoosde stelsel der tories moeten ten gevolge hebben. Groot is hun teleurstelling geweest, bitter hun geweeklaag. Wij hebben er, om redenen, in dit huis niet veel van vernomen; maar in de andere gebouwen van Londen, in al de clubs, op alle straten heeft de toorn zich lucht gegeven van die arme menschen, die de slagtoffers van de wreedaardigste misleiding beweren te zijn. In waarheid zijn zij wreed bedrogen; doch door wie? Niet door den geachten baronet, dien zij tot hoofd hebben gekozen, zich-zelven hebben zij de misrekening te wijten, die het gedrag van harer majesteits regering hun veroorzaakt. Waarom, in de tien jaren dat zij hunne aanvoerders in de oppositie volgden, de moeite niet genomen zich te verzekeren van de gevoelens dier aanvoerders omtrent deze kwestien, die in hun oog levensvragen zijn? Wat die gevoelens inderdaad zijn hebben wij in de tegenwoordige zitting ruimschoots kunnen leeren; men heeft ze ons zonder omwegen, ondubbelzinnig uiteengezet, en ik moet erkennen, dat de warmste voorstanders van de handelsvrijheid geen vrijzinniger stellingen, geen verhevener en regtvaardiger beginselen hadden kunnen verkondigen. Niemand zal onderstellen, dat onze geachte tegenstanders bij het innemen onzer plaatsen die beginselen van ons hebben overgenomen, noch dat zij die gevonden hebben in de portefeuilles, hun door ons overhandigd. Nog minder zal men gelooven, dat die meeningen, die stellingen bij de aanvoerders der tories de vrucht zijn van diepe studien sinds hun optreding in september laatstleden. Wij kennen de bezigheden, waarmede een minister overstelpt is, bij ondervinding; wij weten, dat de vloed der zaken hem iederen dag overstroomt en zonder redding medesleept. Neen, niet tusschen 3 september, den

dag hunner optreding, en 3 februarij, den dag der opening van deze zitting, is het, dat harer majesteits ministers den tijd gevonden hebben om de werken van ADAM SMITH, RICARDO, MAC CULLOCH, MILL en SENIOR te bestuderen; blijkbaar waren de denkbeelden, die zij in dit huis hebben blootgelegd, de vrucht van diepgaand onderzoek en langdurige overpeinzing, waaraan die tien jaren van rust welke zelfs de ijverigste oppositie overlaat, gewijd zijn geweest. Onze tegenstanders kwamen aan 't bewind, doordrongen van die uitmuntende beginselen, wier erkenning op onze banken zoo veel bewondering, op die aan de overzijde zoo veel verbazing en bezorgdheid heeft verwekt. Ongetwijfeld zijn de maatregelen, die zij voorstellen, verre van te voldoen èn aan de behoeften des lands èn aan onze wenschen èn zelfs aan de beginselen waarop zij zich beroepen; doch niet minder is het waar, dat wij, ofschoon een tory-regering bezittende, een grooten stap op den goeden weg zijn vooruitgegaan, groot genoeg om ons met hoop te vervullen voor de toekomst en ons te bewegen voor 't oogenblik tevreden te zijn met hetgeen wij nu reeds hebben verworven."

Die welgerigte slag trof PEEL gevoelig, en in zijn antwoord behandelde hij zijne tegenstanders hooghartig en fel; jegens zijne vrienden nam hij inschikkelijkheid en zachtheid in acht. Dadelijk stond hij na lord PALMERSTON op met de woorden: „De edele lord behoorde jegens veranderingen van meening wat verdraagzamer te zijn; twintig jaren lang is hij de warme aanhanger van PERCEVAL, CASTLEREAGH en CANNING geweest; tot in 1827, tot den dood van CANNING, dien bepaalden en onwrikbaren tegenstander van alle parlements-hervorming, heeft de edele lord den heer CANNING trouw gevolgd en gediend. In 1830 toen graaf GREY, de bepaalde en onwrikbare voorstander van die hervorming, aan het bewind kwam, heeft de edele lord even trouw dien graaf gevolgd en gediend. Was er dan tijdens CANNINGS leven niets in de tijdsomstandigheden en den loop der gebeurtenissen, 't geen de naderende noodzakelijkheid van groote constitutionele veranderingen voorspelde? Had hij niets opgemerkt 't geen hem leerde, dat het voorzigtig was de volkseischen te voorkomen en door tijdige en matige inwilligingen de noodzakelijkheid van gevaarlijke nieuwigheden af te keeren? Was er volstrekt een plotselinge en onvoorziene slag, bijv. de fransche revolutie van 1830, noodig om hem tot een verandering van meening te brengen en die te regtvaardigen? Ik geloof en moet gelooven aan de zuiverheid zijner bedoelingen; maar even zeer ge-

loof ik dat het hem niet vrijstaat zich zoo onverdraagzaam en heftig te betoonen, wanneer anderen hun gevoelen wijzigen. Hij geeft te verstaan dat ik door den omvang en het gewigt der door mij in de wetgeving op de granen gebragte veranderingen mijne vrienden misleid heb; anders ben ik gewoon van „zijne" vrienden een gansch tegenovergesteld verwijt te hooren: zij beweren, dat die wijzigingen noch groot noch belangrijk zijn, dat de nieuwe wet even min deugt als de oude, en dat misrekening en teleurstelling niet aan de landbouwers, maar aan de groote menigte der verbruikers te beurt valt. Deze beide beschuldigingen kunnen niet te gelijker tijd waar zijn; maar eigenlijk is geen van beiden waar; ik heb niemand misleid, ik heb op den ministerielen zetel geen beginselen geuit, die ik niet ook in de oppositie zou verkondigd hebben. Wat voerdet gij mij toen te gemoet? Dat mijne volgelingen mij slechts huns ondanks en niet uit volle overtuiging ondersteunden, dat zij mijn gematigdheid en overhelling tot handelsvrijheid laakten. Heb ik niet, toen ik in 1835 het bewind op mij nam, een openlijke verklaring afgelegd van de beginselen, waarnaar ik dacht te handelen? In welk opzigt ben ik daarvan in 1842 afgeweken? De edele lord zeide, dat ik die beginselen niet in de portefeuilles der vorige ministers gevonden had. Hij kon zich niet sterker naar waarheid uitdrukken. Het afgetreden kabinet heeft, wat handelsvrijheid en tariefsverlaging betreft, niet het minste spoor van zijne bedoelingen achtergelaten; zij kunnen uitstekend geweest zijn, doch — wij hebben daar niets van gevonden. Eerst ten dage van uw val hebt gij u, als verbijsterde boetelingen, de beginselen herinnerd, die gij in de dagen uwer kracht hadt vergeten of veronachtzaamd, en gij hebt ze in minachting gebragt door uwe poging om ze niet in het algemeen belang, maar ten behoeve van een bestuur, dat zijn val nabij was, aan te wenden. De edele lord voert tot verdediging der werkeloosheid van 't kabinet in de laatste jaren een argument aan, dat hij onwederlegbaar acht; hij en zijne ambtgenooten, zegt hij, waren niet sterk genoeg om hunne beginselen te doen zegevieren; zij werden door de oppositie gedwarsboomd en ontzenuwd. Maar waarom, vraag ik dan, bleeft gij aan 't bewind? Waarom ging uw ambt boven uwe beginselen; waarom steldet gij niet voor, wat door u noodig werd gekeurd, waarbij gij aan 't parlement de verantwoordelijkheid van de verwerping hadt kunnen laten? Ik heb het regt u die vraag voor te leggen; want heb ik in 1835 van de moutbelasting afgezien, omdat mijn aanhangers die dreigden te ver-

werpen? Neen, ik heb hen tot eenstemmigheid weten te brengen, hun gezegd dat de handhaving van de moutbelasting noodig was tot handhaving van 't openbaar crediet, dat ik mij verzetten zou tegen de afschaffing en dat ik aftrad wanneer ik 't onderspit moest delven. Ik heb mij verzet en wel met goed gevolg. Verleden jaar zeidet gij mij, dat ik een werktuig zou zijn in de handen van anderen en dat men mij de magt, om mijne beginselen in toepassing te brengen, zou weigeren. Toen heb ik verklaard, gelijk ik thans verklaar, dat het gezag met zijn voorregten en luister in mijn oog niets beteekent wanneer het niet wordt aangewend ten bate van 't algemeen. Zoo ik in 't gezag slechts geduld wierd en het niet mogt behouden dan onder voorwaarde van mijne overtuiging aan die van anderen op te offeren, zou ik het niet verkiezen te bezitten. Mijne schadeloosstelling voor al de offers die het gezag eischt, zal gelegen zijn in de hoop op dien geachten naam, dien men alleen verkrijgt door met vaste schreden den weg te volgen, die, volgens ons steeds feilbaar oordeel, tot het volksgeluk leidt. Niet door zich te plooijen naar den wil van anderen en de tijdelijke gunst eener meerderheid te bejagen, bereikt men dat doel, 't geen alleen onze inspanning waardig is. Ondanks al wat de edele lord zeide, ondanks de geruchten die hij opgevangen heeft omtrent het heimelijk misnoegen mijner vrienden, heb ik de trotsche zelfvoldoening, te weten dat ik hun vertrouwen geniet, hoewel ik het regt eisch om naar de inspraak van mijn eigen geweten te handelen. Hunne edelmoedige ondersteuning is 't, die mij, van de opening tot de sluiting dezer zitting, in staat gesteld heeft alle hinderpalen te boven te komen en al de door mij voorgestelde maatregelen te doen zegevieren. Er hebben onderscheidene schakeringen, hier en daar toevallige redenen van ontevredenheid bij die partij kunnen ontstaan; maar ik blijf overtuigd, dat mijn gedrag op den ministerielen zetel mij onder mijn vrienden niets heeft doen verliezen van dat vertrouwen, 't geen mij op de onbekoorlijke paden der oppositie heeft bemoedigd. Na de goedkeuring van mijn geweten en de eer van mijn naam in de toekomst, vind ik het hoogste loon voor mijn arbeid in hunne achting en rondborstigen bijstand."

Niet alleen uit voorzigtigheid en om zijne aan 't wankelen gebragte partij nieuwen moed te schenken voerde PEEL zoodanige taal; zijn vertrouwen was opregt en tot zekere hoogte gegrond. Gelijk hij hier in herinnering bragt had hij meer dan eens tegenover zijn bestrijders zijne beginselen verkondigd en zijne onafhankelijk-

heid gehandhaafd, en ondanks scheuring en hier en daar gebleken misnoegen, was het gros zijner partij hem voortdurend en tot nog toe trouw gebleven. De aanvoerder en zijn onderhebbende krijgers, wederkeerig voor elkander onmisbaar, eensgezind omtrent de hoofdbeginselen van regering, en onvermijdelijk overwonnen zoodra er verdeeldheid onder hen ontstond, trokken gezamenlijk voort zonder elkander in 't verhoor te nemen, zonder elkander opzettelijk te misleiden, doch even zeer zonder elkander de oogen te openen, en hunne verschillen of misrekeningen dekkende door toegeven of zwijgen. Een wel zeldzaam voorbeeld van doorzigt, lijdzaamheid en gematigdheid bij een onherstelbaar valsche stelling, die gevaarlijker moest worden naar mate zij duidelijker werd, doch die, ten gevolge van deze politieke deugden, nog langen tijd kon en moest stand houden! In 't parlement begon dat gevaar in 't oog te vallen, en buiten de vergaderzaal kwamen twee gewigtige omstandigheden, het verbond tegen de graanwet en de toestand van Ierland, den loop der gebeurtenissen bespoedigen en sir ROBERT PEEL dwingen om met grooter vaart de helling, waarop hij zich geplaatst vond, af te snellen.

IX.

In 't graafschap Lancaster was Bolton, nabij Manchester (een fabriekstad van den tweeden rang, maar desniettemin met 50,000 inwoners bevolkt,) door de handelscrisis in de diepste ellende gestort. Van de vijftig fabrieken waren dertig gesloten; meer dan 5000 werklieden wisten niet waar zij hun onderhoud vinden, neen waar zij 't zoeken zouden. De ongeregeldheden en misdaden hielden in deze diep beklagenswaardige stad gelijken tred met den rampspoed. Bijna een vierde der huizen telde geen inwoners meer maar daarentegen waren de gevangenissen daarmede overkropt. Kinderen stierven van honger in de armen hunner moeders; vaders verlieten hunne vrouwen en kinderen in de hoop van ze te vergeten, daar zij die toch niet meer onderhouden konden. Het parlement hield enquêtes over den omvang en de oorzaken van dien nood. Bolton werd in 't lagerhuis vertegenwoordigd door dr. BOWRING, een schrander, ijverig en onvermoeid staatshuishoudkundige, die onophoudelijk deze voorvallen onder de aandacht van 't huis bragt, daaruit aanleiding nam om de vergadering te bekeeren tot de zaak der handelsvrijheid waarvan hij een der vurigste verdedigers

was, en in dat philanthropische streven werd aangevuurd door zijn smaak om al weldoende gerucht te maken. Doch het euvel bleef aanhouden en er werd geen geneesmiddel gevonden. Maar zie, op zekeren dag kondigde een oud geneesheer, dr. BIRNEY, te Bolton aan, dat hij dien avond in de schouwburgzaal een voorlezing zou houden over de graanwet en haar invloed. Op 't bepaalde uur was de zaal eivol, doch toen de redenaar het woord zou voeren geraakte hij in de war en versprak zich zoo erg, dat hij niet kon voortgaan. De teleurstelling der reeds zoo droevig gestemde toehoorders dreigde tot dadelijkheden over te slaan; er waren heftige wanordelijkheden op til, toen eensklaps een jong chirurgijn, PAULTON geheeten, het tooneel besteeg en een welsprekende rede improviseerde tegen de graanwet en de ellende, die zij aan de arbeidende klasse berokkende. Met vervoering luisterde en applaudiseerde de vergadering. Men verzocht hem in een nadere zitting zijn gevierde rede te herhalen. Hij deed dit inderdaad en voerde tot staving nieuwe feiten, nieuwe betoogen, nieuwe redenen van misnoegen aan. Dr. BOWRING bevond zich op dit oogenblik te Manchester, alwaar de voornaamste fabrikanten een commissie gevormd hadden om onderzoek te doen naar de uitgestrektheid van den nood en middelen te beramen om daarin te voorzien. Toen hij van PAULTON en diens improvisatien hoorde, noodigde hij hem uit te Manchester te komen en zijne beschouwingen aan de commissie mede te deelen. Te Manchester evenzeer toegejuicht als te Bolton, kreeg PAULTON van de commissie in last, Engelands voornaamste fabriekdistricten te doorreizen, om ze met den zelfden ijver voor de zelfde zaak te bezielen. De kamer van koophandel te Manchester stelde schier eenparig een petitie aan 't parlement vast, waarbij de algeheele en onverwijlde afschaffing der graanwet gevraagd werd. De fabrikanten, handelaars, winkeliers en werklieden dier stad teekenden, ten getale van meer dan 25,000, een stuk waarbij aan die wet een soort van oorlog verklaard werd, en om die beweging door duurzaamheid doeltreffend te maken, rigtten de fabriekanten een genootschap op, vestigden tot kenbaarmaking van hunne gevoelens en raadgevingen een tijdschrift, onder den titel van „ Circulaire tegen de broodbelasting," stelden een soort van intellectuele reisbedienden aan die dat geschrift moesten verspreiden en uitleggen, en openden, om de kosten van dit alles te dekken, een inschrijving waaraan terstond voor 50,000 p. st. (*f* 600,000) werd deelgenomen.

Op zoodanige wijze trachtte men de publieke opinie tegen de graanwet in te nemen en op te ruijen.

Doch een gedachte is niets zonder een man om haar te verwezenlijken; en die man was bij de hand voor de ontkiemende zaak. RICHARD COBDEN, een sinds weinige jaren te Manchester gevestigd fabriekant van gedrukte katoenen, had zich daar spoedig even zeer doen opmerken door zijn schranderen, juisten en vruchtbaren geest en zijn levendige, duidelijke, natuurlijke, stoutmoedige welsprekendheid, als door zijn eerlijkheid en den gelukkigen uitslag zijner ondernemingen. Hij was rijk en bij 't volk bemind, en ofschoon plaatselijke naijver zijne afvaardiging naar 't lagerhuis door Manchester zelf had verhinderd, had hij in die vergadering zitting voor de naburige stad Stockport. Zoodra COBDEN van het genootschap lid was geworden, zag hij in, dat het weinig vrucht zou dragen, indien Manchester de voorname schouwplaats bleef en de manchestersche fabriekanten er 't hoogste woord hadden. Dat mengsel van ingeving en van snelheid der gedachten, 't geen de mannen van geestkracht en die een ware roeping vervullen onderscheidt, deed hem gevoelen dat het genootschap, om te slagen, van bijzonder algemeen, van provinciaal nationaal moest worden en zijn zetel van openbaarheid en werking moest hebben in 't groote middelpunt van land en regering, namelijk te Londen. Bovendien was dit voor hem het zekerste middel om hierbij de hoofdrol te spelen. Te Manchester had hij rijker en invloedrijker mededingers dan te Londen, en als lid van 't parlement, werd hij natuurlijk de mond en 't hoofd des genootschaps. Hij gaf zich dus veel moeite om den zetel naar Londen te doen overbrengen, te midden van de groote staatkundige beweging en van de reeds vermaarde voorstanders der handelsvrijheid. Deze knoopten betrekkingen aan met de commissie te Manchester; men hield vergaderingen waarin het doel en de beginselen van 't genootschap, zijn voorwaarden en middelen van welslagen, in een verhevener en uitgebreider kring dan waar 't geboren was, besproken en verkondigd werden. In een dier vergaderingen beschreef COBDEN de zamenstelling van 't Hanze-verbond en andere soortgelijke vereenigingen, die in de middeleeuwen gevormd waren om weerstand te bieden aan de verdrukking der grooten, en de arbeidende klassen te beschermen. „Waarom zouden wij ook niet een verbond oprigten?" vroeg een der aanwezigen. — „Ja," gaf COBDEN ten antwoord, „een verbond tegen de graanwet." Algemeen en levendig was de deelne-

ming; met spoed verbreidde zij zich overal waar de manchestersche beweging was doorgedrongen en sints dat oogenblik bezat het genootschap, dat den oorlog aan de graanwet verklaard had, een beroemden naam en een populair hoofd, benevens eenheid en grootschheid van strekking.

Het verbond had bij zijn eerste schreden een gevaarlijke klip te vermijden. Vroeger had zich een genootschap van veel verder strekkende uitzigten gevormd, dat der chartisten, die, onverschillig tot welken prijs, zoo wel Engelands burgerlijken als staatkundigen toestand, zoo wel zijn maatschappij als zijn constitutie wilden veranderen; 't waren even onbesuisde als aanmatigende revolutionnairen, welke, bij andere grove gebreken, ook die bezaten van met den mond de buitenlandsche omwentelingen na te bootsen. De chartisten achtten zich geregtigd op alle volksvergaderingen den hoogsten toon te voeren en daar hune beginselen en ontwerpen door te drijven. Vroeger hadden zij op een groote vergadering te Leeds voor goed gebroken met de radicalen, omdat deze niet verkozen het algemeene stemregt, zonder beperking hoegenaamd, te vorderen. Even heftig stieten zij 't verbond tot verwerving van handelsvrijheid van zich af, omdat het zich binnen zijn bescheiden grenzen wilde houden; zij weigerden tot zulk een beperkt doel met dat verbond zamen te werken, stoorden zijn vergaderingen, en bragten ten slotte de voornaamste deelgenooten, de fabriekanten, in de uiterste verlegenheid door aan de werklieden den raad te geven allen arbeid te staken, want, zeiden zij, wanneer de bronnen van productie en inkomsten dusdanigerwijze opgedroogd waren, zou het gouvernement genoodzaakt zijn tot een vergelijk te komen en zich aan de voorwaarden te onderwerpen die de arbeidende klasse zou gelieven voor te schrijven. Dergelijk een raad moest gretig geloof vinden in de geteisterde fabriekdistricten. Inderdaad hield daar alle arbeid op; de lediggaande werklieden doorkruisten in toomelooze benden de straten en omstreken, en bedreven zelfs hier en daar groote ongeregeldheden, die echter geen algemeene beteekenis hadden. Zoo wel uit overleg als instinct hield het verbond tegen de graanwet zich vreemd aan deze beroering, die zoo wel de tegenwoordige belangen als de toekomstige oogmerken zijner hoofden bedreigde. Wel trachtte men, zijdelings althans, de schuld op hen te werpen, en waarschijnlijk ontbraken daartoe de voorwendsels niet, want bij groote bewegingen worden alle nieuwigheidszoekers gezamenlijk aansprakelijk gesteld, terwijl ook hunne harts-

togten in de eerste oogenblikken meêwerkten tot wanordelijkheden, die het meerendeel hunner verre waren van te willen. COBDEN en zijne vrienden betreurden opregt een beroering, die enkel uit de ellende des volks en de voorspiegelingen der chartisten ontstaan was, en toen die na eenige weken, ten gevolge van eenige krachtige maatregelen en eigen magteloosheid wegstierf, waren zij gewis diegenen, die zich het eerst en opregtst daarover verheugden.

Toen zij door 't herstel van de orde hunne vrijheid hadden terugbekomen, hervatteden zij hunne openbare vergaderingen, die eerst in de schouwburgzaal te Bolton gehouden waren, doch nu plaats vonden in Drury-lane en Covent-garden te Londen. Op het tooneel, dat als zaal was ingerigt, stond een kleine estrade voor de sprekers; een talrijke menigte van allen stand, rang en kunne vulde den bak, de loges en de galerijen, en hier kwamen nu de vermaardste staathuishoudkundigen op bepaalde tijdstippen het beschermend stelsel bestrijden, en in naam van beginselen en belangen van wetenschap en menschenliefde, de invoering der handelsvrijheid vorderen! Wij hebben in Frankrijk moeite de heftige wijze, waarop sommige redenaars zich uitlieten, te begrijpen en zouden die ook niet dulden. In onze maatschappij en zeden zijn de dammen te schaars en de middelen van weerstand te zwak om zulke aanvallen tegen de gevestigde orde van zaken en de in kracht zijnde wetten zonder gevaar te kunnen toelaten. Dit hebben wij maar al te dikwijls vergeten bij ons streven naar vrijheid; wij beminnen den stortvloed en schuwen de dijken, waaruit het betreurenswaardige gevolg voortspruit, dat wij, als de overstrooming ons met haar verwoestingen komt verschrikken, geen ander redmiddel kennen dan de bronnen zelf te stoppen, met gevaar van dan later te verkwijnen en van droogte en dorst om te komen. Zelfs van den kansel, in 't Godsgebouw en ten behoeve der armen, zou men de tafereelen niet durven ophangen, die de apostelen der handelsvrijheid in Covent-garden voor de oogen van 't publiek ontrolden. „Wilt gij de verderfelijke, de doodelijke gevolgen der graanwet aanschouwen?" zeide daar eens W. J. FOX, kort daarop in 't lagerhuis gekozen. „Dat zou in deze zaal kunnen geschieden, maar niet met de schare, die ik hier aanwezig zie. Bezoek de stegen, de gangen, de hofjes, de vlieringen, de kelders dezer hoofdstad; zamel de rampzalige en uitgehongerde bewoners bijeen; laat ze hier in deze loges, in dit parterre, op die galerijen hun vermagerde gestalten, hun bleeke holle wangen, hun fletsche oogen vertoonen, waar-

uit welligt de bittere en sombere aandoeningen hunner ziel zullen spreken: dan zult gij een schouwspel voor u hebben, dat het standvastigste hart zal ontroeren en 't hardvochtigste met erbarming vervullen, een schouwspel 't geen ik den eersten minister zou willen toonen met den toeroep: „Zie eens, vertegenwoordiger van de koninklijke majesteit, hoofd der wetgevers, beschermheer onzer instellingen, zie eens deze overmaat van ellende aan, die uw wetten en gezag, zoo zij haar niet hebben doen ontstaan, althans niet hebben weten te voorkomen, te lenigen, uit te delgen!" Ik weet wat men ons zou antwoorden, indien dat schouwspel werkelijk te leveren ware; 't zou luiden: „Er zijn altijd armen geweest; er bestaat veel ellende, die de wetten niet scheppen maar even min kunnen uitroeijen; men doe wat men wil, er zal altijd ellende heerschen, dat is de geheimzinnige wil der Voorzienigheid." Maar ik zou den eersten minister antwoorden: „Huichelaar, bedien u van dien bewijsgrond niet, want gij hebt daar het regt nog niet toe. Onthef de nijverheid van alle belemmeringen, haal uit den beker der armen het laatste greintje van 't gif des monopolies; vergun den arbeid zijn regten, stelt voor een nijver volk al de markten der wereld open; en wanneer er, na dit alles, nog armoede bestaat, dan eerst zult gij het weinig benijdenswaardige regt verkregen hebben om de Voorzienigheid te lasteren."

Wanneer op zulk een wijze een gedachte in vuur en kracht is omgeschapen, wanneer de waarheid, die er in ligt, de bedenkingen die zij doet oprijzen, en de andere waarheden door welke zij beperkt wordt, overstemt, dan beraadslaagt, dan redeneert men niet meer; men wil tot handelen overgaan, men stelt zich in beweging, men stuift vooruit. Het verbond maakte snellen voortgang: in de meeste graafschappen en steden, zoo in Schotland als in Engeland, werden vergaderingen belegd, verklaringen van beginselen uitgevaardigd, rijkelijke bijdragen ingezameld. Bij een plaats die in 't lagerhuis onder de vertegenwoordigers der city van Londen openviel, werd de heer JAMES PATTISON, de kandidaat der voorstanders van den vrijen handel, verkozen tegenover den conservatieven kandidaat TH. BARING. SAMUEL JONES LLOYD, de voornaamste bankier van Londen, verklaarde zich voor de nieuwe leer. The times die tot nog toe weinig met de beweging had opgehad, veranderde van houding en verklaarde plegtig: „Het verbond is een groote zaak." De 50,000 pond sterling, die de eerste inschrijving had opgebragt, waren uitgeput, zoo dat men een nieuw fonds

van 100,000 pond (*f* 1,200,000) besloot te vormen, en reeds op de volgende bijeenkomst te Manchester beliepen de inschrijvingen 13,700 pond (*f* 164,000). Eindelijk won het verbond door een nieuwe en onverwachte toetreding aanmerkelijk in gezag; op de vergaderingen die men ten platten lande, voornamelijk in 't graafschap Dorset, hield, verklaarden de boeren, die troetelkinderen der bescherming, dat hun eigen ellende die der fabriekarbeiders bijna evenaarde. „Ik word beschermd," zegt men dat een boer uitriep, „en zie, ik sterf van honger!"

Vol welwillendheid doch tevens met zorg hield PEEL het oog op die groote beweging; ofschoon een vriend van de beginselen die 't verbond voorstond, kwetsten hem de buitensporigheid der taal en 't ongeduld der ijveraars; de verlegenheid, die het hem binnen kort kon veroorzaken, stond hem klaarder voor den geest dan de kracht die hij er eenmaal aan zou kunnen ontleenen. De algemeene nood, die aanhoudend voortduurde, griefde hem, doch hij bleef bij zijn gevoelen, gelijk hij bij de aanvaarding van 't bewind verklaard had, dat de graanwet daarvan niet de eenige, noch zelfs de voorname oorzaak was. Maar de nieuwe wet die hij had doen aannemen en de tariefsverlaging leverden nog geen belangrijke, geen in 't oogvallende resultaten op. De openbare inkomsten verachterden; de in 't beschermend stelsel geschoten bres en het nog grooter gevaar dan van den kant van 't verbond dreigde, verdubbelden de ergernis der strengste tories, zoo dat hunne uitvallen tegen PEEL en „zijn gepleegd verraad en zijn duistere plannen" met den dag grover werden. Dit alles ontstak hem meer tot toorn dan vrees; doch bij de gisting der partijen, en tegenover zoo veel vijandige of verdachte gezindheden, zoo veel ongewisse vraagstukken en feiten, achtte hij het raadzamer zijn schreden op den doornigen weg, dien hij betreden had, te vertragen dan te versnellen.

In deze gemoedstemming gaf een pijnlijk voorval hem bovendien reden tot persoonlijke droefenis. Terwijl hij met zijn particulieren seretaris DRUMMOND wandelde, ontmoette hem een Schot, DANIEL MAC NAUGHTEN, eerst kortelings van Glasgow te Londen gekomen, die aan voorbijgangers vroeg of dat niet sir ROBERT PEEL was. Eenige dagen daarna, den 21 januarij 1843, werd de heer DRUMMOND op het plein Charing-cross met een pistool doodgeschoten door MAC NAUGHTEN, die hem voor sir ROBERT PEEL had aangezien. Bij 't proces bleek ten klaarste, dat bij deze misdaad geen alles-overheerschende gedachte, geen politieke hartstogt in 't spel

was, en de moordenaar alleen was aangedreven door de dolzinnige inbeelding, dat hij 't slagtoffer was van PEELS vervolgzucht. Hij werd in een krankzinnigengesticht opgesloten, doch dit voorval had bij sir ROBERT PEEL een diepen indruk nagelaten, gelijk weldra bleek.

Op den 2 februarij 1843, den dag van de opening der zitting, verklaarde hij bij de beraadslaging over het adres van antwoord met kracht van woorden, dat hij met behoedzaamheid zou handelen ten aanzien van 't groote vraagstuk, dat het gansche land in beweging bragt. „Verleden jaar," zeide hij, „heb ik met hulp van mijn ambtgenooten en vrienden belangrijker wijzigingen in onze handelswetgeving gebragt dan nog ooit beproefd waren. Had ik spoedig uitgestrekter veranderingen op 't oog gehad, ik zou die terstond in den loop der vorige zitting hebben voorgesteld. Want waarom dit niet gedaan? Ik heb toen de algemeene beginselen ontvouwd, die mijn gedrag regelden; ik blijf tot nog toe aan die beginselen trouw; had ik nieuwe wijzigingen voor te stellen, zij zouden daarmede strooken; maar ik heb niemand reden gegeven om te denken, dat ik elk jaar groote hervormingen zou ondernemen. Ik mag niet vergeten dat bescherming hier te lande de regel geweest is en talrijke en belangrijke zaken onder de heerschappij van dien regel zijn opgerigt. Zoo gij bij 't invoeren van betere beginselen te snel voortgaat, zoo gij ellende schept op 't oogenblik dat gij verbeteringen tracht tot stand te brengen, loopt gij gevaar den voortgang zelf der goede beginselen te vertragen. Ik zou de geachte leden misleiden zoo ik hun grond gaf om in den loop der zitting de belangrijke verbeteringen, waarop zij zinspelen, te verwachten. Ik sta thans niet stil bij de verdediging der graanwet, want er doen zich ongetwijfeld andere gelegenheden voor om dat onderwerp te behandelen; doch dewijl men mij een verklaring afvergt moet ik verzekeren, dat harer majesteits gouvernement niet voornemens is zoodanige veranderingen voor te stellen."

Deze zoo stellige verklaring verwekte groote beweging in het huis. Hadden de voorstanders van den vrijen handel daarbuiten dan alles met zoo goed gevolg in roering gebragt, om hier tot stilstand gedoemd te worden? Zij verdubbelden hunne aanvallen, die onder COBDENS handen personeel werden. Na betoogd te hebben dat de plattelands-bevolking even zeer onder de graanwet leed als de fabriek-arbeiders, en onder de nieuwe wet in de zelfde mate als onder de oude, rigtte hij zich tot sir ROBERT PEEL met de woorden:

„ Welk ander middel kent gij dan het onze om een eind aan den openbaren nood te maken? Gij hebt gehandeld naar uw eigen oordeel en zijt dus verantwoordelijk voor de gevolgen uwer daad; toen gij uw wet deedt doorgaan hebt gij geweigerd de fabriekanten te hooren; de verantwoordelijkheid voor dien stap komt op uw hoofd. De geachte baronet zegt, dat het zijn pligt is met onbevangenheid te beslissen en op geenerlei invloed of aandrang acht te slaan, en ik zeg den geachten baronet, dat het de pligt is van elk eerlijk en onafhankelijk lid van dit huis, hem persoonlijk verantwoordelijk te verklaren voor den tegenwoordigen toestand des lands. Ik zeg hem, dat de gansche verantwoordelijkheid voor dien betreurenswaardigen en gevaarlijken stand van zaken op zijn hoofd nederkomt." Bij dat scherpe en herhaalde gewagen van verantwoordelijkheid, en wel van persoonlijke verantwoordelijkheid, nam sir ROBERT PEEL met zigtbare ontroering het woord. „ Het geachte lid," merkte hij aan, „ herhaalt hier op krachtige wijze 't geen hij meer dan eens op de bijeenkomsten van het verbond gezegd heeft, namelijk: dat hij mij individueel en persoonlijk verantwoordelijk keurt voor den nood en de ellende des lands. Wat ook de gevolgen mogen zijn van die aantijgingen, geen bedreiging binnen of buiten deze vergaderzaal zal mij tot een gedrag dwingen, dat, mijns inziens, ..." Doch hij kon den volzin niet voltooijen; vele leden, vrienden en vijanden van PEEL, vroegen zich af wat hij bedoelde en waaruit zijn ontroering voortsproot. Men begreep, dat DRUMMONDS lot hem voor den geest stond en hij die verantwoordelijkheid voor den algemeenen nood, die men hem zoo hardnekkig optastte, als een aansporing beschouwde om hem te vermoorden. COBDEN protesteerde dadelijk met warmte tegen zulk een onregtvaardige verdenking; en niet alleen zijne vrienden de radicalen, maar zelfs de whigs bij monde van lord JOHN RUSSELL, verdedigden hem tegen een laagheid die nooit in zijne gedachten was opgekomen. Op 't einde der zitting herhaalde hij, blijkbaar opregt, zijn protest en men zag hoe 't hem griefde, dat zoodanig een zin aan zijn woorden had kunnen gehecht worden. Sir ROBERT nam genoegen met zijn verdediging, doch zonder voorkomendheid en met een schijn van koel wantrouwen. Hoezeer stoutmoedig tot hardnekkigheid toe, was hij te gelijker tijd zeer gevoelig en toegankelijk voor ongunstige opvattingen, 't geen in dit geval zeker te verontschuldigen en niet gansch ongegrond was. Hartstogtelijke menschen beschouwen de zuiverheid hunner

bedoelingen te ligtelijk als een genoegzame verontschuldiging voor hunne heftigheid. Men bedenkt niet altijd hoe soms in woorden, zonder kwade bedoeling gesproken, een noodlottig vergif schuilt, dat vurige en verdorven gemoederen, gelijk er altijd in de onderschichten der maatschappij rondsluipen, in lichtelaaije vlam kan zetten.

X.

Nog een andere last, van grooter beteekenis dan de graanwet en veel minder gemakkelijk uit den weg te ruimen, drukte aanhoudend op de schouderen van sir ROBERT PEEL: Ierland namelijk. Hij had zich gevleid, dat dit eeuwigdurende struikelblok voor land en gouvernement, na de emancipatie der katholieken niet meer hinderlijk zou zijn. Het plan, door PITT in 1800 gevormd, toen hij de vereeniging der beide koningrijken tot stand had gebragt, stond PEEL steeds voor den geest, zonder dat hij er voor uit kwam. Door de emancipatie der katholieken, door een vast inkomen van rijks wege aan de katholieke geestelijkheid te verzekeren, en door de oprigting van instellingen van onderwijs, alwaar de geestelijken de opleiding zouden ontvangen die zij in 't geheel niet genoten of op 't vasteland gingen zoeken, moest de vereeniging van Ierland met Engeland opregt en duurzaam worden. Sir ROBERT PEEL had den eersten dier maatregelen doorgezet, en hoewel nog niemand den tweeden durfde voorstellen, was met den derden sints lang een aanvang gemaakt. In 1795 had PITT te Maynooth, in 't iersche graafschap Kildare, een collegie doen oprigten bijzonder bestemd tot opleiding van de katholieke priesters, en sinds dien tijd had het parlement onder alle kabinetten, of zij whig- of torygezind waren, en ondanks den tegenstand der ultra-protestanten, ieder jaar aan die instelling een toelage bewilligd, die wel op zichzelve onbeduidend, maar door het daarbij bekrachtigde beginsel belangrijk was. Den 20 september 1841, naauwelijks drie weken na de zamenstelling van 't conservatieve kabinet, bragt men weder het jaarlijksche verzet tegen dat subsidie in, waarop sir ROBERT PEEL zich ronduit verklaarde: „Sints dertig jaar heb ik, in of buiten 't bewind zijnde, altijd voor het subsidie aan 't collegie van Maynooth gestemd, zonder daarbij eenig gewetensbezwaar waar te nemen; dus acht ik het thans mijn pligt dit subsidie aan 't huis voor te stellen." Met 99 tegen 23 stemmen werd het aangenomen, en

sir ROBERT PEELS volstandige goede wil voor de katholieke geestelijkheid in Ierland bleek op het zelfde oogenblik als de hardnekkige tegenstand dien hij te bekampen zou hebben.

Naar den schijn te oordeelen geleek zijn toestand ten aanzien der iersche kwestien naar dien waarin hij zich in Engeland ten opzigte der staathuishoudkundige vraagstukken bevond: in beide gevallen had hij de twee uiterste partijen tegenover zich; in Ierland de ultra-protestanten en de katholieke massa's, in Engeland de onbekeerlijke voorstanders van 't beschermend stelsel en de populaire voorstanders van de handelsvrijheid, zoo wel sir ROBERT INGLIS en O'CONNELL, als den hertog van BUCKINGHAM en COBDEN; doch in den grond bestond er een ontzaggelijk verschil tusschen de beide toestanden, en beider betrekkelijke moeijelijkheid wasniet met elkander te vergelijken. In Engeland zou men de graankwestie niet als onoplosbaar beschouwen en blijkbaar moest zij eindigen 't zij door een vergelijk, 't zij door 't aannemen van een nieuw beginsel, dat meer of min nadeelig kon zijn voor sommige belangen, doch den staat niet in beroering zou brengen. Voorts had sir ROBERT PEEL daar èn in 't kamp der beschermers èn in dat der vrijheidsvrienden verstandige bestrijders tegenover zich, die, in politieke schermutselingen ervaren, zich zelfs in de hartstogtelijkste oogenblikken niet volkomen lieten verblinden, en in de overwinning eenige bedaardheid, in de nederlaag eenige lijdzaamheid wisten te behouden.

In Ierland moest hij de gansche maatschappij herscheppen door als het ware hare geschiedenis te vernietigen; hem was het verbleven uit verwinnaars en verwonnelingen, meesters en onderdanen, alle van verschillende stam, taal en godsdienst, en na eeuwen van oorlog en verdrukking, een natie van onderling gelijke en vrije burgers te vormen, die bestuurd zouden moeten worden, gelijk hunne engelsche en schotsche naburen. En bij elken stap in dien bovenmenschelijken arbeid had sir ROBERT PEEL aan de eene zijde te kampen met de belangen en hartstogten zijner eigen partij, aan den anderen kant met den haat, de vooroordeelen, de ingewortelde onkunde van een volk, en bovendien met de persoonlijke vijandschap van een volksleider, die, na langen tijd de veel vermogende advocaat van een goede zaak te zijn geweest, nu een kwakzalver in 't belang van een dolzinnigen wensch was geworden. Terwijl de engelsch-iersche protestantsche aristocratie, zoo wereldlijke als geestelijke, haar heerschappij met vuur trachtte te handhaven, vorderde

O'CONNELL in naam van 't iersche volk, op geruchtmakende wijze, datgeen wat PEEL in geen geval en tot geen prijs kon toestaan: de vernietiging van PITTS grootste werkstuk, de intrekking der unie van de beide koningrijken.

Gedurende de zittingen van 1843 en 1844 gaven drie groote debatten, die verscheidene dagen in de beide huizen duurden, aan elk der partijen gelegenheid om, zoo bij monde van de aanvoerders als van de gewone leden, alles rondborstig te uiten, wat hun omtrent den toestand en 't bestuur van Ierland op het hart lag. De gedenkteekenen van dien plegtigen kamp zijn ons gebleven; en toen ik ze met zorg onderzocht, heb ik verbaasd gestaan, ten aanzien der Ieren over hun hersenschimmige verwachtingen, ten aanzien der Engelschen, onverschillig of 't whigs dan tories waren, over de onbegrijpelijke ligtvaardigheid hunner beloften. Bij het eerste dier debatten gold het een wet van lord ELIOTT, den secretaris voor de iersche zaken, tot het invoeren van eenige meerendeels sints lang gebruikelijke policiemaatregelen omtrent het bezit van vuurwapenen in dat land, 't geen voortdurend door geweldenarijen en moorden werd geteisterd. Lord CLEMENTS, afgevaardigde van 't graafschap Leitrim in de provincie Connaught, nam 't eerst het woord. „Dit is een wet des duivels!" riep hij uit. „Wat zou de edele lord, die haar voorstelt, zeggen, indien ik voor Engeland een gelijken maatregel voorstelde? Wij Ieren zijn ontevreden, zeer ontevreden. Wij haken naar de engelsche wetgeving, en dit huis moet ons die geven. Mag dit niet geschieden, hoe eerder wij 't dan in Ierland weten, des te beter. Wat wij wenschen, zeggen wij luide en duidelijk; wij wenschen dat gij Ierland regeert als Engeland, niets meer noch minder. Zoo gij ons daarin niet te wille zijt, zullen wij zeer ontevreden en in eindelooze gisting blijven." Twee maanden later voerde een uitstekend man, de heer SHEIL, na O'CONNELL de welsprekendste van Ierlands vertegenwoordigers, over 't zelfde onderwerp een gelijksoortige taal, hoewel iets meer gematigd. „Het iersche volk," zoo sprak hij, „zal vragen waarom de wetgevende vergaderingen der beide landen vereenigd moeten blijven zoo de wetten verschillen, en hoe het mogelijk is dat groote meerderheden een wet voor Ierland aannemen, die geen minister, zelfs in de bedenkelijkste omstandigheden, ten behoeve van Engeland zou durven voorstellen." In 't volgende jaar drukte O'CONNELL 't zelfde denkbeeld op nog duidelijker en stelliger wijze uit. „Door de unie hadden de beide eilanden met elkander gelijk gesteld moe-

ten worden," zeide hij; „op 't een zouden geen regten, geen privilegien moeten bestaan, die niet ook aan 't andere gemeen waren; de verkiezingscensus, de inrigting der gemeentebesturen, alle burgerschapsregten behoorden de zelfde te zijn. 't Graafschap Cork moest even weinig van Kent verschillen, als Yorkshire van Lancashire. Dat zoodanig de unie moest zijn, was het denkbeeld van PITT." De redenaar drukte met juistheid het begrip uit, door het iersche volk omtrent deze zaak opgevat; het volledig en spoedig genot van Engelands regten, wetten, vrijheden en voorspoed moest in zijn oogen het noodwendig gevolg zijn van de vereeniging der beide rijken; men verbitterde hen door hen te laten wachten; men bedroog hen zoo men dat alles niet dadelijk gaf.

In de politiek bestaat geen grooter feil en in de regeerkunst geen grooter misdrijf, dan de reeds zoo ligt ontvlambare verwachting der volkeren aan te wakkeren, en voor hunne verbeelding, als aanstaande veroveringen, uitzigten te openen, die zij welligt nooit, en in 't hoogste geval slechts langzaam, verwezenlijkt zullen zien. Dat was, te beginnen met PITT, de feil, het misdrijf, de dwaling van alle engelsche kabinetten jegens Ierland. Ik zeg dwaling, want zij gingen daarbij altijd zeer opregt te werk. De verwarde staat van Ierland was voor hen een groot gevaar, en zijn rampen verwekten hun wroeging. Vervuld met den vurigen wensch om daaraan een einde te maken, deelden zij de illusien die het hun behaagde te verspreiden. Zij misleidden zichzelven gelijk zij de Ieren misleidden omtrent de waardij hunner maatregelen en het afdoende hunner beloften. In een jaar kan men niet geheele eeuwen van onregt en dwingelandij ongedaan maken; een volk wordt niet uit eenige wetten herboren. Hoe meer beloften Engeland aan Ierland verspilde, des te ontevredener werd Ierland over zijn voortdurende misrekeningen. De tories en de whigs, beurtelings beschuldigd van Ierlands verwachtingen op te wekken en beurtelings gedwongen die te onderdrukken, waren ook beurtelings het doelwit van der Ieren toorn. O'CONNELL had eenmaal de whigs „laag, brutaal en bloeddorstig" genoemd; hij had lord GREY even zeer als sir ROBERT PEEL aangetast, en de vergaderingen, die hij belegde om de intrekking der unie te bewerken, hadden een aanvang genomen onder 't ministerie van lord MELBOURNE.

Over zijn eigen onvermogen zoo wel als over dat zijner voorgangers getroffen, verklaarde PEEL zich daaromtrent met diepe droefenis. „Het geachte lid," zeide hij in antwoord aan den heer SHEIL,

„ legt verwondering aan den dag over de kalmte en onverschilligheid waarmede ik, naar zijne bewering, Ierlands tegenwoordigen toestand aanzie. Ik kan hem verzekeren, dat die toestand mij smart en de bitterste zorg baart. Alles doende wat in mijn vermogen stond, had ik gehoopt op een trapswijze verdwijning der bezwaren en verbittering, die uit het godsdienstig gevoel geboren zijn, en op een voortgaande toenadering tusschen de protestanten van 't noorden en de katholieken van 't zuiden van Ierland; ik had in de onderlinge verhouding der leden van dit huis en hun heuschheid tegenover elkander een bewijs meenen te zien van een bedaarder stemming der gemoederen en van den invloed dier wetten, die den katholiek van politieke uitsluiting ontheven en hem met ons op den voet van volkomen gelijkheid geplaatst hebben. Onze handel met Ierland nam toe. Ik hoopte, dat het herstel der rust kapitalen naar dat land zou lokken, ten behoeve van nuttige en veelbelovende ondernemingen. Doch de in Ierland weder ontstane betreurenswaardige beweging heeft al mijn hoop voor goed verijdeld."

Het kwaad werd eerlang iets ergers dan louter teleurgestelde hoop. De leiders maakten openlijk aanstalten tot een opstand. Er verschenen zoo veel personen op de vergaderingen alwaar over de intrekking der unie gehandeld werd, dat men ze „monstervergaderingen" noemde; de deelnemers deden zien over welk een magt zij beschikken konden, ten einde het kabinet vrees in te boezemen. Den 15 augustus 1843 vereenigden zich naar men zegt 500,000 personen te Tara, een beroemd oord, waar vóór de vestiging der engelsche heerschappij de iersche koningen verkozen werden, en dat in 1798, tijdens den grooten ierschen opstand, de schouwplaats was van een nederlaag der opstandelingen. O'CONNELL betoonde zich daar stouter en met meer zelfvertrouwen vervuld dan ooit te voren. „Geloof mij," zeide hij, „de ontzagwekkende majesteit van uw aantal zal in Engeland bekend worden en daar haar werking doen. De hertog van WELLINGTON is begonnen ons te bedreigen en heeft van burgeroorlog gesproken; thans rept hij daar geen woord meer van. Hij laat in oude vestingwerken schietgaten boren. Dat was van een oud veldheer te wachten; maar hij begrijpt toch wel, dat wij ons hoofd niet te bersten zullen gaan stooten tegen muren! Met genoegen verneem ik, dat onlangs een groote hoeveelheid beschuit en brandewijn bij ons is ingevoerd; ik hoop, dat de arme soldaten daar iets van zullen bekomen. De

hertog van WELLINGTON wil ons aantasten: hij kome gerust. Ik zal geen enkele kwetsende uitdrukking bezigen ten aanzien van de dappere soldaten, die 't leger der koningin vormen en zich zoo goed gedragen. Niemand uwer heeft een enkele klagt in te brengen tegen die genen die zich in ons land bevinden. Zij maken het dapperste leger der wereld uit: maar dit durf ik zeggen, dat Ierland, bezield met den geest die er thans heerscht, indien het werd aangevallen, genoeg vrouwen zou opleveren om de troepen der koningin te verslaan. Zie, hoe 't gansche volk van Ierland als één man opstaat om de intrekking der unie te vorderen! Toen ik het den 2 januarij jongstleden waagde te zeggen, dat dit jaar die intrekking zien zou, toen lachten allen mij uit. Zullen zij thans nog lagchen? Neen, nu is de beurt aan ons. Ik zeg u, dat ons parlement binnen een jaar te Dublin op „ College green" zal gehouden worden 1). Ja, dan zal 't parlement van Ierland bijeen komen; en ik daag alle veldheeren, oude en jonge, alle oude wijven in pantalons, ja de gansche ridderschap der wereld uit, ons parlement ons te ontnemen, wanneer wij 't eenmaal hebben herwonnen."

Kort na deze vergadering, en in antwoord op de rede waarmeê de koningin het parlement gesloten had, verklaarde O'CONNELL op zijn beurt in een manifest, dat Ierland van 't engelsche gouvernement niets meer had te hopen tot herstel van zijn grieven, dat de wettige en constitutionele middelen waren uitgeput. Daarop werd tegen 8 october eerstvolgende een nieuwe vergadering, die in omvang en heftigheid alles wat men tot nog toe gezien had zou overtreffen, bijeen geroepen te Clontarf bij Dublin, een plaats waar de Ieren in vroeger eeuwen een overwinning op de deensche invallers behaald hadden. Het gansche programma van dien dag (de optogt, aankomst, houding enz.) was met militaire juistheid geregeld, als of hier geen volksvergadering toe te spreken, maar een leger, op 't punt van ten strijde te trekken, te inspecteren ware geweest.

Te Dublin en te Londen oordeelde de regering, dat haar geduld nu een einde moest nemen. Te Dublin verklaarde de lord-stadhouder, lord GREY, en de kanselier, sir EDWARD SUGDEN, beide zuivere tories, innig gehecht aan de engelsche protestantsche beginselen en belangen, dat dergelijke demonstratien niet geduld konden wor-

---

1) Het plein te Dublin waar 't gebouw staat, in 't welk het iersche parlement — ten tijde dat Ierland nog een eigen parlement bezat — vergaderde.
RED.

den, al sloeg men nog niet dadelijk tot aanvallen tegen de gevestigde orde van zaken over. Lord ELIOTT, de secretaris voor de iersche zaken, ofschoon liberaler en jegens de Ieren welwillend gezind, deelde het gevoelen zijner ambtgenooten. Sir ROBERT PEEL van zijn kant had een te hoog besef van de roeping en waardigheid des bewinds om het te laten tarten en bedreigen. „ Wij zullen de wet handhaven," was steeds zijn gezegde met opzigt tot Ierland, en dus keurde hij terstond de voorstellen van den geheimen raad van Dublin goed. Een proclamatie van 7 october verbood de tegen 8 october belegde volksvergadering; den 14 werden O'CONNELL, zijn zoon JOHN en hun voornaamste aanhangers in hechtenis genomen onder beschuldiging van zamenspanning, oproerigheid en onwettige vergadering, en zoodra de voorbereidende maatregelen vervuld waren, werd de aanvang van 't proces voor de jury te Dublin vastgesteld op 16 januarij 1844.

Sir ROBERT PEEL moest in 1843 al de bezwaren van zijn toestand zien losbreken: op hem liepen al de vraagstukken uit, die Engeland in spanning hielden; hij had aan al zijn tegenstanders het hoofd te bieden. Eenige nederlagen had hij geleden, eenige weifeling aan den dag gelegd, en bij sommige belangrijke gelegenheden een onzekere en twijfelachtige houding aangenomen. Zijne vijanden betoonden zich tevreden en spotziek. De dagbladen vielen hem met beleedigingen op 't lijf. Onder de onpartijdige toeschouwers begonnen verscheidene aan zijn goed geluk te twijfelen en over de hem dreigende gevaren te spreken. Doch zij vergisten zich. Ofschoon de zitting van 1843 niet zoo schitterend noch zoo gelukkig voor hem afliep als die van 1842, was zijn binnenlandsche politiek onder alle omstandigheden volkomen de zelfde gebleven, namelijk evenzeer gematigd en onafhankelijk tegenover zijn tegenstanders, daarbij verlicht en eerlijk, voorzigtig en lijdzaam zonder schroomvalligheid, vol zorg voor de belangen des lands, maar niet voor de grillen des publieks, gelijk 't aan een welmeenend en gemoedelijk ministerie in een vrij land past. Hij was zich blijven betoonen wat hij in wezenlijkheid was, namelijk de liberaalste onder de conservatieven, de conservatiefste onder de liberalen, en onder beide partijen de bekwaamste van allen. Hij had het volle vertrouwen der koningin weten te winnen en was in de schatting van parlement en land aanhoudend gestegen. Zijn buitenlandsche politiek, even achtenswaardig en van nog zeldzamer verdienste, droeg niet minder bij om zijn naam eer aan te doen en zijn gezag te bevestigen.

XI.

Het woord „buitenlandsche politiek," door mij hier gebezigd, is niet volkomen juist; eigenlijk volgde sir ROBERT PEEL geen buitenlandsche politiek die in waarheid de zijne was, die hem met juistheid voor den geest stond, die zich 't een of ander bijzondere plan nopens de inrigting van Europa voorstelde, of die hij met ijver trachtte te doen zegevieren! 't Is aan vrije landen eigen, dat de binnenlandsche politiek, de vraagstukken van constitutionele strekking of algemeen welzijn en de groote maatregelen van bestuur en geldbeheer, er de eerste plaats innemen. Wordt de nationale onafhankelijkheid niet bedreigd, dan hebben, wanneer het volk ten minste geen gedwee werktuig is in de handen van een meester, de binnenlandsche aangelegenheden den voorrang boven de buitenlandsche. In dien toestand verkeert vooral Engeland, dat door den oceaan tegen de buitenlandsche verwikkelingen en gevaren beveiligd wordt. „Gij, gelukkig volk, dat geen grenzen heeft!" zeide TALLEYRAND. Ik herinner mij niet, dat ooit in Engeland de minister van buitenlandsche zaken eerste minister geweest is; door gewoonte en om diepzinnige redenen is die post doorgaans aan den eersten lord der schatkist voorbehouden. En sir ROBERT PEEL was naar waarheid een eerste lord der schatkist, hoofd van 't binnenlandsch bestuur in den staat en van 't kabinet in 't parlement.

Doch zoo de buitenlandsche politiek even min zijn hoofdgedachte als zijn hoofdbedrijf was, hij koesterde te dien aanzien twee veelvermogende en lofwaardige begrippen: hij wilde tusschen de staten onderling vrede en regtvaardigheid doen heerschen. En die grootsche woorden waren hem niet louter leuze, een middel om op het gemoed der menschen te werken; in de betrekking van Engeland met de andere natien streefde hij opregt en ernstig naar vrede en regtvaardigheid als de meest aanbevelenswaardige politiek. Ofschoon zeer ijverig voor de grootheid van zijn land, en zelfs, waar het de nationale eer en waardigheid gold, zeer toegankelijk voor de volksmeening, vormde hij voor Engeland geen plan van vergrooting, noch beschouwde hij de vreemde volkeren met een ijverzuchtig oog; hij koesterde geen begeerte om buitenslands te heerschen, geen neiging om een ontijdigen en ongepasten invloed te doen gelden. Hij eerbiedigde het regt en de waardigheid van de andere staten, kleine en groote, zwakke en sterke, en beschouwde het gebruik van bedreigingen of geweld slechts als

een uiterste hulpmiddel, dat alleen in de noodzakelijkheid zijn regtvaardiging vond. Nogmaals herhaal ik, omdat zijn woorden de eenvoudigste en meest ware zijn: hij wilde, in de buitenlandsche politiek zijns lands, waarheid en regtvaardigheid zien volgen, dat wil zeggen — om mijn denkbeeld tot zijn grooter eer te verduidelijken — hij meende, dat zedelijkheid en gezond verstand, zoo in de buitenlandsche betrekkingen als in 't binnenlandsch bestuur der natien, noodzakelijk en uitvoerbaar zijn. In schijn is dit iets zeer eenvoudigs, want alle staatslieden herhalen het met de lippen, doch in wezenlijkheid gelooven slechts zeer weinigen daaraan.

Door bijzonder geluk of liever door natuurlijke sympathie had sir ROBERT PEEL de buitenlandsche zaken toevertrouwd aan een man, die met de zelfde gevoelens bezield en geschikter dan iemand was om ze in toepassing te brengen. „Gedurende vijf jaren heb ik met lord ABERDEEN de betrekkingen onzer landen en al de in dien tijd opgerezen vraagstukken behandeld, „grande mortalis aevi spatium" 1). Ik mag mij 't genoegen niet ontzeggen hier te verklaren wat ik van hem en zijn politiek denk en wat ik zelf daar van gezien en ervaren heb. Ik houd niet van bedekte toespelingen of valsche zedigheid; verre thans van 't gedruisch der wereld verwijderd voel ik geen verlegenheid om luide te zeggen wat ik gedacht, gevoeld, gewild heb toen ik nog betrokken was bij haar drijven, en gaarne, al moest ook daaruit voor mijn vrienden of mij eenige eer voortvloeijen, grijp ik de gelegenheid aan om de politiek, die ik met hun medehulp getracht heb te doen zegevieren, in 't ware licht te stellen."

Voor sir ROBERT PEEL bezat lord ABERDEEN twee onwaardeerbare eigenschappen: hij behoorde tot de torypartij, tot haar schitterendste tijdvak en haar dagen van zegepraal, en desniettemin deelde hij geenszins haar hartstogten, vooroordeelen, stijfhoofdigheid of hatelijkheid; hij was vrijzinnig doch gematigd, even regtvaardig als schrander, steeds gereed om de eischen van den tijd te begrijpen en in te willigen, en de beweegredenen en verdiensten der menschen te waarderen; voorts was hij een aristocraat van eenvoudige manieren, liberale beginselen en een gevoelvol hart, ingetogen in 't gewone leven en innemend in den vriendenkring, naar beginselen en begrippen door en door engelsch, en toch innig vertrouwd met de geschiedenis, de denkbeelden, de talen, de be-

1) Een groot deel van 't leven des stervelings.

langen der volkeren van 't vasteland. Even als PEEL wenschte hij vrede en regtvaardigheid in de onderlinge betrekkingen der staten te zien heerschen; beter dan iemand wist hij de voorwaarden daartoe te onderscheiden en te erkennen, door slechts die handelingen en taal te bezigen welke daartoe konden leiden en te gelijk aan de personen met wie hij handelde vertrouwen op zijne gematigdheid en billijkheid in te boezemen, waardoor hij hen bewoog met de zelfde gevoelens van hun kant de onderhandelingen te voeren.

Tusschen die beide mannen moest het vertrouwen volkomen zijn en dit was het ook: de schotsche edelman nam ongeveinsd genoegen met de meerderheid van den zoon van den engelschen katoenspinner; de parlementsleider maakte geen aanspraak op de besturing der buitenlandsche aangelegenheden en trachtte niet aan zijn ambtgenoot zijn diplomatische inzigten, wenschen of wijze van handelen op te dringen. Daar zij 't in den grond der zaak eens waren, konden zij gerust zijn dat de een zijn gezag, de andere zijn onafhankelijkheid niet zou behoeven te verdedigen; opregt bewandelden beide hun weg, ieder met zijn bijzonderen rang en roeping. Sir ROBERT PEEL had voor geen bondgenootschap op 't vasteland een besliste voorkeur; hij stelde grooten prijs op een goede verstandhouding met Frankrijk, met koning LODEWIJK PHILIPS en diens gouvernement, en verzuimde geen gelegenheid om de gevoelens uit te drukken en de taal te voeren die dezen toestand konden bevestigen; maar aan de vriendschappelijke betrekkingen met Duitschland of Rusland hechtte hij evenveel gewigt, hetgeen hij ook bij elke gelegenheid aan den dag legde. Lord ABERDEEN daarentegen, hoewel hij met alle mogendheden op goeden voet trachtte te blijven, legde er zich vooral op toe tusschen Engeland en Frankrijk een innige verstandhouding te doen opwassen, daar hij de volle overtuiging koesterde, dat de twee volken, die elkander 't meeste kwaad kunnen berokkenen, ook het meeste belang hebben om als vrienden met elkander om te gaan, en dat zoo wel de groote belangen der menschheid als de nationale belangen bij hun vreedzaam verkeer betrokken zijn.

Toen het conservatieve kabinet aan 't bewind kwam vond het de buitenlandsche aangelegenheden ernstig verwikkeld: in Azie den oorlog met China en Afghanistan; met de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, drie oude en kortelings opgerakelde geschillen: in 't noorden de bepaling der grenzen, in 't westen het Oregon-gebied, en ter zee de fnuiking van den slavenhandel; — in

Europa betoonde Frankrijk, dat eerst sints kort zijn invloed onder de europesche staten hernomen had, zich sedert een jaar tegen Engeland verbitterd. Sir ROBERT PEEL en lord ABERDEEN moesten aan de eindpalen der wereld door de wapenen of door onderhandelingen groote en moeijelijke kwestien tot afdoening brengen, en met hun naasten buur de welwillendheid en 't vertrouwen herstellen.

Ik twijfel of ooit twee gouvernementen in aanraking met elkander zijn gekomen, die meer dan toenmaals de kabinetten van Londen en Parijs overeenstemden in gevoelens omtrent de algemeene politiek en in wederzijdsche goede gezindheid, en die bij deze overeenstemming talrijker en gevaarlijker beproevingen hebben te doorstaan gehad. Even als PEEL en ABERDEEN wenschten koning LODEWIJK PHILIPS en zijn kabinet in 1841 opregt en ernstig den vrede en regtvaardigheid in de onderlinge betrekkingen der staten. Ik heb den glans aanschouwd van de grootste tafereelen van magt en strijdbaarheid waarvan de wereld ooit getuige is geweest; ik heb er even veel vaderlandsche trots en genoegen bij ondervonden als elk ander toeschouwer; doch diep was ik, te midden van onze overwinningen en de uitgelatenheid des volks, getroffen over de opoffering van zoo veel menschenlevens, de smart van zoo veel huisgezinnen, de uitputting van Frankrijk, de voortdurende beroering van Europa, de gelijke verguizing van de regten der vorsten en de regten der volkeren, de uitbreiding van den oorlog juist ten gevolge der zegepralen, het gemis van bestendigheid in een toestand van orde waarbij de vrijheid ontbrak, en de eindelooze aaneenschakeling van geweld en wisselende kansen. Frankrijk verdient en begeert een ander lot dan de inzet te zijn van een groot man, die zich onophoudelijk gedrongen voelt de kansen van 't lot te beproeven. Ondanks den geduchten kampstrijd, die een oogenblik Europa's rust verstoord heeft, mag men nog zeggen: wij plukken sints veertig jaren de vruchten van den vrede; doch zie hier een der vruchten, waarop al te weinig de aandacht gevallen is. Twee omwentelingen zijn gedurende dat tijdperk bij ons uitgebroken, doch hebben den vreemdeling niet weder over onze grenzen gebragt, schoon hij ze binnen vijftien maanden tweemaal had overschreden om NAPOLEON I te kastijden. Europa heeft zich in 1830 en 1848, ondanks zijn bezorgdheid, niet genoodzaakt geacht ons den oorlog aan te doen, terwijl volken en vorsten in 1815 niet gerust aan NAPOLEONS zijde meenden te kunnen leven. Met hem was 't onmogelijk de vreedzame en gematigde politiek te handhaven, die na hem de

europesche politiek is geworden en dit onder den erfgenaam van zijn magt en naam nog heden is. O! het zal de eeretitel zijn van LODEWIJK PHILIPS, dat hij, in een tijd toen de revolutionnaire denkbeelden met nieuwe kracht het hoofd opstaken, die politiek luide heeft verkondigd en onverschrokken in beoefening gebragt. Al de verdienste hiervan heeft men op rekening gesteld van zijne voorzigtigheid en behendige beraming van persoonlijk belang; doch men vergist zich daarin: wanneer men veel, zelfs zeer veel aan die beide drijfveren toeschrijft, heeft men niet alles verklaard noch alles gezegd. Het denkbeeld van den vrede in zijn zedelijke en grootsche beteekenis was diep in den geest en 't hart van koning LODEWIJK PHILIPS geworteld: zijn menschelijkheid en gezond verstand verzetteden zich tegen de euvelen en rampen, die de oorlog dikwijls om nietswaardige redenen of ijdele plannen over 't menschdom uitstort. Onder de hoopvolle verwachtingen voor de maatschappij (ik wil 't geen hersenschimmen noemen), die zijn tijd en zijn opvoeding bij hem hadden doen ontluiken, bekleedde het denkbeeld van den vrede de eerste plaats, zoo dat het steeds een groot vermogen over zijn ziel bleef behouden. In zijn oog was dit de ware zegepraal der beschaving, de pligt die op hem als mensch en als koning rustte; dien pligt vervulde hij tot zijn genoegen en eer, meer nog dan tot zijne veiligheid. Met welgevallen zag hij dus de optreding van 't conservatieve kabinet te Londen, als een waarborg niet alleen van den vrede, maar ook van een billijke en rustige politiek, op haar beurt weder de eenige waarborg van een waren en bestendigen vrede.

Van 1841 tot 1846 kwamen drie zaken, het regt van onderzoek tot wering van den slavenhandel, de bezetting van Otaheite en de oorlog met Marokko, onze betrekkingen met Engeland storen en in groot gevaar brengen. Ik zal hier in geen uitvoerige beschouwing van die zaken of de daarover gevoerde beraadslagingen treden, maar enkel den geest kenschetsen in welke de beide kabinetten die aangelegenheden in overeenstemming behandelden en het gevaar wisten af te keeren.

't Is een gewoon gezegde, dat langen tijd (waarschijnlijk ook nog tegenwoordig) door velen werd herhaald en geloofd, dat Engeland, bij zijn gretigheid om het regt van onderzoek tot wering van den slavenhandel in te voeren en uit te breiden, veel meer de bevordering van zijn eigen overwigt ter zee dan de uitroeijng van dien handel op 't oog had. Wel mag dit een zonderlinge onkunde

van de geschiedenis en een ligtvaardige beoordeeling van 't engelsche karakter heeten! Inderdaad beslaat het nationale egoïsmus daar een groote plaats; dat volk is dikwijls vatbaarder voor de baatzucht dan voor geestdrift; koel en soms hardvochtig onderzoekt en gebruikt het alles wat zijn voorspoed of magt kan bevorderen; maar wanneer een algemeen denkbeeld, een zedelijke overtuiging in zijn ziel is doorgedrongen, neemt het zonder bedenking al de lasten daarvan op zich, streeft met onvermoeide volharding naar 't beoogde doelwit, en is, om dat te bereiken, tot de grootste opofferingen bereid. Deze karakteristieke trek van Engeland blinkt uit in de geschiedenis van zijn geloof, zijn politieke instellingen, en zelfs zijn wijsgeerige denkbeelden. Er bestaat geen volk, meer gehecht aan zijn belang wanneer 't zich met zijn belang bezig houdt, volijveriger voor zijn geloof wanneer het een geloof bezit.

De afschaffing van slavenhandel en slavernij is in Engeland sints bijna een eeuw een werkelijk geloofsartikel, een bestanddeel van 't christelijk geloof, een zedelijke aandrift, die, na in den boezem eener minderheid ontstaan te zijn, niet gerust heeft eer zij de meerderheid verwonnen en zelfs diegenen, die zij niet verwinnen kon, aan zich onderworpen heeft. Zij is trots alle hinderpalen, inspanningen en offers naar haar doel blijven streven. Ongetwijfeld heeft zich nationale hoogmoed en zekere mate van belangzucht aan dat edele doel gepaard; maar 't zedelijk gevoel is de voorname hefboom geweest, en 't was wel degelijk om tot de afschaffing van de slavernij te geraken, niet om door het vertragen der reis van eenige schepen op armzalige wijze den handel zijner mededingers te belemmeren, dat het engelsche gouvernement, beheerscht en gedreven door 't engelsche volk, met zoo veel ijver en onverzettelijkheid op de erkenning van 't regt van onderzoek aangedrongen heeft.

Tijdens mijne ambassade te Londen riep lord PALMERSTON, tien dagen na het teekenen van 't verdrag van 15 julij 1840, de vertegenwoordigers van Oostenrijk, Frankrijk, Pruissen en Rusland op het ministerie van buitenlandsche zaken bijeen, waar hij ons uitnoodigde ter wering van den slavenhandel een traktaat te teekenen bij 't welk de drie noordsche mogendheden de te dien aanzien in 1831 en 1833 tusschen Frankrijk en Engeland gesloten overeenkomst aannamen, en waarbij al verder in de uitoefening van 't regt van onderzoek eenige veranderingen werden vastgesteld. Deze onderhandeling was door mijne voorgangers geopend, voort-

gezet en tot dit einde gebragt. Ik deed er verslag van aan den heer THIERS, toenmaals hoofd van 't kabinet, die mij antwoordde: „Over de zaak van den slavenhandel zal ik met mijne ambtgenooten raadplegen. Ik ben niet zeer geneigd verdrag op verdrag te sluiten met lieden, die ons zoo stuitend hebben behandeld." En de heer THIERS had gelijk; het was niet raadzaam om, op 't oogenblik dat het engelsche kabinet zich zoo onheusch van ons afscheidde, het een nieuw bewijs van vertrouwen en verkleefdheid te geven.

Een jaar daarna, in 't laatst van 1841, was 't whigkabinet gevallen. Het verdrag van 15 julij 1840 bestond niet langer; de aangelegenheden van Egypte en MEHEMED-ALI waren afgeloopen; de overeenkomst van 13 julij 1841 had Frankrijk weder in de rij der europesche staten doen treden, door ten aanzien van de vaart in de zeeëngten de verhouding van de vijf groote mogendheden tot de Porte te regelen. Sir ROBERT PEEL en lord ABERDEEN hadden lord MELBOURNE en lord PALMERSTON vervangen en betoonden ons de meest vriendschappelijke gezindheid. Zij noodigden mij uit het sints lang gereed gemaakte verdrag tot meer afdoende wering van den slavenhandel mede te onderteekenen. Ik aarzelde niet, want geen grond van welvoegelijkheid of waardigheid bestond er meer om ons de sluiting te doen vertragen. Ook wij wenschten de wering van den slavenhandel. Sints tien jaren hadden wij met dat doel in 't wederzijdsche regt van onderzoek toegestemd. De klagten waartoe dit aanleiding gegeven had, schenen mij even min als de nu ingevoerde wijzigingen van genoegzaam belang, om ons te doen afzien van de zedelijke overtuiging, die ons daartoe had doen overgaan en van den vertrouwelijken politieken omgang die daaruit ontstaan was. Den 20 december 1841 werd het nieuwe verdrag onderteekend door den heer DE SAINTE-AULAIRE, eerst sints eenige maanden gezant des konings te Londen.

Men zal zich den storm nog wel herinneren, dien deze handeling over mijn hoofd deed losbarsten. Ik heb geen regt mij daarover te beklagen. De kamp, waarin ik mij te dezer gelegenheid in de beide kamers gewikkeld zag, liep uit op twee schijnbaar moeijelijk overeen te brengen resultaten. Ik slaagde in mijne pogingen, want de kabinetten van Londen en Parijs bleven innig verbonden, in weerwil van de pogingen der oppositie om hen te verdeelen; en het doel, dat de oppositie ten mijnen nadeele beoogd had, liep uit tot mijn voordeel. Met overeenstemming van de beide kabinetten werd het regt van onderzoek afgeschaft.

Ik wil mijne gedachten niet verbloemen. Op zich zelf beschouwd en na aftrek der eischen van een toestand, uit de menschelijke driften ontstaan, heb ik toenmaals de afschaffing van 't regt van onderzoek niet als een overwinning beschouwd en ik doe dit nog niet. Wanneer het algemeen en met opregtheid wierd toegepast was het mijns inziens het doelmatigste middel om den slavenhandel te keer te gaan; en dit was wel eenige, overigens overdrevene, moeijelijkheden en bezwaren waardig; maar prins METTERNICH zeide te regt: „Het gebrek, 't geen dit middel aankleeft, is, dat het enkel uitvoerbaar is tusschen — niet slechts gouvernementen, maar volkeren, die in den vertrouwdsten omgang leven, die vreemd zijn aan alle geraaktheid en wederzijdsch wantrouwen, en zoodanig met den zelfden geest bezield, dat zij gaarne over de mogelijke misbruiken heenstappen." Deze eenheid van gevoelens en gelijkheid van ijver tot wering van den slavenhandel bestonden tusschen Frankrijk en Engeland niet, en wel verre dat er tusschen de beide volken geraaktheid noch achterdocht zou bestaan, had het tractaat van 15 julij 1840 in Frankrijk alle driften gaande gemaakt die Engelands sympathie voor Frankrijk, na de gebeurtenissen van 1830, had doen bekoelen. Ik geloof niet, dat de beweging, die zich in 1842 tegen het regt van onderzoek openbaarde, regtmatig noch politiek, noch zelfs natuurlijk en plotseling was: de oppositie wist dien tegenstand kunstig aan te hitsen en veel conservatieven waren zwak genoeg dit voor goede munt aan te nemen. Doch 't was, het valt niet te ontkennen, een dier aanstekelijke beroeringen, tegen welke redenering en behoedzaamheid, ja zelfs het gevoel van regt en billijkheid niets vermogen. Groot was de verbazing in 't engelsche kabinet bij die uitbarsting van onverholen wantrouwen en onbemantelde vijandigheid jegens Engeland. Sir ROBERT PEEL en lord ABERDEEN waren vreemd aan 't kwaad, dat hun voorgangers ons gedaan hadden; de oorzaak van ons misnoegen was verdwenen, met vlijt trachtten zij daarvan de laatste sporen uit te wisschen; zij hadden moeite om die bittere verdenking, die levendige vrees te begrijpen, die plotseling door tractaten, welke reeds tien jaren bestaan hadden, onder ons werden verwekt. En toen ik mij op die stemming der gemoederen beriep om de ratificatie van 't nieuwe tractaat te weigeren, voegden zij mij toe: „Bedenk, dat dit redenen zijn die voor u van beslissend gewigt kunnen wezen, maar die gij ons niet vergen moet te waarderen, want zij zijn zeer beleedigend voor ons en wij kunnen ze niet zien aanvoeren zonder

ons diep gekwetst te gevoelen. Men is er in geslaagd Frankrijk te overtuigen, dat wij verfoeijelijke huichelaars zijn en onder den dekmantel van menschenliefde machiavellistische oogmerken verbergen. Gij verkeert in de noodzakelijkheid u naar dat geschreeuw te regelen, en, door dit niet als een beleediging op te nemen, leggen wij genoegzaam onze goede gezindheid aan den dag; doch komt gij ons officieel, voor 't aangezigt van Europa, die verontschuldigingen als den beweeggrond van uw gedrag voordragen, dan kunnen wij niet nalaten dit van ons af te werpen, doordien in ons stilzwijgen een toestemming opgesloten zou liggen."

Nog een ander denkbeeld woog zwaar bij de engelsche ministers. Dewijl zij op 't oogenblik met de Vereenigde Staten in onderhandeling waren omtrent een overeenkomst tot wering van den slavenhandel, hadden zij zich gevleid, dat, indien gansch Europa het verdrag van 20 december 1841 betrekkelijk het regt van onderzoek aannam, ook Amerika eindelijk zou toetreden en dat zij, doordien dit den slavenhandel dan nagenoeg onmogelijk maakte, de eer zouden hebben het groote doel te bereiken dat Engeland zoo volijverig najaagde. Niet alleen verloren zij door onze weigering om 't verdrag te ratificeren die hoop, maar het denkbeeld kwam bij hen op, dat onze weigering overlegd was met de Vereenigde Staten en wij ons met deze heimelijk hadden verbonden om Engelands plannen in de oude en nieuwe wereld beide te doen mislukken. Vooral in PEELS van nature onrustigen en ergdenkenden geest heerschte dat vermoeden; eerlijke lieden, die zich met geen hersenschimmen noch bedriegerijen ophouden, zijn zeer toegankelijk voor grooten achterdocht, en de zijne schemerde dikwijls zonderling door tusschen zijn goeden wil en zijn opregten wensch om de goede verstandhouding te bevorderen. Er was tijd noodig, alsmede de proef waarop de tijd de betrekkingen der menschen stelt, om hem te overtuigen dat wij met de zelfde opregtheid te werk gingen, dat hij ons vertrouwen kon zelfs wanneer onze handelingen hem dwarsboomden, en dat wij onder anderen in de kwestie van 't regt van onderzoek alleen toegegeven hadden aan een noodzakelijkheid, hem even goed bekend als ons, de noodzakelijkheid om 't gevoelen der kamers en des lands te eerbiedigen. Sir ROBERT bezat overigens te veel begrip en vastheid om zijn algemeene politiek niet te stellen boven 't een of ander bijzonder vraagstuk; hij begeerde voor Engeland en Frankrijk en voor geheel Europa den vrede, den waren vrede, een rustige en con-

servatieve politiek; toen hij wel verzekerd meende te zijn, dat dit ook onze politiek zonder nevengedachte was, en dat wij, om die te handhaven, in ons land nog meer moeite moesten aanwenden dan hij in 't zijne, onderwierp hij zich aan de offers, welke die toestand hem tegenover ons oplegde, en na in 1842 genoegen te hebben genomen met onze weigering om het tractaat van 20 december 1841 omtrent het regt van onderzoek te ratificeren, stemde hij in 1845 toe in de afschaffing van dat regt zelf en van de overeenkomsten van 1831 en 1833 waarbij het bekrachtigd was.

Deze verlichte en bevredigende politiek, zoo wel onafhankelijk van partijvooroordeelen als van de volksmeening, was haar opgang zoo in 't kabinet als bij de onderhandelingen voornamelijk aan lord ABERDEEN verschuldigd. De onaangenaamheden werden hem niet gespaard: terwijl men mij te Parijs van slaafsche ondergeschiktheid aan Engeland beschuldigde, verweet men hem te Londen dat hij de dienstknecht of het slagtoffer was van koning LODEWIJK PHILIPS en den heer GUIZOT. Ofschoon soms gegriefd door die dwaze beschuldigingen, gaf hij er nooit aan toe, noch werd ooit van de goede politiek afkeerig, doch hij bewaarde groote omzigtigheid in zijn spreken en had een eindeloos geduld om de resultaten voor te bereiden en af te wachten. Ik stel er prijs op een juist denkbeeld te geven van de hartelijke vertrouwelijkheid, die tusschen ons heerschte, en van de wijze waarop wij, te midden der bezwaren en onaangenaamheden die ons overstelpten, omgingen. Ten voorbeelde moge het volgende uittreksel uit een brief strekken, die ik den 3 december 1844 tot hem rigtte, naar aanleiding van een vermoeden 't geen hij mij kenbaar had gemaakt omtrent een gebeurtenis in Spanje. „Voor ons beiden zal 't geloof ik, het beste zijn," schreef ik hem, „onvoorwaardelijk alle berigten, geruchten, klagten en praatjes te verwerpen, die ons aangebragt worden omtrent kuiperijen of kleine twisten tusschen onze wederzijdsche agenten, en wel om twee redenen: vooreerst, omdat de meeste dier praatjes valsch zijn; ten tweede, omdat zij, al rusten zij ook op eenige waarheid, zelden verdienen dat men er acht op slaat. Tot mijn leedwezen heeft de ervaring mij geleerd, dat wij bij onze agenten de zelfde opregtheid van gevoelens en gedrag nog niet verwachten of vinden kunnen die tusschen u en mij bestaan. Bij onze door de gansche wereld verspreide agenten bestaan nog groote overblijfselen van dien ouden onverstandigen naijver, van die blinde en lastige ijverzucht, die zoo geruimen tijd de politiek der beide landen

bestuurd heeft. Daarbij komen kleine persoonlijke redenen, die 't kwaad verergeren. Wel moet men onophoudelijk en overal dit kwaad bestrijden, doch zich daarbij herinneren dat het onvermijdelijk is, en wij er ons in zekere mate aan moeten onderwerpen. Wij zouden rust noch duur hebben en ons leven in ijdele krachtsinspanning uitputten, zoo wij alle kwetsuren, alle misrekeningen, die onze goede verstandhouding hier en daar kan ondergaan, wilden voorkomen of vergoeden. Is de aanranding van ernstigen aard, brengt zij wezenlijk onze politiek en onze verhouding tegenover elkander in gevaar, laat ons dan dadelijk herstel aanbrengen, vooreerst door elkander, zonder iets achter te houden, alles mede te deelen ten einde tot overeenstemming te komen, vervolgens door ons beider wil aan onze agenten kenbaar te maken. Doch laten wij, behoudens zoodanige gevallen, de plaatselijke bezwaren, lasten, grillen, misverstanden voorbij laten gaan zonder ons daarover te verontrusten, want zij zouden gewigt bekomen wanneer wij ze tot ons lieten doordringen en nu zullen zij op de plaatsen, die hen zagen geboren worden, uitsterven zoo wij ze dwingen daar te blijven."

De beide bezoeken, dat van de koningin van Engeland op het kasteel te Eu, waar zij lord ABERDEEN medebragt, en dat van koning LODEWIJK PHILIPS op het kasteel te Windsor, alwaar ik hem vergezelde, bragten veel toe om tusschen ons die algemeene goede verstandhouding, dat onbepaalde vertrouwen, die voorbestemde harmonie (zoo de politiek die schoone uitdrukking van LEIBNITZ toelaat) te ontwikkelen, die men bijna niet verwachten kan wanneer de betrokken personen elkander nooit ontmoet en in de ongedwongenheid van lange en vertrouwelijke gesprekken verstaan hebben. Te Windsor had ik ook met sir ROBERT PEEL, en even zeer met den hertog van WELLINGTON, wiens scherp oordeel en groot gezag stand hielden onder een zeer zigtbaar ligchamelijk verval, langdurige gesprekken over de onderwerpen die ons 't naast aan 't hart lagen, vooral over 't regt van onderzoek; en in weêrwil van de groote behoedzaamheid hunner woorden, in weêrwil van de steeds groote onzekerheid aangaande hunne bedoelingen, keerde ik terug met de overtuiging, dat het engelsche gouvernement spoedig zelf zou erkennen, dat het regt van onderzoek, na de sints drie jaren gevoerde debatten en slechts met groot beleid ontzeilde klippen, voor de wering van den slavenhandel slechts een ijdel woord en een stomp wapen, en voor de goede verstand-

houding tusschen Frankrijk en Engeland een voortdurend en dreigend gevaar was. De hertog DE BROGLIE belastte zich die onderhandeling te Londen voort te zetten en bragt haar tot een goeden uitslag; hij had de overeenkomst van 1833 geteekend; gansch Engeland wist hoe opregt en standvastig hij voor de afschaffing van slavernij en slavenhandel gestemd was; Engeland koesterde vol vertrouwen op zijn karakter in 't algemeen en op zijn gevoelens omtrent dit vraagstuk in 't bijzonder. Dr. LUSHINGTON, door 't engelsche kabinet belast met den hertog te onderhandelen, had, in 't oog zijner landgenooten, gelijke verdiensten en gezag. Zij kwamen, niet zonder moeite, maar met gemeenschappelijken goeden wil, de nog steeds groote bezwaren van 't vraagstuk te boven; de officieren, die hun waren toegevoegd tot behandeling en opheldering der bijzondere punten, onder anderen kapitein BOUET voor Frankrijk en kapitein TROTTER voor Engeland, legden den zelfden ijver, de zelfde begeerte om de zaak tot een bevredigend einde te brengen, aan den dag. Den 29 mei 1845 werd het tractaat geteekend, dat een nieuwe wijze van zamenwerking tusschen Frankrijk en Engeland tot wering van den slavenhandel in de plaats van 't regt van onderzoek stelde, en deze donderwolk dreef van den gezigteinder af.

De meest katholieke dagbladen herhalen voortdurend, als een onloochenbaar feit, dat het protestantismus zijn val nabij is, dat het slechts onverschilligen in zijn boezem telt of gemoederen die naar den terugkeer tot het katholicismus haken, kortom dat het overal in levenswarmte afneemt en tot ontbinding overgaat gelijk een doode. Dit mag een opmerkelijk voorbeeld heeten van de ligtvaardigheid en onkunde, waarmeê de hartstogtelijkheid gepaard kan gaan! Dengenen, die zulke begrippen koesteren, zou ik kunnen aanraden eens naar Engeland over te steken, om zich met eigen oogen te overtuigen hoe levendig, algemeen en onvermoeid daar 't christelijk geloof en de praktijk des christendoms is; ik zou hen kunnen rondvoeren in Nederland, Duitschland, Zweden, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, ja in Frankrijk zelfs, en hun overal toonen, dat onder de protestanten het geloof en de godsvrucht herleven en zich uitbreiden naast het geleerde of domme, fanatieke of onverschillige ongeloof, een ziekte waarmede ontegenzeggelijk in de christenheid de protestantsche staten niet uitsluitend besmet zijn; doch ik laat dat geschilpunt van godsdienststatistiek ter zijde, om daaraan slechts een feit te ontleenen waar-

meê de zaak van Otaheite in een naauw verband staat en waaruit alleen het gewigt, dat zij verkregen heeft, te verklaren is.

Ik heb voor mij liggen de verslagen en begrootingen van twee en dertig vrije engelsche genootschappen tot verspreiding of handhaving van 't protestantsche christendom in de wereld. Wanneer ik de middelen en de werkzaamheden van de zes voornaamste dier genootschappen over 't jaar 1846 (het laatste jaar welks feiten en cijfers mij naauwkeurig bekend zijn) bijeen trek, dan vind ik dat zij in genoemd jaar ten behoeve van hun werkkring 548,725 p. st. (*f* 6,584,700) ontvangen en 527,408 p. st. (*f* 6,328,896) uitgegeven hebben. Op 't zelfde tijdstip onderhielden zij over de gansche wereld 1752 zendelingen, waaronder 16 bisschoppen, behalve nog verscheiden duizenden hulpzendelingen, schoolmeesters, evangelisten en andere arbeiders voor het christendom 1). Met zekerheid

---

1) Die zes groote zendelinggenootschappen zijn de volgende:

1. Het „Genootschap tot verbreiding van 't christendom," opgerigt in 1698, hebbende in 1846: inkomsten 97,559 p. st. (f 1,170,708), uitgaven 93,550 p. st. (f 1,122,600.)

2. Het „Anglikaansch zendelinggenootschap," opgerigt in 1701. In 1846: inkomsten 115,259 p. st. (f 1,383,108), uitgaven 93,846 p. st. (f 1,126,152.)

De zendingen van dit genootschap zijn verdeeld in zestien bisdommen, die elk één bisschop hebben en voorts het bij elk bisdom opgegeven getal zendelingen, te weten: Nieuw-Schotland 43, Nieuw Brunswijk 35, Quebec 53, Toronto 90, New-Foundland 27, Jamaica 11, Barbados 15, Antigua 5, Guyana 9, Calcutta 13, Madras 21, Ceylon 3, Bombay 2, Australie 37, Nieuw-Zeeland 3, van Diemensland 11. Totaal 378 zendelingen.

3. Het „Doopsgezind zendelinggenootschap," opgerigt in 1792. In 1846: inkomsten 22,586 p. st. (f 271,032), uitgaven 27,589 p. st. (f 331,068.)

Dit genootschap had 200 posten met 150 zendelingen en een groot getal hulpzendelingen.

Bovendien heeft dit genootschap nog vier onder-afdeelingen, die in 1846 gezamenlijk 14,654 p. st. (f 175,848) inkomsten en 14,210 p. st. (f 170,520) uitgaven hadden.

4. Het „Londensch zendelinggenootschap," gesticht in 1795. In 1846: inkomsten 79,545 p. st. (f 954,540) uitgaven 74,497 p. st. (f 893,964.)

Dit genootschap onderhield 70 posten en 244 zendelingen.

5. Het „Anglikaansch zendelinggenootschap voor Afrika en 't Oosten," gesticht in 1800. In 1846: inkomsten 106,059 p. st. (f 1,272,708), uitgaven 96,662 p. st. (f 1,159,944.)

Het onderhield 105 posten en meer dan 600 zendelingen.

6. Het „Wesleyaansch zendelinggenootschap," dat zijn arbeid in 1786

weet ik, dat de cijfers der uitgaven en der agenten van dit algemeene protestantsche zendingwerk sints 1846 nog aanmerkelijk zijn toegenomen.

Een der aanzienlijkste en werkzaamste onder deze vrome vereenigingen, het „ Londensche zendelinggenootschap," had zendelingen uitgezonden naar het eiland Otaheite, die daar sints lang gevestigd waren en onvermoeid aan de bekeering en beschaving der inboorlingen arbeidden. Ik herzeg: zoo wel aan de bekeering als aan de beschaving. Toen de jezuiten zich in Paraguay vestigden hielden zij zich niet tevreden met prediken en bekeeren; zij trachtten het nieuwe christenvolk te beschaven door het te besturen. Ondanks de aanzienlijke klove en waarschijnlijk ook afkeer, die tusschen de jezuiten en de protestantsche zendelingen bestaat, hebben deze laatsten, uit een maatschappelijk oogpunt, een treffende overeenkomst met de eersten. De jezuiten, die 't christendom bij de Indianen van Paraguay overplantten, kwamen daar niet louter als apostelen die zich alleen bezig hielden met het kruis te planten en het zaad des goddelijken woords in de heidenwereld uit te strooijen: 't was een geregelde maatschappij, een afdeeling van een elders oud en magtig ligchaam, een groote godsdienstige familie volgens hun eigen uitdrukking, die zich te midden van wilde volkstammen verplaatste om hen, ter zelfder tijd dat hun het christelijk geloof werd gepredikt, onder de wet van een christelijk gezag te doen leven. Ofschoon door zeer verschillende beginselen gekenmerkt, dragen de protestantsche zendelingen een gelijksoortig karakter; 't zijn ook geen afzonderlijke personen die zich uitsluitend aan 't christelijk apostelschap wijden, maar christelijke gezinnen die onder de heidenen komen wonen, om hun, zoo door woord als voorbeeld, de christelijke zeden, de huisselijke deugden van den christen, de christelijke beschaving, zoo als die zich in hun vaderland ontwikkeld heeft, te leeren kennen. Ook zij verklaren en prediken het Evangelie en bezegelen het des noods met hun bloed; doch, in afwachting van den zegepalm of de martelaarskroon, leven zij voor de oogen der volken, die zij voor 't christendom willen winnen, naar de geboden des Evangelies in alle men-

---

heeft begonnen en in 1816 georganiseerd is. In 1846: inkomsten 112,823 p. st. (f 1,353,876), uitgaven 112,056 p. st. (f 1,344,672.)

Door dit genootschap werden 263 hoofdposten en 364 zendelingen onderhouden, benevens een zeer groot aantal hulpzendelingen, schoolonderwijzers enz.

schelijke betrekkingen. 't Zijn christelijke mannen en vrouwen, vaders en moeders, ouders en kinderen, broeders en zusters, heeren en dienaren, en te gelijk zendelingen en Engelschen. Smalende vergelijkingen haat ik: niemand eerbiedigt en bewondert meer dan ik de katholieke zendelingen, die, alleen levende en stervende in een vijandige wereld, geen andere bezigheid, geen ander genoegen kennen dan de uitbreiding van 't christelijk geloof, en bij hun harden en eenzamen arbeid geen ander uitzigt hebben dan het behoud van eenige arme onbekende zielen en de kans van den martelaarsdood; doch Gods wegen met zijn dienaren loopen uiteen, en het zendelingsgezin met zijn godvruchtige vlijt is voorzeker niet minder schoon in zijn oog, niet minder nuttig in zijn dienst, dan de priesterzendeling in zijn vrome afzondering.

De engelsche zendelingen op Otaheite waren in 't zedelijke wezenlijke overheidspersonen; zij waren veelvermogend bij de bevolking en haar opperhoofden, en als geëerde predikers en hervormers genoten zij te gelijk de zegepraal des woords en 't genoegen der heerschappij. De vestiging van 't fransche protectoraat was hun zeer bitter en moest dit wel zijn; want het was een gevaar voor hun geloof, de omverwerping van hun overwigt en een krenking voor den naam huns vaderlands in de Stille Zuidzee. Zoodra de tijding van 't gebeurde te Londen aankwam geraakten al de zendelinggenootschappen in rep en roer; zij hielden vergaderingen, zonden deputatien aan de engelsche ministers en den franschen ambassadeur en verklaarden dat al hun arbeid in geheel Oceanie in gevaar verkeerde, terwijl zij aandrongen dat het gemeenschappelijk protectoraat van Engeland, Frankrijk en de Vereenigde Staten het uitsluitende fransche protectoraat op Otaheite zou vervangen. Elf der voornaamste beschermheeren van die genootschappen, allen mannen die door rang en inborst uitblonken, rigtten aan lord ABERDEEN een krachtigen brief tot aandrang van dat verzoek 1). Een hunner, sir GEORGE GREY, gaf het voornemen te kennen, om de regering in 't lagerhuis te interpelleren. De beweging werd nog feller, toen men eenige maanden later vernam, dat

1) De onderteekenaars van dien brief waren: de markies van CHOLMONDELEY, de bisschoppen van Chester en Chichester, de graaf van GALLOWAY, lord BEXLEY, lord ASHLEY COOPER (thans graaf van SHAFTESBURY), lord SANDON (thans graaf van HARROWBY), lord TEIGNMOUTH, sir GEORGE GREY, sir THOMAS BARING en sir ROBERT INGLIS.

het te Otaheite geen eenvoudig protectoraat betrof, maar dat admiraal DUPETIT-THOUARS volkomen bezit van het eiland en de souvereiniteit had genomen. Nu barstte de partij der „heiligen" los; zelfs de minst devote en meest tot Frankrijk overhellende staatslieden legden bezorgdheid aan den dag; sir GEORGE GREY interpelleerde sir ROBERT PEEL, die wel ontwijkend, doch met kwalijk verborgen ontroering antwoordde. Zelfs de vreemde diplomaten bemoeiden zich met de zaak, die zij zeer ernstig achtten. „Otaheite," zeide een van deze, „zal voor 't engelsche kabinet een grooter struikelblok dan Ierland zijn." In ieder geval scheen een buitengemeene verkoeling, zoo niet een vredebreuk tusschen Frankrijk en Engeland, daarvan 't gevolg te moeten wezen.

Het engelsche kabinet was zeer ontstemd. Alvorens er zelfs sprake was van Otaheite, en bij de bloote tijding van onze bezetting der Markiezen-eilanden, had het bij zijn vrienden kenteekenen van onwil en bezorgdheid waargenomen. „Dat is een schande en een gevaar voor Engeland," had een man van gezag tot lord ABERDEEN gezegd. Vijandigheid en jaloerschheid tegen Frankrijk zijn in Engeland niet meer algemeen en beheerschen de politiek niet meer gelijk vroeger, doch bestaan nog altijd in veler hart en ontwaken zeer ligtelijk met al hun gevoeligheid, verblindheid en vorderingen. Zonder dien indruk te deelen wilde sir ROBERT PEEL er wel 't oor aan leenen en hechtte er groote waarde aan. Nog een andere bedenking; de vrees van om den tuin geleid te worden, hield hem ernstig bezig. „Was men wel zeker, dat admiraal DUPETIT THOUARS niet gehandeld had krachtens geheimen lastbrief van de fransche regering? Hadden wij haar niet zelf aangemoedigd om het eerste voorwendsel aan te grijpen ten einde ons protectoraat over Otaheite in een volslagen en souverein bezit te veranderen? Waarom onderhielden wij in die wateren drie fregatten? Zij waren voorzeker niet benoodigd tegen de inboorlingen van Otaheite; ongetwijfeld hadden wij een ernstiger botsing voorzien." Om de politiek van vreedzaamheid en goede verstandhouding tusschen de beide landen te handhaven had lord ABERDEEN voortdurend te kampen èn tegen de hartstogten des publieks èn tegen de achterdocht in den boezem der regering; hij moest niet alleen elken plotselingen of buitensporigen stap van den kant van 't gouvernement tegen houden, maar ook trachten (en dit was misschien zijn moeijelijkste taak) op de lippen van den chef van 't kabinet de woorden van verdenking of toorn te stuiten, die sir ROBERT PEEL gevaar

liep zich in 't vuur of de verlegenheid der discussie in 't lagerhuis te laten ontvallen.

Lord ABERDEEN beoordeelde den stand van zaken naar waarheid en legde even veel scherpzinnigheid als behoedzaamheid aan den dag. Wij hadden bij die geheele zaak geen geheime bedoeling, geen nevengedachte, geen verdere begeerte zelfs dan onze daden en woorden uitdrukten, noch hadden die ooit gehad. Wij wenschten in de Stille Zuidzee een punt te bezitten, dat te gelijker tijd een gezond en veilig verbanningsoord en een ververschings- en schuilplaats voor onze koopvaardijvloot zou kunnen zijn, zonder dat wij de kosten en gevaren van een groote inrigting op 't vaste land behoefden te dragen. De kleine archipel der Markiezen-eilanden scheen aan die vereischten te voldoen, want hij behoorde aan geen andere mogendheid en de admiraal DUPETIT-THOUARS ontving dus last dien te bezetten. Zijn lastbrief vermeldde niets van Otaheite en wij koesterden omtrent dat eiland, èn voor het tegenwoordige èn voor de toekomst, volstrekt geenerlei oogmerk. Toen wij vernamen, dat die admiraal, vier maanden na het bezetten der Markiezen-eilanden, en ten gevolge van ingewikkelde gebeurtenissen waarin ik mij hier niet zal verdiepen, gedrongen was geworden het fransche protectoraat op Otaheite te vestigen, voorzagen wij, niet zonder leedwezen, dat daaruit eenig bezwaar voor onze betrekkingen met Engeland zou kunnen ontspruiten, maar desniettemin bekrachtigden wij het gebeurde zonder aarzelen. Van al onze redenen zal ik slechts één aanhalen en wel de beslissendste: nu de fransche vlag in Oceanie geplant was, wilden wij niet dat zij, een oogenblik na hare verschijning, weder zou nedergehaald worden. Daarbij randden wij de regten noch zelfs de aanspraken van iemand hoegenaamd aan: het met den admiraal DUPETIT-THOUARS gesloten verdrag, waarbij het protectoraat gevestigd werd, eerbiedigde de souvereiniteit en binnenlandsche regten der koningin van Otaheite. Wij gaven openlijk de beweegredenen en strekking van ons besluit te kennen; het engelsche gouvernement begreep die en eischte geen uitwissching van 't gebeurde. Wij van onzen kant bevroedden zijn misnoegen en verlegenheid en beloofden elkander wederkeerig de voorzigtigheid en 't ontzag, dat groote gouvernementen, die even min voor elkander willen buigen als om nietigheden in onmin geraken, elkander in kleine en evenwel teedere geschilpunten verschuldigd zijn.

Ik zeg nietigheden en wil dit ophelderen; want tot geen prijs zou ik verdacht willen worden de verhevenheid der bij dit vraagstuk betrokken belangen en gevoelens, de christelijke belangen en gevoelens, te miskennen. Als protestant en minister van een katholiek koning in een land dat wel de godsdienstvrijheid huldigt maar evenwel door en door katholiek is, heb ik nooit getracht de bezwaren van dien toestand te overwinnen, dan door ze alle ten volle op mij te nemen en daarvan al de onderscheidene, doch mijns inziens niet strijdige, pligten te vervullen. Ik heb ruiterlijk mijn geloof gehandhaafd, onderwijl ik de politiek van mijn land diende; en vrijelijk heb ik de politiek van mijn land doorgezet onderwijl ik mijn geloof handhaafde. In de zaak van Otaheite werd ik op een teedere proef gesteld; daar stonden het katholicismus, het protestantismus en de politiek voor elkanders aangezigt. Het zij mij veroorloofd hier letterlijk de beginselen te herhalen, die ik, niet naderhand, maar op 't oogenblik der beproeving en tijdens den strijd ingeroepen heb, om hunne regten in onderlinge overeenstemming te brengen. „Het zou," zoo sprak ik den 10 junij 1843 en den 1 maart 1844 in de kamer van afgevaardigden, „het zou voor een gouvernement een onzinnige stap zijn (om het met geen ander woord te kenmerken), godsdienstige propaganda te plegen en zijne godsdienst, zelfs aan heidenen, met geweld op te dringen. Engeland doet dat niet. Er bestaan engelsche zendelingen die, uitsluitend bezield met den wensch om het christendom te verspreiden, uit eigen beweging, vrijmagtig en tot hunne schade en bate, zonder eenige tusschenkomst van 't engelsche gouvernement, met ijver en zelfopoffering over de gansche wereld hun geloof gaan verspreiden. Zij hebben daartoe gewis het regt, want zij maken de regering van hun land niet uit. Doch allerwege waar zij doordringen brengen zij 't geloof, de taal, den naam, den invloed van dat land over, en hunne regering, die dit weet, die de vruchten van hun ijver plukt, houdt het oog op hen, ondersteunt en beschermt hen overal waar zij den voet zetten. Daarin doet ook het gouvernement zijn pligt; ieder heeft zijn bijzondere taak te vervullen; aan de vrije zendelingen verblijft de verspreiding van hun geloof, aan het gouvernement de bescherming zijner onderdanen, waarheen die zich begeven. Ook Frankrijk heeft zijn zendelingen; lang eer gij er uw aandacht op vestigdet volvoerden opregte, moedige, onversaagde mannen, katholieke priesters, op den aardbol met de fransche taal en naam

datgeen wat de engelsche zendelingen uit naam van hun land doen. Zij deden dit juist in de streken waarover wij nu handelen, de archipels van de Stille Zuidzee; zij arbeidden ijverig om den archipel der Gambier-eilanden, den archipel der Zeevaarders-eilanden, dien van Nieuw-Zeeland en andere plaatsen voor hun geloof te winnen. Waarom zou het fransche gouvernement niet voor de fransche katholieke zendelingen doen, wat het engelsche gouvernement voor de engelsche protestantsche zendelingen verrigt? Waarom zou het hen met zijn blik niet volgen, met zijne bescherming niet dekken? Dat eischt de geschiedenis, de overlevering, de natuurlijke toestand van Frankrijk. Dat gelukkig de vrijheid van godsdienst in Frankrijk is ingevoerd, dat katholieken en protestanten in vrede op den zelfden grond wonen en onder de zelfde wetten leven, zou dit voor Frankrijk een reden zijn om zijn geschiedenis, zijn overleveringen, de godsdienst zijner vaderen te verloochenen en die niet meer op den aardbol te beschermen? Neen, duizendwerf neen? Frankrijk heeft de godsdienstvrijheid ten zijnent ontvangen en zal die overal ronddragen. Ik zie niet in, waarom Frankrijk in Oceanie, in de fransche nederzettingen, niet doen zou, wat het in eigen boezem, op zijn oud grondgebied, gedaan heeft. 't Zal moeijelijk gaan, wordt gezegd; er zullen zich bezwaren en verwikkelingen voordoen. 't Is het lot der gouvernementen bezwaarlijke zaken te moeten verrigten, verwikkelingen uit den weg te moeten ruimen. Wij hebben aan de engelsche zendelingen op Otaheite vrijheid, bescherming en veiligheid beloofd, en ik aarzel niet te verzekeren, dat het engelsche gouvernement ons woord volkomen vertrouwt; doch dat woord, 't geen wij gegeven hebben, hebben wij ook voor ons te vragen. Op andere plaatsen dan Otaheite, in Nieuw-Zeeland bij voorbeeld, hebben zich katholieke zendelingen gevestigd, met een franschen bisschop aan het hoofd; zij staan onder engelsch gezag en moeten de zelfde vrijheid, dezelfde veiligheid genieten, die wij aan de engelsche zendelingen op Otaheite waarborgen. Door geheel Oceanie staan de katholieke en de protestantsche godsdienst naast elkander; beiden worden ter zelfder tijd verspreid. Een schoon tafereel leveren die zendingen, die vrij en vreedzaam aan de uitbreiding der christelijke godsdienst arbeiden; doch het is een tafereel vol moeijelijkheden en gevaren, dat alleen kan voortduren door de bescherming van de eensgezindheid tusschen de beide groote gouvernementen, onder

wier toezigt die zendingen plaats hebben. Ten dage wanneer die eensgezindheid verstoord wordt, zullen er stormen uit dien oceaan opstijgen; die godsdienstige zendingen, zoo katholieke als protestantsche, zullen de kiem van twisten, de aanleiding tot oorlogen worden. Wenscht gij dien grooten en even heilzamen als schoonen arbeid te zien voortduren en slagen, tracht dan de harmonie te onderhouden tusschen de beide magtige rijken die dat werk beschermen. En wanneer deze beiden het op dat punt eens zijn, wanneer zij al de vrijheden en waarborgen, die 't genoemde werk in die streken behoeft, elkander beloven en ook werkelijk schenken, laat het dan niet aan den wil van één man, hoe achtenswaardig, dapper en vaderlandslievend hij zij (en ik zou de laatste wezen om den admiraal DUPETIT-THOUARS die eigenschappen te betwisten), kunnen overgelaten zijn, een dergelijk schouwspel te verstoren en de goede verstandhouding en harmonie tusschen de beide landen, waardoor alleen duur en welslagen aan dat tafereel kan verzekerd worden te verbreken."

Deze politiek, eerlijk uitgevoerd en na heftige debatten door de kamers goedgekeurd, had op het engelsche kabinet de uitwerking, die wij daarvan mogten verwachten. Zoodra men wist, dat wij de souvereine in bezit neming van Otaheite niet bekrachtigd, maar ons aan het achttien maanden te voren door de inboorlingen goedgekeurde protectoraat gehouden hadden, verdween het misnoegen en wantrouwen; sir ROBERT PEEL haastte zich aan onze rondheid en gematigdheid hulde te brengen; lord ABERDEEN ontmoette bij zijn ambtgenooten geen verzet meer tegen de maatregelen die hij wilde nemen om de agenten, die ons nieuwe moeijelijkheden konden verwekken, van Otaheite te verwijderen. De zaak scheen afgeloopen.

Doch de zaken loopen noch zoo gemakkelijk noch zoo spoedig af, wanneer men, na met de politiek van een gouvernement gehandeld te hebben, nog tegenover de vrijheid en 't geloof van een volk blijft staan. De engelsche zendelinggenootschappen, die veel meer belang in hun arbeid stelden dan in de beginselen van 't volkenregt en de betrekkingen tusschen de staten, konden nog niet zoo gelaten aanzien, dat Otaheite over zou gaan onder 't gezag van een vreemde en katholieke mogendheid. Wij beloofden hunne zendelingen vrijheid en bescherming, doch zij betwijfelden de blijvende waarde onzer beloften; zij verloren te gelijk heerschappij en

veiligheid. 't Zij met opzet, 't zij in onbesuisdheid, zij gingen ijverig aan 't werk om op Otaheite zelf dat fransche protectoraat in duigen te doen vallen, waarvan zij door regt noch magt de invoering konden beletten. Voor hoe veel hun bestuurders en beschermheeren te Londen aan dat plan deelnamen is mij onbekend en ook onverschillig; de ijver dier genootschappen had geen voorafgaande bevelen of erkende medewerking hunner hoofden noodig en wachtte daar ook niet op; hun agenten en vrienden, de in hun dienst staande zendelingen of de aan hun zaak verkleefde zeelieden, boden allen van nature en uit eigen beweging weêrstand aan 't fransche protectoraat en vereenigden zich in hunne openlijke of geheime, afzonderlijke of gezamenlijke pogingen om het te belemmeren of te vernietigen. Verscheiden zendelingen op Otaheite, die òf gematigder dachten òf zich meer aan hun godsdienstige taak en verder van de menschelijke hartstogten hielden, onttrokken zich aan die kuiperijen en verklaarden onbewimpeld, „dat op hen, als dienaren van 't Evangelie des vredes, de gebiedende pligt rustte om de bevolking dezer eilanden te vermanen tot bewaring van de rust en onderwerping aan 't feitelijk gezag; een onderwerping die met het belang der inwoners strookte en bovenal geboden werd door de goddelijke wet, die zij, als christen zendelingen, den onderdanen inzonderheid moesten inprenten." Doch deze gemoedelijkheid van enkelen kon het verzet tegen de Franschen niet stuiten. Aan 't hoofd van dien weerstand onderscheidde zich de heer PRITCHARD, te gelijker tijd agent der zendelinggenootschappen en consul van Engeland op Otaheite. Ik ken hem niet persoonlijk en wensch ten aanzien van hem en zijn karakter geen dwaling of onregtvaardigheid te begaan. Zeker is het, dat ik, genoodzaakt om eenigzins in bijzonderheden te onderzoeken wat hij vroeger gedaan had en geweest was, bevonden heb dat hij sints 1836 op Otaheite woonde; waar hij zich onvermoeid, ophitsend, invloedrijk betoonde en hartstogtelijk gekant was tegen de minste fransche en katholieke tusschenkomst, handeling of verschijning op 't eiland. In september 1842, toen de admiraal DUPETIT-THOUARS het protectoraat invoerde, was hij afwezig, doch den 26 februarij 1843 keerde hij terug en van dat oogenblik werd de gisting tegen de Franschen, tot nog toe zwak en onopgemerkt gebleven, levendig en onverpoosd. Toen de loop der gebeurtenissen den zelfden admiraal, den 5 november daaraanvolgende, deed besluiten de souvereiniteit

over Otaheite in plaats van het protectoraat te stellen, haalde PRITCHARD dadelijk zijn vlag binnen en verklaarde zijne functien als consul te staken, daar hij als zoodanig door 't engelsche gouvernement niet bij een fransche kolonie geaccrediteerd was; doch hoewel hij zijn openbare betrekking nederlegde, ging hij niet minder voort met pogingen om weêrstand of zelfs oproer tegen de fransche gezaghebbers op 't eiland te verwekken, zoo dat kapitein D'AUBIGNY het vier maanden daarna, den 3 maart 1844, bij afwezigheid van den gouverneur, die door een oproerige beweging naar een afgelegen streek geroepen was, noodig achtte, om, als tijdelijk bevelhebber op Papeiti, den heer PRITCHARD plotseling te doen gevangen nemen en hem op een blokhuis in afzondering op te sluiten. De heer BRUAT, eenige dagen later te Papeiti teruggekeerd, schreef den 21 maart aan den minister van marine: „Bij de spanning, waarin 't land verkeerde, was die maatregel noodzakelijk; maar ik heb noch den vorm noch de aanleiding kunnen goedkeuren. Evenwel was de stand van zaken zoo ernstig, dat ik op 't gebeurde niet kon terugkomen zonder de onzen te ontmoedigen en de oproerigen te stijven. Bij mijn terugkomst heb ik den heer PRITCHARD dadelijk van het blokhuis aan boord van de „Meurthe" laten brengen en den kommandant GUILLEVIN bevolen hem aan zijne tafel te ontvangen. Ook heb ik den engelschen kapitein van de „Cormorant" schriftelijk verzocht Papeiti te verlaten, waar hij niets te maken had, en den heer PRITCHARD mede te nemen, dien ik beloofd heb te zijner beschikking te zullen stellen zoodra het schip de haven zal hebben verlaten."

Toen PRITCHARD den 26 julij in Engeland aankwam en zelf zijn gevangenschap verhaalde, waarvan hij wel waarschijnlijk de oorzaak maar niet het onaangename verbloemd zal hebben, braken al de aanvankelijk door de zaak van Otaheite opgewekte doch allengs weder wat ingesluimerde gevoelens in de clubs, de dagbladen, de salons en de parlementshuizen los. Sir ROBERT PEEL, den 31 julij door sir CHARLES NAPIER geïnterpelleerd, antwoordde voor de vuist, althans volgens het verslag der dagbladen: „Wij hebben rapporten van Otaheite ontvangen en zijn zij juist, 't geen ik niet kan betwijfelen, dan aarzel ik niet te zeggen dat een grove beleediging, gepaard aan een hoogst onwaardige behandeling, gepleegd is aan den britschen consul op dat eiland. Harer majesteits gouvernement heeft die tijding jongstleden maandag ontvangen en de

eerste gelegenheid te baat genomen, om aan het fransche gouvernement de mededeelingen te doen, die wij door de omstandigheden geboden achtten. In de onderstelling dat die tijdingen juist zijn, verwacht ik van de fransche regering de voldoening, die wij gelooven dat Engeland regt heeft te vorderen."

Bij 't lezen der dagbladen, die deze woorden behelsden, was mijne bevreemding groot, en er ontstond een levendige opschudding in onze kamers. Wij hadden van 't engelsche gouvernement geen enkele mededeeling ontvangen; op 't oogenblik, toen sir ROBERT PEEL sprak, hadden wij er hem nog geen gedaan; aan geen van beide zijden waren de feiten onderzocht en getoetst: hoe had hij zich dan zoo scherp, zoo voorbarig, zoo onjuist kunnen uitlaten? Toen ik op mijne beurt in de beide kamers geïnterpelleerd werd, besloot ik de grootste omzigtigheid in acht te nemen. „Het geldt hier," antwoordde ik, „kwestien van feiten en regten, die tusschen de beide gouvernementen nog moeten opgehelderd worden. De vraagstukken van buitenlandsche politiek kunnen in verschillende toestanden verkeeren en niet in elk dier toestanden in deze kamer behandeld worden. Niet telken male als zij zich voordoen moet men ze opnemen. Er zijn oogenblikken waarin de beraadslaging licht verspreidt over deze kwestien; andere zijn er, waarin zij die in vlam zou zetten. De spreekgestoelten der beide kamers behooren niet te gelijken op de dagbladen, die iederen morgen datgeen, wat zij van de aanhangige zaken tusschen de gouvernementen weten, zeggen en bespreken. Bij de overtuiging die ik koester, dat het voor de algemeene belangen des lands en voor de kwestie zelve die 't hier betreft zeer schadelijk zou kunnen zijn, indien zij openlijk behandeld wierd, zal ik mij geheel daarvan onthouden. Wanneer zij haar natuurlijken loop gevolgd heeft, wanneer het gevoelen en gedrag van 's konings regering rijpelijk overlegd zullen zijn, wanneer de punten van feit en regt tusschen de beide gouvernementen zijn uitgemaakt, dan zal ik bereid, ja de eerste zijn om hier te komen mededeelen en bespreken wat het gouvernement gedaan heeft en wat zijn drijfveeren zijn geweest."

Blijkbaar was dit de eenige verstandige en doelmatige gedragslijn, die ik volgen kon. De sluiting der zitting maakte mij dit bovendien gemakkelijker dan eenige weken te voren het geval zou zijn geweest. Ik zal mij hier niet langer ophouden bij een zaak die toenmaals een zoo ernstig gerucht maakte en thans bijna belag-

chelijk schijnt. Ook kan ik niet naar eisch de teedere onderhandeling verhalen waartoe zij tusschen lord ABERDEEN en mij aanleiding gaf. Al die uitbarstingen, moeijelijkheden, bezwaren, die de eigenaardigheden zijn van een vrij regeringstelsel en zoo dikwijls als wapenen tegen dat stelsel gebezigd worden, eindigden in resultaten, die op zichzelven regtvaardig, voor de beide kabinetten eervol en voor de beide landen heilzaam waren. Sir ROBERT PEEL, verwittigd van de ongepastheid en onjuistheid zijner eerste woorden, liet mij weten, dat hij de lezingen der verschillende dagbladen niet voor naauwkeurig erkende. Toen de feiten wèl toegelicht en besproken waren, volhardde het fransche kabinet aan den eenen kant bij zijn regt om uit zijne koloniale bezittingen elk vreemdeling te verwijderen die er de orde verstoorde, aan den anderen kant bij zijne overtuiging dat de fransche gezaghebbers op Otaheite geldige redenen hadden gehad om den heer PRITCHARD van 't eiland weg te zenden. Te gelijker tijd erkende het, dat men hem een noodelooze en betreurenswaardige behandeling had aangedaan, waarover 't zijn afkeuring en leedwezen te kennen gaf, en bood aan hem als vergoeding een schadeloosstelling toe te kennen, wier regeling opgedragen werd aan de twee fransche en engelsche admiraals die op 't punt stonden in de Stille Zuidzee 't bevel over de fransche en engelsche nederzettingen op zich te gaan nemen. Van zijn kant bestreed het engelsche kabinet de door het fransche gouvernement vooropgezette beginselen en feiten niet meer, het zag af van alle denkbeeld om PRITCHARD weder naar Otaheite te zenden en van ons de terugroeping van den officier te vorderen, die hem van daar verwijderd had. In dier voege verkreeg de zaak niet alleen een officiele bezegeling, maar tevens een billijken en door de beide partijen opregtelijk als zoodanig beschouwden afloop, zoo dat ik den 21 januarij daaraanvolgende naar waarheid in de kamer der afgevaardigden zeggen kon: „Dit mag hartelijke verstandhouding, goede overeenstemming, ware vriendschap en bondgenootschap heeten. Doch hier bestaat iets nog zeldzamer, iets nog nieuwer, nog grootscher. Men ziet thans, in Frankrijk en Engeland, twee gouvernementen die overtuigd zijn, dat er op de wereld ruimte aanwezig is voor de welvaart en de stoffelijke en zedelijke werkzaamheid der beide landen; twee gouvernementen die zich niet verpligt achten elkanders vooruitgang te betreuren, te benijden, te vreezen, en die gelooven dat zij, door hunne krachten van

allerlei aard vrijelijk te ontwikkelen, elkander kunnen schragen in plaats van elkander wederkeerig te schaden. De beide gouvernementen die dit gelooven te „kunnen" doen, meenen het ook te „moeten" doen, en dit zoo wel aan de eer als aan den voorspoed huns lands, zoo wel aan den vrede als aan de beschaving der wereld verschuldigd te zijn. Wat die beide gouvernementen mogelijk en zich opgelegd achten, doen zij ook werkelijk; zij brengen die denkbeelden in praktijk, leggen bij elke gelegenheid eerbied voor elkanders regten, ontzag voor elkanders belangen, vertrouwen op elkanders bedoelingen en woorden aan den dag. Ziedaar wat zij doen, en waarom de teederste en ernstigste geschilpunten bij hen tot geen vredebreuk, ja zelfs tot geen verkoeling leiden."

Ik had het volste regt aldus te spreken, want lord ABERDEEN en de koningin van Engeland hadden in dien zelfden geest en vóór mij gesproken. Eerstgenoemde schreef den 6 september 1844 aan lord COWLEY: „Ik ben overtuigd, dat de opregte wensch, die tusschen de beide gouvernementen heerscht om de beste en hartelijkste verstandhouding te onderhouden, het schier onmogelijk maakt dat gebeurtenissen van dezen aard, indien zij zonder hartstogtelijkheid, maar met regtvaardigen zin en bedaardheid behandeld worden, anders dan vriendschappelijk en bevredigend zouden uitloopen." En de lord-kanselier zeide, toen hij den 5 september namens de koningin de parlementszitting sloot: „Hare majesteit is met de regering van den koning der Franschen in onderhandeling geweest over gebeurtenissen, die de goede verstandhouding en de vriendschappelijke betrekkingen tusschen dit land en Frankrijk hadden kunnen verstoren; doch het zal u aangenaam zijn te vernemen, dat dit gevaar, dank zij den geest van regtvaardigheid en gematigdheid, die bij de beide gouvernementen voorzat, gelukkigerwijze is afgewend.

Zonder het engelsche volk zoo diep te treffen als onze bezetting van Otaheite, kwam onze oorlog met Marokko, die omstreeks dezen tijd uitbrak, de bezwaren der internationale politiek vermeerderen. Engeland ging slechts langzaam en moeijelijk tot het geloof over, dat onze vestiging in Algerie een voldongen en beslist feit was; doch, ofschoon het die als slechts tijdelijk en onzeker beschouwde, duchtte het zeer de uitbreiding van ons gezag, vooral westwaarts ten kostte van 't marokaansch gebied en tegenover Gibraltar. Lichtvaardige blaaskakerijen verwekken ongegronde

vrees. De al te vermaarde uitdrukking: „ De Middellandsche zee moet een fransch meer worden," verontrustte in Engeland veel gemoederen. Toen men een fransch leger onder bevel van den gouverneur-generaal van Algerie, Marokko zag binnentrekken, terwijl een fransch eskader, door den zoon des konings gekommandeerd, voor Tanger verscheen, ontstond er groote bezorgdheid, en sir ROBERT PEEL, altijd oplettend voor de openbare meening, hield er zijn aandacht gespannen op gevestigd. Dringende instructien gingen van Londen uit naar den engelschen consul-generaal te Tanger, om met al 't gezag van Engeland bij den keizer van Marokko aan te dringen, dat hij Frankrijks eischen inwilligen en den oorlog stuiten zou. Het engelsche kabinet had wel gewenscht, dat wij het de zorg overlieten om de voldoening te vragen die wij eischten, en het zou daartoe ook geen moeite gespaard hebben; doch wij wilden Marokko onze kracht doen gevoelen en ons zelf regt verschaffen. Hoewel wij in Afrika geen nieuwe veroveringen beoogden, waren wij vast besloten, die, welke wij daar reeds bezaten, te bevestigen en ons door niemand te laten storen noch door vreemde hulp te laten ondersteunen. De fransche politiek werd spoedig tot het door haar beoogde doel gebragt door den prins van JOINVILLE, die binnen tien dagen Tanger en Mogador, Marokko's voornaamste kuststeden tuchtigde, en door den maarschalk BUGEAUD, die het marokkaansche leger in eens op de oevers van den Isly versloeg. De prins van JOINVILLE voltooide den arbeid even schrander als voorzigtig door dadelijk de vredesonderhandeling even ijverig op zich te nemen als hij den oorlog gedreven had, en zoo werd de kwestie van Marokko tot een beslissing gebragt, zonder dat de goede verstandhouding met Engeland er onder leed, voor 't oog zijner zeelieden en onder de bemoeijingen zijner agenten, zoo volijverig in 't aanbieden hunner goede diensten, die wij gaarne aannamen ofschoon wij ze konden missen.

Het christelijk Europa is er te regt afkeerig van, dat de val dier geschokte en kwijnende muzelmansche staten, die voor zijn poorten in duigen vallen, verhaast worde door de eerzuchtige stappen van dezen of genen. De belangen der europesche orde moeten den voorrang hebben boven alle moeijelijkheden der toekomst, en het past eener regtvaardige en vredelievende politiek niet, om, zelfs tegenover de barbaarschheid en den chaos, het voorbeeld te geven van openlijk of listig bemanteld geweld. Evenwel bestaan er voor

ons oog zigtbare raadsbesluiten der Voorzienigheid; die te voorzien en er ons op voor te bereiden, is onze pligt, al zijn wij ook niet voornemens ze met een egoïstisch doel te verhaasten. De Turken moeten Europa uit. De Barbaresken zullen alles verliezen wat hun in 't noorden van Afrika, oost- en westwaarts van 't geen zij reeds verloren hebben, nog overblijft. Het christelijk geloof en de christelijke beschaving zullen hun uitzettend vermogen niet laten sluimeren. Wanneer en langs welke wegen zullen zij bezit nemen van die schoone landstreken, die zij met elken dag naauwer insluiten? Dit weet niemand, maar niemand zal in twijfel trekken, dat zij die toekomst te gemoet gaan. Voorzigtigheid en zedelijkheid schrijven aan alle christelijke staten voor, daarop in hunne politiek te letten, en geen regtstreekschen en duurzamen strijd te voeren tegen gebeurtenissen, die eenmaal onfeilbaar vervuld zullen worden en, na vervuld te zijn, een zegepraal zullen wezen voor de menschheid.

In september 1844, drie jaar na de optreding van 't kabinet van sir ROBERT PEEL, op 't oogenblik toen zijn derde parlementszitting ten einde spoedde, waren twee der aangelegenheden die op 't punt hadden gestaan de goede verstandhouding tusschen Frankrijk en Engeland te verstoren, de gebeurtenissen van Otaheite en Marokko, geregeld; de derde, die van 't regt van onderzoek, naderde een minnelijke schikking. In dat zelfde tijdsverloop had het britsche kabinet den oorlog met China roemrijk ten einde gebragt en een tractaat met dat rijk gesloten. Het had, na door een krachtigen veldtogt de onspoeden der engelsche wapenen in Afghanistan hersteld te hebben, met vasten wil en wijs beleid afstand gedaan van een moeijelijk te verkrijgen overwinning, die eens verkregen, moeijelijk te behouden zou zijn geweest. Bij een verdrag, den 9 augustus 1842 te Washington gesloten, had het engelsche kabinet met de Vereenigde Staten de grenzen der beide mogendheden in 't noorden en de wijze hunner zamenwerking tot wering van den slavenhandel vastgesteld; alleen hun geschil over het bezit van 't Oregon-gebied bleef nog aanhangig. Almede hadden sir ROBERT PEEL en lord ABERDEEN binnen drie jaren, zonder verstoring van den vrede, zonder belangrijke verdeeldheid tusschen de mogendheden, en met handhaving of herstel allerwege van de goede verstandhouding, al de kwestien van buitenlandsche politiek afgedaan, die zij bij de aanvaarding van 't bewind aanhangig hadden gevonden, en al die, welke gedurende hun eigen bestuur waren opge-

rezen. Zij zelf hadden niet één geschil verwekt, en aan niet één buitengewone gebeurtenis of zelf gemaakte verwikkeling kracht of luister voor hun gezag pogen te ontleenen. Zij hadden alles opgeruimd en er is niets bijgevoegd. Dat is het ware, gezonde, zedelijke karakter eener goede buitenlandsche politiek. Zulk een politiek beschouwt de volken niet als werktuigen waarover zij beschikken kan om haar eigen ontwerpen of eerzuchtige bedoelingen te verwezenlijken; zij behandelt hunne buitenlandsche aangelegenheden naar gelang zij zich voordoen en een oplossing vorderen, waarbij de vrede altijd als doelwit en het regt als rigtsnoer wordt beschouwd. 't Was in het toenmalig tijdperk een geluk voor Frankrijk en Engeland, dat hunne gouvernementen met den zelfden geest bezield waren en, om dien te doen zegevieren, elkander met opregtheid een wederkeerigen bijstand boden.

(Revue des deux mondes.)

HOE MEN AL AAN DEN KOST KAN KOMEN.

JEAN JACQUES ROUSSEAU dringt er in zijn „Emile" op aan, dat men ieder kind een handwerk zal doen leeren, opdat het, tot den mannelijken leeftijd gekomen, in den nood een toevlugt vinde en in staat zij zijn brood in het zweet zijns aangezigts te verdienen. Zoude er toch, vooral in deze eeuw van maatschappelijke veranderingen en staatkundige omwentelingen, een koopman, een edelman of zelfs een prins gevonden worden, die zich verheven kan achten boven de wisselvalligheden der fortuin? Er zijn helaas te vele bewijzen van het tegendeel. In de laatst verloopen zestig jaren ontmoette men, in het gastvrije Engeland, mannen die, na eenmaal de hoogste betrekkingen te hebben vervuld, bijna aan den hongerdood waren prijs gegeven, en indien deze ministers, staatslieden, landeigenaren, officieren, schrijvers, professoren, deze ambtenaren, onverschillig of zij een monarch of een republiek dienden, behalve hunne wetenschappelijke vorming, een handwerk gekend hadden, zouden niet zoo velen hunner de dagen van ballingschap in ledigheid hebben doorgebragt, dan zouden niet zoo velen hun zedelijken moed en te gelijker tijd de achting der wereld verloren hebben. Zou de overleden koning LOUIS PHILIPPE ooit de vermaardheid hebben verkregen waarop hij door zijn edel gedrag gedurende zijne langdurige ballingschap aanspraak had — zou hij ook in staat zijn geweest als onderwijzer en wiskundige op te treden, indien mevr. DE GENLIS verzuimd had hem de mannelijke opvoeding te geven, die door den wijsgeer van Geneve wordt aanbevolen? De prins beschaamde menig edelman, menig aanzienlijk jongeling, ja menig streng republikein die vreemden bijstand inriep, in stede van zijn brood door eigen inspanning te verdienen. Toen PETER DE GROOTE,

na zelf een boot vervaardigd te hebben, tot zijne beminde CATHARINA sprak: „Zie, ware ik geen czaar, dan zoude ik u toch als timmerman kunnen onderhouden," was hij grooter nog dan op den dag van Pultawa.

Hoe noodig het is nog iets meer te kennen dan literatuur en hetgeen uit boeken geleerd wordt, is in onze dagen, in de goudlanden van Australie en bij de rampspoeden in de Krim ten duidelijkste bewezen. „Kennis is kracht" is in Engeland een spreekwoord geworden, en de Duitschers zeggen dat de arbeid een gouden bodem heeft. Het is geen vereischte dat deze kennis en die arbeid van een belangrijken aard zijn. Het kleinste en onbeduidendste talent kan somtijds nut aanbrengen. Om dit aan te toonen, laten wij de getrouwe mededeeling volgen, van hetgeen voor zestig jaren een verbannen fransch edelman in Engeland is overkomen.

De fransche adel is in de geschiedenis zeker niet zeer beroemd, wegens zijne zedelijkheid of onbevangen oordeel. De ligtzinnigheid der edelen is tot een spreekwoord geworden en hunne belagchelijke verwaandheid heeft misschien meer dan iets anders tot de bloedige fransche omwenteling bijgedragen. De emigranten, door het schrikbewind over geheel Europa verspreid, gaven luttel aanleiding om een betere meening ten aanzien van hunnen stand te doen ontstaan, doch er waren onder hen ook achtingswaardige lieden, die naar een beteren stand dan dien van fatsoenlijk bedelaar haakten, en onder dezen bekleedt D'ALBIGNAC een eervolle plaats. Hij had in den staatkundigen maalstroom, vermogen en bloedverwanten, alles verloren en slechts zijn tamelijk welgemaakte persoon kunnen redden. Zijne omstandigheden waren dien ten gevolge zeer benard en hij leefde te Londen van een onbeduidend pensioen, hem door het engelsch gouvernement toegelegd.

Op zekeren dag gebruikte D'ALBIGNAC het middagmaal in een der voornaamste restauratien in het Westend. Hoezeer zijne beperkte middelen hem slechts een enkelen schotel veroorloofden, had hij toch een bijzondere voorliefde voor fatsoenlijke eethuizen behouden. Hij was echter met zijn lot tevreden, en kon, niettegenstaande zijn eigen jeugdigen leeftijd, zonder afgunst toezien hoe vijf of zes jonge lieden zich in zijne nabijheid aan de uitgezochtste tafelweelde overgaven. Toen de geest dezer heeren door sherry en bruissende champagne was opgewonden, werden zij luidruchtiger en onbeschaamder; ten laatste wendde een hunner zich tot

den Franschman, met de vraag: „Wij hebben altijd hooren zeggen, mijnheer, dat uwe landslieden beroemd zijn wegens het maken van wijsgeerige systema's en het sausen van salade, wij verlangen om ten minste van een dezer zoo geroemde kundigheden, een staaltje te zien, en verzoeken u derhalve beleefdelijk zoo goed te zijn onze salade gereed te maken."

Een oogenblik aarzelde D'ALBIGNAC, en was op het punt zich gevoelig te betoonen, doch zijn goede luim zegevierde en zich in de wijsbegeerte niet sterk gevoelende, besloot hij de eer van zijn land door het gereedmaken van een overheerlijke salade te handhaven. Hij vroeg alzoo om azijn, olie, zout, peper en mostaard en leverde een geregt dat de jonge Engelschen ten hoogsten roemden. Zij waren zeer ingenomen met des vreemdelings bereidwilligheid en vroegen hem, na een langdurig onderhoud, om zijn adres.

De jongelieden, van welke sommige tot den eersten adelstand behoorden, verhaalden hun avontuur in de hoogste kringen en vóór dat twee weken verloopen waren ontving D'ALBIGNAC een uitnoodiging om in een der voornaamste huizen van Grosvenor square de salade te komen sausen. Hij was aanvankelijk zeer verstoord en gevoelde zich diep beleedigd; doch in aanmerking nemende dat arbeiden, onder welken vorm ook, eervoller is dan aalmoezen te ontvangen, zelf al komen die van den staat, besloot hij partij te trekken van het middel dat hem de fortuin aan de hand gaf. Zonder philosoof te zijn was hij toch doordrongen van de ware wijsbegeerte der eer, welke verlangt dat ieder zich door eigen werkzaamheid zal onderhouden, en daar hij geen handwerk kende, aarzelde hij niet salade gereed te maken. Hij slaagde boven verwachting. Het geregt dat hij in Grosvenor square bereidde, werd met een banknoot van vijf pond betaald, en weldra was zijn roem in de groote wereld gevestigd. Hij werd van het eene huis naar het andere ontboden en was bekend onder den naan van „de fatsoenlijke saladebereider." Om zijne vele hooge kalanten te kunnen voldoen, was hij weldra verpligt een rijtuig te nemen en een knecht te houden, die hem met een mahoniehouten kistje, waarin al de benoodigdheden waren voor een lekkere saus, volgde. Wij mogen het er voor houden dat D'ALBIGNAC, Gasconjer als hij was, wel eenige buitengewone uitvinding in zijn zonderling vak zal hebben gemaakt en geen kok op het vaste land hem kon overtreffen in het bereiden van overheerlijke saladen van verschillende soort.

De voormalige markies D'ALBIGNAC zag niet in dat hij door het bereiden van salade zijn wapen onteerde en keerde na de herstelling der Bourbons in Frankrijk terug, waar hij door alle weldenkenden op een eervolle wijze werd ontvangen. Hij had zuinig geleefd en, niettegenstaande hij menig vriend, minder vlijtig of gelukkig dan hij, had ondersteund, toen hij het kanaal overtrok omtrent ƒ60,000 bespaard. Sommige trotsche dames uit den faubourg St. Germain haalden over den „adelijken kok," zoo als zij hem noemden, den neus op. Zijn antwoord was, dat hij ten minste niemand iets te danken had, en dit gezegde vond algemeen bijval.

De man, die behalve zijne wetenschappelijke vorming, ook in staat is een eenvoudig maal te bereiden, schoenen of kleederen te herstellen, het gereedschap van den timmerman of eenig ander handwerksman te hanteren, kan daarvan, zij het ook op een andere wijze welligt even veel nut trekken als onze vriend D'ALBIGNAC van het sausen van salade.

(*Chambers's journal.*)

Bij de uitgevers van dit tijdschrift is dezer dagen verschenen:

ARCHIEF.

VROEGERE EN LATERE MEDEDEELINGEN,

VOORNAMELIJK IN BETREKKING TOT

ZEELAND,

UITGEGEVEN DOOR HET

ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER WETENSCHAPPEN.

Eerste stuk, met eene kaart en eene plaat,

inhoudende:

I. Iets aangaande het wapen, de keizerlijke kroon boven hetzelve, en de zegels der stad Middelburg; door wijlen mr. Jacob Verheye van Citters, lid van het Zeeuwsch genootschap, met eene plaat. — II. Iets over de oude baksteenen met verheven beeldwerk, voorhanden in het kabinet van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen; door mr. S. de Wind. — III. Mededeeling omtrent den landreiziger Samuel van de Putte, geboren te Vlissingen in 1690, overleden te Batavia in 1745; door den zelfden. — IV. Over den Codex Sancti Bavonis, inhoudende: Vita Karoli Magni enz., berustende op het raadhuis te Middelburg; door den zelfden. — V. Bijdrage betrekkelijk het ontstaan en de trapswijze uitbreiding der stad Middelburg in vroegere eeuwen; door jhr. mr. Paspoort van Grijpskerke. Met eene kaart. — VI. Mededeeling omtrent een oud zegel of stempel, onlangs te Sluis gevonden; door J. P. van Visvliet.

Groot 8o., prijs f 1,50.

In dit tijdschrift (waarvan de afleveringen elkander, hoewel niet op bepaalde tijdstippen, spoedig zullen opvolgen) zullen achtervolgens worden opgenomen de vroeger en later door directeuren en leden van het genootschap medegedeelde stukken, wier belangrijkheid ze aanspraak geeft om voor de vergetelheid bewaard te blijven.

MERKWAARDIGHEDEN

UIT HET

LONDENSCHE VOLKSLEVEN.

TOONEELEN EN SCHETSEN

UIT

ENGELANDS HOOFDSTAD,

NAAR HET ENGELSCH VAN C. M. SMITH,

DOOR

C. M. MENSING.

Twee deelen, Prijs f 4,80.

Men zie de gunstige beoordeelingen in: de Tijdspiegel, de Letteroefeningen, de Recensent en het Leeskabinet.

VIJFTIG JAREN IN DE BEIDE HALFRONDEN.

HERINNERINGEN UIT HET LEVEN VAN EEN VOORMALIGEN KOOPMAN.

NAAR HET HOOGDUITSCH VAN

VINCENT NOLTE.

Twee deelen groot 8o., Prijs f 7,80.

_alb001185601
Album van buitenlandsche lettervruchten. 1856 Deel 3
201018_009